

HUKUKA AYKIRI DELİL TEORİSİ IŞIĞINDA
İFADE ALMA VE SORGU

AYSUN ALTUNKAŞ

103612001

İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Hukuk Yüksek Lisans Programı

İnsan Hakları Hukuku Bölümü

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hamide ZAFER

2006

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM GENEL BİLGİLER

§1. KAVRAMLAR.....	8
I. İfade Alma ve Sorgu.....	8
1. Genel Olarak.....	8
2. İfade Alma.....	9
3. Sorgu.....	15
II. Delil.....	16
1. Genel Olarak.....	16
2. Delillerin Özellikleri.....	18
3. Delillerin Sınıflandırılması.....	19
4. Delil Çeşitleri.....	19
III. Hukuka Aykırılık.....	21
IV. Hukuka Aykırı Delil.....	25
V. Hukuka Aykırı Delilin Değerlendirilmesi.....	27
§2. TARİHİ GELİŞİM.....	29
I. Genel Olarak.....	29
II. İtham ve Tahkik Sistemleri.....	30
§3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUK.....	35
I. Kıta Avrupası Hukuk Sistemi.....	35
II. Anglo- Amerikan Hukuk Sistemi.....	49

İKİNCİ BÖLÜM İFADE ALMA VE SORGUDA HUKUKA AYKIRILIK

§4. İFADE ALMA VE SORGUNUN ESASLARI.....	59
I. İfade Alma ve Sorgunun Fonksiyonu ve Amacı.....	59
II. İfade Alma ve Sorguda Şüpheli veya Sanığın Hak ve Yükümlülükleri.....	60
1. Şüpheli ve Sanıklık Statülerinin Başlaması.....	60
2. Kendisine Yüklenen Suçu Öğrenme Hakkı.....	64
a. Genel Olarak.....	64
b. Yüklenen Suçun En Kısa Sürede Öğrenilmesi.....	70
c. Yüklenen Suçun Anladığı Dilde Öğrenilmesi.....	71
3. Susma Hakkı.....	73
a. Genel Olarak.....	73
b. Susma Hakkının Kapsamı.....	76
c. Susma Hakkının Sınırları.....	79

aa. Bazı tedbirlere katlanma yükümü.....	79
bb. Kimliği konusunda konuşma mecburiyeti.....	85
d. Susma çeşitleri.....	88
aa. Tam susma.....	88
bb. Geçici susma.....	89
cc. Kısmi susma.....	89
e. Şüpheli veya sanığın susmasının sonuçları.....	89
aa. Suçluluğa karine olması bakımından susmanın etkisi.....	90
aaa. Suçluluğa karine olması bakımından tam susmanın etkisi.....	90
bbb. Suçluluğa karine olması bakımından geçici susmanın etkisi.....	91
ccc. Suçluluğa karine olması bakımından kısmi susmanın etkisi.....	91
bb. Ceza miktarının tayininde susmanın etkisi.....	93
cc. Susmanın şüpheli veya sanığın savunması bakımından diğer sonuçları.....	93
f. Gerçeği söyleme yükümü – Yalan konuşma hakkı.....	94
4. Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı.....	95
a. Genel olarak.....	95
b. Müdafîin görev ve yetkileri.....	97
c. Müdafî yardımından yararlanmanın önemi.....	100
d. Müdafîin seçimi ve tayini.....	102
aa. İsteğe bağlı olarak müdafîi bulundurulması.....	103
bb. Baro tarafından müdafîi tayini.....	104
5. Yakınlarına Haber Verilmesini İsteme Hakkı.....	108
6. Lehe Olan Delilleri İleri Sürme Hakkı.....	111
II. İfade Alacak ve Sorgulama Yapacak Yetkililerin, İfade Alma ve Sorgulama Esnasındaki Yükümlülükleri.....	113
1. Şüpheli veya Sanığın Kimliğinin Saptanması.....	113
2. Şüpheli veya Sanığın Kişisel ve Ekonomik Durumu Hakkında Bilgi Alınması.....	114
3. Alınan İfadenin veya Sorgunun Sabitleştirilmesi.....	116
a. Alınan ifadenin sabitleştirilmesinde klasik yöntem.....	117
aa. Tutanak ve önemi.....	117
bb. Tutanağın şekli ve içeriği.....	118
aaa. Tutanağın şekli.....	118
bbb. Tutanağın içeriği.....	120
cc. Tutanak hataları ve çözüm önerileri.....	122
b. İfade ve Sorgunun Kaydında Teknik İmkanlardan Yararlanma.....	125
aa. Genel olarak.....	125
bb. Ses ve görüntü kaydedicilerin delil sistemi içindeki yeri.....	126
cc. Ses ve görüntü kaydedici cihazların ifade veya sorguda kullanılabilirliği.....	128
4. Şüpheli veya Sanığa Haklarının Bildirilmesi.....	131
a. Hakların Tam Olarak Bildirilmesi.....	134
b. Kısaltma Yapılarak Hakların Bildirilmesi.....	135
c. Bir Kaç Oturum Devam Eden İfade Almalarda Hakların Bildirilmesi.....	136

6. Şüpheli veya Sanığın Haklarını Kullanmaktan Vazgeçmesi Sorunu.....	137
IV. İfade Alma ve Sorguda Yasak Usuller.....	137
1. Genel Olarak.....	137
2. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Düzenlenen Yasak İfade ve Sorgu Usulleri.....	141
a. Kötü davranma.....	142
b. İşkence.....	145
c. İlaç verme.....	153
aa. Genel olarak.....	153
bb. Narkoanaliz.....	156
d. Yorma.....	158
e. Aldatma.....	162
aa. Genel olarak.....	162
bb. Aldatmanın konusu.....	164
cc. Kasdi aldatma veya dikkatsizlik sonucu hataya sevk etme.....	167
dd. Şüpheli veya sanığın sorunları kavrayış düzeyi ve şüpheli veya sanıktaki hatalardan yararlanma.....	169
ee. Telkini sorular ve aldatma.....	170
ff. Gizli ses ve görüntü kaydı alma.....	172
f. Cebir veya tehditte bulunma.....	174
g. Bazı araçları kullanma.....	178
aa. Genel olarak.....	178
bb. Projektif testler.....	179
cc. Poligraf.....	180
dd. Pallometri.....	183
h. Kanuna aykırı yarar vaadinde bulunma.....	184
3. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Düzenlenmeyen Yasak İfade ve Sorgu Usulleri.....	187
a. Genel olarak.....	187
b. Hipnoz.....	188
c. Hatırlama ve idrak yeteneğini ihlal eden tedbirlere başvurma.....	188

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUKUKA AYKIRI İFADE ALMA VE SORGUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

§5. HUKUKA AYKIRI İFADE VE SORGUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ YASAĞI VE İFADEYİ ALANIN VE SORGULAYANIN CEZAI SORUMLULUĞU.....	191
I. Genel Olarak.....	191
II. Değerlendirme Yasağı.....	192
1. Şüpheli veya Sanığa Haklarının Bildirilmemesi Halinde Söz Konusu Olan Değerlendirme Yasağı.....	193
2. Yasak İfade ve Sorgu Usullerine Başvurulması Halinde Söz Konusu Olan Değerlendirme Yasağı.....	200

3. Yasak İfade ve Sorgu Usullerine Başvurulması ve Delil Değerlendirme Yasakları Bakımından Şüpheli veya Sanığın Rızasının Etkisi.....	204
a. Genel olarak.....	204
b. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun düzenleme şekli.....	205
4. Hukuka Aykırı İfade ve Sorgu Bakımından Delil Yasaklarının Uzak Etkisi.....	208
5. Hukuka Aykırı İfade ve Sorgunun Ceza Muhakemesi Bakımından Etkisinin Önlenmesi.....	215
III. Sorgulayanın Cezai Sorumluluğu.....	216
SONUÇ.....	220

KISALTMALAR

ABD: Ankara Barosu Dergisi

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AMKD: Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi

Bkz.: Bakınız

C : Cilt

CD : Ceza Dairesi

CMK : 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu

CMUK : 1412 sayılı eski Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu

E. : Esas

İÜHFM : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

K. : Karar

PVSK : Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu

RG : Resmi Gazete

S : Sayı

SÜHFD: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

TCK : Türk Ceza Kanunu

Vd. : Ve devamı

Y : Yıl

YCGK : Yargıtay Ceza Genel Kurulu

YGİY : Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği

YKD : Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Hukuk devleti, insan haklarını korumanın yanı sıra adaleti ve güvenliği sağlamak, dolayısıyla da vatandaşların haklarını ihlal eden suçlarla mücadele etmek, onları önlemek mecburiyetinde olan bir devlettir. Suçlulukla mücadele devletin görevidir. Bu mücadelenin gereği gibi yerine getirilememesi, devletin itibarını zedeler¹.

Ancak suçun failinin her zaman bilinmemesi, alınan bir takım tedbirlerin olaya hiç karışmamış kimselere de uygulanabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durum suç ve suçlulukla mücadele konusunda devleti sıkıntıya sokmaktadır. En az suç kadar, suçlulukla mücadele de vatandaşların haklarının ihlaline yol açabilir. Alınan tedbirlerin masum kişilere yönelebilmesi her zaman ihtimal dahilindedir. İşte bu noktada devlet, suçlulukla mücadele konusunda kullanacağı gücün oranını iyi ayarlamak durumundadır. Zira suç ve suçlulukla insan hakları ihlallerine yol açmadan mücadele eden, diğer bir söyleyişle maddi gerçeğe bu tür ihlallere neden olmadan ulaşmaya çalışan devlet, hukuk devleti vasfına sahip devlettir².

Anayasa Mahkemesi'ne göre³, insan haklarına saygılı, bu hakları koruyan, adil bir hukuk düzeni kuran, bunu devam ettirmekle kendini yükümlü sayan, bütün davranışlarında hukuk kurallarına uyan, tüm işlem ve eylemlerini yargı denetimine açık bırakan devlet olarak tanımlanmış bulunan, "hukuk devleti" ilkesinin gereği ancak devlet organlarının faaliyet gösterirken insan haklarına saygılı olmaları ve en önemlisi hukuk kurallarına sözde değil, gerçekten bağlı kalmalarıyla sağlanabilir⁴. Dolayısıyla,

---

¹ B. Öztürk, Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları, (Kısaltma: Delil Yasakları), Ankara 1995, 3.

² Öztürk, Delil Yasakları, 3.

³ Anayasa Mahkemesi, 25.05.1976, E.1976/1, K. 1976/28, AMKD, S:14, Ankara, 1977, 170 vd.

⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu da, 2005 yılında verdiği bir kararında hukuk devletini, bütün faaliyetlerinde hukukun egemen olduğu devlet şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre; hukuk devleti vasfına sahip bir devlet, vatandaşına her an gözaltına alınabileceği, sorgulanabileceği, evinde arama

hukuk devleti vasfına sahip olduğunu iddia eden devlet, yargı organı aracılığıyla yargılama yapıp adaleti gerçekleştirmeye çalışırken hukuk kurallarına bağlı kalmak zorundadır. Ceza muhakemesindeki bir hukuka aykırılığın sadece sanığın suçlu bulunabilmesini sağlamak için gözardı edilmesi halinde, kamu yararını korumak ve adalete ulaşmaktan söz edilemez. Aksine “hukuk devleti” ilkesi çiğnenmiş ve herkesin yararına konulmuş olan hukuk kuralları yürürlükte iken, bu kuralların ihlaline izin verilmiş olur. “Hukuk devleti” ilkesini benimseyen bir devlet, hukuk kurallarının ihlaline ses çıkarmayıp, bu ihlaller sonucu ortaya çıkan hukuka aykırılıkların sanki hukuka uygunmuşcasına ceza muhakemesinde kullanılmasına sessiz kalmaz. Çünkü hukuku uygulamak adına, bir hukuk kuralını ihlal ettiği iddia edilen sanığı cezalandırmaya çalışırken, o sanığın yargılamasında uyulması gerekli olan hukuk kurallarını ihlal eden ya da yapılan hukuka aykırılıkları görmezden gelen bir devletin, “hukuk devleti” ilkesini benimsediğini iddia etmek mümkün olmayacaktır⁵.

Ülkemizde, 1982 Anayasası’nın 2. maddesi ile “insan haklarına saygılı bir hukuk devleti” olma ilkesi benimsenmiştir. Anayasa’nın 4. maddesi ile de, Cumhuriyet’in bu özelliğinin değiştirilemeyeceği ifade edilmiştir. Anayasa’da yer alan bu düzenleme, yasama ve yürütmenin yanında yargı organını da bağlayıcı niteliktedir. Dolayısıyla yargı organı, yargılama faaliyetini yerine getirirken, “insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olma” ilkesi doğrultusunda yasama organı tarafından kanunlaştırılan ceza muhakemesi ile ilgili hukuk normlarını gözönüne almak ve onlara bağlı kalmak suretiyle yargılama yapıp, karar vermek durumundadır⁶.

Günümüzde sanık hakkı sayılan ve ceza muhakemesinde sanığa yeterli savunma imkanının tanınması ve hukuka aykırı sayılabilecek yollara başvurulmaması olarak tanımlanabilecek olan “dürüst yargılanma hakkı” (adil yargılanma hakkı), bir insan hakkı olarak kabul edilmiş ve hukuk normlarında yerini almıştır. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 6.maddesi ve Anayasamızın 19 ve 38.maddeleri, yine

---

yapılabileceği endişesini yaşatmamalı; aksine, güvenlik içinde özgür ve onurlu bir yaşam sunmayı amaçlamalıdır. YCGK, T.29.11.2005, E: 2005/7-144, K: 2005/150, YKD, C:32, S:3, Mart 2006, 463.

⁵ E. Şen, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Hukuka Aykırı Deliller Sorunu, İstanbul 1998, 6 vd.

⁶ Şen, 5.

1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 6, 9, 10 ve 11.maddeleri “dürüst yargılanma hakkı”nı hukuki güvence altına alan düzenlemelerdir⁷.

AIHS'nin 6.maddesinde yer alan “dürüst yargılanma hakkı” ile ilgili ilkelerde, ceza muhakemesinde maddi gerçeğin araştırılması esnasında, hukuka aykırı yollara başvurulmaması için uyulması zorunlu bazı sınırlamalar öngörülmektedir. 2001 yılında yapılan değişiklik ile de, Anayasa'nın bu hakkı düzenleyen 36.maddesine “dürüst yargılanma hakkı” eklenerek, Anayasa, AIHS ile uyumlu hale getirilmiştir. Öte yandan Anayasa'nın 38.maddesine 2001 yılında eklenen bir fıkrayla⁸, “Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez” ilkesi, anayasal bir ilke olarak düzenlenmiştir.

Birleşmiş Milletler tarafından 10.12.1948 tarihinde yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, “dürüst yargılanma ilkesi” kavramına, işkence veya insanlık dışı veya küçültücü muamele yasağı (madde 6), keyfi tutuklama ve hapsedme yasağı (madde 9) ve suçsuzluk(masumluk) karinesi (madde 11) gibi ceza hukuku ve ceza yargılamasına ilişkin ilkelerde yer verilmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10.12.1984 tarihinde kabul edilerek, 26.06.1987 tarihinde yürürlüğe giren “İşkenceye ve Başka Zalimce İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza ya da Davranışlara Karşı Sözleşme”, insan onuruna saldırılar oluşturan bilgi ya da itirafları elde etmeye yönelik işkence ve başkaca davranışları yasaklamaktadır⁹. Türkiye de bu sözleşmeyi 25.01.1988 tarihinde imzalamış ve 3441 sayılı onay kanunuyla¹⁰ Sözleşme, Türk iç hukukunun bir parçası haline gelmiştir.

Uluslararası hukuk ve iç hukukta hayat bulan bütün bu düzenlemelerden dolayı da, ceza muhakemesinde maddi gerçeğin araştırılmasına bir çok sınırlamalar

---

⁷ Şen, 5 vd.; A.R.Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, (Kısaltma: Hukuka Aykırı Kanıtlar), Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:55, Kasım-Aralık 2004, 33.

⁸ 3.10.2001 tarihinde kabul edilen 4709 sayılı Kanunun 15.maddesi ile Anayasa'nın 38.fıkrasına eklenmiştir. RG Tarih: 17.10.2001, RG No: 24556 (Mükerrer).

⁹ Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 33.

¹⁰ RG. 29.04.1988, RG No: 19799.

getirilmiştir. Çağdaş ceza muhakemesinin amacı, ne pahasına olursa olsun maddi gerçeğin araştırılması değildir. Ceza muhakemesinde, maddi gerçeğin araştırılmasına bir takım sınırlamalar getirilerek, aynı zamanda kişisel ve toplumsal değerler de korunmaya çalışılmaktadır. Zira, ceza muhakemesinin amacı, suçlunun cezalandırılmasının yanı sıra, suçsuzun korunması ve yargılamanın yasalara ve yargılama kurallarına uygun yürütülmesinin sağlanmasıdır¹¹. Aksi takdirde bir hukuk devletinin ve çağdaş ceza muhakemesinin varlığından söz edilemez.

Çağdaş ceza muhakemesi, suçun işlendiğinin haber alınması ile başlayıp, sanık hakkında verilen hükmün kesinleşmesi ile sona erer¹². Sanık hakkındaki muhakemenin davacının başvurusuna bağlı olduğu itham sistemi, Ortaçağ'da, kilise hukukunun etkisiyle yerini tahkik sistemine bırakmıştır. Mahkemenin bir olaya istem üzerine veya re'sen el koyduğu ve delilleri de kendisinin araştırıp ceza verdiği tahkik sisteminde, işkence yasal bir uygulamaydı. İşkence uygulamasına karşı çıkan Aydınlanma Çağı düşünürlerinin etkisiyle doğan özgürlük fikrinin sonucu olarak, Amerika ve Fransa'da ortaya çıkan bildirimlerle, insana ve insan onuruna saygı gösterilmesi gerektiği, devletin görevinin bu olduğu ifade edilmiş ve bunun korunması amacıyla kişi dokunulmazlığı ve güvenliği ile ilgili yeni ilkeler benimsenmiştir. Bu gelişmeler, ceza muhakemesi sisteminde etkisini göstermiş; o döneme kadar hukuki bir nitelik taşıyan işkence yasaklanırken; tahkik sisteminden karma sisteme geçilmiştir. İtham sistemi temeline dayanan karma sisteme göre; davasız muhakeme yapılamayacak, fakat dava açıldıktan sonra maddi gerçeğe ulaşmak amacıyla hakim de delil toplayabilecektir¹³.

Ceza muhakemesi tarihi ile savunmanın gelişimi paralellik taşımaktadır. Tahkik sisteminde muhakemenin objesi olan sanığa savunma hakkı tanınmamıştır. Aydınlanma

---

¹¹ Yargıtay'a göre de; ceza muhakemesinde maddi gerçeğin araştırılmasının bir takım sınırları bulunmaktadır. Bunlardan biri ve belki de en önemlisi de, mahkemelerin ancak hukukun izin verdiği yöntemlerle elde edilen delilleri dikkate alabilecek olmasıdır. YCGK, T: 29.11.2005, E: 2005/7-144, K: 2005/150, YKD, C:32, S: 3, Mart 2006, 468; Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 34.

¹² B. Öztürk/ M.R. Erdem/ V.Ö. Özbek, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2002, 58.

¹³ T. Demirbaş, Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin Alınması, (Kısaltma: Sanığın İfadesinin Alınması), İzmir 1996, 1.

Çağı'nın etkisiyle birlikte insanın temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu düşüncesi Anayasa ve kanunlarda yer almaya başlamış ve şüpheli veya sanığın da, muhakemenin süjesi olarak hak ve yükümlülükler sahip olduğu kabul edilmiştir. Bugün şüpheli veya sanığın, muhakemenin bir süjesi olduğu anlayışı hakim olduğundan, onun muhakemenin her evresinde, özellikle savunmaya ilişkin bir takım haklara sahip olduğu kabul edilmektedir¹⁴. Hukukumuzda özellikle 1412 sayılı eski Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nda, 18.11.1992 tarih ve 3842 sayılı Yasayla¹⁵ reform niteliğinde değişiklikler yapılarak, savunmaya ilişkin haklar konusunda önemli gelişmeler sağlanmıştı. Örneğin, CMUK'nun 143.maddesinde yapılan değişiklikle hazırlık soruşturmasının sanık avukatına açık hale getirilmesi, 135.maddede sanığa açıkça susma hakkının tanınması, 135/a maddesi ile sanığın beyanının özgür iradesine dayanmasının aranması, yine 135.maddede ifade ve sorguda avukat bulundurulması veya avukat bulundurulmasını isteme hakkının tanınması, 144.maddesinde sanığa müdafî ile her zaman görüşebilme imkanının tanınması ve müdafî ile yapılan yazışmaların denetlenememesi gibi. Belirtelim ki, bazı suçlar bakımından ise, eski CMUK hükümlerinin korunması tercih edilmişti. Bu ikili uygulama da, Uyum Yasaları¹⁶ ile kaldırılmıştı.

Öte yandan 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 4.12.2004 gün ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, ifade ve sorguya ilişkin olarak 1412 sayılı CMUK'ndaki hükümler büyük ölçüde korunmakla birlikte, bazı önemli yeni hükümlere de yer verilmiştir. Örneğin, ifade almaya ilişkin olarak getirilen yeniliklerden biri, kolluğun doğrudan ifade alma işlemine girişememesidir. Kolluğu suçluları aramak ve işin aydınlatılması için acele tedbirleri almak konusunda yetkilendiren CMUK'nun 156.maddesinin karşılığında CMK'nda yer verilmediğinden, kolluk ifade almak için

---

¹⁴ N.Centel/H.Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, Aralık 2005, (Kısaltma: Yeni Ceza Muhakemesi) , 127 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 1 vd.; Öztürk/Erdem/Özbek, 342.

¹⁵ RG. 01.12.1992, No: 21422.

¹⁶ 6 Mart 1997 tarihinde 4229 sayılı kanun ile yapılan değişiklik sonucunda, “yakalananın veya tutuklunun müdafî ile görüşmesi” usulünü düzenleyen 144.madde DGM alanına giren suçlarda da uygulanır hale gelmiştir. 4229 sayılı kanunun RG Tarihi: 12.03.1997, No: 22931. Uyum Yasaları, I, II, III, IV, V, Değerlendirme ve Karşılaştırmalı Metinler, İzmir Barosu Yayınları, İzmir, 2003, 24.

savcıdan izin almak durumundadır¹⁷. Bununla birlikte, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 147.maddesi şüpheli veya sanığın ifade ve sorgu esnasında sahip olduğu hakları düzenlenmiş, 148.maddesinde ifade alma ve sorguda yasak olan usuller hüküm altına alınmıştır. CMK'nun 148.maddesinin 3.fıkrasında, yasak usullerle elde edilmiş ifadelerin rıza ile verilmiş olsa dahi, delil olarak değerlendirilemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Ayrıca CMK'nun 217.maddesinin 2.fıkrasında da, şüpheli veya sanık açısından getirilen bu hak ve güvencelere uyulmamasının yaptırımını gösterilmektedir. Buna göre bu hak veya güvencelere uyulmaksızın elde edilen deliller muhakemede kullanılamayacaktır.

Şüpheli veya sanığın, muhakemenin bir objesi olarak değil de, sujesi olarak görüldüğü ve bir takım haklara sahip olduğu günümüz modern ceza muhakemesinde; şüpheli veya sanığın beyanlarının elde edilmeye çalışıldığı ifade ve sorgu işlemleri büyük bir öneme sahiptir. Ceza Muhakemesi Hukuku'nda maddi gerçeğin araştırılması ilkesinin en önemli sınırı da kanaatimizce, hukuka aykırı delil teorisidir. Hukuka aykırı delil teorisi ışığında ifade alma ve sorguyu incelediğimiz tezimizin, ilk bölümünde; ifade alma ve sorgu, delil, hukuka aykırılık, hukuka aykırı delil, hukuka aykırı delilin değerlendirilmesi kavramları; hukuka aykırı delil teorisi ışığında ifade alma ve sorgunun tarihi gelişimi ve ifade alma ve sorgu ve hukuka aykırı ifade ve sorgunun değerlendirilmesi bakımından Kıta Avrupası Hukuk Sistemi ile Anglo-Amerikan Hukuk Sistemi incelenecektir.

Tezimizin ifade alma ve sorguda hukuka aykırılık başlıklı ikinci bölümünde ise, ifade alma ve sorgunun fonksiyonu, amacı ve şüpheli veya sanığın ifade alma ve sorgudaki hak ve yükümlülükleri; ifadeyi alan ve sorgulayanın, ifade alma ve sorgu esnasındaki yükümlülükleri ve ifade alma ve sorguda yasak usuller açıklanacaktır. İkinci bölümde şüpheli ve sanığın hakları ve ifadeyi alan ve sorgulayanın yükümlülükleri şeklinde bir ayrıma gitmemizin nedeni, 1 Haziran 2005 tarihinde

---

¹⁷ T. Demirbaş, Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması ve Müdafilik, (Kısaltma: Şüphelinin İfadesinin Alınması), Ceza Hukuku Reformu Sempozyumu, Legal Hukuk Dergisi, Y:3, S:32, Ağustos 2005, 2871 vd.

yürürlüğe giren 5271 sayılı CMK'nun 147.maddesinin gerekçesinde¹⁸, maddenin, şüpheli veya sanığın haklarını saptayan ve sorgu yapacak ve ifade alacak yetkililere hitap eden iki kategori hükmü içerdiğinin belirtilmiş olmasıdır. İfade alma ve sorguda yasak usuller ise, 5271 sayılı CMK'nun 148.maddesinde düzenlenen yasak usuller ve CMK'nda düzenlenmeyen yasak usuller başlığı altında incelenecektir. Zira CMK'nun 148.maddesinin gerekçesinde de¹⁹ belirtildiği gibi, madde metninde sayılan yasak usuller, örnek niteliğindedir; bu maddede sayılmamış olmakla birlikte, şüpheli veya sanığın özgür iradesini engelleyen ya da ortadan kaldıran diğer usuller de, ifade alma ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usuller kapsamında değerlendirilecektir.

Tezimizin üçüncü bölümünde, hukuka aykırı ifade ve sorgunun değerlendirilmesi ele alınacaktır. Hukuka aykırı delillerin muhakemede değerlendirme dışı bırakılması anlamına gelen değerlendirme yasağına; şüpheli veya sanığa haklarının bildirilmemesi ve ifade alma ve sorgu esnasında yasak usullere başvurulması ihtimalleri bakımından ayrı ayrı değinilecek; ardından; şüpheli veya sanığın rızasının, yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulması ve değerlendirme yasağı bakımından etkisi açıklanacaktır. Değerlendirme yasağı başlığı altında son olarak, hukuka aykırı ifade ve sorgu bakımından delil yasaklarının uzak etkisi incelenecektir. Tezimizin üçüncü bölümünde, ayrıca hukuka aykırı ifadeyi alanın ve sorgulayanın cezai sorumluluğuna değinilecek ve bu anlamda Türkiye'de son yıllarda yaşanan gelişmeler aktarılacaktır.

---

¹⁸ Gerekçe için bkz. C.Ülgen, Ceza Muhakemesi Kanunu, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, Ocak 2005, 226.

¹⁹ Gerekçe için bkz. Ülgen, 228.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

§1. KAVRAMLAR

I. İfade Alma ve Sorgu

1. Genel Olarak

Öğretiye göre, “ifade alma”, kolluk ve savcının, soruşturma konusu suçla ilgili olarak şüpheliyi dinlemesi, “sorgu” ise, hakim veya mahkemenin, şüpheli veya sanığı soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlemesidir²⁰.

Nitekim, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı CMK’nun “Tanımlar” başlıklı, 2.maddesinin g bendinde ifade alma, “şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi” şeklinde tanımlanırken; aynı maddenin h bendinde sorgu, “şüpheli veya sanığın hakim

---

²⁰ Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2873; N.Centel/H.Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, (Kısaltma: Ceza Muhakemesi), İstanbul 2003, 111; Y.H.Doğan, Uygulamada ve Teoride Hazırlık Soruşturmasında Savunma, İstanbul 1994, 83; A.Şafak/ V.Bıçak, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, Ankara 1999, 203; Öztürk/Erdem/Özbek, 461; M.Başer/ C.Yenidünya, Türk Ceza ve Ceza Usul Hukuku Kapsamında Yasak Sorgu Yöntemleri, Sanığın Yasak Sorgu Yöntemlerine Karşı Bir Korunma Yolu: İşkence ve Kötü Muamele Yapmak Suçu, İzmir Barosu Dergisi, S: 4, Ekim 1996, 23; C.Şahin, Sorgu Müessesesine İlişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Değişikliklerinin Genel Bir Değerlendirmesi, (Kısaltma: Sorgu Müessesesi), Prof. Dr. Halil Cin’e Selçuk Üniversitesi’nde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya 1995, 82.

veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi” şeklinde tanımlanmaktadır.

2. İfade Alma

İfade alma, Cumhuriyet savcısı veya kolluk görevlilerince, şüpheli veya sanığa sorular sorularak olay hakkında bilgi toplanması işlemidir.

İfade alma, suça katılan kişilerle yürütülen bir görüşmedir. Ancak bu görüşme, kriminal taktik esaslarına göre hazırlanıp yürütülmektedir²¹.

Suçla ilişkin gerçeği ortaya çıkartmak için bir araç olarak kullanılan ifade alma esnasında, kişinin hak ve özgürlükleri sınırlandırılmaktadır. Burada toplumun gerçeğin ortaya çıkarılması ve suçlunun cezalandırılması yönündeki çıkarları ile bireyin insan hakları çatışma halindedir. Bu noktada gerçeğin ortaya çıkartılması ve suçlunun cezalandırılması amacıyla, bireyin hak ve özgürlüklerini sınırlayıcı nitelikte bazı önlemler alınmıştır²².

İfadesine başvuru olan kişi, ceza muhakemesinin ilerleyen aşamalarında sanık veya tanık sıfatını alabilir. Belirli kişi veya kişiler üzerinde, olguya dayanan basit şüphenin yoğunlaşmaya başlamasıyla birlikte “şüpheli” kavramı karşımıza çıkmakta; “şüpheli” üzerindeki zannın kuvvetlenmesi ve belirli bir dereceye ulaşmasıyla birlikte de, “sanık” tan söz edilmektedir. Suç şüphesinin bu kadar kuvvetlenmesinden önceki aşamada, kişi üzerinde belli bir şüphe bulunmakla birlikte bu şüphenin derecesi kişiyi sanık sıfatına sokmaya yetmemektedir. Bu aşamada kişinin, şüpheli olma ihtimali yüksek olan “şüpheli tanık” statüsünde olduğundan dahi söz edilebilir. İşte suç şüphesinin belli bir kişi üzerinde somutlaşmasından önceki aşamada, kolluk kuvvetleri, sanık veya tanık olarak haklarını hatırlatmaksızın bireylere soru sorabilirler²³. Kolluğun

---

²¹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 23.

²² Doğan, 83.

²³ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 112 vd.

bilgi toplaması²⁴ olarak adlandırılan bu faaliyet, ifade alma kapsamına girmez. İfade alma, bilgi toplamasından, sanığa haklarının öğretilmesi ve fiil isnadı gibi şekli kurallar vasıtasıyla ayrılır²⁵. Bilgi toplama, herhangi bir kurala bağlı olmaksızın yerine getirilir²⁶. Olay yerine giden kolluk, ilk sorularıyla olayın gerçekleşme şeklini yansıtan bir resim yapmaya çalışır. Bunun yapılmasındaki amaç, sanık olarak araştırmaların kime karşı yürütüleceğini tespit edebilmektir. İşte kolluğun bu amaçla sorular sormasına, bilgi toplama denilir. Bilgi toplama yoluyla, insanların hiç işlemedikleri bir suçtan dolayı ifadeleri alınarak damgalanmaları önlenmekte ve bu kişiler şüpheli durumuna düşürülmeden dinlenilerek, kolluğun haberdar olduğu olayla ilgili bilgi toplanabilmektedir. Bilgi toplama esnasında, somut bir şüphe sebebiyle soruşturmaların kendisine karşı yürütüldüğü bir şüpheli henüz söz konusu olmadığından, şüpheliye haklarının öğretilmesi de söz konusu değildir. Öte yandan bilgi toplama da yapılmak durumundadır, çünkü, kimin tanık, kimin şüpheli olarak dikkate alınması gerektiği ancak bu aşamanın varlığı ile anlaşılabilir²⁷. Bilgi toplama aşaması, kolluğun araştırma işlemlerine girişerek, planlı olarak çalışmaya başladığı anda sona erer²⁸.

Uygulamada, şüpheliyle sohbet havasında, ifade alma kurallarına uyulmadan, şüphelinin ifadesinin alındığından ve daha sonra bu ifadelerin haklar hatırlatılarak tutanağa geçirildiğinden şikayet edilmektedir. Bu işlem, uygulamada önsorgu olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle uygulama ve öğretilde, önsorguyu sınırlayan yasal bir düzenlemenin bulunmayışı eksiklik olarak ifade edilmektedir. Bu eksiklik 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı CMK tarafından da giderilebilmiş değildir. CMK'nun 147.maddesinde, hakları öğretme yükümlülüğü ifade alma ile başlatılmaktadır. Kolluğun şüpheliye haklarını öğrettikten sonra ifade almak yerine, bu

---

²⁴ Bilgi alma, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 4.maddesinin 2.fıkrasında, "Bir suçun tespiti veya aydınlatılmasına yönelik olarak, müşteki ve suçtan zarar gören ile suç işleme şüphesi altında bulunmayan diğer kişilerin dinlenilmesi ve tutanağa geçirilmesi" şeklinde tanımlanmıştır.

²⁵ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 24.

²⁶ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 113.

²⁷ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 27 vd.

²⁸ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 113.

kişiyile sohbet havasında bilgi toplayıcı sorular sorması, uygulamada ve öğretilde hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilmektedir. Bu yolla elde edilen delillerin delil yasağı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği şeklindeki eleştiriler, yasanın düzenlemesi karşısında devam edecek gibi görünmektedir. Dolayısıyla öğreti ve uygulamanın da savunduğu ve bizim de katıldığımız bu görüşe göre, her ne kadar yasal bir düzenleme bulunmasa dahi, önsorgu faaliyeti, sanığa haklarının öğretilmesi yükümlülüğünü dolanmak için kullanılamaz. Dolayısıyla eğer suç şüphesi belli bir kişinin üzerinde yoğunlaşmış ve o kişinin ifadesi şüpheli (sanık) olarak hakları öğretildikten sonra alınmak zorunda olmasına rağmen, hak öğretilmeksizin önsorgu faaliyetine girişilmişse, bu önsorgu geçersizdir. Önsorgu, ancak kişi üzerinde somut bir şüphe bulunmadan bilgi toplama çerçevesinde yapılmış ise sağlıklıdır ve hukuka uygundur²⁹.

Önsorgu faaliyeti, ifade alma kapsamında değerlendirilemeyeceği gibi, tanık açıklamaları da ifade alma kapsamında değerlendirilemez. Tanık, muhakeme konusu bir olay hakkında beş duyusu vasıtasıyla edindiği bilgileri aktaran kimsedir. Tanık soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde ise hakim veya mahkeme tarafından dinlenir. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 15.maddesine göre, kolluğun da kendine özgü bir tanık dinleme yetkisi bulunmaktadır³⁰. Ancak tanık, üzerinde belli bir suç şüphesinin yoğunlaştığı kişi olmadığından, tanığın, Cumhuriyet savcısı veya kolluk tarafından dinlenilmesi de, ifade alma değildir.

Önsorgu ve tanık açıklamaları gibi, bir kimsenin kendiliğinden, soruşturma ve kovuşturma makamlarına giderek yaptığı iradi açıklamalar da ifade alma kapsamında değerlendirilemez. Kolluğun sorusu üzerine yapılan açıklamalar ifade alma kapsamında olduğundan, bir şüpheli karakola gelerek bir suçla ilgili itirafta bulunmak istediğini

---

²⁹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 29 vd.

³⁰ PVSK mad.15'e göre; kolluk, ifadesine başvurması gereken kişileri çağırıp, onların bilgisine başvurabilecektir. Ancak CMK'nun 43.maddesi doğrultusunda, tanıkları zorla getirmeye ve yemin vermeye yetkili makamlar olarak Cumhuriyet savcıları, hakim ve mahkemeler gösterilmiştir. Dolayısıyla kolluğun üçüncü kişilerin bilgisine başvururken yaptığı faaliyet, tanık dinlemesi değil; bilgi toplamadır. Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 205 vd.

söylerse, bu kimsenin kolluk tarafından dinlenmesi ifade alma değildir. Dolayısıyla bu dinleme esnasında ifade almanın kurallarına uyulması da gerekmemektedir. Bununla birlikte, kişinin karakola gelerek kendiliğinden yaptığı bu iradi açıklamalar, “kişinin kendisi aleyhine delil vermeye zorlanamaması” kuralını ihlal etmezler³¹.

İfade alma esnasında ya da sonrasında, şüphelinin kendiliğinden açıklamada bulunması da mümkündür. Ancak kendiliğinden yapılan açıklamalar karşısında kolluğun nasıl davranması gerektiği konusunda, pek çok yasada olduğu gibi 5271 sayılı CMK’nda da açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu anlamda en sık karşılaşılan sorun, kendiliğinden yapılan açıklamalar karşısında kolluğun, açıklamayı yapan kişiye soru sormasının mümkün olup olmadığıdır. 1412 sayılı eski CMUK’nun 135.maddesinde olduğu gibi, 5271 sayılı yeni CMK’nun 147.maddesinde de, şüpheliye sorular sorularak ifadesinin alınmasından önce, ona haklarının öğretilmesi aranmaktadır. Ancak öğretide de savunulan görüşe göre, eğer kolluğun sorduğu sorular, şüpheliyi yönlendirici ve olayın ayrıntılarını öğrenmeye yönelik olmayıp, sadece şüphelinin açıklamalarını kolaylaştırıcı nitelikte ise, hak öğretilmesine gerek olmaksızın bu soruların sorulabilmesi mümkündür. Aksi halde, soruların sorulmasından önce mutlaka şüpheliye haklarının öğretilmesi gerekmektedir³².

İfade almanın amacı, maddi gerçeğin bulunmasıdır. Ve bu amaçla ifade alma esnasında, resmi makamlarca sorular sorularak bilgi toplanmaktadır. İfade alma ile birlikte, ifade alan bilgi toplarken, şüpheli de kendini savunma imkanına kavuşmaktadır. Ancak ifade almanın temel amacı bilgi toplamaktır; şüphelinin veya sanığın savunmasının asıl amaçlandığı işlem sorgudur³³.

Şüphelinin ifadesi, Cumhuriyet savcısı tarafından alınabileceği gibi, kolluk görevlileri tarafından da alınabilir. Ancak Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 148.maddesinin 5.fıkrasına göre, daha önceden ifadesi alınmış bulunan şüphelinin, aynı

---

³¹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 26.

³² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 26 vd.

³³ N.Kunter/F.Yenisey, Yakalama ve İfade Alma, (Kısaltma: Yakalama), İstanbul, 2000, 81.

olayla ilgili olarak tekrar ifadesinin alınması gerektiğinde, ikinci ifade alma işlemini sadece Cumhuriyet savcısı yapabilecektir. Bu düzenlemeyle, şüphelinin kolluk tarafından ifadesi alındıktan sonra, ikinci ifade için tekrar kolluk karşısına götürülmesi engellenmiş; Cumhuriyet savcısı karşısına götürülmesi güvence altına alınmıştır³⁴. Bu, şüpheli açısından getirilen olumlu bir düzenlemedir. Bununla birlikte, ilk bakışta bu düzenlemenin ikinci ifade almaya ilişkin bir yetki düzenlemesi olması nedeniyle, CMK'nun yasak ifade ve sorgu usullerini düzenleyen 148.maddesi yerine; ifade ve sorgunun tarzının düzenlendiği 147.maddesinde yer alması gerektiği düşünülebilir. Ancak TBMM Adalet Komisyonu Raporu'na göre; 148.maddenin 5.fikrası ile, kolluk bakımından yeniden ifade alma yasağı öngörülmüştür. Dolayısıyla şüphelinin ikinci kez ifadesinin alınması gerektiğinde, bu ifadenin, kolluk kuvvetleri tarafından alınması, CMK'nun 148.maddesi anlamında yasak ifade alma usulü teşkil edecektir.

5271 sayılı CMK'nun 147.maddesinin başlığı ifade ve sorgunun tarzı olmakla birlikte, yasada ifade alma yöntemine ilişkin herhangi bir düzenleme getirilmemiştir. Dolayısıyla ifade alma, dikte ettirme ya da soru – cevap şeklinde gerçekleştirilebilir. Dikte ettirmede önce şüpheli tarafından olaylar anlatılır. Ardından şüphelinin anlattığı hususlar tutanağa geçirilir. Ancak dikte ettirme yönteminde, şüphelinin olayları kurgulaması tehlikesi bulunmaktadır. Öte yandan soru- cevap yönteminde ise, şüpheliye sorular sorularak onun verdiği cevaplar tutanağa geçirilir. Bu yöntemde şüpheli yalan söylerse, verdiği cevap tutanağa geçirilmiş olduğundan daha sonra bunları inkar etmesi zorlaşır. CMK'nun 147.maddesinde açık bir düzenleme olmamakla birlikte, şüphelinin yazılı ifadesinin de kabul edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Ancak yazılı ifade verilmesi durumunda, şüphelideki psikolojik değişiklikler takip edilemeyeceği gibi, soru sorarak yanlış anlaşılmaları ve belirsizlikleri giderme olanağı da bulunmamaktadır³⁵.

---

³⁴ N. Centel, Yeni Ceza Muhakemesi Yasası'na Göre Hazırlık Soruşturmasının Başlaması ve Yürütülmesi, (Kısaltma: Hazırlık Soruşturması), Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2005/1, 144.

³⁵ C.Şahin, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, (Kısaltma: Sanığın Sorgusu), Ankara, 1994, 168.

5271 sayılı CMK'nda, ifadenin alınacağı yer ve zaman konusunda da açık bir hüküm bulunmamaktadır. Soruşturmanın serbest yapısına uygun olarak, ifadenin zamanı, nerede ve kimin tarafından alınacağı, soruşturma makamlarının takdirine bırakılmıştır. Bu durum karşısında, şüphelilerin olay yerine götürülerek, basın eşliğinde ifadelerinin alınması uygulamada çok sık rastlanan bir durum halini almıştı. Yer gösterme ya da tatbikat denilen bu uygulama, olay mahallinde doğrulama ifadesinin alınmasından başka bir şey değildi³⁶. Yer gösterme işlemi, 5271 sayılı CMK'nun 85.maddesinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre, yer gösterme işlemi, kural olarak Cumhuriyet savcısı, TCK'nun 250.maddesinin 1.fikrası kapsamında kalan irtikap suçları bakımından da, adli kolluk amiri tarafından yaptırılabilir. 85.madde anlamında soruşturmayı geciktirmemek kaydıyla, müdafinin de yer gösterme işlemi sırasında hazır bulunması mümkündür.

Yakalamadan sonra kolluk, gözaltı süresi içinde istediği anda ifade alabilir. İfadenin süresi konusunda yasal sınırlamalar bulunmamakla birlikte, ifadenin alınacağı yer, zaman ve süreye ilişkin şartlar, olağan sınırların dışına çıkarsa; yasak ifade yöntemlerinin varlığından söz edilebilir³⁷.

Kollukta alınan ifade, hazırlık soruşturmasında elde edilen bilgileri önemine göre ayıklayıp gruplandırmak bakımından yol göstericidir. Soruşturma evresinin ilerlemesi bakımından ifade, araştırmaları yönlendirmeye hizmet eden önemli bir araçtır. Özellikle teknik delil araştırma yöntemlerinin yatırım eksikliği nedeniyle kullanılmadığı ülkelerde, ifade esnasında verilen bilgiler soruşturmanın ilerletilebilmesi için hayati bir öneme sahip olmaktadır. Dolayısıyla bu tip ülkelerde şüphelinin konuşmaması durumunda, soruşturmanın kilitlenmesi büyük bir olasılık olduğundan, kolluğun şüphelinin konuşmasını sağlayabilmek için kuvvet kullanması tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Kolluğun zor kullanması, onun alt kültürü ile de bağlantılı

---

³⁶ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 114.

³⁷ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 89; Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 114.

olduğundan, ifadelerin kolluk baskısı altında alındığı iddiası sık sık gündeme gelmekte, bu da kolluk tarafından alınan ifadelerin güvenilirliğini zedelemektedir³⁸.

3.Sorgu

Şüpheli veya sanığın ifadesinin hakim tarafından alınmasına ise, sorgu denir. Sorgu, hakim tarafından yapılan bir işlem olduğundan, şüpheli veya sanığın savunması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Hakimin sorgu tutanağı duruşmada delil olarak okunup, belge delil olarak değerlendirilebileceğinden, şüpheli veya sanığın özellikle sorgu esnasında dikkatli olması gerekmektedir. Zira, sorgu tutanaklarının duruşmada okunabilmesi için, bu tutanağa geçirilmiş olan açıklamalarla, mahkeme huzurundaki sorguda yapılan açıklamalar arasında çelişki bulunması gerekli değildir³⁹. Bu nedenle yargılama esnasında, hakimin sorgu tutanağının gücünü azaltmak hemen hemen mümkün olamamaktadır.

Soruşturma evresinde şüphelinin sorgusu, kural olarak Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hakimi tarafından yapılmaktadır. Bu durum, 5271 sayılı CMK'nun 162.maddesinde "Cumhuriyet savcısı ancak hakim tarafından yapılabilecek olan bir soruşturma işlemine gerek görürse, istemlerini bu işlemlerin yapılacağı yerin sulh ceza hakimine bildirir. Sulh ceza hakimi istenilen işlem hakkında, kanuna uygun olup olmadığını inceleyerek karar verir ve gereğini yerine getirir" şeklinde ifade edilmiştir. Sorgu da hakim tarafından yapılabilecek bir soruşturma işlemi olduğuna göre, savcının istemi üzerine sulh ceza hakimi şüphelinin sorgusunu yerine getirecektir.

Öte yandan sulh ceza hakimi sorguyu, savcının yerine geçen hakim olarak da yapabilir. Bu durum ise CMK'nun 163.maddesinin 1.fikrasında, " Suçüstü hali ile gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, Cumhuriyet savcısına erişilemiyorsa veya olay genişliği itibarıyla Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşıyorsa, sulh ceza hakimi de bütün soruşturma işlemlerini yapabilir" şeklinde ifade edilmiştir. Bu durumda sulh ceza

---

³⁸ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 56; Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 116.

³⁹ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 193.

hakimi, şüpheliyi savcının yerine geçerek dinlemekte ise de, bu dinleme bir ifade alma değildir. Hakim tarafından yapıldığı için sorgu kapsamında değerlendirilmelidir⁴⁰.

II . Delil

1. Genel Olarak

Ceza muhakemesinde ispat, yargılama makamının, hukuk düzenince kabul edilen vasıtalarla, fiilin fail tarafından işlenip işlenmediği konusunda, tam bir kanaate ulaşmasını ifade eder. Hukuk düzeninin kabul ettiği ispat vasıtaları olan deliller, olayla ilgili olup, olayı yansıtan ve ispat açısından önemli olan, akla ve hukuka uygun her türlü araçlardır⁴¹.

Maddi gerçeğin araştırıldığı ceza muhakemesinde her şey delil olabilir ve ispatı gereken husus, her türlü delille ispat edilebilir. Daha doğru bir ifade ile ceza muhakemesinde “delil serbestliği ilkesi” geçerlidir. Bu ilkenin yanında çağdaş ceza muhakemesinin en önemli ilkeleri delillerin değerlendirilmesi ile ilgilidir. Örneğin, “vasıtasızlık ilkesi”, hakimin kararını, delillerle doğrudan doğruya, bizzat temasa geçerek vermesini, “delillerin serbest değerlendirilmesi ilkesi”, hakimin irat ve ikame edilen delilleri duruşmadan ve tahkikatten edineceği kanaate göre değerlendirmesini, “şüpheden sanık yararlanır ilkesi” ise, yapılan ceza muhakemesi sonunda fiilin sanık tarafından işlenip işlenmediğinin sabit olduğu sonucuna varılamaması durumunda, sanığın mahkum edilemeyeceğini ifade etmektedir. Çağdaş ceza muhakemesinin bu önemli ilkelerinden “şüpheden sanık yararlanır ilkesi”ne son yıllarda büyük önem vermekte olan Yargıtay, ceza muhakemesinde kuşkunun bulunduğu yerde mahkumiyet kararından söz edilemeyeceğini, bunun evrensel bir ilke olduğunu vurgulamaktadır⁴².

---

⁴⁰ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 34 vd.

⁴¹ Öztürk, Delil Yasakları, 4 .

⁴² Öztürk, Delil Yasakları, 4.

Ceza davalarındaki delil anlayışı ile özel hukuk davalarındaki delil anlayışı arasında önemli ayrılıklar bulunmaktadır. Çünkü, ceza davalarının toplumla kişi arasında baş gösteren çekişmeleri çözen dava türü olmaları, bu davalarda uygulanacak usul kurallarına “suçsuzluk (masumluk) karinesi” ve “vicdani delil sistemi” adı verilen iki ana özellik kazandırmıştır. Özel hukuk muhakemesinde, ispat külfeti savı ortaya atan ve iddiada bulunan taraftadır. Oysa, ceza hukukunda kuşkuların sanık lehine yorumlanacağı “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi bir kurala bağlanmıştır. Öte yandan hakim delilleri vicdani kanaatine göre değerlendireceği şeklinde tanımlanabilecek olan “vicdani delil sistemi” ise, özel hukukta davalara konu olan çekişmelerin mala veya hukuki işlemlerin geçerliliğine ilişkin olmasına karşın, ceza hukukunda dava konularının toplum-kişi çekişmelerine bağlı olmasından doğmuş bir sistemdir. Bu iki özellik arasındaki yakın ilişkinin sonucu olarak, “vicdani delil sistemi”, “suçsuzluk karinesi”nin tamamlayıcısı durumundadır. Suçlanan ve suçlayan yani devlet arasında denge kurulmadıkça, ceza adaletinin sarsılabileceğinden, “vicdani delil sistemi”, suçlanan ile suçlayan arasında bu dengenin kurulması amacına yöneliktir. Bu sistemin yanında suçlayan ile suçlanan arasında dengeyi sağlayacak olan kanıtların toplanmasında uyulması gerekli doğruluk kuralları, ceza kovuşturmasını bazı katı formalitelere bağlamakta ve kanıtların araştırılmasında suçlu olduğundan şüphelenilen vatandaşın aleyhine başvurulması olanaklı bir takım hileli ve dürüst olmayan yöntemlerin kullanılmasını engellemektedir⁴³.

Ceza muhakemesinde, ceza yargıcının işinin, geçmişte kalmış olayları araştırmak durumunda kalması nedeniyle tarihçilerin işine benzediği ileri sürülmektedir. Gerçekten de geçmişte kalmış olayları araştıran yargıcı, işlenen suçun maddi, manevi öğeleri, ağırlatıcı ve hafifletici nedenleri ve nedensellik bağı konusunda aydınlatacak olan delillerdir⁴⁴. Bu nedenle olayın aydınlatılmasında kullanılacak olan delillerin bir takım özelliklere sahip olması gerekmektedir.

---

⁴³ P.Bouzat, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Kanıtların Toplanmasında Doğruluk Kuralları, (Çev: H.İ.Bıyıklı), YD, C:3, Ocak 1977, S:1, 86 vd.

⁴⁴ Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 34; N.Kunter/F.Yenisey, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, (Kısaltma: Ceza Muhakemesi), İstanbul, Kasım 2005, 214.

2. Delillerin Özellikleri

Delilin akla uygun yani rasyonel olması, olayla ilgili yani olayı temsil edici olması, yargılama konusu olay için önemli olması ve nihayet ceza yargılamasında kullanılacak olan delilin hukuka uygun yollardan elde edilmiş olması gerekir⁴⁵.

Delilin olayla ilgili yani olayı temsil edici olması, delil olarak kullanılmak istenilen vasıtanın olayın bir parçası olmasını ve olayı yansıtmayı ifade etmektedir. Örneğin, bir adam öldürme suçunda kullanılan suç aleti olayın bir parçasıdır, dolayısıyla olayı temsil etmektedir. Öte yandan bir suçun işlenişine beş duyusu vasıtasıyla tanık olmuş bir kişinin anlatımları ise olayı yansıtıcı nitelikte olması itibarıyla olayı temsil edicidir. Ancak olayı sadece bir şekilde temsil eden ya da yansıtan tüm vasıtalar delil olarak kabul edilemez. Bir vasıtanın delil olarak kabul edilebilmesi için, bu yansıtmının akla, maddi gerçeğe ve en önemlisi hukuka uygun olması gerekir. Bu özellikleri taşımayan, dolayısıyla teknik anlamda delil denilemeyen bir ispat aracına dayanılarak hüküm tesis edilemez, edilecek olursa, o hüküm Yargıtay tarafından bozulur⁴⁶. Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararı'na göre; "Ceza yargılamasının amacı, hiç bir duraksamaya yer vermeden maddi gerçeğin ortaya çıkartılmasıdır. Bu araştırmada, yani gerçeğe ulaşmada mantık yolunun izlenmesi gerekir. Gerçek; akla uygun ve realist, olayın bütünü veya bir parçasını temsil eden kanıtlardan veya kanıtların bütün olarak değerlendirilmesinden ortaya çıkarılmalıdır, yoksa bir takım varsayımlara dayanılarak sonuca ulaşılması, ceza yargılamasının amacına kesinlikle aykırıdır"⁴⁷. Dolayısıyla Yargıtay da, hükmün ancak akla uygun, realist, olayın bütünü veya parçasını temsil eden ispat araçlarına, yani delillere dayanması gerektiğini vurgulamaktadır.

---

⁴⁵ S. Kaymaz, Uygulamada ve Teoride Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller, Eylül 1997, 15.

⁴⁶ B. Öztürk, Ses ve/veya Görüntü Kaydeden Araçlarla Yapılan Tespitlerin Ceza Muhakemesi Hukukundaki Değeri, (Kısaltma: Ses ve Görüntü), Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir 2000, 220.

⁴⁷ YCGK 19.04.1993, 6-79/108, YKD, C:19, S: 10, Ekim 1993, 1564 vd.

3. Delillerin Sınıflandırılması

Mahkemenin bir hükümle çözmesi gereken asıl olayı ispatlayan deliller, doğrudan doğruya delil; hakkında karar verilmesi gereken esas olaya bağlı olan yan olayları açıklayan deliller ise, dolaylı delil veya belirti delili olarak adlandırılır. Örneğin; insan öldürme olayını ispatlayan delil, doğrudan doğruya delil iken, sanığın kolunda mağdurun kanının veya gömleğinde saç telinin veya olay mahalinde ceketinin bir düğmesinin bulunması, sadece sanık ile mağdurun bir araya geldiği veya sanığın mağdura dokunduğu olgusunu ispatladığından bunlar dolaylı delil ya da belirti delilidir. Yan delil ya da delil başlangıcı da denilen, belirti delilleri, olaydan geriye kalan iz ve eserlerdir ve tek başlarına ispat gücüne sahip olmayıp, doğrudan doğruya delillerden edinilen kanaati destekleyici niteliktedirler⁴⁸.

Hem doğrudan doğruya, hem de dolaylı delilde yani belirtide yanlışlık payı bulunduğundan, ceza muhakemesinde hiç bir delil türünün olayı kesin olarak kanıtladığını söyleyebilmek mümkün değildir. Teknik laboratuvarların gelişmesiyle birlikte, hata yapma oranı sıfır düzeyine yaklaşmakta olsa bile, her zaman için olaydan geriye kalan izlerin yanlış değerlendirilmesi ihtimali bulunmakta, yanlış değerlendirme yapılmassa dahi belli bir kan grubuna sahip binlerce kişi olabileceği gibi, olay mahallinde bulunan ayak izi sanığın ayak izine uyuyorsa, bu ayakkabıdan başka birinin daha giyme olasılığı her zaman sonuçtan şüphe etmeyi gerektirecektir⁴⁹.

4. Delil Çeşitleri

Özellikle teknik delil araştırma yöntemlerinin yatırım eksikliği nedeniyle kullanılmadığı ülkelerde, delillerden sanığa ulaşmak çok daha büyük bir zorluk arz etmektedir. Bu nedenle bu tip ülkelerde, şüpheli veya sanığın beyanı hala önemini korumakta ve ifade ve sorgu, soruşturmanın ilerlemesini sağlayan en önemli beyan

---

⁴⁸ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 171 vd.

⁴⁹ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 171 vd.

delilleri olmaya devam etmektedirler. Ancak her ne kadar teknik delil araştırma yöntemleri yatırım eksikliği nedeniyle kullanılamıyor, ya da gereği gibi kullanılamıyor olsa dahi ifade alma ve sorgu, bu ülkeler bakımından da tek delil değildir.

Ceza muhakemesinde delillerin, beyan, belge ve belirti olmak üzere üç çeşidi bulunmaktadır. Beyan delilleri, tanık beyanı, sanık beyanı ve sanıktan başka kişilerin beyanı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Belge delilleri de, yazılı belgeler, şekil tespit eden belgeler ve ses ve görüntü tespit eden belgeler olarak üçe ayrılırken; belirtiler, tabii ve suni belirtiler olarak ikiye ayrılmaktadır⁵⁰.

Kendisine karşı yürütülmeyen bir ceza soruşturmasında, olay hakkında beş duyusu ile edindiği algılamaları, ifadesi ile açığa vuran kimseye tanık; bu kişinin yaptığı açıklamalara da tanık beyanı denilmektedir⁵¹. Şüpheli veya sanığın, soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısı veya kolluk kuvvetlerine; kovuşturma evresinde ise, hakim veya mahkemeye, olaya ilişkin olarak yaptığı açıklamalar, sanık beyanıdır. Suçtan zarar gören, suç ortağı ve yataklık edenlerin, olaya ilişkin olarak yaptığı açıklamalar ise, sanıktan başka kişilerin beyanı niteliğindedir⁵².

Belge delillerinden, yazılı belgeler, olay yazıya döküldüğünde, olayın taşıyıcısı olan, noter senedi, duruşma tutanağı gibi belgelerdir. Şekil tespit eden belgeler ise, fotoğraf çekmekle hatta görülmeyen şekillerin kağıt üzerine tespit edilmesi veya kroki, plan gibi şekiller çizilmesi suretiyle oluşturulan belgelerdir. Ses alınması ve video kaydı yapılması yolu ile oluşturulan belgeler ise, ses ve görüntü tespit eden belgelerdir⁵³. İfade ve sorgunun kaydında teknik imkanlardan yararlanma başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecek olduğundan, burada, ses ve görüntü kaydeden araçların, gerçekten bir belge delili mi, yoksa keşfe konu teşkil eden yapay bir belirti mi⁵⁴ olduğunun öğretilde

---

⁵⁰ Kunter/Yenisey, Ceza Muhakemesi, 224.

⁵¹ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi,174; Öztürk/Erdem/Özbek, 416 vd.; Kunter/Yenisey, Ceza Muhakemesi, 224 vd.

⁵² Kunter/Yenisey, Ceza Muhakemesi, 236.

⁵³ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 219; Kunter/Yenisey, Ceza Muhakemesi, 237.

⁵⁴ B.Öztürk, Ses ve Görüntü , 2000, 219 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 160 vd.

tartışmalı olduğunu belirtmekle yetineceğiz. Öte yandan belge delilleri, soruşturma evresinde, arama ve elkoyma koruma tedbirlerine konu olabilirler. Bu delillerin, kovuşturma evresinde duruşma esnasında ise okunarak tartışılması esastır⁵⁵.

Keşif faaliyetine konu olan ve olaydan geriye kalan her türlü iz ve eser, belirtidir. Tabii belirti, sanığın iradesi dışında olaydan geriye kalan iz ve eserlerdir. Olay yerinde kalan parmak izi, saç kılı, tükürük, birer tabii belirtidir. Suni belirti ise, insan yapısı olan işaretlerdir. Olay yerinde bulunan düğme, tabanca, bıçak, silah gibi. Belirti delilleri, tek başlarına ispat kuvvetine sahip olmadıklarından genellikle, bilirkişi incelemesine veya keşfe konu olurlar. Kural olarak hakim veya mahkeme kararıyla, çözümü özel veya teknik bilgiyi gerektiren bir konuda, görüşüne başvurulanan kişiye, bilirkişi denir⁵⁶. Keşif ise, hakimin muhakeme konusu olay ile ilgili hususları, beş duyusu aracılığı ile, yani görerek, duyarak, tadarak, koklayarak ve dokunarak incelemesidir⁵⁷. Belirti delillerinin anlamlandırılabilmesi de, ancak bilirkişi incelemesi veya keşif ile mümkün olabilmektedir⁵⁸.

III. Hukuka Aykırılık

Hukuka aykırılık geniş yorumlandığında eylemin, hukukça korunan hak ve yararlar saldırganlık teşkil etmesi, yani eylemin bu hak ve yararları koruma amacı güden hukuk düzenine uygun bulunmaması anlamına gelmektedir.

Hukuka aykırılık ceza hukuku anlamında, suçun oluşması için bulunması gereken kurucu öğelerden bir tanesidir. Dolayısıyla gerçekleştirilen eylemin hukuka aykırı olmaması durumunda, ceza hukuku anlamında da bir suçun varlığından söz edilemez. Bu bağlamda bir eylemin suç oluşturabilmesi için tüm hukuk düzeniyle

---

⁵⁵ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 219.

⁵⁶ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 190; Öztürk/Erdem/Özbek, 487.

⁵⁷ Öztürk/Erdem/Özbek, 480 vd.

⁵⁸ Kunter/Yenisey, Ceza Muhakemesi, 238; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 222 vd.

çelişki içinde olması gerektiğinden, ceza hukuku anlamında hukuka aykırılık, eylemin yalnızca ceza hukukuyla değil, tüm hukuk düzeniyle çelişmesi anlamındadır⁵⁹.

Ceza muhakemesi hukukunun kapsamı dahilinde olan çalışmamızda işin ceza hukuku boyutu bizi ilgilendirmemekle beraber, tüm hukuk düzenine aykırılık şeklinde tanımlanacak bir hukuka aykırılık kavramının kapsamının tayini noktasında ceza hukukundan yararlanılması da mümkündür. Öte yandan ceza muhakemesi hukuku ile ceza hukuku arasında, “hukuka aykırılık” kavramının içeriği, amacı ve özellikleri bakımından farklılıklar bulunacağı da açıktır. Çünkü ceza muhakemesi hukukunda “hukuka aykırılık” kavramının tanımı ve kapsamı, hangi delillerin hukuka uygun, hangilerinin aykırı sayılacağıın tespit edilmesinde önemli iken, ceza hukukunda bu kavram, bir eylemi suç olmaktan çıkartan hukuka uygunluk nedenlerinin tespitinde önemlidir⁶⁰.

Hukuka aykırılık kavramının tanımı ve kapsamı, ceza muhakemesi hukukunda delillerin hukuka uygun olup olmamasını dolayısıyla muhakemede kullanılıp kullanılmamasını yakından etkilemektedir. Bu nedenle “hukuka aykırılık” kavramının tanımlanması konusunda benimsenecek görüş, hangi delillerin hukuka uygun, hangilerinin hukuka aykırı sayılacağıın tayini noktasında çok büyük bir öneme sahip bulunmaktadır.

Bir görüşe göre ceza muhakemesi hukuku anlamında “hukuka aykırılık”, ceza muhakemesi normlarına aykırılıktır. Hukuka aykırılığın sadece ceza muhakemesi normlarına aykırılık şeklinde yorumlanması durumunda, bu kurallar açık veya zımni olarak ihlal edilmeksizin, ancak Türk Medeni Kanunu veya Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ya da Türk Ceza Kanunu hükümleri ihlal edilerek elde edilen bir delil hukuka uygun sayılacak, dolayısıyla muhakemede kullanılacaktır.⁶¹

---

⁵⁹ Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 35.

⁶⁰ Şen, 11.

⁶¹ Şen, 16.

Öte yandan hukuka aykırılığın, haklara aykırılık şeklinde yorumlandığı diğer görüşe göre, hak ihlali yoksa hukuka aykırılıktan da söz edilemeyecektir. Dolayısıyla hak ihlaline yol açmaksızın elde edilen deliller hukuka uygun sayılacaktır. Ayrıca yine bu görüşü savunanlara göre; bir hukuk devletinde devletin tüm işlemlerinin hukuka uygun olması gerekmele birlikte, bazı hallerde insanın yapısından kaynaklanan bir takım ihlallerin gerçekleştirilmesi de mümkündür. Dolayısıyla bu gerçek kabul edilerek, meydana gelen ihlalin niteliği üzerinde durulmaksızın, haklar arasında mutlak ve nisbi haklar ayrımı yapılmalıdır. Mutlak haklar, mutlak olarak korunmalı, dolayısıyla bunların ihlali suretiyle elde edilen deliller hukuka aykırı sayılarak muhakemede kullanılamamalıdır. Nisbi hakların ihlali durumunda ise, kamu yararı bakımından, hakkın niteliksel üstünlüğü ve sayısal üstünlük kriterleri göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılmalı ve hakkın üstün tutulamayacağı hallerde, ihlal gerçekleşmiş olsa dahi, delil hukuka uygun sayılarak muhakemede kullanılabilirdir⁶².

Bununla birlikte bizim de katıldığımız son görüşe göre, hukuka aykırılık tüm hukuk düzenine aykırılık şeklinde yorumlanmalıdır. Bu durumda sadece ceza muhakemesi normlarına değil, tüm hukuk kurallarına, yani ceza muhakemesi hukukunun bütün kaynaklarına aykırı olarak elde edilen deliller hukuka aykırı sayılacaktır⁶³. “Hukuka aykırılık” kavramının geniş şekilde yani tüm hukuk düzenini kapsayacak şekilde yorumlanması gerekmektedir. Çünkü, hukuka aykırılığın, sadece ceza muhakemesi normlarına aykırılık şeklinde yorumlanması halinde, hukukun bir bütün olduğu gerçeği ile çelişen ve elde edilen delilin bir kısım hukuka uygun iken, bir kısım hukuka aykırı olması gibi izahı güç bir takım sonuçlar ortaya çıkacaktır. Öte yandan hukuka aykırılığın haklara aykırılık şeklinde yorumlanması halinde ise, delilin elde edilmesi sırasında bir hukuk kuralının ihlal edildiği tespit edilmiş olsa dahi, ayrıca bir de hak ihlalinin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tesbiti gerekecektir. Oysa ki, hukuk kuralları zaten hakların korunması amacıyla konulurlar. Dolayısıyla bir hukuk kuralının ihlalinin, bir hak ihlaline yol açmadığını ileri sürmek de mümkün değildir. Ayrıca haklar arasında mutlak ve nisbi hak ayrımı yapmak da, hakların büyüklüğü ve

---

⁶² Öztürk,/Erdem/Özbek, 520 vd. ; Kaymaz, 17.

⁶³ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 537 vd.; Şen 18 vd.

küçüklüğü tartışmasını başlatır ki, böyle bir tartışma yürürlükte olan hukuk kurallarının uygulanabilirliğinde ve gücünde zedelenmelere yol açar⁶⁴. Keza, Anayasa'nın 38.maddesinin 7.fıkrası ve 3842 sayılı yasayla değişik, Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nun 254.maddesinin 2.fıkrası anlamında, hukuka aykırı yollardan elde edilmiş bir delilin hükme esas alınmaması için, delilin elde edilmesi esnasında ihlal edilen hakkın mutlak veya nisbi bir hak olmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Aynı sonuca 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 5271 sayılı yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 217.maddesinin 2.fıkrasının mefhumu muhalifinden ulaşmak da mümkündür.

Hukuka aykırılık kavramı, tüm hukuk düzenine aykırılık şeklinde yorumlanmakla birlikte, delilin hukuka aykırı olup olmadığı öncelikle ceza muhakemesi normlarına bakılarak tespit edilecektir. Eğer delilin elde edilmiş şekli ceza muhakemesinde düzenlenmişse ve delil de bu düzenlemeye uygun olarak elde edilmişse, hukuka uygun sayılacaktır. Ancak delilin elde edilmesi konusunda ceza muhakemesi hukukunda herhangi bir düzenlemeye rastlanmıyorsa, bu durumda ceza muhakemesi hukukunun kaynaklarına bakılacak ve bu kaynakların ihlal edilip edilmediği araştırılacaktır. Hukuku bir bütün olarak kabul eden bu anlayıştan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki, eğer delilin elde edilmesinde bu kaynaklara bir aykırılık söz konusu ise delil hukuka aykırıdır, aksi halde hukuka uygundur⁶⁵. Aynı görüş doğrultusunda delilin bir kısım hukuka uygun, bir kısım hukuka aykırı olması da söz konusu olamayacaktır. Zira "hukuk" kavramının özü, kısmi hukuka aykırılık anlayışını

---

⁶⁴ Şen, 18vd.

⁶⁵ Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi ise, hukuka aykırılık kavramının çerçevesi ve kapsamı saptanırken, gerek pozitif hukuk metinlerine, gerekse kişilerin temel hak ve hürriyetlerine ilişkin evrensel hukuk ilkelerine aykırılık bulunup bulunmadığının gözetilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Anayasa Mahkemesi'nin 22.06.2001 tarih ve 2-2 sayılı kararında hukuka aykırılık kavramı şu şekilde tanımlanmıştır; " Hukuka aykırılık en başta milli hukuk sistemimiz içinde yürürlükteki tüm hukuk kurallarına aykırılık anlamına gelir. Bu çerçevede Anayasaya, usulüne uygun olarak kabul edilmiş uluslararası sözleşmelere, kanunlara, kanun hükmünde kararnamele, tüzüklere, yönetmeliklere, içtihadı birleştirme kararlarına ve teamül hukukuna aykırı uygulamaların tümü, hukuka aykırılık kavramı içinde yer alır." YCGK, T:29.11.2005, E:2005/7-144, K: 2005/150, YKD, C: 32, S:3, Mart 2006, 470.

kabul etmez⁶⁶. Dolayısıyla, TCK veya özel ceza kanunlarına göre suç teşkil eden bir eylem neticesinde elde edilen delil de, hukuka aykırı olacaktır.

IV. Hukuka Aykırı Delil

Çağdaş ceza muhakemesinde delillerin elde edilmesine getirilen sınırlamaların isimlendirilmesi konusunda, hukuka aykırı yoldan elde edilen her delilin ceza muhakemesinde kullanılabilip kullanılamaması noktasında sahip olunan görüşe göre bir kavram tercihi yapılmaktadır. Buna göre hukuka aykırı yollardan elde edilen delillerin hangi şart altında olursa olsun kullanılamayacağı görüşünü savunanlar, bu sınırlandırmayı, “hukuka aykırı delil” olarak isimlendirmekte iken, bu şekilde elde edilen delillerin belirli şartlar altında ceza muhakemesinde kullanılabileceği görüşünü savunanlar ise, “delil yasakları” olarak isimlendirmektedirler.

“Delil yasakları” kavramını kullananlardan bazıları, bu kavramı, bir hukuk devletinin ceza muhakemesinde, delillerin elde edilmesine ve değerlendirilmesine getirilen sınırlamalar şeklinde tanımlamaktadırlar⁶⁷. “Delil yasakları” kavramını benimseyenlerden bazıları ise bu kavramı ikili bir ayrıma tabi tutmaktadırlar. Buna göre; delil elde etme hususunda getirilen yasaklar, “delil yasakları”; hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin hüküm verilirken dikkate alınmaması ise “değerlendirme yasakları” olarak nitelendirilmektedir⁶⁸.

Bir delilin hukuka aykırı olması ile yasak olmasının birbirinden farklı şeyler olduğunu ve bunlar arasında ayırım yapılabileceği görüşünü savunanlar ise, hem “hukuka aykırı delil” kavramını, hem de “delil yasakları” kavramını kullanmışlardır. Bu görüşü savunanlara göre; “delil elde etme yasağı”, kanun koyucunun ispat edilmesini istemeyerek önceden yasakladığı bazı olayları ifade ederken; “hukuka aykırı

---

⁶⁶ Şen, 19.

⁶⁷ Öztürk/Erdem/Özbek, 385; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 247.

⁶⁸ Kaymaz, 16.

delil”, ceza muhakemesinde getirilmiş olan delil toplama ile ilgili normlara aykırı olarak elde edilen delilleri ifade etmektedir⁶⁹.

Bizim gibi “hukuka aykırı delil” kavramını benimseyenler ise, bu kavramı, delil ile ilgili olarak ceza muhakemesinde bir norm bulunmakta ise öncelikle bu norm, eğer böyle bir norm mevcut değilse, ceza muhakemesi dışında kalan herhangi bir norm ihlal edilerek, ki burada ihlalin önem ve derecesinin hiçbir önemi bulunmamaktadır, ya da normun kapsam veya amacının dışına çıkılarak elde edilen deliller olarak tanımlamaktadırlar ve bu şekilde elde edilen delillerin hiçbir surette ceza muhakemesinde kullanılamayacağını belirtmektedirler⁷⁰.

Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 147.maddesinin 1.fıkrasında; “Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde aşağıdaki hususlara uyulur” denildikten sonra, ifadenin ve sorgunun tarzı ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde, bu düzenlemeye uygun hareket edilmezse, alınan ifade veya sorgu hukuka aykırı hale gelecektir. “İfade alma ve sorguda yasak usuller” başlığını taşıyan 148.maddeye göre ise, yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemeyecektir.

Belirtelim ki çalışma konumuz ifade alma ve sorguda hukuka aykırılık olmakla birlikte, arama, el koyma işlemlerindeki hukuka aykırılıklar da, bu işlemler sonucunda elde edilen delillerin hukuka aykırı olması sonucunu doğurur. Aynı şekilde bilirkişi ya

---

⁶⁹ Ö. Tosun, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri – Genel Kısım, (Kısaltma: Suç Muhakemesi), C:I, İstanbul 1984, 801 vd.; F. Yenisey, “Örgütlü Suçluluk ve Hukuka Aykırı Deliller”, (Kısaltma: Örgütlü Suç), Hukuka Aykırı Deliller Semineri ve Sempozyumu, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul, Ekim 1996, 138 vd.; E. Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, (Kısaltma: Ceza Yargılaması), İstanbul 1996, 290 vd.; Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 537 vd.

⁷⁰ Z. Hafizoğulları, “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler Üzerine”, (Kısaltma: Ceza Muhakemesi) SÜHFD, CMUK’nda Yapılan Son Değişiklikler Özel Sayısı, C:4, 1994, S:1-2, 23 vd. ; Z. Hafizoğulları, “Hukuka Aykırı Surette Elde Edilen Deliller Meselesi”, (Kısaltma: Hukuka Aykırı Delil), Yeni Türkiye Yargı Reformu Özel Sayısı, Y:2, S:10, Temmuz-Ağustos 1996, 638vd; Şen, 23 vd.

da tanık dinlenilmesi esnasında, yasada öngörülen usul ve esaslara aykırı hareket edilmesi halinde, elde edilen deliller de hukuka aykırı hale gelecek ve ceza muhakemesinde kullanılamayacaktır.

V. Hukuka Aykırı Delilin Değerlendirilmesi

Tarihi süreç içerisinde ceza muhakemesinin amacı da değişmiş ve amaç, önceleri, suçlu olduğu kabul edilen kişinin cezalandırılmasını sağlamak iken; bugün, insani değerlere zarar vermeden maddi gerçeğin ortaya çıkartılması olmuştur. Çağdaş ceza muhakemesinde, maddi gerçeğin insani değerlere zarar vermeden ortaya çıkartılmasının garantisi ise, hukuka aykırı deliller teorisidir. Çünkü, suçlu olduğu düşünülen kişinin cezalandırılmasının amaçlandığı eski dönemlerde, bir delilin ceza muhakemesinde kullanılabilmesi için hukuka uygun yollardan elde edilip edilmediğinin hiç bir önemi bulunmamaktaydı. Oysa ki, günümüzde insan hakları ihlal edilerek ulaşılan gerçeğin, insanlık adına kabul edilebilir olmadığı anlayışı hakimdir. Dolayısıyla ceza muhakemesinde kullanılacak olan bir delilin, öncelikle o delilin elde edilmesi için öngörülmüş olan kurallara uygun bir şekilde elde edildiğinin ortaya koyulması gerekmektedir⁷¹.

Hukuka aykırı delilin değerlendirilmesi sorununun tartışmaya açılmasından önce, delilin hukuka aykırı olduğunun tespit edilmesi gerekir. Örneğin; ifade esnasında yasak yöntemlerin kullanıldığı veya evde gece arama yapıldığının ya da telefonların yetkili mercinin izni olmaksızın dinlendiğinin kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya koyulması halinde, elde edilen deliller de hukuka aykırı sayılacaktır. Hukuka aykırılık konusunun kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya koyulamaması halinde, işlem hukuka uygun sayılarak, delil değerlendirmeye yani hükme esas alınacaktır. Şüpheden sanık yararlanır ilkesi, bir delilin hukuka aykırılığının ispatında geçerli değildir⁷².

---

⁷¹ Öztürk, Delil Yasakları, 3 vd.; Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 538.

⁷² V.Bıçak, Usulsüz Ulaşılan Delillerin Akıbeti: Katı ve Esnek Yaklaşımların Değerlendirilmesi, (Kısaltma: Usulsüz Delil), www.vahitbicak.com, 1 vd.; Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 538.

Elde edilen delillerin hukuka aykırı olduğu belirlendikten sonra, bu delillerin hangilerinin, ne zaman hükme esas alınamayacağını yani değerlendirme yasağı kapsamında olduğunu tespit ederken, iki yoldan biri benimsenebilir. Buna göre, ya tüm hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi mutlak olarak yasaklanır, ya da bazı hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesine, bazılarının ise değerlendirilmemesine olanak tanıyan ve olaya göre değişen nisbi bir ölçüt benimsenebilir. Sanığın önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde yargılanma hakkı olduğundan, bu önceden belirlenmiş kurallara uyulmaması halinde, hiç bir değerlendirme yapmaksızın hukuka aykırı delillerin kullanılmamasının kabul edildiği, birinci yola “mutlak değerlendirme yasağı” denilmektedir. Uygulayıcının somut olaya göre değerlendirme yaptığı ve bu değerlendirme sonucunda delillerin bazılarının değerlendirilmesine, bazılarının değerlendirilmemesine olanak tanıyan nisbi bir ölçütün benimsendiği ikinci yola ise, “nisbi değerlendirme yasağı” denilmektedir⁷³.

Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi konusuna çalışmamızın son bölümünde ayrıntılı olarak değineceğimizden, burada kısaca öğretilerdeki görüşleri belirtmekle yetineceğiz. Delillerin değerlendirilmesi konusunda, “nisbi değerlendirme yasağı”nı benimseyenler de, bu yasağın uygulanması noktasında iki farklı görüşü savunmaktadırlar. Bunlardan birinci görüşü savunanlar, yasağın uygulanması noktasında benimsenecek nisbi ölçüt olarak, meydana gelen ihlalin niteliği üzerinde durulmaksızın, haklar arasında mutlak ve nisbi haklar ayrımı yapılmasını önermektedirler. Mutlak haklar, mutlak olarak korunmalı, dolayısıyla bunların ihlali suretiyle elde edilen deliller hukuka aykırı sayılarak muhakemede kullanılmamalıdır. Nisbi hakların ihlali durumunda ise, kamu yararı bakımından, hakkın niteliksel üstünlüğü ve sayısal üstünlük kriterleri göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılmalı ve bu iki kriterin bulunması halinde, ihlal gerçekleşmiş olsa dahi, delil hukuka

---

⁷³ Kaymaz, 271; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 553 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 231; Yenisey, Örgütlü Suç, 156 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 304 vd.; Öztürk, Delil Yasakları, 40 vd.; İ.Şahin, Türk Yargılama Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma, Ankara, 2003, 384 vd.; Şen, 153 vd.

uygun sayılarak muhakemede kullanılabilirdir⁷⁴. “Nisbi değerlendirme yasağı”nın uygulanması noktasında ikinci görüşü savunanlar ise, hukuka aykırı bir delilin elde edilmesi esnasında hangi hükmün ihlal edildiğine bakılması gerektiğini, çünkü şüpheli veya sanığın haklarını korumayan şekil kurallarına aykırılığın hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi sorunu kapsamında olmadığını ileri sürmektedirler⁷⁵.

Bizim de katıldığımız görüşe göre ise, hukuka aykırı delilin elde edilmesi esnasında ihlal edilen hükmün niteliğinin, ya da bir mutlak veya nisbi hakkı koruyor olmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Eğer delilin elde edilmesi esnasında bir hukuka aykırılık gerçekleşmişse, delil hukuka aykırı delil sayılacak ve ceza muhakemesinde değerlendirme kapsamı dışında bırakılacaktır. Zira Anayasa’nın 38.maddesinin 7.fıkrası, 3842 sayılı yasayla değişik CMUK’nun 254.maddesinin 2.fıkrası ve 5271 sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 217.maddesinin 2.fıkrasının düzenlemesi karşısında, Türk Ceza Muhakemesi sistemi açısından, “mutlak değerlendirme yasağı”nın benimsendiği söylenebilir⁷⁶.

§2. TARİHİ GELİŞİM

I. Genel Olarak

Ceza Muhakemesinin amacının maddi gerçeğin araştırılması olduğunu, ancak maddi gerçeğin ne pahasına olursa olsun araştırılmayacağını, buna hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağı ile bir sınırlama getirildiğini daha önce açıklamıştık. Ancak devletin maddi gerçeğin araştırılması konusundaki yetkilerinin hukuka aykırı deliller ile sınırlandırılmasının geçmişi çok da eskilere dayanmamaktadır. Ancak

---

⁷⁴ Kaymaz, 271; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 553 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 231; Yenisey, Örgütlü Suç, 156 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 304 vd.; Öztürk, Delil Yasakları, 40 vd.; İ.Şahin, 384 vd.; Şen, 153 vd.

⁷⁵ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 539; Tosun, Suç Muhakemesi, 801vd.; Yenisey, Örgütlü Suç, 138 vd.; Hafizoğulları, Ceza Muhakemesi, 23 vd.

⁷⁶ Şen, 23 vd.; Yurtcan, Ceza Yargılaması, 290 vd.; Öztürk/Özer/Özbek, 521vd.; Hafizoğulları, Ceza Muhakemesi, 23 vd.

insanlığın ileri aşamasında, insan haysiyetinin korunması ilkesinin benimsemesi, devletin, insan hak ve hürriyetlerine saygılı olması ve delil araştırırken bazı kurallarla kendisini sınırlaması gerektiğinin anlaşılması ile bu sonuca ulaşılabilmiştir⁷⁷.

Devlet mekanizmasının henüz ortaya çıkmadığı insanlığın ilkel dönemlerinde, hukuka aykırı delillerden söz edilemez; çünkü bu dönemde muhakeme faaliyeti söz konusu değildir. Devletin ortaya çıktığı ilkel dönemlerde de, hukuka aykırı delillerden söz edilemez, çünkü kişisel öç ve cezalandırma hakkının bireylere ait olduğu bu dönemde devlet, muhakeme faaliyetine karışmamış, adeta bir hakem rolünü üstlenerek, bireysel cezanın ne şekilde yerine getirileceğine nezaret etmekle yetinmiştir. Zaman içerisinde devlet yargılama faaliyetini yürütmeye başlamıştır, ancak bu dönemde de kanuni delil sisteminin kabul edildiği dönem dışında, delil toplama konusunda herhangi bir kural olmadığından, bu kurallara aykırı olarak delil toplanması da söz konusu olmamıştır. Ayrıca delil toplama konusunda bazı kurallar bulunsa da, “Hukuka aykırı elde edilmiş delil, aykırı elde edilmemişcesine değerlendirilir” ilkesi gereğince, kurallara aykırı olarak toplanan deliller, hükme esas alınmıştır⁷⁸.

Ceza muhakemesinin tarihçesi, ifade almanın ve dolayısıyla işkencenin tarihçesi ile iç içedir. Bugünkü çağdaş ceza muhakemesi aşamasına gelinceye kadar, itham ve tahkik sistemlerinden geçilmiştir⁷⁹.

II. İtham ve Tahkik Sistemleri

“İtham sistemi”nin geçerli olduğu ilk çağlarda, işlenen bir suç nedeniyle devletin ceza verebilmesi, suçtan zarar görenin veya halktan birisinin bunu dava etmesine bağlıydı. İtham sisteminde, halka açık ve sözlü muhakeme usulü uygulanmaktaydı. Deliller, davacı ve sanığın huzurunda sunularak tartışılırdı. Eğer deliller tam değilse ve bazı karineler varsa, sanığa masum olduğuna dair “temizleyici yemin” (serment

---

⁷⁷ Ö. Tosun, Ceza ve Medeni Muhakeme Hukuku Açısından Hukuka Aykırı Yollarla Elde Edilmiş Delillerin İsbat Kuvveti, (Kısaltma: Ceza ve Medeni), İstanbul 1976, 17.

⁷⁸ Tosun, Ceza ve Medeni, 6 vd.

⁷⁹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 36.

purgatoire) denilen yemin teklif edilirdi ya da “ordalies” adı verilen ilahi imtihan yöntemlerine başvurulurdu. Sanığın kızgın demiri tutarak dokuz adım yürümek zorunda bırakılması, çarımha gerilmesi, kaynar su delili ve dövüşte düşmanın yenilgiye uğratılması, Franklarda uygulanan bu ordalilerdendi⁸⁰. Kendisine yapılan bu işkencelere dayanan kişi, Tanrı ve dolayısıyla insan gözünde suçsuz sayılır ve cezadan kurtulurdu⁸¹.

Kilise hukukundan çıkan “tahkik” sisteminde, dinsizlik veya dini kurallara karşı gelme gibi suçları cezalandırabilmek için, bu suçların şahsi davacı tarafından itham edilmesine gerek olmaksızın, kilise, re’sen veya ihbar üzerine olaya el koyardı. Tahkik sisteminde muhakeme usulü, gizli, yazılı ve gıyabi idi. Bu sistemde, hakim, tarafların delilleri ile yetinmeyerek, re’sen delilleri kendisi araştırırdı. Tahkik sisteminde, vicdani kanaat değil, kanuni delil usulü geçerlidir⁸². Hangi suçun, hangi tür delillerle ispat edileceğinin önceden belirlendiği ve ispat hususunda başka delil kabul edilmediğinden, kanunen belirlenenlerin dışındaki delillerin yargılamada kullanılmadığı kanuni delil döneminde, delil elde etme ve değerlendirme faaliyetine sınırlamalar getirilmiştir⁸³. Deliller arasında basit bile olsa hiyerarşinin doğmaya başladığı kanuni delil döneminde, işkence ile elde edilen ikrar, bu hiyerarşik sıranın başında gelmektedir⁸⁴.

Sanığın ifadesinin alınması veya sorgusu esnasında işkence uygulanmasının tarihi, çok eskilere dayanmaktadır⁸⁵. Avrupa’da, insan iradesini ortadan kaldıran işkence yönteminin yoğun bir şekilde uygulandığı ve bu nedenle de işkence ile birlikte anılan Ortaçağ’da, delil elde etme ve değerlendirme yasaklarından söz etmek mümkün

---

⁸⁰ İ. Üzülmöz, Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu, Ankara, 2003, 21; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 36 vd.

⁸¹ Bouzat, 87.

⁸² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 37.

⁸³ Örneğin; zina suçunun ispatı için ikrar veya dört erkek tanık; hırsızlık ve yol kesme suçunun ispatı için iki tanığın suçlamayı teyid eden beyanlarının arandığı İslam Hukuku’nun, kanuni delil sisteminin özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Kaymaz, 18.

⁸⁴ Üzülmöz, 21.

⁸⁵ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 37.

değildir. Bunun doğal sonucu olarak, Avrupa’da 18.yy’da başlayan özgürlükçü akımların ve reform hareketlerinin toplumda, hukukta ve tabii ki ceza muhakemesi hukukunda meydana getirdiği değişikliklerin çoğu, ortaçağda yoğun olarak uygulanan işkencenin kaldırılması şeklinde olmuştur. İşkence, İsveç’te 1734 yılında, Prusya’da 1756 yılında, Amerika’da 1776 yılında kabul edilen Haklar Bildirisi’nin 8.maddesinde yer alan, “Hiç kimse kendi aleyhine delil göstermeye zorlanamaz” şeklindeki düzenleme ile ve nihayet Fransa’da 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile yasaklanmıştır. 1705 tarihli Prusya Ceza Usul Kanunu ise sanığın susma hakkını kabul etmemekle birlikte, sanığın serbest iradesine dayanmayan ikrarını değerlendirme dışı bırakarak, irade serbestliğini ortadan kaldıran işkenceler sonucu alınan ifadeler için değerlendirme yasağı ilkesini benimsemiştir⁸⁶.

1877 yılında ise Almanya’da, 1412 sayılı CMUK’muzun da kaynağını teşkil ederek, her iki ülkede de zaman içinde geçirmiş olduğu değişikliklere rağmen günümüze kadar yürürlükte kalmayı başaran İmparatorluk Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile sanık, bağımsız haklara sahip “muhakeme süjesi” olarak kabul edilmiş ve sorguda sanığa irade serbestisini ortadan kaldıran yöntemlerin uygulanması kabul edilmemiştir⁸⁷. Bu, 1600’lü yıllarda La Roche Flavin’in ileri sürdüğü görüşler karşısında atılmış önemli bir adımdır. Flavin’e göre, yargıç, gerçeği öğrenmek ve suçluyu cezalandırmak için yalan söyleyebilirdi. Hatta daha da ileri giderek sanığın gerçeği söylemesini sağlamak için, suçluyu tehdit edebilir veya ona vaadlerde bulunabilirdi. Üstüne üstlük bütün bu eylemler de, yasal ve dini hukuka uygundu⁸⁸. Alman İmparatorluk Ceza Usulü Kanunu, irade serbestisini ortadan kaldıran yöntemlerin kullanılmasını kabul etmemekle önemli bir adım atmış olmakla birlikte, bu yöntemlerin kullanılmasını ancak 1950 yılında 136/a maddesi ile açıkça yasaklamıştır. Bu anlamda atılan bir diğer önemli adım da, 1964 yılında yapılan değişikliklerle, aydınlatma yükümlülüğünü düzenleyen 136.maddenin bu kanuna eklenmesi olmuştur⁸⁹.

---

⁸⁶ Kaymaz, 18 vd.

⁸⁷ Kaymaz, 19.

⁸⁸ La Roche Flavin, XIII, livres des parlements de France, XXXIX, Geneve 1621, 664 vd.; naklen; Bouzat, 88.

⁸⁹ Kaymaz, 19.

Sanığın durumunda gelişmelere yol açan değişiklikler bunlarla da sınırlı kalmayarak, 1973, 1979, 1981 ve 1985 yıllarında da önemli ve kapsamlı değişiklikler yaşanmıştır. Buna göre; 1973 yılında yapılan değişiklikle sanığın dışında müdafinin de, sanığın duruşmadan varestede tutulmasını isteyebilmesi, varestede tutulmanın tüm suçlar için söz konusu olması (CMUK mad.226), iddianamenin tebliği ile duruşma arasında bir haftadan az süre varsa sanığın duruşmanın talikini isteyebilmesi öngörülmüş; sanığın bilincinin incelenmesinde bilirkişi incelemesi yaptırma ve müdafie sahip olma mecburiyetlerine (CMUK mad.66, 74/II) ve bu inceleme nedeniyle gözaltında bulunmanın altı aya kadar uzayabilmesine (CMUK mad.74/IV) yönelik değişiklikler yapılmıştır. Tutuklunun demire vurulmasına olanak tanıyan ve Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiş bulunan CMUK mad.116/II yerine, tutuklu hakkında gerektiğinde sağlığına zarar vermeyecek önlemler alınabileceği hükmü, 1979 yılında 2298 sayılı yasayla getirilmiştir. 1981 yılında 2369 sayılı yasayla, bazı durumlar için ek savunmasız mahkumiyet mümkün kılınırken (CMUK mad.258/III), sanığın yokluğunda duruşma yapılabilmesi olanağı da arttırılmıştır (CMUK mad.223/III; 226/VII). Nihayet 1985 yılında 3206 sayılı yasayla, muhakemenin çabuklaşması amacıyla ilksoruşturmanın tümüyle kaldırılması, hazırlık soruşturmasında tutuklu ve sanığın durumunun en geç otuzar günlük süreler içerisinde incelenmesi (CMUK mad.112), öne alınan muhakeme işlemlerinde sanık ve müdafinin hazır bulunabilmesi (CMUK mad.162) ve tutuklu işlerde duruşmaya en fazla otuz gün ara verilebilmesi öngörülmüştür⁹⁰.

Ülkemizdeki duruma gelince; uzun yıllar uygulanan ve suçluların cezalandırılmasını amaçlayan İslam Hukuku'nun tersine, 1929 yılında kabul edilen CMUK, kaynağını oluşturan Alman Kanunu'nun yapıldığı dönemde Avrupa'da hakim olan özgürlükçü atmosferin de etkisiyle, suçluları ne pahasına olursa olsun cezalandırmayı amaçlamayan, aksine toplumsal menfaat ile bireysel menfaat arasında denge kurmaya çalışan bir kanundur. CMUK'nun amacı bu olmakla birlikte uygulamadaki yansımaları pek de bu yönde olmamıştır. Örneğin; CMUK'nun

---

⁹⁰ A.Eser, Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Durumu, (Çev: N.Centel), YD., C:16, S:3, Temmuz 1990, 315 vd.

217.maddesinin açık düzenlemesi karşısında, sanığın sadece hakim karşısındaki ifadesi ikrarına delil olarak okunabilecekken; uygulama, savcılıkta, kollukta ve jadmada alınan ikrarlara dayanarak mahkumiyet kararları verme yoluna gitmiş ve böylece işkence adeta teşvik edilmiştir. İşkence ile sağlanan ikrarlara dayanılarak mahkumiyet kararları verilmesi, çoğu defa ağır eleştirilerle karşılanmış ve bu eleştiriler karşısında uygulama tutumunu biraz yumuşatarak, mahkumiyet kararlarında salt ikrarlarla yetinmeyerek, bunların yan delillerle de desteklenmesini aramaya başlamıştır. Ancak 1960'dan bu yana yaşanan üç ayrı ihtilal döneminde yapılan işkenceler ile elde edilen ikrarlara dayanarak kişiler mahkum edilmiş ya da bu işkenceler sonucu ölmüş veya sakat kalmışlardır. Dolayısıyla CMUK'nda 1992 yılında yapılan değişiklikler böyle bir atmosferde gerçekleştirilmiştir⁹¹. 1992 tarihinde kabul edilen 3842 sayılı yasa ile, CMUK'na eklenen 135/a maddesi ile irade serbestisini ortadan kaldıran yöntemler yasaklanırken, aynı maddenin son fıkrası ile yasak yöntemlerle alınan ifadeler için mutlak değerlendirme yasağı kabul edilmiş ve 254.maddesinin 2.fıkrası ile de hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller için genel bir değerlendirme yasağı kabul edilmiştir⁹².

Öte yandan 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu da, ifade alma ve sorgu konusunda CMUK'na benzer düzenlemeler getirmektedir. İfade alma ve sorgu konusunda CMUK'nun mevcut düzenlemesi ile CMK'nun getirdiği düzenlemeler ilgili bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecek olmakla birlikte, tarihi gelişim açısından Türkiye'nin ifade alma ve sorgu konusunda getirdiği son düzenleme olması itibarıyla CMK'na tarihi gelişim kısmında kısaca değinmek de fayda olduğu kanaatindeyiz. Aydınlatma yükümlülüğü, CMK'nun 147.maddesinde "ifade ve sorgunun tarzı" başlığı altında düzenlenmiş ve CMUK'nun 135.maddesine benzer bir düzenleme getirilmiştir. Yasak sorgu yöntemleri ise, CMK'nun 148.maddesinde "ifade alma ve sorguda yasak usuller" başlığı altında düzenlenirken, CMUK'nun 135/a maddesinin son fıkrasında olduğu gibi, CMK'nun 148.maddesinin son fıkrasında da, yasak yöntemler kullanılarak alınan ifadelerin rıza

---

⁹¹ N.Toroslu, Hukuka Aykırı Deliller Sorunu, Prof.Dr. Hamide Topçuoğlu'na Armağan, Ankara 1995, 55 vd.

⁹² Kaymaz, 19.

olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceği hükmü getirilmektedir. Öte yandan CMUK'nun 254.maddesinin 2.fikrasında hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller bakımından mutlak bir değerlendirme yasağı getirilirken, CMK'nun 217.maddesinin 2.fikrasında, yüklenen suçun ancak hukuka uygun delillerle ispat edilebileceği şeklinde bir düzenleme getirilmektedir. Bu düzenleme karşısında 217.maddenin 2.fikrasında mutlak bir değerlendirme yasağı getirildiğini söyleyebilmek güç olmakla birlikte, maddenin yorumundan, hukuka aykırı bir delile dayanarak yüklenen suçun ispat edilmesinin mümkün olmadığı, dolayısıyla hukuka aykırı bir delilin suçun ispatında değerlendirme dışı bırakılacağı söylenebilir. Sonuç olarak, ifade almanın ve sorgunun kanunda öngörülen usule uygun olarak yapılmaması durumunda da, bu ifade veya sorgudan elde edilen deliller de hukuka aykırı hale gelecek ve muhakeme esnasında kullanılamayacaktır.

ř3. KARşILAşTIRMALI HUKUK

I. Kıta Avrupası Hukuk Sistemi

Delilin hangi hallerde hukuka aykırı hale geleceği ve hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi konusunda Kıta Avrupası Hukuk Sistemi ile Anglo-Amerikan Hukuk Sistemi birbirinden farklı ilkeler benimsemiş durumdadırlar. Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi konusunda benimsenen görüş, Kıta Avrupası'nda soruşturmanın (hazırlık soruşturmasının) ve dolayısıyla ifade alma ve sorgunun düzenlenişi ile yakından ilgilidir. Kıta Avrupası Hukuk Sistemi içerisinde yer alan ölkelerin ifade alma ve sorgu konusunda sahip oldukları düzenlemeler, bu bölüm içerisinde Danimarka, Hollanda, İtalya, Avusturya, Fransa, İsviçre ve özellikle Almanya'nın sahip oldukları ceza muhakemesi sistemleri üzerinden incelenecektir. Bu bölümde ayrıca Avrupa Birliği'nin ifade alma ve sorgu konusunda sahip olduğu düzenlemeler, Topluluğun Mali ıkarlarının Cezai Korunması amacıyla kurulması gündemde olan Avrupa Savcılığı hakkında Yeşil Kitap ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hükümleri ışığında açıklanmaya çalışılacaktır.

Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınması veya sorgulanması, ifade veya sorgu esnasında sahip olunan haklar, ifadeyi alan veya sorgulayanlar bakımından öngörülen aydınlatma yükümlülüğünün kapsamı, ifade veya sorgu esnasındaki beyanların tutanağa geçirilmesi, ifade ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usuller ve hukuka aykırı şekilde elde edilen beyanların ve bu beyanlara dayanılarak ulaşılan delillerin değerlendirilmesi bakımından, Kıta Avrupası Hukuk Sistemi içerisinde yer alan bu ülkeler birbirinden farklı düzenlemelere sahiptirler.

Danimarka'da kolluk tarafından yürütülen ifade alma ve şüphelinin veya sanığın sahip olduğu haklar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Şüpheli veya sanık⁹³, ne ile suçlandığı, esas hakkında susma hakkına sahip olduğu konularında, ifadenin başında aydınlatılmalı ve bu aydınlatmanın yapıldığı, ifade tutanağında belirtilmelidir. Ancak Danimarka'da sınırlı bir aydınlatma yükümlülüğü öngörülmektedir. Danimarka'da şüpheli veya sanığın ifadesinin alınmasından önce bir müdafie danışabileceğini öngören bir düzenleme bulunmadığından; şüpheli veya sanığın bu konuda aydınlatılması da söz konusu olmamaktadır. Bununla birlikte, Danimarka'da para cezasını gerektiren suçlar dışında kalan suçlar bakımından zorunlu müdafilik sistemi söz konusudur. Ayrıca para cezasını gerektiren suçlar bakımından da, kovuşturma aşamasında müdafii tayin hakkı olduğu, şüpheli veya sanığa bildirilecektir.⁹⁴

Öte yandan Danimarka'da, müdafii, kolluk tarafından alınan ifadede hazır bulunma ve gerekli gördüğünde, şüpheli veya sanığa soru yöneltebilme hakkına sahip olmakla birlikte, sanık ve müdafii birlikte kabul ederlerse, ifade, müdafii yokluğunda da alınabilir. Müdafii bazı hususların kolluk tarafından incelenmesini isteyebilir, bu isteğin yerine getirilmemesi halinde, sorun, mahkeme tarafından çözüme kavuşturulur. Bununla birlikte müdafii, soruşturma safhasında dosyayı inceleyebilme hakkına sahip

---

⁹³ Danimarka'da şüphelilerin durumu da özellik arz etmektedir; eğer bir kişinin hukuki statüsünün şüpheli mi, yoksa sanık mı olduğu konusunda kolluk bir tereddüte sahipse, o kişiye, sanığın sahip olduğu hakların hemen hemen hepsi tanınmaktadır.

⁹⁴ Şahin, Polis Tarafından Yapılan Sanık Sorgusunun Mukayeseli Hukukta Düzenlenişi, (Kısaltma: Mukayeseli Hukukta Sorgu), SÜHFD, CMUK'nda Yapılan Son Değişiklikler Sempozyumu Özel Sayısı, C:4, S:1-2, 1994, 80.

olmakla birlikte, koşusturulan suçun devletin güvenliğine karşı bir suç olması halinde ya da soruşturmanın tehlikeye dűřmesi söz konusu ise, kolluğun izni olmaksızın, soruşturma dosyasından aldığı örnekleri sanığa veremez. Bu durumların varlığı halinde, müdafinin dosyayı inceleyebilme yetkisi kolluk tarafından büyük ölçüde kısıtlanabildiğinden, bu sorun da mahkeme tarafından çözüme kavuřturulur⁹⁵.

Kolluğun açıklamalar içinde önemli gördüğü hususları not etmesinin istendiği Danimarka'da, bu tür kayıtların duruşmada delil olarak değerlendirilebilmesi söz konusu olabildiğinden, istisnaen, önemli bölümlerin şüpheli veya sanığın kendi ifadesi ile yazılması uygundur ve ona gerektiğinde tutanağı düzeltme imkanı verilmektedir. İfadenin başlangıç ve bitiş saatlerinin gösterildiği ve ifadenin bir özeti niteliğinde olan tutanakta, ifadeyi alan kolluğun kişisel izlenimleri de yer almaktadır. Ayrıca ifadeyi alan kolluk tarafından şüpheli veya sanığa, tutanağı imzalamamak hakkının olduğunu hatırlatması gerekmektedir. İfade esnasında yazılı tutanak yerine ses ve görüntü kaydedici cihazların da kullanılabilmesi mümkündür. Fakat bunun için şüpheli veya sanığın bu durumdan haberdar edilmesi ve onun da buna muvafakat etmesi gerekmektedir⁹⁶.

Şüpheli veya sanığın iradi karar verebilme ve davranabilme hürriyetini ihlal eden yöntemler, inceleme konusu bütün ülkelerde yasak olmakla birlikte, yasaklanan yöntemler ve bu yasağın sonuçları kanunlarda farklı şekillerde düzenlenmiştir. Kolluğun araştırma faaliyetlerinde ve ifade faaliyetinde objektiflik prensibinin geçerli olduğu Danimarka'da da, ifade almanın zora başvurmaksızın yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte şüpheli veya sanığın kendiliğinden yaptığı açıklamalar bakımından Danimarka CMK'nda bir düzenleme bulunmamaktadır. Kolluğun araştırma yöntemlerini düzenleyen kurallar göz önünde bulundurularak, ifade öncesi

---

⁹⁵ Kıta Avrupası Hukuk Sistemi'nde, savcı ve mahkemenin sanığın lehine olan delilleri kendiliğinden araştırma yükümlülüğünün bulunması nedeniyle, ayrıca bir müdafie neden ihtiyaç duyulduğu dahi sorgulanmaktadır. H.Zafer, Faile Yardım Suçu ve Müdafinin Bu Suçtan Sorumluluğu, İstanbul, Mayıs 2004, 286; Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 72.

⁹⁶ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 74.

soruşturmaların ve bu arada kendiliğinden yapılan açıklamaların değerlendirilmesinin yasak olmadığı sonucuna varılmaktadır⁹⁷.

Aydınlatma yükümlülüğünün kabul edilmediği ülkelerden Fransa'da bu durum, kolluğun yürüttüğü soruşturma aşamasının niteliği ile açıklanmaktadır. Fransa'da iki kademeli olan soruşturma aşaması, kolluk ve mahkeme tarafından yürütülen soruşturmalardan meydana gelmektedir. Kolluğun alacağı ifade, kanunda düzenlenmemiş olmakla birlikte, kolluğun, ifade alma esnasında, hakim sorgusunun aksine, sanığı hakları konusunda da aydınlatmak gibi bir yükümlülüğü de bulunmamaktadır. Zira, kolluğun yürüttüğü soruşturmanın zorunlu bir niteliği bulunmamaktadır. Kolluğun kendiliğinden ya da savcının talebi ile başladığı soruşturma, mahkemenin soruşturmaya başlaması ile sona ererken; kolluk da, mahkemenin devreye girmesiyle birlikte, soruşturmayı hakime devreder⁹⁸.

Soruşturmada ifade almanın, kanunen düzenlenmediği Fransa'da, mevcut bazı esasları, uygulama ortaya çıkartmıştır. Şüpheli ile tanık arasında, soruşturma aşamasında herhangi bir statü farkı bulunmamaktadır. Fransa'da kanunen herhangi bir yasak sorgu usulü öngörülmemiş ve kolluğa da, şüpheli veya sanık karşısında bir hak öğretme yükümü getirilmemiş olmakla birlikte, kolluğun araştırmalarında insancıl ve dürüst davranması gerektiği yönündeki genel prensibin yanında, şüpheli veya sanığın cevap vermeye zorlanmaması gibi bazı ilkeler geliştirilmiştir⁹⁹. Şüpheli veya sanığın kendi arzusu ile konuşması sağlanmak istendiğinden, hile kural olarak caiz ise de, kuvvet kullanma yasaktır¹⁰⁰.

İfade almanın başladığı ve bittiği saatlerin tutanakta gösterilmesini öngören, 1959 tarihli Fransız Kanunu, savcının istek üzerine nezaret altında bulundurulanan

---

⁹⁷ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 73 vd.

⁹⁸ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 257; Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 79 vd.

⁹⁹ 1948 yılında Paris Asliye Ceza Mahkemesi de, sanığı sorguya çekmek ve kendisine yüklenen suçla ilişkin ikrar elde etmek için narkoanaliz uygulamasının hiç bir hukuki değeri olmadığına karar vermiştir. Bouzat, 95.

¹⁰⁰ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 73.

kimseyi muayene etmesi için bir hekim görevlendirebilmesine de imkan tanımaktadır. Yine aynı kanuna göre; 24 saatten fazla kollukta nezaret altında tutulan kişi savcıya götürülecek ve savcı tarafından dinlenilecektir¹⁰¹.

Şüpheli veya sanığın, ifade veya sorgu esnasında sahip olduğu haklar da, ülkelerin yasal düzenlemeleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Çeşitli ceza muhakemesi kanunlarında, şüpheli veya sanık, ifade veya sorgu bakımından değer taşıyan bir takım haklara, öncelikle de susma hakkına sahiptir. Şüpheli veya sanığa ifade alma esnasında, kolluk karşısında susma, ifade vermektan kaçınma hakkı, hemen hemen bütün ülkeler tarafından tanınmıştır. Bu hakkın kullanılması bakımından şüpheli veya sanık, ya tamamen susar ve hiç bir soruya cevap vermez, ya da belirli sorulara cevap vermektan kaçınabilir. Şüpheli veya sanığın tamamen susması kabul edilmekle birlikte, bunun esasa ilişkin sorular bakımından olduğu ve kimliğe ilişkin soruları cevaplamak durumunda olduğu belirtilmektedir¹⁰².

Susma hakkının izine ilk olarak 1849 tarihli, Braunschweig Ceza Muhakemesi Yasası'nda rastlanılan Almanya'da, bu yasa ile şüpheli veya sanığa, kendisine yöneltilen sorulara cevap vermek veya açıklamada bulunmak zorunda olmadığına hatırlatılması öngörülmekteydi. Ancak 1877 tarihli İmparatorluk Ceza Muhakemesi Kanunu'nda açıkça belirtilmemiş olan susma hakkı, ancak Kanun'un 136.maddesinin "suçlama hakkında bir şey söylemek isteyip istemediğinin" şüpheli veya sanıktan sorulması düzenlemesinden çıkartılabilmekteydi. Almanya'da susma hakkı konusundaki açıklık, ancak 1950 tarihli birleştirme yasasıyla getirilen Alman CMUK madde136/a'yla sağlanmış; cebir, ikrah veya yasadışı çıkar vaadi yoluyla elde edilen ifadelerin, şüpheli veya sanığın rızası bulunsa dahi değerlendirilemeyeceği öngörülmüştür¹⁰³. Öte yandan 19.12.1964 tarihinde, yasaya eklenen 163a/III ve IV ile,

---

¹⁰¹ F. Yenisey, İnsan Hakları Açısından Arama, Elkoyma, Yakalama ve İfade Alma, (Kısaltma: İnsan Hakları), Ankara, 1995, 132.

¹⁰² Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 75.

¹⁰³ Eser, 319 vd.

şüpheli veya sanığa, “isnad hakkında açıklamada bulunma veya olay hakkında ifade vermede” serbest olduğu söylenerek, susma hakkı konusunda uyarılmaktadır¹⁰⁴.

Şüpheli veya sanığın eşdeğerde olan susma ya da konuşma haklarından hangisini tercih edeceğine dair karar verebilmesi için, neye karşı kendisini savunacağını bilmesi gerektiğinden, Alman CMUK madde 136 anlamında, şüpheli veya sanığın, sadece susma hakkı konusunda değil, suçlamanın türü hakkında da aydınlatılması gerekmektedir¹⁰⁵. İlk sorguda yapılması gereken ithamın türü hakkındaki açıklamada, eylemin tüm ayrıntılarını belirtme zorunluluğu bulunmamakla birlikte, şüpheli veya sanığın beklenmedik bir biçimde asıl soruşturma konusu eylemden başkasıyla itham edilmesini engelleyecek bir açıklık da sağlanmalıdır. Alman CMUK madde 136’ya göre; şüpheli veya sanığın, “suçlama hakkında beyanda bulunma veya olaya ilişkin açıklama yapmama konusunda yasa uyarınca serbest olduğu” hakkında dikkatinin çekilmesi yükümlülüğü, sadece hakimi değil, Alman CMUK madde 163a’nın, madde 136’ya yaptığı yollama dolayısıyla kolluk ve savcılığı da bağlamaktadır. Ayrıca Alman CMUK madde 136/1 anlamında şüpheli veya sanık “her an, hatta sorguya çekilmesinden önce dahi, kendisince seçilecek bir müdafie danışma” hakkına sahiptir ve bu hakkı konusunda da aydınlatılacaktır¹⁰⁶. Öte yandan yine Alman CMUK madde 243/IV/1 anlamında, şüpheli veya sanığa soruşturma aşamasında hakları düzenli olarak öğretilmiş olsa dahi, kovuşturma aşamasında, şüpheli veya sanığın, susma hakkı konusunda yeniden bilgilendirilmesi gerekmektedir¹⁰⁷.

Alman hukukunda ise, ilk ve istinaf mercii dahil, kovuşturmanın tamamında yani müdafii bulunmasının zaruri olduğu tüm hallerde, müdafinin hazır bulunması gerekmektedir. Hatta, Alman CMUK madde 141/3’ün “savcı, kovuşturmada müdafii gerekebileceği düşüncesinde ise, daha soruşturmada bir müdafii atanmasını isteyebilir”

---

¹⁰⁴ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 108.

¹⁰⁵ Alman hukukunda, şüpheli veya sanığa hakların hatırlatılması ile ilgili hükümler, kabul edilen görüş ve uygulamaya göre; emredici usul kuralları olarak değil, düzenleyici kurallar olarak yorumlanmakta ve bu kuralların ihlali mutlak bir bozma nedeni olarak görülmemektedir. Kaymaz,44.

¹⁰⁶ Eser, 321 vd.

¹⁰⁷ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 98.

şeklindeki düzenlemesi karşısında, soruşturmada da müdafinin atanması söz konusu olabilir. Ancak soruşturmanın genellikle kovuşturmayı da etkileyecek biçimde yönlendirilmekte olması nedeniyle, bu hükmün, sanığı, soruşturmada gerçekten korumaya yeterli olup olmayacağı tartışmalı bir konudur¹⁰⁸.

Öte yandan Alman Ceza Muhakemesi Hukuku anlamında, şüpheli veya sanığın yakınlarına haber verilmesini isteme hakkı da bulunmaktadır. Alman CMUK'nun 114.maddesinin 1.fıkrasına göre, şüpheli veya sanığın yakını ve güvendiği kişiye haber verilmelidir. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın, eşi, çocukları, anne, babası gibi kan veya evlilik ya da evlatlık ilişkisi nedeniyle kendisine yakın olan kişilere değil; arkadaşlarına, iş ortağına, patronuna, müdürüne ya da nişanlısına haber verilmesi de mümkündür¹⁰⁹.

Alman CMUK'nun 168a maddesinin 2.fıkrası da, ifade almanın, fotoğraf, film veya video kaydı aracılığı ile gerçekleştirilmesi durumunda, katılanların açık anlaşmasının aranması gerektiğini belirtmektedir. Alman CMUK madde 168a fıkra 2 anlamında da, tutanağın içeriği, geçici olarak, alışılmış steno yazısı ile, steno yazan daktilo makinesi ile, bir ses alma cihazı ile veya anlaşılabilir kısaltmalarla tespit edilebilir. Ancak böyle bir durumda da, işlemin sona ermesinden hemen sonra, geciktirilmeksizin tutanak yazılmalıdır¹¹⁰.

Kıta Avrupası Hukuk Sistemi içerisinde yer alan ülkelerden, yasak sorgu yöntemleri konusunda en ayrıntılı düzenlemeyi getiren ülke ise Almanya'dır. Alman CMUK madde 136/a sorgu esnasında kullanılması yasak olan yöntemler bakımından uzun bir liste vermesine rağmen, doktrin bu listede yer alan yöntemlerin örnek kabilinden olduğunu, irade serbestisini ortadan kaldıran her tür uygulamanın bu hüküm

---

¹⁰⁸ Eser, 330; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 114.

¹⁰⁹ A.R.Çınar, Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nun 3842 Sayılı Yasayla Değiştirilen 135. maddesinin Ceza Yargılaması Sistemimize Getirdiği Yenilikler, (Kısaltma: Değişik 135.madde), YD, C:23, S:3, Temmuz 1997, 270; R.Kibar, Türk Hukukunda Sanık Hakları, Didim, 1997, 97; V.Bıçak, Avrupa Birliği İle İlişkilerin Hazırlık Soruşturmasına Etkisi, (Kısaltma: Avrupa Birliği), www.vahitbicak.com, (21.02.2005), 7.

¹¹⁰ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 154.

kapsamında değerlendirileceğini belirtmektedir. Ayrıca 136/a maddesinin son fıkrasına göre de, bu yöntemler uygulanarak elde edilen ifadeler, sanığın rızası olsa dahi kullanılamayacaktır. Bu düzenleme ile Alman CMUK, şahsında yasak bir sorgu yönteminin uygulanmasını kabul edebilecek bir kişiyi kendisine karşı da korumaktadır¹¹¹.

Alman Yüksek Mahkemesi'nin, hangi hukuka aykırılıklar durumunda, delilin değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda benimsediği "haklar alanı teorisi"ne göre, öncelikle hukuka aykırı yollardan delil elde edilirken, bu hukuka aykırılık nedeniyle sanığın haklarının ne ölçüde ihlal edildiğine bakılmalıdır¹¹². Buna göre ihlal edilen hak, sanığın Anayasal bir hakkı ya da sanık için önemli bir hak ise elde edilen delil kullanılamamalı, aksi takdirde kullanılabilir. Ancak Mahkeme'nin bu görüşü doktrinde eleştirilmekte ve sanığın yasal ve Anayasal tüm haklarının ihlali durumunda delilin değerlendirme dışı bırakılması gerektiği ileri sürülmektedir¹¹³.

Bu konuda ortaya konulan diğer bir teori olan, "ihlal edilen kuralın koruduğu menfaati gözetme teorisi"ne göre ise, sanığın yalnızca temel haklarının ihlali sonucu elde edilen deliller, değerlendirme dışı bırakılmalıdır. Diğer bir teori olan "hakların dengelenmesi teorisi"ne göre ise, bireysel yarar, ceza koğuşturması yapmakla ulaşılmak istenilen yarara göre daha ağır basıyorsa, bu durumda hukuka aykırı yollarla elde edilen deliller değerlendirilmemelidir, ki Alman Federal Yüksek Mahkemesi'nin yerleşik görüşü de bu doğrultudadır. Ayrıca, yoğun eleştiriler üzerine, Alman Federal Yüksek Mahkemesi, 1992 tarihli bir kararında, sanığın kolluk tarafından ifadesi alınırken haklarının anlatılmamasının, önemli bir temel hak ihlali olduğuna ve sanığın ifadesinin muhakemede kullanılamayacağına karar vermiştir¹¹⁴.

---

¹¹¹ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 85; R. Kibar, Türk Hukukunda Sanık Hakları, Didim, Nisan 1997, 68 vd.

¹¹² Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 44.

¹¹³ Kaymaz, 23.

¹¹⁴ Bgh. Beschluss v. 27.2.1992-5 StR 190/191; JZ 18/1992, 918; Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 44vd.

Öte yandan Almanya’da öğretide, ceza muhakemesine ilişkin kuralların ağır şekilde ihlal edilmesi halinde, telefon dinlenilmesine kolluk tarafından karar verilmesi gibi, elde edilen delilin değerlendirilemeyeceği; buna karşılık, önemsiz hukuka aykırılıklarda, tedbirin üç gün içinde yargıç onayına sunulmayarak hükümsüz kalması gibi, bu süre içinde hukuka uygun olarak elde edilen delillerin değerlendirilebileceği kabul edilmektedir¹¹⁵.

Bununla birlikte Almanya’da genel olarak kabul edilen görüş; CMUK madde 136/a’da öngörülen yasak yöntemlerle elde edilen deliller hariç; CMUK’nda yer alan delillerin toplanması konusundaki sınırlamaların devlet organları için olduğu ve dolayısıyla özel şahıslar tarafından hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller için kural olarak değerlendirme yasağı olmadığı şeklindedir¹¹⁶.

Kolluk tarafından yapılan araştırmalarda ifade alma faaliyeti söz konusu olduğu takdirde, ilgiliye sanığın sahip olduğu haklar aynen tanındığı Avusturya’da ise, CMUK madde 3’e göre; ceza muhakemesinde faaliyet gösteren, kolluk ve jandarma da dahil olmak üzere bütün organlar, kanunun herhangi bir hükmünde açıkça belirtilmediği durumlarda dahi, susma, müdafiden yararlanma, bütün şüphe sebeplerini, aleyhine olan hususları öğrenebilme ve gerçeğe aykırı beyanda bulunabilme gibi haklarını şüpheli veya sanığa bildirmekle yükümlü kılınmışlardır¹¹⁷.

Öte yandan Avusturya CMUK’nun 202.maddesine göre de; yasak ya da kanunen öngörülmemiş bir vaadde bulunulması, sanığı yanıltacak bilgiler verilmesi, tehdit ve her türlü zor kullanma yasaklanmıştır. Ayrıca kanunda sayılan bu yöntemler öğreti tarafından geniş yorumlanarak sanığın serbest iradesini etkileyecek her türlü müdahalenin bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Yalan makinası kullanımı, narkoanaliz ve LSD gibi direnme gücünü çözücü ilaçlar verilmesi, hipnotize etme, tuzak sorular, uzun süreli sorgulama ya da yeme ve içmeden mahrum

---

¹¹⁵ Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 45.

¹¹⁶ Kaymaz, 23.

¹¹⁷ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 81.

birakma gibi yıpratıcı taktikler, bu çerçevede olmak üzere, kanun hükmünün yanında diğer yasak yöntemler olarak belirtilmektedir. Telkinde bulunucu sorulardan ise mümkün olduğunca kaçınılması gerektiği belirtilmekle birlikte, bu tür sorular, kural olarak caiz görülmektedir¹¹⁸.

Hollanda'da şüpheli veya sanık açısından sınırlı bir aydınlatma yükümlülüğü öngörülmektedir. Şüpheli veya sanığın sadece susma hakkı konusunda aydınlatıldığı ve şahsına ilişkin konularda susma hakkının olmadığı Hollanda'da, hangi suçla itham edildiğinin de şüpheli veya sanığa bildirilmesi gerekmemektedir. Ancak hürriyeti sınırlayıcı bir tedbire başvurulacaksa, bu tedbiri gerektiren suçun şüpheli veya sanığa bildirilmesi gerekmektedir. Öte yandan şüpheli veya sanığın Hollanda CMUK madde 28 anlamında müdafî yardımından yararlanma hakkı bulunmakla birlikte, bu hakkın ifade alma esnasında hatırlatılması konusunda, kolluğa yönelik bir yükümlülük bulunmamaktadır¹¹⁹.

Hollanda'da, mahkemece yürütülen önsoruşturmada dahi sınırlı bir hazır bulunma hakkına sahip olan müdafî, kolluk tarafından alınan ifade esnasında daha fazla hak tanınmasının mümkün olamayacağı; müdafîin, ifade esnasında hazır bulunmasının red edilmesinin gerekçesi olarak ileri sürülmektedir. Avusturya CMUK madde 88/3 doğrultusunda da, müdafîin, kolluk ve jandarma tarafından alınan ifade esnasında hazır bulunması kabul edilmemiş, ifade alma esnasında hazır bulunma hakkı sadece savcıya tanınmıştır¹²⁰.

Hollanda'da, şüpheli veya sanığın verdiği bilgilerden önce kolluk tarafından hakları hatırlatılmamış olsa bile, bu şekilde elde edilen bilgiler muhakemede kullanılmaktadır. İçtihatlara göre de; bu aşamada ortada bir şüphelinin bulunup bulunmadığı dahi belli olmadığından ve kişi bu açıklamaları kendiliğinden yaptığından, bir susma hakkının varlığından söz edilemeyecektir.

---

¹¹⁸ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 84.

¹¹⁹ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 80.

¹²⁰ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 77.

Hollanda’da CMUK madde 29/1 gereği, şüpheli veya sanığın istemediği bir şeyi söylemesine yol açacak her türlü soru ve davranış yasaklanmıştır. Neyin bu yasak kapsamına gireceğinin her bir somut olayda ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir, çünkü, kanun, yasak olan soru ve davranışları sadece soyut olarak zikretmiştir¹²¹.

Hollanda’da, kolluk tarafından tarafından alınan ifadenin tutanağa geçirilmesi için ayrı bir kural bulunmamakta, hakim tarafından yapılan sorgunun tutanağa geçirilmesini düzenleyen hükümlerin burada da uygulanması öngörülmektedir. “Açıklamaların ve özellikle suçluluğu ihtiva eden ikrarların” mümkün olduğunca şüpheli veya sanığın kendi sözleri ile kaydedilmesinin öngörüldüğü tutanak, şüpheli veya sanık tarafından okunmalı ve o, yazılanları aynen kabul ediyorsa bu tutanağı imzalamalıdır. Şüpheli veya sanığın sebebini belirterek tutanağı imzalamaktan kaçınması mümkündür, ancak bu durumda onun tarafından yapılan ekleme ve çıkarmaların tutanakta özellikle yer alması gerekmektedir¹²².

Sınırlı aydınlatma yükümlülüğünün bulunduğu ülkelerden bir diğeri olan İtalya’da ise, susma hakkının yanında, ifadenin alınmasından önce veya ifadeden sonra müdafie danışma hakkı da tanınmaktadır. İtalyan CMUK madde 64/3 anlamında aydınlatma yükümlülüğünün konusunu sadece susma hakkı teşkil etmektedir ve bu susma hakkı kimliğe ilişkin soruları kapsamamaktadır. İtalya’da ayrıca bir çok Kıta Avrupası Hukuk Sistemi’na dahil ülkenin aksine, müdafî, şüpheli veya sanığın ifadesinin alınması esnasında da hazır bulunabilmektedir. Bununla birlikte, 1988 tarihli yeni İtalyan CMUK’nda ise, tutanakta her bir ifadenin sorulan bir soru üzerine mi, yoksa kendiliğinden mi verildiğinin belirtilmesini öngören hükümler (madde 136/2) bulunmaktadır. Ayrıca İtalya’da hukuka aykırı yollardan elde edilen deliller, hiç bir biçimde yargılamada kullanılmadığı gibi, bu hususun yargılamanın her evresinde re’sen gözetileceği de CMUK hükmü olarak düzenlenmiş bulunmaktadır¹²³.

---

¹²¹ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 84.

¹²² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 237; Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 74.

¹²³ Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 45.

Öte yandan Kanton CMUK'larının susma hakkı konusunda farklı hükümler içerdiği İsviçre'de ise, bir çok Kanton Usul Kanunu, şüpheli veya sanığın esas bakımından dahi susma hakkını kabul etmemekte; şüpheli veya sanığı gerçeğe uygun ifade vermekle yükümlü kılmakta ve susmasının, mahkemece suçluluğuna karine olarak nazara alınabileceğini öngören hükümler içermektedir. Ancak Basel ve Zürih gibi bazı kantonların kanunları, esasa ilişkin sorularla sınırlı dahi olsa şüpheli veya sanığın susma hakkını kabul etmektedirler¹²⁴.

Avrupa Topluluklarının mali çıkarlarının korunması ve Avrupa'da ceza hukuku anlamındaki bölünmüşlüğü ortadan kaldırılması amacıyla kurulması gündemde olan Avrupa Savcılığı bakımından da¹²⁵, davalarda bir yargıcın gözetimi ve kontrolü altında, Avrupa Savcısı, temel haklara ilişkin konularda, maksada uygun bilgileri toplayabilir¹²⁶

---

¹²⁴ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 76.

¹²⁵ Öte yandan Avrupa Birliği'nde, Avrupa Topluluklarının mali çıkarlarına saldırı oluşturan suçların faillerinin daha etkin bir şekilde kovuşturulması ve Avrupa ceza alanının bölünmüşlüğü gidermek amacıyla, bir Avrupa Savcılığı'nın kurulması, 2000 yılının Aralık ayında Nice'de toplanan devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı toplantıda gündeme getirilmiştir. Her ne kadar bu öneri, o dönem içerisinde dikkate alınmamış olsa da, Komisyon, Topluluğun mali çıkarlarının cezai korunmasına ilişkin 2001 – 2003 eylem planına uygun olarak, düşüncesini belirtmek ve tartışmayı genişletmek amacı ile Avrupa Savcılığı'nın nasıl düzenleneceğini ayrıntılı olarak açıklayan Yeşil Kitabı kabul etmiştir. Bu bağlamda, Komisyon'un teklif ettiği Avrupa Birliği Antlaşması madde 280bis'e göre, "şartları gerçekleştiğinde araştırma, kovuşturma yapma ve Topluluğun mali menfaatlerine karşı (...) suç işleyen fail ya da şeriklerin yargılanmak üzere sevkî" konusunda, Avrupa Savcısı kanun koyucu tarafından yetkili kılınmıştır. Avrupa Savcısı tarafından yürütülen ilk araştırma faaliyetleri ile başlayan hazırlık araştırması, takipsizlik ya da kamu davası açma kararına kadar devam eder. Avrupa Savcısı, öncelikle, Avrupa Birliği'nin temel hakların korunması ve temel özgürlükler şartı niteliğindeki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6.maddesinde garanti altına alınmış bulunan, özellikle mülkiyet, özel hayat ve haberleşme hakkı gibi temel haklara tam bir saygı içinde hareket etmelidir. D. Tezcan, Topluluğun Mali Çıkarlarının Cezai Korunması ve Avrupa Savcılığı Hakkında Yeşil Kitap, İzmir 2003, 1 vd.

¹²⁶ Hazırlık aşamasında Avrupa Savcısı, olayla ilgili, gerekli, şüphelinin lehine ve aleyhine olan tüm delilleri toplamak suretiyle gerçeğin ortaya çıkartılması bakımından zaruri olan araştırmaları yönetir. Avrupa Savcısı, bu andan itibaren, herhangi bir yargılamada olduğu gibi, sanığı belli fiillerle itham ederken, masumiyet karinesine uygun davranmalıdır. Bu ilke, sanık bakımından savunma hakkına saygıyı ve sanığın tam anlamıyla meramını anlatabilmesi ilkelerini de garanti altına alır. Tezcan, 61 vd.

ve mahkeme önüne getirebilir, tanık dinleyebilir, şüphelinin veya sanığın ifadesini alabilir. Avrupa Savcısı'nın alacağı bu tedbirlere ilişkin olarak henüz ayrıntılı düzenlemeler bulunmamakla birlikte, şüpheli veya sanığa savunma hakkı özellikle ifade alma sırasında tam olarak tanınmak zorundadır. Şüpheli veya sanığın haklarının tespiti bakımından, uluslararası mahkemelerin statülerindeki, hukuki yardımdan yararlanma hakkının korunması, tercümandan yararlanma hakkı, avukat yardımından faydalanma hakkı, susma hakkı, ikrar elde etmek için güç kullanma yasağı, şüpheli veya sanığa haklarının hatırlatılması gibi benzer müesseselerden yararlanılması öngörülmektedir. Öte yandan Avrupa Savcısı'nın, şüpheli veya sanığı belli fiillerle itham ederken uygun davranması gereken masumiyet karinesi, taraflar ve onların avukatları için Avrupa Savcısı tarafından hazırlanan dosyanın incelenmesi hakkını da içine alır¹²⁷.

Eski Yugoslavya ve Ruanda için Uluslararası Ceza Muhakemesi Kuralları'nda ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurucu Belgesi'nde bir hak olarak düzenlenmiş olan susma hakkına, bir çok uluslararası hukuk sisteminde yer verilmiş olmakla birlikte, bu hak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde açıkça düzenlenmiş değildir. AİHS'nde susma hakkının, suç isnadı içeren davalara ilişkin olarak, zımnen yer aldığı kabul edilmektedir. Bu hak, AİHS bakımından, anlamını ve sınırlarını, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarında bulmaktadır. AİHM, susma hakkına kararlarında 90'lı yıllardan itibaren yer vermeye başlamıştır. AİHM'nin 1996 yılı içerisinde verdiği Saunders-Birleşik Krallık ve John Murray-Birleşik Krallık kararlarında belirttiği üzere, susma ve kendi kendini suçlamama haklarının (the right not to incriminate oneself), amaçlarından biri, yetkililerin uygun olmayan zorlamalarına karşı şüpheli veya sanığın korunmasına ve böylelikle, adli hataların önlenmesine ve 6.maddenin amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Yine Murray kararında mahkeme, şüpheli veya sanığın susma hakkının olduğunu kabul etmekte ve bir mahkumiyetin, sadece ya da esas olarak şüpheli veya sanığın susmasına, sorulara cevap vermeyi veya delil

---

¹²⁷ Tezcan, 70 vd.

sunmayı reddetmesine dayandırılmasının, onun susma hakkı ile bağdaşmayacağını tespit etmiştir¹²⁸.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6.maddesinin c bendinde, ceza davalarında, her sanığın, bir müdafî tarafından temsil edilme ve eğer bir müdafî tayin için mali imkanlardan yoksun bulunuyor ve adaletin selameti gerektiriyor ise, mahkeme tarafından tayin edilecek bir müdafîin yardımından ücretsiz olarak yararlanma hakkının olduğu açıkça düzenlenmektedir. Bu hüküm anlamında, şüpheli veya sanığın, soruşturmanın kolluktaki başlangıç aşamalarından itibaren, üçüncü kişilerin duyamayacağı şekilde müdafî ile görüşme hakkı bulunmaktadır. Bu hak ile şüpheli veya sanığa, çekinmeksizin müdafîine danışma imkanı sağlanmakta ve ayrıca kendi kendisini suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanması da engellenmektedir. Öte yandan mahkeme, Brennan-Birleşik Krallık davasında, sanığın müdafî ile sadece ilk görüşmesi sırasında kolluk görevlisinin bulunmasını dahi 6.maddenin 3.fikrasının c bendinin ihlali olarak görmüştür¹²⁹.

Bununla birlikte, AIHS'nde delillerin sunulması, reddi ya da değerlendirilmesi konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. AIHM, ulusal mahkemeye sunulan delillerin kabul edilip edilmemesi, yargılamada kullanılıp kullanılmayacağı hususlarındaki kararları, iç hukuk kuralları çerçevesinde ulusal mahkemelere bırakmaktadır. AIHM bu konuda kendisini yetkili görmemekle birlikte; konuyu AIHS'nin 6.maddesinde düzenlenen dürüst yargılanma hakkı ve 8.maddesinde düzenlenen özel hayatın gizliliği ve aile hayatının korunması kapsamında değerlendirmektedir¹³⁰.

---

¹²⁸ S. İnceoğlu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, İstanbul, Mayıs 2002, 262 vd.; Murray - Birleşik Krallık, 8.2.1996, Reports 1996-I; İnceoğlu, 271.

¹²⁹ Brennan - Birleşik Krallık, 16.10.2001; İnceoğlu, 317; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 113.

¹³⁰ YCGK, T:29.11.2005, E: 2005/7-144, K: 2005/150, YKD, C: 32, S: 3, Mart 2006, 479.

II. Anglo-Amerikan Hukuk Sistemi

Anglo-Amerikan Hukuk Sistemi ile Kıta Avrupası Hukuk Sisteminin, ifade alma ve sorgunun tarzı ve ifade alma ve sorgunun hangi hallerde hukuka aykırı hale geleceği konusunda benimsedikleri düzenlemeler arasındaki farkların açıklanması amacıyla, bu bölümde İngiliz ve Amerikan Hukuk Sistemleri incelenmeye çalışılacaktır.

İngiltere ve Amerika'da, hazırlık soruşturmasının başlatılması konusunda, Kıta Avrupası Hukuk Sistemi içerisinde yer alan ülkelerin çoğunun aksine, tam bir maslahata uygunluk ilkesi benimsenmiştir. Anglo-Amerikan Hukuk Sisteminde, Kıta Avrupası Hukuk Sistemindeki anlamda, soruşturmanın asıl yetkilisi konumunda olan bir savcı ve savcılık müessesesi bulunmadığından, soruşturmanın önemli bir bölümünün hakimi, kolluktur. İngiltere'de özellikle araştırma safhasının hakimi olup, araştırma yapma ve delil toplama bakımından tek başına sorumlu olan kolluk, suç soruşturmasının büyük bir bölümünü yapmaktadır. İngiliz kolluğunun soruşturma aşamasında yetkilerinin hukuki dayanağı olan ve 1986 tarihinde yürürlüğe giren "The Police And Criminal Evidence Act 1984"¹³¹ isimli kanunla, İngiliz kanunkoyucusu, daha önce kolluğun suçların soruşturulmasında elinde bulundurduğu aşırı yetkilere yöneltilen eleştirileri bertaraf etmeyi ve suçlulukla etkili bir mücadelede kolluğun sahip bulunması zorunlu asgari yetkilerle şüpheli ve sanıkların temel hak ve hürriyetlerinin korunması arasında makul bir denge kurmayı amaçlamıştır¹³².

Şüpheli veya sanığın ifadesinin alınması konusunda İngiltere ayrıntılı düzenlemeler getiren ülkelerden bir tanesidir. Şüpheli veya sanığın ifadesinin alınması konusunda getirilen düzenlemelerin uygulanmaya başlanması anı, kolluğun nazarında, dinlenen kişinin suç işlemiş olabileceği yönündeki şüphenin kuvvetlenmesi ve ilgili şahıs üzerinde somutlaşması anıdır. Bu anın genellikle yakalama ile başladığı kabul

---

¹³¹ Polis ve Suç Delilleri Kanunu.

¹³² Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 61 vd.

edilmekle birlikte; resmi olarak suç isnadında bulunma kararı da, ifade alma esnasında uyulacak esasların devreye girme anının belirlenmesinde, bir diğer kriter olarak kabul edilmektedir. İfade alma esnasında kolluk tarafından göz önünde bulundurulması gereken esaslar, ifadenin alınacağı mekanının düzenlemesi, ifade alma süreleri, ara vermeler¹³³ gibi hususlara ilişkindir¹³⁴.

İngiliz Kanunlarına göre, şüpheler belli bir kişi üzerinde yoğunlaştıktan sonra, o kişi ile yapılan görüşmelerin hepsi birer ifade almadır ve tutanakla tespit edilmelidir. Ayrıca yapılan bu görüşmelerin tutanakla tespit edileceğinin de, şüpheli veya sanığa bildirilmesi gerekir; aksi takdirde, bu, bir hile teşkil eder ve elde edilen ifade delil olarak değerlendirilemez¹³⁵. İngiltere’de sorgu tutanağının içermesi gereken şekli şartlar çok ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Şüpheli veya sanığın müdafii talebinde bulunup bulunmadığı, bulundu ise bunun yerine getirilip getirilmediği ve nedeni¹³⁶, ifadenin alındığı yer, başlama ve bitiş saati, ara vermeler ve süreleri, hazır bulunanların isimleri gibi hususların yer aldığı tutanak, mümkün olduğunca ifade alma esnasında düzenlenmeli ve söylenenleri doğru yansıtmaya özen gösterilmelidir. Tanziminde aranan şekil şartlarına uyulmaksızın düzenlenen bir tutanak, içeriğinin değerlendirilmemesi veya hükmün bozulabilmesi sonuçlarını doğurabilmektedir¹³⁷.

---

¹³³ İngiltere’de ifade almanın zamanı ve süresi, Polis Memurlarının Şüpheli Şahısları Gözaltına Alması, İfadesini Alması ve Onlara Karşı Davranışlarını Düzenleyen Yönetmelik’in 12.maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre; “Her 24 saatlik zaman diliminde gözaltındaki şahıs, ifadesi alınmadan, bir yerden bir yere nakledilmeden ve soruşturma konusunda rahatsız edilmekten muaf bir şekilde kesintisiz en az 8 saatlik bir zaman dinlenmeye bırakılmalıdır. Bu dinlenme dönemi normal şartlarda gece vakti olmalıdır”. Yine aynı maddeye göre; ifadesi alınan şüpheli veya sanığın dinlenmesi ve kendisini yenilemesi amacıyla, 2 saatten sonra ifade almaya ara verilecek; bu ara vermeler çok önemli nedenler dışında ertelenmeyecek ve ifadesi alınan şahıs ayakta durmaya zorlanamayacaktır. Kaymaz, 102.

¹³⁴ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 69 vd.

¹³⁵ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 70.

¹³⁶ Kıta Avrupası Hukuk sisteminin aksine, Anglo Amerikan Ceza Muhakemesi’nde müdafii, merkezi bir rolü bulunmaktadır. Zafer, 286.

¹³⁷ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 74 vd.

İfadeyi alan kolluk görevlisi, şüpheli veya sanığın ifadesini aldıktan sonra, elde edilen delillerin şüpheli veya sanık aleyhine dava açılmasına yeterli olduğu ve onun suçla ilgili olarak kendisinden beklenen her şeyi söylediği kanaatine varırsa, şüpheli veya sanığın, geciktirilmeksizin bir suçla resmi olarak itham edilmesi gerekir. Ancak bu itham, ifadeyi alan memur tarafından değil; elde edilen delillerin dava açmak için yeterli olup olmadığına da karar verecek olan, başka bir memur (custody officer) tarafından yapılır. Şüpheli veya sanık, bu isnat ile birlikte, susma hakkı konusunda yeniden aydınlatılarak, kendisine karşı böylece bir ceza koğuşturmasına başlanmış olduğu, ne ile suçlandığı ve itham sebepleri yazılı olarak bildirilir. Ayrıca, başka bir tutanakla da, bu şekilde gerçekleşen şekli anlamda suçlama süreci de tespit edilir¹³⁸.

Aydınlatma yükümlülüğünün en kapsamlı şekilde düzenlendiği ülkelerden biri olan İngiltere’de, şüpheli veya sanığın sadece suça ilişkin konularda bir susma hakkı bulunmaktadır; kimliği konusunda ise böyle bir düzenleme söz konusu değildir¹³⁹. Sadece esasa ilişkin konularda tanınan susma hakkının anlatılması bakımından, suçun niteliği ve ağırlığının bir önemi bulunmamaktadır. Susma hakkının bildirilmesi noktasında, şüpheli veya sanığın ifadesi mahkemede delil olarak kullanılabileninden, bu hususun da ona bildirilmesi gerekmektedir. Verilen aradan sonra ifade almaya yeniden başladığında, şüpheli veya sanığın, söylediği sözlerin aleyhine delil olabileceği noktasında bir bilinç eksikliği içinde olduğunu düşünen memurun, bu husus hakkında onu yeniden aydınlatması gerekmektedir¹⁴⁰.

---

¹³⁸ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 70 vd.

¹³⁹ İngiliz Adli Polis ve Delil Kanunu ile ilgili olarak çıkartılan “Polis Memurlarının Şüpheli Şahısları Gözaltına Alması, İfadesini Alması ve Onlara Karşı Davranışlarını Düzenleyen Yönetmelik”in, “Sanığa Haklarının Öğretilmesi” başlıklı 10.maddesinin 1.fıkrasına göre; “Kendisinden şüphelenmek için sebepler bulunan kişi, mahkemedeki soruşturmada kanıt olarak öne sürmek üzere ifadesinin alınmasından önce (veya şüphe doğuran kanıtlar sorulan soruların sonucu ortaya çıkarıldıysa, daha fazla soru sormadan önce) uyarıcı bir cümleyle konuşmama hakkı konusunda uyarılmalıdır. O halde, soruların başka bir amaçla sorulduğu durumlarda, örneğin, kimliğinin saptanması veya polisin durdurma ve arama yetkisinin icrası esnasında üstü aranırken, uyarıcı cümleyi söylemeye gerek yoktur.” düzenlemesini getirmektedir. Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 105 vd.

¹⁴⁰ Bu durum , Polis Memurlarının Şüpheli Şahısları Gözaltına Alması, İfadesini Alması ve Onlara Karşı Davranışlarını Düzenleyen Yönetmelik’in 10.maddesinin 1.fıkrasında, “ Uyarıcı cümlenin etkisi altında

Öte yandan müdafî yardımına başvurabilme hakkı, İngiliz hukukunda, hem müdafîe danışabilme, hem de ifade alma esnasında müdafî bulundurabilme hakkını içermektedir¹⁴¹. “Polis Memurlarının Şüpheli Şahısları Gözaltına Alması, İfadesini Alması ve Onlara Karşı Davranışlarını Düzenleyen Yönetmelik”in 6.maddesi anlamında, yakalanan sanığa ücretsiz hukuki yardımdan yararlanma hakkının olduğunun bildirilecektir ve bu hakkın her karakolda bir plaket veya büyük bir afiş şeklinde belirtilmesi zorunludur¹⁴². Kişi, müdafî yardımından yararlanma hakkını kullanmak istediğini beyan ederse, kural olarak, müdafî bulunmaksızın ifade almaya başlanamayacaktır. Ancak, hayat veya mülkiyet için ağır bir tehlike bulunması, soruşturmanın makullük sınırını aşacak şekilde geciktirilmesi veya şüphelinin müdafîin hazır bulunmamasına muvafakat etmesi gibi, bazı istisnai hallerde, müdafî hazır bulunmaksızın ifade almaya başlanabilir veya başlamış olan ifade almaya devam edilebilir¹⁴³.

Şüpheli veya sanığın yabancı olması halinde, ifade veya sorgu esnasında tercüman buldurulmasını kanunen zorunlu kılan ülkelerden biri de İngiltere’dir. İngiltere’de, şüpheli veya sanığın İngilizce’ye vakıf olmaması halinde, ifade veya sorgu esnasında ücreti devlet tarafından ödenen ve her iki dili de iyi bilip, ifade ve sorguda kullanılabilir teknik kavram ve terimleri de tanıyan bir tercüman buldurulur. Şüpheli veya sanığa da, tercümanın kendi dilinde tanzim edip, içeriğini tasdik ettiği bu tutanağı okuma ve doğru bulmadığı bölümleri işaretleme imkanı tanınmalıdır¹⁴⁴.

---

yapılan ifade alma mülakatında bir mola olursa, mülakatı yapan memur, sorgulanan şahsın, uyarının hala geçerli olduğunun bilincinde bulunmasını temin etmekle yükümlüdür. Her hangi bir şüphe halinde, mülakat tekrar başlamadan önce, uyarıcı cümlenin tamamı tekrarlanmalıdır“ şeklinde düzenlenmektedir. Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 51; Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 76.

¹⁴¹ İngiltere’de yapılan araştırmalar, müdafîin hazır bulunduğu durumlarda, kolluk kuvvetlerinin sanıktan daha fazla bilgi aldıklarını ortaya koymuştur. Bıçak, Avrupa Birliği, 4 vd.

¹⁴² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 122.

¹⁴³ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 77 vd.

¹⁴⁴ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu,78.

Hangi ifade ve sorgu usullerinin yasak olduğuna dair açıkça bir kanuni düzenlemenin bulunmadığı İngiltere’de, delil değerlendirme yasağından hareketle, bir baskı (oppression) kullanmayı gerektirmeyen her türlü taktiğin ifade sorguda kullanılabilmesi kabul edilmektedir. Buna göre baskı kullanma olarak kabul edilebilecek yöntemler ise, işkence, insanlık dışı ve küçültücü muamele, kuvvet kullanmakla tehdit etme, ikrarda bulunma sonucunu doğurabilecek her türlü vaad, şüpheli veya sanığın iradesi üzerinde etkili olabilecek her türlü aldatma gibi uygulamalardır. Bu tür yöntemler kullanılarak elde edilen delillerin, muhakemede değerlendirme dışı bırakılması yoluyla, kolluğun bu yöntemleri kullanmasının engelleneceği düşünülmektedir. İfade alma sırasında şüpheli veya sanığa baskı yapıldığı yolunda bir şüphe mevcut olursa, bu ifade veya ikrarın elde edilmesi için herhangi bir baskı yapılmadığını ve bu ifadenin güvenilirliğini zedeleyecek hiç bir yola başvurulmadığını ispatlayacak olan, kolluktur. Bu tür yöntemlerin kullanıldığının ispat edilmesi durumunda ise, elde edilen ikrarlar, bazen mahkeme tarafından geçerli sayılarak kullanılırken; bazen de dürüst muhakeme ilkesine aykırı görülmektedirler¹⁴⁵.

Amerika’da da, savcılıktan “en geniş şekilde bağımsız” olarak hareket eden kolluk, araştırma safhasının hakimi durumundadır. Soruşturma, Amerika’da, kural olarak, şüpheliye yönelik ilk müdahale ile başlamaktadır. Şüphelerin üzerinde yoğunlaştığı kişi, müzekkereli veya müzekkeresiz olarak yakalandıktan sonra, gereksiz bir gecikmeye mahal verilmeksizin en yakın hakimin önüne çıkarılmaktadır. Bunun yapılmasındaki amaç, kişinin kolluk gözetiminde kaldığı sürenin mümkün olduğunca kısa tutulmak istenmesidir, zira, bu süre uzadıkça, kolluğun, kişiden ikrar elde edebilmek veya olaya ilişkin delillere ulaşabilmek amacıyla, yakalanana karşı hukuka aykırı yollara başvurma olasılığının arttığı düşünülmektedir. Bu düşünce dolayısıyla da, kişinin yakalanmasından sonra hakim önüne çıkarılmasına kadar geçen süre, kişiden elde edilen ikrarın özgür iradesine dayanıp dayanmadığının tespiti noktasında önemli bir kriter olarak göz önünde bulundurulmaktadır¹⁴⁶.

---

¹⁴⁵ Demirbaş; Sanığın İfadesinin Alınması, 265 vd.; Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu,83 vd.

¹⁴⁶ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu,64 vd.

Öte yandan Amerika’da kişilerin susma ve müdafii yardımından yararlanma hakları Anayasa tarafından güvence altına alınmış durumdadır. Amerikan Anayasası’nın 5.ekine göre; “Hiç kimse bir ceza davasında kendisini suçlamaya zorlanamaz” iken; Anayasa’nın değişik 6.ekine göre de; “Bütün ceza koğuşurmalarında sanık, kendi savunması için bir savunma avukatının yardımını alma ve kullanma hakkına sahip olacaktır”. Anayasa’nın 14. ekindeki, “Uygulanması gerekli tüm usul hükümlerine uyarak yargılama” ilkesi gereğince, Anayasa hükümleri ihlal edilerek alınan ifadeler, hukuka aykırı kabul edilip, hüküm verilirken değerlendirilmeyecektir¹⁴⁷.

Amerikan Sistemi içerisinde konuya açıklık getiren ve ışık tutan mahkeme içtihatlarından biri ve belkide en ünlüsü, Arizona Eyalet Mahkemesi’nin 1966 yılında vermiş olduğu ve yargılanan şahsın ismiyle –Ernesto Miranda- bilinen, Miranda/Miranda - Arizona (1966) kararıdır¹⁴⁸. Bu karara göre; kolluk tarafından sanığa, susma hakkı olduğu; müdafii yardımından yararlanma hakkı olduğu, müdafii tutabilecek mali güçte değilse, devlet tarafından kendisine ücretsiz müdafii tayin edilebileceği; konuştuğu takdirde ise sözlerinin mahkemede aleyhine delil olarak kullanılabileceği uyarısı yapılmaksızın alınan şüpheli veya sanık beyanları hukuka

---

¹⁴⁷ Kaymaz, 24.

¹⁴⁸ 13 Mart 1963’de Ernesto Miranda, evinden gözaltına alınarak; Phoenix Polis İstasyonu’na götürülmüştür. Burada iki şikayetçi tanık tarafından teşhis edilmiştir. Daha sonra iki kolluk görevlisi tarafından Miranda’nın ifadesi alınmıştır. Kolluk kuvvetleri tarafından ifadesinin alınması esnasında Miranda’ya herhangi bir hak hatırlatılmasında bulunulmamıştır. İki saat sonra, Miranda kolluk kuvvetlerine suçu işlediğini itiraf etmiştir. Miranda’nın ifade tutanağının üstünde; itirafının gönüllü olarak yapıldığı yazmaktadır; ancak Miranda’ya kanuni haklarının hatırlatıldığı ve söyleyeceği her şeyin aleyhine delil olarak kullanılabilceği uyarısının yapıldığına ilişkin bir açıklama yer almamaktadır. Miranda ilk derece mahkemesi tarafından adam kaçırma ve tecavüz suçlarından yargılanmış ve suçlu bulunmuştur. Ancak Arizona Yüksek Mahkemesi, Miranda’ya ifadesinin alınması esnasında kanuni haklarının hatırlatılmamış olması nedeniyle, onun ifadesinin hukuka aykırı olduğuna ve hüküm kurulurken dikkate alınmayacağına hükmetmiştir. Y. Kamisar/ W.R.Lafave/ J.H.Israel/ N.J.King, Modern Criminal Procedure Cases, Comments, Questions, American Casebook Series, St. Paul, 2005, 588.

aykırıdır ve hüküm verilirken değerlendirilemeyecektir¹⁴⁹. Amerika’da cürüm-kabahat ayrımı yapmaksızın tüm suçlar bakımından bu aydınlatmanın yapılması zorunludur¹⁵⁰.

Anayasa ve mahkeme içtihatlarının da gösterdiği gibi, Amerika’da ifade alma, sıkı kurallara tabidir. Bunun doğal sonucu da, bu kurallara uyularak elde edilen ve sanığın serbest iradesine dayanan ikrarların, kolluk tarafından elde edilmiş olsa bile muteber kabul edilerek, hüküm verilirken dikkate alınmasıdır. Ancak burada mahkeme tarafından, ikrarın serbest irade ürünü olup olmadığı araştırılmalıdır ve bir uyuşmazlık halinde, kolluk, ikrarın iradi olduğunu ispatlamak durumundadır. Bununla birlikte şüpheli veya sanığın, Miranda kuralının kendisine tanıdığı haklardan, özgür iradesi ile vazgeçebileceği de kabul edilmektedir¹⁵¹.

Öte yandan şüpheli veya sanığın kendiliğinden yaptığı açıklamalar ve suçüstü halinde takip edilip yakalanan kişinin söylediği sözler, Miranda uyarısı yapılmamış olsa bile, hüküm verilirken değerlendirilebilir¹⁵².

İfadenin kapsamının, şekli bir takım sınırlamalara göre değil de, fonksiyonellik noktasından hareketle belirlendiği Amerika’da, soruşturma organlarının, ilgilinin kendisini suçlama sonucunu doğurabilecek açıklamalarda bulunmasına elverişli her türlü soru ve davranışları, “ifade alma” (interrogation) olarak nitelenmektedir. İfade alma kavramının bu şekilde anlaşılması, ilgiliye haklarının öğretilmesi zamanını, soruşturma organının davranışlarının yasak bir ifade ve sorgu usulü teşkil edip etmediğinin ve elde edilen ifadelerin değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin tespitini etkilemektedir. İfade almanın tanımından hareketle, ifade alma ve dolayısıyla hak öğretme yükümünün başladığı anı önceden teorik olarak tespit etmek mümkün olmadığından, soruşturma organından kaynaklanan doğrudan veya dolaylı, sözlü olarak veya suskun kalmak suretiyle ortaya koyduğu ve ilgilinin kendisini suçlayıcı

---

¹⁴⁹ Kaymaz, 25.

¹⁵⁰ Ö.Camcı, İfade Almada ve Sorguda Avukat Bulundurma, Tayini ve Cevap Vermeme, İstanbul Barosu Dergisi, C.67, S:4-5-6, 1993, 305 vd.; Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 82.

¹⁵¹ Kaymaz, 25.

¹⁵² Kaymaz, 25.

açıklamalar yapmasına olanak verebilecek herhangi bir davranışından önce, ilgiliye haklarının öğretilmesi gerekecektir. Ancak kolluğun, suç şüphesi şahsında yoğunlaşmamış kişilere karşı bir hak öğretme yükümü bulunmayacaktır¹⁵³.

Amerikan Yüksek Mahkemesi kararlarına göre de; şüpheli veya sanığın, susma hakkını kullanmak istediğini herhangi bir şekilde beyan etmesi durumunda, ifade alma derhal sona erdirilmelidir. Öte yandan sanık, müdafî yardımından yararlanmak istediğini beyan ederse, ifade almaya, müdafî hazır bulununcaya kadar ara verilmelidir. Daha sonra şüpheli veya sanık, bu haklarını kullanmaktan vazgeçtiğini ve ifade vermek istediğini açıkça ve kendi arzusuyla belirtmediği sürece, ifade almaya devam edilemez¹⁵⁴.

Öte yandan Amerika, yasak ifade ve sorgu usullerinin en geniş şekilde düzenlendiği ülkelerden bir tanesidir. Şüpheli veya sanığı istemediği bir ikrarda bulunmaya zorlayacak her türlü davranışın yasaklandığı Amerika'da, şüpheli veya sanığın iradesini etkileyen davranışlar sonucunda elde edilen her ikrarın, bu tip bir ikrar olduğu kabul edilmektedir¹⁵⁵. Baskı, cebir gibi davranışlar, şüpheli veya sanığın direnme gücünü yok eden uygulamalar, ikrar halinde cezanın hafifletileceği ya da başka bir yardımda bulunulacağı veya şüpheli veya sanığa koruma sağlanacağı gibi bir takım vaatler, şüpheli veya sanığın irade hürriyetini etkileyen davranışlardan sayılmakta ve yasaklanmaktadır. Somut olarak ifadenin cereyan şekline bakılmakla birlikte, kolluğun bütün ifade alma süresince izlediği tutum ve davranışlarının şüpheli veya sanık üzerinde bir baskı doğurup doğurmadığı ve şüpheli veya sanığın dayanma gücü gibi hususlar, yasak bir ifade ve sorgu usulünün uygulanıp uygulanmadığını belirlemede, özellikle araştırılmaktadır¹⁵⁶.

---

¹⁵³ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 71.

¹⁵⁴ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 71 vd.

¹⁵⁵ Amerikan Hukukunda basit aldatma ve hile ayırımı yapılmaktadır. Basit aldatma sınırını aşan; hile ile elde edilmiş olan ikrarlar, kişinin irade özgürlüğünü etkilediği için hukuka aykırı kabul edilmektedir. F.Dinçer, Yasak Sorgu Yöntemleri, Manisa Barosu Dergisi, Y:14, S:55, Ekim 1995, 5; Başer/Yenidünya, 41.

¹⁵⁶ Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 85 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 73.

Yasak ifade ve sorgu usullerinin kullanılması suretiyle elde edilen beyan ve diğer delillerin değerlendirilemeyeceği genellikle kabul edilmekte ve değerlendirme yasağının varlığı için hukuka aykırılığın önemli olup olmamasının ya da görevli memurun kasıtlı hareket edip etmemesinin bir önemi bulunmamaktadır. Uzak etki ya da zehirli ağacın meyveleri olarak anılan ve yasak bir ifade ve sorgu usulüne başvurmak suretiyle elde edilen ifadeden hareketle soruşturulan veya bir başka suça ilişkin olarak elde edilen delillerin kullanılıp kullanılmayacağı konusu, Anglo-Amerikan Hukuk Sisteminde de tartışmalı bir konudur. İngiltere’de hukuka aykırı yollarla elde edilen ikrara dayanılarak ortaya çıkarılan diğer delillerin değerlendirilebileceği yönünde kanunda bir hüküm bulunurken, Amerika’da bu delillerin de kullanılması kabul edilmemektedir. Amerika’da bugün uygulama bu yönde olmakla birlikte, 1936 yılına kadar, yasak sorgu yöntemlerinin uygulanması yoluyla elde edilen sanık açıklamaları sonucu ele geçirilen diğer deliller mahkemece hüküm verilirken değerlendirilmekte idi. Bu anlamda Amerika açısından dönüm noktası, 1936 yılında Misisipi Eyalet Mahkemesince verilen, Brovn - Misisipi kararı oldu. Bu karar ile, işkence sonucu sanığın yaptığı açıklamalara dayanılarak elde edilen diğer delillerin yargılamada kullanılmayacağı sonucuna varıldı¹⁵⁷.

Anglo-Amerikan Hukuk Sisteminde, delilin elde edilmesi esnasında hangi tür bir hukuka aykırılık yapılmış olursa olsun, elde edilen delil hukuka aykırı sayılacak ve değerlendirme dışı bırakılacaktır. Anglo-Amerikan Hukuk Sisteminde böyle bir düzenleme getirilmesindeki amaç, Kıta Avrupası Hukuk Sisteminde olduğu gibi, temel hak ve hürriyetleri korumak değil, kolluğu disiplin altına almaktır. Anglo-Amerikan Hukuk Sisteminde kolluğun disiplin altına alınması çok büyük bir öneme sahiptir. Çünkü; Kıta Avrupası Sisteminde kolluk, yetkisini savcı hatta zaman zaman hakim ile paylaşırken, Anglo-Amerikan Hukuk Sisteminde kolluk, adeta soruşturma aşamasının tek hakimi konumundadır. Bu nedenle de bu sistem içerisinde, delillerin elde edilmesi aşamasında ihlal edilen hükmün niteliğinin ya da bir temel hak ve hürriyetin zedelenip zedelenmediğinin herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Burada önemli olan, delilin

---

¹⁵⁷ Kaymaz, 27; Öztürk/Erdem/Özbek, 517 vd.; Şahin, Mukayeseli Hukukta Sorgu, 86.

elde edilmesi esnasında bir hukuka aykırılığın gerçekleştirilmiş olmasıdır ve gerçekleştirilen bu hukuka aykırılık, delili ceza muhakemesi açısından kullanılamaz hale getirecektir. Oysa Kıta Avrupası Hukuk Sisteminde değerlendirme yasağının getirilmesinin amacı, temel hak ve hürriyetlerin korunması olduğundan, delilin elde edilmesi esnasında herhangi bir temel hak ve hürriyet ihlal edilmemişse, delil hukuka uygun sayılacak ve muhakemede de kullanılabilir. Ancak bugün Anglo-Amerikan Hukuk Sistemi, hukuka aykırı yollardan elde edilen her türlü delili değerlendirme dışı bırakması nedeniyle adalet duygusunun tatmin edilmesine yönelik kamusal ihtiyacı zedelemekle eleştirilirken; Kıta Avrupası Hukuk Sistemi de, hukuka aykırı delillerin muhakemede değerlendirme dışı bırakılması için, temel bir hak ve hürriyetin ihlalini araması nedeniyle sanık haklarını yeterince koruyamamakla eleştirilmektedir. Bütün bu eleştiriler doğrultusunda bugün bu iki sistem, bir yandan adalet duygusunun tatminine yönelik kamusal ihtiyacın tatmini, bir yandan da sanık haklarının korunması amacıyla, birbirlerine yaklaşmakta ve her iki sistem de bu amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak istisnalar öngörmektedirler¹⁵⁸.

---

¹⁵⁸ Centel/Zafer, 540 vd.; Dinçer, 5.

İKİNCİ BÖLÜM

İFADE ALMA VE SORGUDA HUKUKA AYKIRILIK

&4. İFADE ALMA VE SORGUNUN ESASLARI

I. İfade Alma ve Sorgunun Fonksiyonu ve Amacı

Ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığın ifadesinin alınmasının ve sorgulanmasının amacı, onun savunma hakkı kısıtlanmaksızın ve insan hakları ihlallerine yol açmaksızın, maddi gerçeğe ulaşmaktır. Burada “gerçek” kavramı, “doğru” anlamına gelmektedir, yani ifadenin veya sorgunun içerdiği bilgiler gerçeklikle uyuşmalıdır. Şüpheli veya sanığın beyanı, gerçeğe tıpatıp uygun olmak durumundadır¹⁵⁹.

İfade alma veya sorgu işlemi esnasında, öncelikle şüpheli veya sanığın kimliği tespit edilecek, ardından olaya ilişkin gerçekler araştırılacaktır. Ancak gerçeğin araştırılması, şüpheli veya sanığın suçu işlediğine dair itirafının elde edilmesi anlamına da gelmemektedir. Burada gerçeğin araştırılması ile kast edilen; suç delillerini, sanığın itirafını ve maddi delillerin bulunmasını sağlayacak bilgileri elde etmek ve suçu işlediği halde inkar eden veya yalan yere suçlamada bulunan kimselerden gerçeğin öğrenmektir¹⁶⁰.

İfade alma veya sorgunun öncelikli amacı, maddi gerçeğin ortaya çıkartılması olmakla birlikte, bu, ifade alma veya sorgunun tek amacı değildir. İfade alma veya sorgu esnasındaki beyanlar aracılığı ile şüpheli veya sanık da, kendini savunma imkanına kavuşmaktadır. Bu, meramını anlatabilme ilkesinin doğal bir sonucudur.

---

¹⁵⁹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 73; Öztürk/Erdem/Özbek, 463.

¹⁶⁰ Doğan, 85 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 74.

Şüpheli veya sanığa yüklenen suçun bildirilmesinden sonra, şüpheli veya sanık kendini savunabilme imkanına sahip olacaktır. Böylece ifade alma veya sorgu aracılığı ile maddi gerçeğe ulaşmaya çalışılırken; şüpheli veya sanıktan salt bir itiraf elde edilmeye çalışılmayacak; aksine maddi gerçeğe onun savunması vasıtasıyla ulaşılabilecektir¹⁶¹.

Suçla ilgili bilgi toplamak amacıyla ilk alınan ifadeye, araştırma ifadesi; ilk ifadeden sonra, bu ifadedeki yanlışları bulmak veya ilk ifadeyle karşılaştırma yapmak üzere tespit edilen ikinci ifadeye de, doğrulatma ifadesi denir. Ceza muhakemesinde de, soruşturma aşamasında şüpheli veya sanığın ifadesinin alınmasından sonra, eğer kamu davası açılmasına karar verilmişse, yani kovuşturma aşamasına geçilmişse, esas mahkemesi hakimince, sanığın sorgusu sırasında, daha önce alınan ifadelerin gerçekliği ve elde edilen delillerin doğruluğu denetlenecektir. Dolayısıyla, soruşturma aşamasında kolluk görevlileri veya Cumhuriyet Savcısı tarafından alınan ifade, araştırma ifadesi iken; kovuşturma aşamasında hakimin sanığı sorguya çekerken yaptığı faaliyet, aslında bir doğrulatma ifadesidir¹⁶².

İfade alma ve sorgunun yani araştırma ifadesi ve doğrulatma ifadesinin fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir: Bu ifadeler aracılığı ile deliller elde edilecek, elde edilen deliller doğrultusunda olay aydınlatılarak, maddi gerçeğe ulaşılacak ve ulaşılan maddi gerçeğe uygun bir karar verilecektir¹⁶³.

II. İfade Alma ve Sorguda Şüpheli veya Sanığın Hak ve Yükümlülükleri

1. Şüpheli ve Sanıklık Statülerinin Başlaması

Her suçlamanın bağlantı noktasını oluşturan, bir kişinin cezalandırılabilir bir fiil işlediğine dayanan şüphe, ceza soruşturma organlarının, soruşturmaya başlaması ve bununla ilgili tedbirleri alması için bir vesiledir. Soruşturma organları tarafından

---

¹⁶¹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 73 vd.

¹⁶² Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 187; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 75.

¹⁶³ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 75.

gerçekleştirilecek olan faaliyetlerin kapsamı da, bu şüphenin yoğunluğuna bağlı olarak belirlenecektir. Ancak bu, herhangi bir şekilde suç işlediğinden şüphelenilen herkesin sanık olduğu anlamına gelmez. Ceza muhakemesi hukukunda, şüpheli ve sanık birbirinden ayrılmış durumdadır¹⁶⁴.

1412 sayılı CMUK’nda şüpheli ve sanıklık statüsünün başlangıcı açıkça düzenlenmediğinden; öğretide ve uygulamada sanıklık statüsünün, kişiye suç isnadında bulunulması ile başladığı kabul edilmekteydi. Bu nedenle, kimliği az çok belirlenmiş yaşayan bir gerçek kişinin ortaya çıkması ve mevcut emareler karşısında basit bir tahmin sınırını aşan; somut vakıalara, kriminalistik biliminin verilerine dayanan şüphenin o kişi üzerinde yoğunlaşması durumunda, bir sanıktan söz edilebileceği belirtilmekteydi. Suç şüphesi şahsında yoğunlaşan kişinin sanıklık statüsüne girmesi için, kovuşturma organı tarafından kendisine bir irade açıklamasında, suç isnadında bulunulması gerektiği, ancak suç isnadının yapılmış sayılması için, suç şüphesi şahsında yoğunlaşan kişi hakkında kamu davası açılmasına ya da kişinin tutuklanmasına gerek olmadığı savunulmaktaydı. Sorguya çekmeden önce yapılan yakalama veya sorgu için celp gibi işlemlerle de, suç isnadı yapılmış sayılmaktaydı. CMUK’nun sorguyu düzenleyen 135.maddesinin sorgunun, hakim veya savcı ya da kolluk kuvvetleri tarafından yapılması bakımından ayrıksı düzenlemelere gitmemiş olması ve aksi yönde bir yorumun, sanığa, sorguyu yapan makama göre bir ayırım yapmayan, her üç makamın sorgusunda da sanığa aynı hakları tanıyan CMUK’nun 135.maddesinin düzenlemesi ile çelişki arz edecek olması, öğreti ve uygulamayı bu sonuca götürmüştü¹⁶⁵. Bunun doğal sonucu olarak da, şüphelilik süreci çok kısa sürebileceği gibi, kişi şüpheli statüsünü edinmeksizin doğrudan sanık statüsünü de kazanabilmekteydi¹⁶⁶.

Bununla birlikte 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı CMK’nun 2.maddesinde “şüpheli” ve “sanık” kavramları tanımlanmıştır. Buna göre şüpheli, soruşturma evresinde, suç şüphesi altında olan kişi iken; sanık, kovuşturmanın

---

¹⁶⁴ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 9

¹⁶⁵ Şahin, Sorgu Müessesesi, 79 vd.; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 104 vd.

¹⁶⁶ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 11vd.; Şahin, Sorgu Müessesesi, 81; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 104 vd.

başlamısından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar suç şüphesi altında olan kişidir. Dolayısıyla CMK anlamında sanıklık statüsü, kişiye suç isnadında bulunulması ile değil; kovuşturma evresine geçilmesi ile başlamaktadır.

Aktif ve pasif yönleri olan sanıklık statüsünde sanık, kendisine karşı koruma tedbirlerine ve ceza koğuşturmasına girişilmesi sebebiyle, muhakemenin objesi olarak pasif; muhakemeye süje olarak katılması sebebiyle de aktif niteliğe sahiptir. Sanık sıfatını kazanan kişinin, isnadı öğrenme, susma, meramını anlatabilme ve savunma gibi haklarının yanında; hazır bulunma ve kararlara boyun eğme gibi yükümlülükleri de bulunmaktadır¹⁶⁷.

Günümüz ceza muhakemesinde şüpheli ve sanık, “muhakeme süjesi” olarak kabul edilip, bir takım haklara sahip olmakla birlikte, bilinmeyen haklar bir anlam ifade etmediğinden, şüpheli ve sanığın sahip olduğu bu hakların soruşturma ve kovuşturma görevlileri tarafından kendisine bildirilmesi, hakları konusunda aydınlatılması gerekmektedir. Ceza muhakemesinde, soruşturma ve kovuşturma görevlilerinin, aydınlatma yükümlülüğü olarak adlandırılan bu yükümlülüklerine göre, görevliler, şüpheli veya sanık hakkında herhangi bir işlem yapmadan önce yüklenen suç ile susma ve müdafii yardımından yararlanma hakkı gibi haklarını ilgililere bildireceklerdir¹⁶⁸.

1992 yılında kabul edilen 3842 sayılı yasa ile değişik CMUK'nun 135.maddesinde, zabıta amir ve memurları ile cumhuriyet savcısı tarafından yapılan ifade almada ve hakim tarafından sorguya çekilmede, yüklenen suçun anlatılacağını, müdafii yardımından yararlanma ve susma hakkının yanında lehine olan hususları ileri sürme hakkının hatırlatılacağını öngören bir düzenleme bulunmaktaydı.

5271 sayılı CMK'nun 147.maddesinde ise, şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde, kendisine yüklenen suçun anlatılacağı, müdafii yardımından yararlanma, susma ve lehine olan delilleri ileri sürme hakkının

---

¹⁶⁷ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 14

¹⁶⁸ Kaymaz, 31

hatırlatılacağı belirtilmektedir. 5271 sayılı CMK'nun 147.maddesinin düzenlemesinin, 3842 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 1992 yılından günümüze kadar devam eden 135.maddenin kapsamı konusundaki tartışmaları sona erdirmek amacını taşıdığı açıktır. Zira 3842 sayılı kanundan sonra 135.madde anlamında aydınlatma yükümlülüğünün sadece sanıklar değil, aynı zamanda şüpheliler bakımından öngörüldüğü ileri sürülmüştür¹⁶⁹. Bunun gerekçesi olarak da, bu hakların sadece sanığa tanınmasının hakların uygulama alanını daraltacağı ve kendiliğinden ifade vermek için zabıtaya başvuran kişilere haksızlık olacağı gösterilmiştir¹⁷⁰. Karşıt görüştekiler ise, ifadeye almaya başlamananın yoğun suç şüphesini gösterdiğini ve ifade almaya başlamadan önce kişiye, kendisine yüklenen suç anlatılmak durumunda olduğundan, bu kişinin artık sanık sıfatını kazandığını belirtmektedirler. Hatta yakalamanın mevcudiyeti durumunda sanıklık statüsünün, ifade almadan önce, yakalama ile başladığı da ileri sürülmüştür¹⁷¹. Bugün 5271 sayılı kanunun 147.maddesinin düzenlemesi ile birlikte kendisinden şüphelenilen, fakat henüz bir suç isnadında bulunulmamış olan kişilerin ifadesi alınırken de, aydınlatma yükümlülüğü anlamında hak hatırlatmasında bulunulacaktır.

Öte yandan 1982 Anayasası'nın 19.maddesinin 4.fıkrası ve AİHS'nin 6.maddesinin 3.fıkrasına göre de, şüpheli ve sanığın hakları konusunda aydınlatılması gerekirken; şüpheli veya sanığa haklarının bildirilmesi zorunluluğunun yerine getirilmemesi durumunda da, onun savunma hakkı, geniş anlamda düzgün yargılanma hakkı ihlal edilmiş olur¹⁷².

---

¹⁶⁹ Şahin, Sorgu Müessesesi, 81; Kaymaz, 32;

¹⁷⁰ Kaymaz, 32

¹⁷¹ Bu görüşü savunanlara göre; usulüne uygun olarak yapılan bir yakalama ile sanıklık statüsü zaten başlamış olacağından, yakalama işleminin ardından gelen ifade alma esnasında bu statünün başlamış olup olmadığını tartışmak anlamsız olacaktır. Ancak karakola ifade vermek için kendiliğinden gelen kişiler bakımından, sanıklık statüsünün başlamış olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte, eğer kolluk kişiye bir suç yüklediğini gösterir biçimde sorular soruyorsa sanıklık sıfatı başlamıştır ve 135.madde anlamında aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirilmesi gerekmektedir. Centel/Zafer; Yeni Ceza Muhakemesi, 107vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 13; Öztürk/Erdem/Özbek, 341.

¹⁷² Kaymaz, 31; Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 37.

Bütün bu açıklamalar doğrultusunda, şüpheli ve sanığın ceza muhakemesinde sahip olduğu ve hatırlatılması öngörülen haklar hatırlatılmaksızın alınan ifadeler ve sorgular ile bu ifadeler ve sorgulara dayanılarak elde edilen deliller hukuka aykırı olacaktır.

2. Kendisine Yüklenen Suçu Öğrenme Hakkı

a. Genel Olarak

Şüphelinin veya sanığın kimliğinin tespit edilmesinden sonra, fakat esasa ilişkin ifade alma veya sorguya geçmeden önce; şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suçun bildirilmesi gerekmektedir. Şüpheli veya sanığa yüklenen suçun, yani suçlamanın esaslı içeriğinin genel formüller şeklinde, şüphelinin kolluk veya savcılık tarafından ifadesinin alınmasından ya da sanığın hakim tarafından sorguya çekilmesinden önce bildirilmesi gerekmektedir¹⁷³.

Şüpheli veya sanığın, kendisine yüklenen suçun ne olduğunu en kısa sürede ve anladığı dilde öğrenmesi, onun en önemli haklarından biridir. Şüpheli veya sanığa, kendisine hangi suçun yüklendiğinin bildirilmesi; suç ve suçlulukla etkin mücadelenin sağlanabilmesi açısından uygun olmayabilir. Şüpheli veya sanığı belirsizlik içinde bırakarak, kendini suçlamaya yarayacak bilgiler edinmek, suçların aydınlatılması bakımından faydalı olabilir. Ancak bu durum, hukuk devleti ilkesinin ve bu ilkeye bağlı olan şüpheli veya sanığın meramını anlatabilmesi hakkının da ihlali anlamına gelir. Bu nedenle, ifade alma veya sorgunun başlangıcında, şüpheli veya sanığa, kendisine yüklenen suçun bildirilmesi gerekmektedir; yani şüpheli veya sanığın kendisine yüklenen suçu öğrenme hakkı bulunmaktadır¹⁷⁴.

---

¹⁷³ Şahin, Sanığın Sorgusu, 118; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2877; Doğan, 81.

¹⁷⁴ İ.Şahin, 172; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 100 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 119.

Ne ile suçlandığını bilmeyen bir kişinin kendisini savunabilmesi de mümkün olmadığından, kendisine yüklenen suç öğrenme hakkı, kişinin savunmasını yapabilmesi açısından son derece önemli bir haktır. Bu hak sayesinde kendisine yüklenen suç öğrenen şüpheli veya sanık, susma hakkını kullanıp kullanmamaya veya lehine olan delillerin toplanmasını talep edip etmemeye karar verecektir. Bu nedenle kendisine yüklenen suç öğrenme hakkı, şüpheli veya sanığın sahip olduğu diğer hakları kullanması bakımından da büyük bir öneme sahiptir¹⁷⁵. Dolayısıyla şüpheli veya sanık, ancak kendisine yüklenen suç öğrendikten sonra; hakkında kararı verecek olan makama savunmasını yapabilme imkanına sahip olacaktır¹⁷⁶.

Şüpheli veya sanığın kendisine yüklenen suç öğrenme hakkı, uluslararası sözleşmelerde, Anayasamızda ve CMK’nda düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 9.maddesinin 2.fıkrasında, “tutuklanan bir kimseye, tutuklama sırasında tutuklama nedenleri ve ne ile suçlandığının hemen bildirileceği”; aynı sözleşmenin 14.maddesinin 3.fıkrasında ise, “aleyhinde bir suça hükmedilirken herkesin tam bir eşitlikle, en azından; hakkındaki iddianın niteliği ve gerekçesi

---

¹⁷⁵ Şüpheli veya sanık, ancak kendisine yüklenen suç öğrendikten sonra, CMK’nun 147.maddesinde düzenlenen diğer haklarını kullanıp kullanmamaya karar verebilir. Şüpheli veya sanığın, kendisine yüklenen suçun ne olduğunu bilmeksizin; susma hakkını kullanması veya müdafî yardımından yararlanmayı talep etmesi ya da lehine olan delillerin toplanmasını isteyebilmesi mümkün değildir. Kanun koyucu bu hususu, göz önünde bulundurarak, şüpheli veya sanığın kimliği tespit edildikten sonra; kendisine yüklenen suçun anlatılacağını 147.maddede hüküm altına almıştır. Ancak aynı maddenin gerekçesinde, şüpheli veya sanığa yüklenen suçun anlatılması, şüpheli veya sanığın sahip olduğu, susma, müdafî yardımından yararlanma gibi haklarından sonra, en son sırada düzenlenmiştir. Oysa yukarıda da belirttiğimiz gibi, kendisine yüklenen suçun ne olduğunu bilmeyen bir kişinin, bu hakları kullanabilmesi de söz konusu olamayacaktır. Gerekçe için bkz.C.Ülgen, Ceza Muhakemesi Kanunu, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2005, 226.

¹⁷⁶ D.E.Er, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Hukukumuzda Sanık Hakları, Ankara, 2002, 124; M.M.Çağlayan, Sanığın Sorguya Çekilmesi, AD, Y:55, S:1, Ocak, 1964, 10; H.H.Kühne, Sanığa Yakalama Sebebinin Söylenmesi, Sanık Haklarının Suç Araştırmasına Etkisi, Yakalama ve Gözaltına Alma Sırasında Sanık Haklarının Kullanılması Konulu Anketin Değerlendirme Toplantısı, 24-25 Mayıs, 2002, 74.

konusunda hemen anladığı dilde ve ayrıntılı olarak bilgi edinme hakkına sahip olduğu” belirtilmiştir¹⁷⁷.

Şüpheli veya sanığın kendisine yüklenen suçu öğrenme hakkının düzenlendiği bir diğer uluslararası sözleşme ise, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’dir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 5.maddesinin 2.fikrasına göre, “tutuklanan bir kimseye tutuklama sebepleri ve kendisine karşı ileri sürülen isnatlar en kısa zamanda ve anladığı dilde bildirilecektir”. Sözleşmedeki bu hükmün amacı, aynı maddenin 4.fikrasında yer alan “itiraz” hakkının etkili bir biçimde kullanılabilmesini sağlamaktır. Yine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6.maddesinin 3.fikrasının a bendinde, şüpheli veya sanığın savunmasına yönelik olarak, “kendisine yöneltilen bir isnadın mahiyet ve sebebinden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek” hakkına sahip olduğu belirtilmiştir¹⁷⁸.

Kendisine yüklenen suçu öğrenme hakkının bizim hukuk sistemimizdeki Anayasal teminatı, Anayasamızın 19.maddesinin 4.fikrasında yer almaktadır. Buna göre; “ yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hakim huzuruna çıkarılıncaya kadar” bildirilecektir.

Anayasamızın 19.maddesinin 4.fikrasında, yakalanan veya tutuklanan kişiye, yakalama veya tutuklama nedenlerinin ve haklarındaki iddiaların, yani kendilerine

---

¹⁷⁷ BM Genel Kurulu tarafından 16.12.1966 tarihinde 2200 A(XXI) sayılı karar ile kabul edilip, imza ve onaya açılan Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, 23.03.1976 tarihinde 35.devletin onayı sonrasında yürürlüğe girmiştir. Türkiye, bu Sözleşmeye, imzaya açılışından 34 ve yürürlüğe girişinden 24 yıl sonra, 15.8.2000 tarihinde imza koymuştur. Bu Sözleşme 4868 sayılı Onay Kanunu ile 17.06.2003’de TBMM tarafından onaylanmış, 17.06.2003 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onanmıştır. Onay Kanunu 18.06.2003 tarihinde RG’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. RG No: 25142. S. Gemalmaz, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi İnsan Hakları Komitesi Kararlarında Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, İstanbul, 2002, 3; İ.Şahin, 172; Er, 125; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2877; S.Donay, İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları, İstanbul, 1982, 131; Kibar, 46.

¹⁷⁸ İ.Şahin, 172; Er, 125; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2877; Donay, 131; Kibar, 46.

yüklenen suçun ne olduğunun yazılı olarak bildirilmesi öngörülmektedir. Ancak yakalama esnasında, olaylar ani olarak geliştiğinden, kişiye yakalama nedenlerinin yazılı olarak bildirilmesine imkan bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu durum, Anayasada öngörülmüş olan, yazılı bildirimim hemen yapılmasının mümkün olmaması hali kapsamında değerlendirilerek; yakalama esnasında kişiye sözlü bir bildirim yapılması da yeterli görülmelidir¹⁷⁹.

Kendisine yüklenen suç öğrenme hakkı, CMK'nun 147.maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde, kendisine yüklenen suç anlatılacaktır. Dolayısıyla şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suç bildirilmeyecek, bu suç anlatılacaktır. Bu düzenleme doğrultusunda, şüpheli veya sanığın eğitim ve kavrayış düzeyine göre, kendisine yüklenen suçun anlatılması gerekmektedir. Bildirmeye göre daha kapsamlı olan "anlatmak", en azından olayla ilgili açıklayıcı bazı bilgilerin de verilmesini zorunlu kılar. Şüpheli veya sanık kendisine yüklenen suç, kendisini savunabilecek kadar iyi bilmelidir. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın sadece kendisine yüklenen suçun adını bilmesi yeterli değildir; en azından suçun ana hatları ile, diğer bir söyleyiş ile suçun yasal unsurlarını içerecek şekilde kendisine bildirilmesi gerekmektedir. Şüpheli veya sanık, ancak neyle suçlandığını bilirse, konuşmanın mı, yoksa susmanın mı kendisi için daha uygun olduğuna ve belirli delilleri talep edip etmemeye karar verebilir. Bu nedenle şüpheli veya sanık, ifade almanın veya sorgunun başında, susma hakkını kullanacağını beyan etmiş olsa dahi; kendisine yüklenen suçun bildirilmesi gerekmektedir¹⁸⁰.

Kanun koyucunun CMK'nun 147.maddesinde getirdiği düzenleme karşısında, şüpheli veya sanığa, olaya ilişkin açıklayıcı bazı bilgilerin de verilmesi gerekmele

---

¹⁷⁹ F.Erem, Hürriyet ve Suç, Ankara, 1952, 67; İ.Şahin,174; C.Koç, Kolluğun (Jandarma ve Polisin) Adli Görevleri, Kartal Yayınevi, Ankara, 2002, 217.

¹⁸⁰ E.Yurtcan, Avukatın CMUK El Kitabı, İstanbul, 2003, 32; Er, 131; İ.Şahin, 175; C.Şahin, Sanığın Sorgusu, 119 vd.; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2877; Kaymaz, 39; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 142; A.R.Çınar, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 3842 Sayılı Yasayla Değiştirilen 135. maddesinin Ceza Yargılama Sistemimize Getirdiği Yenilikler, (Kısaltma: Değişik 135. madde), YD, C:23, S:3, Temmuz,1997, 265.

birlikte, bu, olayın ve o ana kadar yapılmış olan araştırmanın tüm ayrıntıları ile anlatılması gerektiği anlamına da gelmemektedir. Aksi yönde bir uygulama, şüpheli veya sanığın araştırmanın eksik yönlerini görerek, ona uygun bir savunma geliştirmesine olanak sağlayabileceği gibi; şüpheli veya sanığın muhtemel itirafını da engelleyebilir. Dolayısıyla şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suç, ne çok yüzeysel, ne de çok ayrıntılı olarak anlatılacaktır¹⁸¹.

Şüpheli veya sanığın birden fazla fiil nedeniyle ifadesi alınacak veya sorgusu yapılacak ise, bütün fiillerin aynı anda anlatılmasına gerek yoktur. Bu fiiller bir sıraya konularak, şüphelinin veya sanığın ifadesi alınmalı veya sorgusu yapılmalıdır. İfadeyi alan veya sorgulamayı yapan, bu sıralamayı kendisi yapmaya yetkilidir ve bu konuda şüpheli veya sanığın herhangi bir talebi olamaz¹⁸².

Şüpheli veya sanığa yapılacak bildirim konusu, ceza muhakemesi hukuku anlamında fiildir. Ancak bu bildirim yapılırken, yüklenen suçun yanında, uygulanabilecek muhtemel ceza hükümlerinin de bildirilmesinin gerekip gerekmediği sorusu gündeme gelmektedir¹⁸³. Şüpheli veya sanık, kendisine yüklenen suçun yanında; bu suç bakımından öngörülen cezayı da bilirse, bu, şüpheli veya sanığın savunmasını da etkileyecektir. Eğer yüksek bir ceza tehditi söz konusu ise, şüpheli veya sanığın savunma gayreti de o ölçüde artacaktır.¹⁸⁴

---

¹⁸¹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 102; İ.Şahin, 175; Şahin, Sanığın Sorgusu, 120; Er, 131.

¹⁸² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 102 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 120 vd.

¹⁸³ Alman CMUK’unda bu konuda ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır. Alman CMUKmadde 136/I’e göre, sanığa, isnad edilen fiilin yanında, o fiilin cezasının da açıklanması gerekir. Bu hüküm, hem yargıç tarafından sanığın sorgusunun yapılması esnasında, hem de savcı tarafından sanığın ifadesinin alınması sırasında uygulanacaktır. Buna karşılık, Alman CMUK madde 163a/IV’e göre, kolluk kuvvetleri tarafından kişinin ifadesinin alınması sırasında, kendisine yüklenen suçun bildirilmesi yeterlidir. Yani kolluk kuvvetlerinin, sanığa o suçun cezasını bildirmesine gerek yoktur. Bunun nedeni, kolluk kuvvetlerinin hukukçu olmamaları nedeniyle fiili vasıflandırabilecek nitelikte olmamaları ve bu aşamada delillerin henüz tam olarak toplanmamış olması nedeniyle fiilin niteliğinin değişme ihtimalinin bulunmasıdır. Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 103.

¹⁸⁴ İ.Şahin, 176; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 103; Şahin, Sanığın Sorgusu, 121; Er, 132.

CMK'nun 147.maddesinde getirilen düzenleme hem ifade alma, hem de sorgulama aşamasını kapsayan bir düzenlemedir. Dolayısıyla CMK'nunda, Alman CMUK'nda olduğu gibi, muhakemeyi yürüten organlara göre farklı bir düzenleme öngörülmemiştir. Söz konusu hüküm, hem soruşturma, hem de kovuşturma aşamasında uygulanacağından, bizim sistemimizde, ifadeyi alan veya sorguyu yapan makamın, şüpheli veya sanığa, kendisine yüklenen suçun yanında; fiilin gerektirdiği cezayı da açıklaması zorunlu değildir¹⁸⁵. Ancak Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi'nin 6.maddesinin 3.fikrasının a bendinde, kişiye kendisine yüklenen suçun nitelik ve nedenlerinin en kısa sürede ve anladığı dilde anlatılacağı öngörülmektedir. Hatta Komisyon, yüklenen suçun niteliğinin değişmesi veya yüklenen suç bakımından ağırlaştırıcı nedenlerin ortaya çıkması halinde, bunların da sanığa bildirilerek, kendisine ek savunma hakkının tanınması gerektiğini karara bağlamıştır. Türkiye de, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tarafı olduğundan ve Anayasamızın 90.maddesi anlamında usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş olan uluslararası sözleşmeler, iç hukukumuz bakımından kanun hükmünde sayılacağından, Türk hukukunda da yüklenen suçun niteliğinin değişmesi durumunda, bunun, şüpheli veya sanığa bildirilmesi gerekeceğinden söz edilebilir¹⁸⁶. Nitekim CMK'nun 226.maddesinde de; kovuşturma evresindeki sorgudan sonra, bu durumların ortaya çıktığı hallerde sanığa ek savunma imkanı verilmesi öngörülmüştür.

Öte yandan şüpheli veya sanığın kendisine yüklenen suçu öğrenmesi bakımından, suçun ağır veya hafif bir suç olmasının da herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de, Ceza Muhakemesi Kanunumuz da, kendisine yüklenen suçu öğrenme hakkı bakımından bu anlamda bir ayırım öngörmüş değildir. Kendisine yüklenen suç hafif olduğundan, bu suç, şüpheli veya sanığa anlatılmazsa, şüpheli veya sanık, savunması açısından gerekli hazırlıkları

---

¹⁸⁵ Er, 132; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 103; Şahin, Sanığın Sorgusu, 121; Çınar, Değişik 135.madde, 265 vd.

¹⁸⁶ Donay, 131 vd.; Kaymaz, 38. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, yakalanan kişiye, yakalama sebeplerinin net ve açık olarak bildirilmesini ararken; hakime ne kadar bilgi verilecekse, yakalanan kişiye de o kadar bilgi verilmesi gerektiğini vurgulamıştır; Kühne, 72.

yapmaksızın duruşmaya gelecektir ki, bu da onun dürüst yargılanma hakkına aykırılık teşkil edecektir¹⁸⁷.

b. Yüklenen Suçun En Kısa Sürede Öğrenilmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. ve 6.maddelerinde, yüklenen suçun en kısa sürede bildirilmesi, öngörülmektedir. Burada en kısa süre ile kast edilen, bildirimim hemen yapılması olmadığı gibi; sürenin gereksiz ve anormal şekilde uzatılması da değildir. Bildirimim hemen yapılması, şüphelinin delilleri karartmasını veya kaçmasını engellemek amacıyla tutuklanması sonucunu doğurabileceğinden; şüphelinin aleyhine sonuç doğurabilir. Dolayısıyla, burada en kısa süre kavramının, makul süre şeklinde anlaşılabilir; somut olayın özelliklerine göre yorumlanması gerekmektedir¹⁸⁸.

CMK'nda ise 147.maddesinde şüpheli veya sanığa, yüklenen suçun ne zaman anlatılması gerektiğine ilişkin açık bir düzenleme öngörülmemiştir. Ancak 147.maddenin düzenleniş şekline baktığımızda, Türk hukuku bakımından, yüklenen suçun şüpheli veya sanığa, kimliği tespit edildikten sonra, ancak esasa ilişkin ifade alma veya sorguya geçmeden önce açıklanacağı anlaşılmaktadır¹⁸⁹.

---

¹⁸⁷ Er, 133. Nitekim, 1412 sayılı CMUK'nun sulh ceza mahkemelerinde iddianamenin sanığa tebliğ edilmemesini öngören 208.maddesinin 2.fıkrası, Anayasa Mahkemesi'nin 14.7.1998 gün ve 1997/41/47 sayılı kararı ile ve bu gerekçeyle iptal etmişti. (RG. 24.3.1999, No:23649).

¹⁸⁸ Donay, 134 vd.; Er, 127; İ.Şahin, 174.

¹⁸⁹ Bununla birlikte CMK'nun 90.maddesinin 4.fıkrası ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 6.maddesinin 4.fıkrasında yakalanan kişiye, haklarının hatırlatılması bakımından bir düzenleme getirilmiştir. CMK'nun 90.maddesinin 4.fıkrasına göre; kolluk, yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkasına zarar vermesini engelleyecek tedbirleri aldıktan sonra, yakalanan kişiye derhal kanuni haklarını bildircektir. YGİY'nin 6.maddesinin 4.fıkrasına göre ise; yakalanan kişiye, suç ayrımı gözetilmeksizin yakalama sebebi ve hakkındaki iddialar ile susma ve müdafiden yararlanma, yakalanmaya itiraz etme hakları ile diğer kanuni hakları ve itiraz hakkını nasıl kullanacağı, herhalde yazılı, bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal bildirilecektir. Dolayısıyla Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda yakalanan kişiler bakımından hak hatırlatması yazılı olarak, bunun hemen mümkün olmaması halinde ise sözlü olarak; ancak derhal yapılacaktır.

c. Yüklene Suçun Anladığı Dilde Öğrenilmesi

Şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suç anlatılırken, şüpheli veya sanığın kendisine anlatılanları anlaması da gerekmektedir. Şüpheli veya sanığın anlayabilmesi için, anlatımın şüpheli veya sanığın anladığı dilde yapılması gerekmektedir. Bu, anladığı dil de, konuştuğu dil şeklinde yorumlanmalıdır. Yoksa burada söz konusu olan, şüpheli veya sanığın, söyleneni veya yazılanı anlayabilecek zihni kapasiteye sahip olmaması ihtimali değildir. Ancak sağır ve dilsizler bakımından burada bir ayrımın yapılması zorunludur. Sağır ve dilsizler bakımından, başka dili konuşanlar da olduğu gibi, bunların diline vakıf tercümanların getirilmesi zorunludur. Aksi takdirde kendilerine yüklenen suçu anlayabilecek zihni kapasiteye sahip olmalarına rağmen; kişilerin bu haktan mahrum bırakılmaları söz konusu olur ki, bu da kabul edilemez¹⁹⁰.

CMK'nun 147.maddesinde şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suçun anlatılacağı öngörülmekle beraber, burada şüpheli veya sanığın meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyor olmasına veya şüpheli veya sanığın sağır veya dilsiz olması ihtimaline ilişkin herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Yani maddede şüpheli veya sanığa, kendisine yüklenen suçun anladığı dilde anlatılacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.

Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından tercüman bulundurulacak haller, CMK'nun 202. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; sanık, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa, mahkeme tarafından kendisine bir tercüman atanacaktır. Bu tercüman aracılığıyla sanık, duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar hakkında bilgi sahibi olarak; savunmasını anladığı dilde yapma imkanına kavuşacaktır.

Öte yandan CMK'nun 202.maddesinin 2.fikrasında, engelli olan sanık bakımından da tercüman hakkı getirilmiştir. Dolayısıyla herhangi bir engele sahip olan

---

¹⁹⁰ Er, 127 vd.; Donay, 135.

sanıklar da, duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar hakkında anlayabilecekleri şekilde bilgi sahibi olacaklardır. Madde gerekçesinde¹⁹¹ engelli olan sanık bakımından, yapılacak olan açıklamaların yazılı olacağı öngörülmüştür. Ancak engelli sanık, okuma yazma bilmiyorsa, yemin bakımından kullanılan usul ve araçlara başvurulacağı öngörülmektedir. Yeminin yerine getirilmesi ve sağır ve dilsizin yemini başlıklı 56.maddenin 2.fikrasında öngörüldüğü üzere, okuma yazma bilmeyen sağır ve dilsizler işaretlerinden anlayan bir tercüman aracılığıyla ve işaretle yemin edeceklerdir. Dolayısıyla okuma yazma bilmeyen sanık, bakımından duruşmanın iddia ve savunma bakımından esaslı noktalarının anlatılması ve sanığın savunmasını yapabilmesi amacıyla işaret dilini bilen bir tercüman bulundurulacaktır.

Tercüman bulundurulacak halleri düzenleyen 202.madde, eski CMUK’nda olduğu gibi sadece duruşma aşamasında değil, muhakemenin her aşamasında tercüman yardımından yararlanma imkanı getirilmiştir. 202.maddenin 3.fikrasında soruşturma evresinde dinlenen şüpheli bakımından da, tercüman yardımından yararlanma hakkının bulunduğu hüküm altına alınmıştır. Ancak bu evrede, tercüman hakim veya Cumhuriyet savcısı tarafından atanacaktır. Kanun koyucu soruşturma evresinde şüpheliye tercüman yardımından yararlanma hakkını açıkça düzenleyerek, bu anlamda Türk hukukunda mevcut olan bir eksikliği ortadan kaldırmıştır.

Bununla birlikte ister soruşturma, ister kovuşturma evresinde olsun konuşulan dili anlamayan şüpheli veya sanıklar bakımından, tercüman yardımından yararlanma hakkının ve yüklenen suçun anlatılması zamanının, 147.maddede “şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suç, en kısa sürede ve anladığı dilde anlatılır” şeklinde açıkça belirtilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

---

¹⁹¹ Gerekçe için bkz. Ülgen, 277.

3. Susma Hakkı

a. Genel Olarak

Şüpheli veya sanık, kendisi aleyhine açıklamada bulunmaya zorlanamaz. Şüpheli veya sanığın kendisine yönelik bir suçlama karşısında, bu olaya ilişkin olarak sorulacak sorulara hiç yanıt vermemesinin, istediği soruyu yanıtlayıp, istediği soruyu yanıtlamamasının yasal dayanağı, susma hakkıdır. Bu hakkın sonucu olarak ifade alanlar veya sorgulama yapanlar, şüpheli veya sanığa, işlediği iddia edilen suç anlattıktan sonra, bu olayla ilgili açıklamada bulunmayabileceğini, bunun kendisinin yasal hakkı olduğunu söyleyecektir. İşte ifade alanların veya sorgulama yapanların yaptığı bu işlem, şüpheli veya sanığa, susma hakkının hatırlatılmasıdır. Dolayısıyla susma hakkı, şüpheli veya sanığın, ifade veya sorguda, olayla ilgili açıklamalarda bulunmak zorunda olmamasını garanti altına alan hak olarak açıklanabilir¹⁹².

Ceza muhakemesinin tarihsel gelişimi içinde, şüpheli veya sanığa tanınan susma hakkı, önemli bir aşama teşkil etmektedir. Geçmişte, özellikle tahkik sisteminin uygulandığı dönemlerde, şüpheli veya sanıklar, delil kaynağı olarak kabul edilmekteydiler. Bu nedenle şüpheli veya sanıkların konuşması çok büyük bir öneme sahipti. Tahkik sisteminde, şüpheli veya sanığın konuşması her ne pahasına olursa olsun sağlanmak durumunda olduğundan, bu amaçla işkence ve kötü muamele uygulaması yaygındı. Pek çok masum insan da, işlemedikleri suçları, uygulanan işkenceler ile ikrara zorlanmış ve bu ikrarlar da hükme esas alınmıştır. Ancak, ceza muhakemesinin amacının, şüpheli veya sanığın insanlık onuruna dokunulmadan gerçeğin elde edilmesi olduğu kabul edildikten sonra, çağdaş ceza muhakemesinde, şüpheli veya sanıklara işkence yapılmasını önlemek amacıyla, yüklenen suç ile ilgili konuşmama, açıklamada bulunmama hakkı tanınmıştır. Susma hakkı olarak isimlendirilen bu hak, bir İngiliz Hukuku kurumu olarak doğmuştur ve hiç kimsenin kendisi aleyhine aktif olarak

---

¹⁹² C.Bardak, Ceza Muhakemesinde Hazırlık Soruşturması, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, 279; Er, 188; Yurtcan, CMUK El Kitabı, 33 vd.; Başer/Yenidünya, 25.

muhakemeye katılmaya zorlanamaması (nemo tenetur se ipsum prodere) ilkesinin doğal bir sonucudur¹⁹³.

Susma hakkına, bir çok uluslararası düzenlemede de yer verilmiştir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde masumluk karinesine yer verilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 5. maddesinde masumluk karinesi düzenlenirken; ayrıca, hiç kimseye işkence, ya da zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranış ya da ceza uygulanamayacağı hüküm altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme'de de, kişiden doğrudan veya dolaylı bir kanıt veya itiraf elde etmek için hareket yapmak yasaklanmıştır. Yine Birleşmiş Milletler'in Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 14.maddesinin 3.fikrasının g bendine göre de; “ hiç kimse kendisine aleyhine tanıklık etmeye ya da suçluluğunu itirafa zorlanamaz”. Öte yandan Eski Yugoslavya ve Ruanda için Uluslararası Ceza Muhakemesi Kuralları'nda ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurucu Belgesi'nde, susma hakkı, bir hak olarak düzenlenmiş bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ise, susma hakkı, açık bir hak olarak düzenlenmiş değildir. Susma hakkının özellikle suç isnadını içeren davalara ilişkin olarak, Avrupa Sözleşmesi'nin masumluk karinesini düzenleyen 6.maddesinin içinde zımnen yer aldığı kabul edilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, sözleşmenin 6.maddesinde açıkça yer almamakla beraber, susma ve kendi kendini suçlamama hakkının, 6.maddedeki adil (dürüst) yargılanma fikrinin temelini oluşturan uluslararası standartlarda genel kabul görmüş bir hak olduğuna, kararlarında yer vermektedir¹⁹⁴.

Türk hukukunda, 1982 Anayasası'nda doğrudan susma hakkını düzenleyen bir maddeye rastlanamamaktadır. Ancak, “suç ve cezalara ilişkin esaslar” başlıklı 38.maddenin 5.fikrasında, “Hiç kimse kendisi ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz” düzenlemesi getirilmektedir. Bu düzenleme ile Türk hukukunda susma hakkı Anayasa

---

¹⁹³ R.Kibar, 49; Er, 188; Yurtcan, CMUK El Kitabı, 34; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 136 vd.; Eser, 319; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 104 vd.

¹⁹⁴ İnceoğlu, 262 vd.; Er, 193; Kibar 49.

ile de tanınmış ve güvence altına alınmıştır¹⁹⁵. Zira bu düzenleme ile Anayasa, devlete yönelik bir ispat külfeti getirmektedir. Daha açık bir anlatımla bir suçlama ile karşılaşan kişi kendisinin masum olduğunu ispatlamak durumunda değildir; aksine, kişinin suçlu olduğunu ispatlamak durumunda olan devletin kendisidir. Anayasa’da getirilen bu düzenleme ile hem şüpheli veya sanığın susma hakkı güvence altına alınmakta, hem de beyanda bulunmaya veya delil göstermeye zorlanma yasaklanarak, şüpheli veya sanık işkenceye karşı korunmaktadır¹⁹⁶.

Susma hakkı, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku’na açıkça 3842 sayılı yasa ile değişik 135.maddenin 4.fıkrası ile girmiştir. Değişiklikten önceki 135.maddede, “Sorgunun iptidasında kendisine isnat edilen suçun nelerden ibaret olduğu sanığa bildirilir. Bu hususta cevap vermek isteyip istemediği sorulur” şeklinde bir düzenleme mevcuttu. Madde metninde, açıklamada bulunmamasının sanığın kanuni hakkı olduğu, kısmı yer almamakta idi. 3842 sayılı kanun ile getirilen düzenleme ile birlikte, sanığın kanunen susma hakkının olduğu ve bu hakkının gerek kollukta, gerekse adli makamlar önünde yapılan ifade alma ve sorgular esnasında hatırlatılması gerektiği hüme bağlandı¹⁹⁷. 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Ceza Muhakemesi Kanunu’nda da, 147.maddesinde susma hakkını açıkça düzenlemiş bulunmaktadır. CMK’nun 147.maddesinin 1.fıkrasının e bendinde, “Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu söylenir” şeklinde bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre; ifade alanlar veya sorgulayanlar tarafından, şüpheli veya sanığa, isnat edilen suç hakkında açıklamada bulunmayabileceği, yani susma hakkı hatırlatılacaktır¹⁹⁸.

---

¹⁹⁵ Er, 195; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 136; Başer/Yenidünya, 25; Çınar, Değişik 135.madde, 271; Şahin, Sanığın Sorgusu, 104; Bardak, 279.

¹⁹⁶ Er, 195.

¹⁹⁷ Bardak, 279; Er, 195; Şahin, Sanığın Sorgusu, 104; O.Tunga, Hukuk Devleti ve Savunma Hakkı, Ankara Barosu Dergisi, S:5-6, 1987, 707.

¹⁹⁸ Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2878; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 136.

b. Susma Hakkının Kapsamı

Şüphelinin veya sanığın, kendisine yüklenen suç ve sorulan bazı sorular karşısında, ister soruşturma, isterse kovuşturma evresinde olsun, kısmen veya tamamen susma hakkı bulunmaktadır¹⁹⁹. Susma hakkı, hem uluslararası sözleşmeler, hem de ülkelerin iç hukuk düzenlemeleri ile güvence altına alınmış olmakla beraber, öğretilerde bazı yazarlar tarafından şüpheli veya sanığa böyle bir hakkın tanınmaması gerektiği ileri sürülmektedir. Zira bu görüşü savunanlara göre, şüpheli veya sanığın ifade veya sorgu esnasındaki beyanları eğer bir delil teşkil ediyorsa, şüpheli veya sanığa susma hakkının da tanınmaması gerekir. Şüpheli veya sanık, olayın en yakın tanığı olduğundan, olayın aydınlatılmasına en fazla hizmet edecek kişi de odur. Bu nedenle, mutlak gerçeğin ortaya çıkartılabilmesi için şüpheli veya sanığın mutlaka konuşması gerekmektedir. Ayrıca şüpheli veya sanığa susma hakkının tanınması demek, ona delilleri saklama imkanı tanımak demektir. Şüpheli veya sanığın beyanı, başlı başına bir delildir ve diğer deliller zorla elde edilebiliyorsa; şüpheli veya sanık da beyanda bulunmaya zorlanabilir. Suç işleyerek kamu düzenini bozan kişi, artık meşru otoriteye boyun eğmek durumundadır. Özellikle otoriter rejimin uygulandığı ülkelerde, bu görüşün ceza muhakemesi kanunlarında hayat bulduğu görülmektedir²⁰⁰. Öte yandan, yine bu görüşü savunanlara göre; şüpheli veya sanık maddi gerçeğin ortaya çıkartılmasına ve adil bir yargıya varılmasına olumlu bir katkıda bulunmak “yükümlülüğü” altında olduğundan, ona susma hakkının tanınması da söz konusu edilemez. Şüpheli veya sanığa susma hakkının tanınması demek, ceza muhakemesinin ve cezalandırmanın amacını red etmek demektir²⁰¹.

Şüpheli veya sanığa susma hakkının tanınmaması gerektiği görüşünü savunanlar bulunmakla birlikte, genel olarak öğreti, şüpheli veya sanığa susma hakkının tanınması konusunda görüş birliğine sahiptir. İnsanın onuruna duyulan saygı ve bireyin kendi kendini suçlamaya ve kendisi aleyhine aktif olarak muhakemeye katılmaya

¹⁹⁹ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 136.

²⁰⁰ Nasyonal Sosyalist Almanya’da, sanığın da, savcı gibi topluma hizmette hakime yardımcı olması ve bencil duygularını yenmesi gerektiği belirtilmekte idi. Er, 189.

²⁰¹ Er, 189 vd.

zorlanamaması ilkesi, susma hakkının temelinde yatan ilkedir. Susma hakkı, şüpheli veya sanığın aktif olarak muhakemeye katılma hakkı yani savunma hakkı kadar önemli bir haktır. Kaldı ki, susma hakkı, savunma hakkının bir kullanım şeklidir. Zira, savunma, susma yani sorulara yanıt vermeme biçiminde de olabilir. Eğer şüpheli veya sanığa susma hakkı tanınmazsa, şüpheli veya sanık sorulara yanıt vermek zorunda olduğundan, iş, susan şüpheli veya sanığa işkence yapılmasına kadar vardırılabılır. Böyle bir tehlikenin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla, uluslararası sözleşmeler, Anayasal ve yasal düzenlemeler ile şüpheli veya sanığın susma hakkı güvence altına alınmıştır²⁰².

Öğretide tartışmalı olan bir diğer husus ise, hak olarak isimlendirilen susma hakkının, gerçek anlamda subjektif bir hak sayılıp sayılamayacağı konusudur. Susma hakkının varlığını kabul etmekle birlikte, bunun bir hak olmadığı görüşünü savunanlara göre, şüpheli veya sanığın susması subjektif bir hak olarak tanınmış olsaydı, kanun koyucu, hakimlere, şüpheli veya sanığın yalan beyanının aksini ispatlamak için yetki tanımazdı. Şüpheli veya sanıklar da yalan beyanlarının aksini ispatlayan hakimler hakkında tazminat davası açma olanağına sahip olurlardı. Kanun koyucu, şüpheli veya sanığa susma hakkını tanımakla, susan şüpheli veya sanığın cezalandırılmamasını ve sanığın konuşmaya zorlanamamasını teminat altına almak istemiştir; burada şüpheli veya sanığa tanınan bir subjektif hak söz konusu değildir²⁰³.

Susma hakkının şüpheli veya sanıklara tanınmış subjektif bir hak olduğu görüşünü savunanlar ise, bu hakkın niteliğini tespit bakımından, susma hakkının hukuken korunup korunmadığı noktasından hareket edilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Buna göre, susma hakkının, şüpheli veya sanığı konuşmaya zorlama şeklinde ihlali, yasaca cezalandırıldığına göre, susma hakkı, şüpheli veya sanığa tanınmış subjektif bir haktır. Hakimin, şüpheli veya sanığın yalan beyanının aksini ispatlaması ise, susma hakkına yasa tarafından çizilmiş bir sınırdır²⁰⁴.

---

²⁰² Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 137; Er, 191.

²⁰³ F.Erem, Susma Hakkı, (Kısaltma: Susma Hakkı), YD., C:18, S:3, Temmuz, 1992, 299.

²⁰⁴ H.İ.Bıyıklı, İkrar ve Ceza Muhakemesi Sorunları, İstanbul Barosu Dergisi, C:48, S:11-12, 1974, 690.

Susma hakkı, CMK'nun 147.maddesinin 1.fikrasının e bendinde düzenlenmiş bir haktır. Dolayısıyla, ceza muhakemesi hukuku, şüpheli veya sanığı kendisi aleyhinde beyanda bulunmaya zorlamaz²⁰⁵. Bu anlamda şüpheli veya sanık, ifadesi alınırken ya da sorguya çekilirken kendisine yöneltilen sorulara cevap vermeyi kabul etmek veya susmayı seçmekte özgürdür. Kanun koyucu, şüpheli veya sanığın, sahip olduğu bu haktan haberdar edilmesini yani şüpheli veya sanığın bu hak konusunda bilgilendirilmesini öngörmektedir. CMK'nun 90.maddesinin 4.fikrasına ve YGİY'nin 6.maddesinin 4.fikrasına göre; susma hakkı da, diğer hakları gibi, şüpheli veya sanığa, yakalandığı anda hemen anlatılacaktır. Bu bildirim daha geç yapılması halinde, bu hakların tanınmasından beklenen yarar elde edilemeyecektir. Öte yandan şüpheli veya sanık susma hakkının ya da müdafî yardımından yararlanma hakkının varlığından haberdar olsa dahi, ona bu hakların tekrar hatırlatılması gerekmektedir. Şüpheli veya sanığa susma hakkı hatırlatılırken, onun, susma hakkının sağladığı avantajların kapsam ve anlamını tam olarak anlaması sağlanmalıdır²⁰⁶.

Susma hakkının kullanılması bakımından kanun koyucu herhangi bir zaman sınırlaması getirmiş değildir. Şüpheli veya sanık, susma hakkını, ifade alma veya sorgunun her aşamasında kullanabilir. Şüpheli veya sanık, bu hakkını ifade alma veya sorgunun başında kullanabileceği gibi, ifade alma veya sorgu devam ederken de kullanabilir. Şüpheli veya sanığın, susma hakkını kullanacağını beyan etmesinden sonra, kendisine soru sorulamayacağından ifade alma veya sorguya son verilmelidir²⁰⁷.

---

²⁰⁵ Askeri Yargılama Yasası'nda susma hakkı konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Sanığın sorgusunu düzenleyen 83.maddede sanığın susma hakkının olmadığı, dolayısıyla sanığın sorulan bütün soruları cevaplamak durumunda olduğuna ilişkin bir düzenleme de bulunmamaktadır. Askeri Yargılama Yasası, Ceza Muhakemesi Yasası karşısında özel yasa kabul edildiğinden, bu yasadaki boşluklar genel yasanın hükümleri uygulanarak doldurulacaktır. Yani CMK'nun 147.maddesinin öngördüğü susma hakkı, askeri yargıya tabi sanıklar bakımından da uygulanacaktır. E.Özgen, Askeri Yargıtay'ın Delil ve Savunma Hakkı Konularına Bakışı, Askeri Adalet Dergisi, Y:22, S:90, Mayıs, 1994, 31.

²⁰⁶ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 136; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2878; Yenisey, İnsan Hakları, 145.

²⁰⁷ Yenisey, İnsan Hakları, 145; Şahin, Sanığın Sorgusu, 103.

Susma ve kendisini suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanamama hakkı, kişinin hem aleyhine olan beyanı yapmama, hem de belgeleri vermeme hakkını içerir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, 25.2.1993 yılında verdiği Funke - Fransa kararında, susma hakkının hem beyan, hem de belgeleri kapsadığı yönünde karar vermiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bu kararında, başvuru Funke'den belirli belgeleri teslim etmesini isteyen ve Funke'nin bu belgeleri teslim etmemesi karşısında, O'nu para cezasına çarptıran Fransa'nın, sanığın susma ve kendisini suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanamama hakkını ihlal ettiğini tespit etmiştir²⁰⁸.

c. Susma Hakkının Sınırları

Şüpheli veya sanığın, CMK'nun 147.maddesinin 1.fıkrasının e bendi anlamında susma hakkı bulunmakla birlikte, bu hak, sınırsız da değildir. Şüpheli veya sanık, bir suç şüphesi altında bulunduğundan, devletin bir takım zorlayıcı işlemlerinin konusu olabilecektir. Bu nedenle bir takım tedbirlere katlanma ve kimliğine ilişkin sorulara doğru cevap verme, şüpheli veya sanığın susma hakkının sınırlarını oluşturmaktadır.

aa. Bazı Tedbirlere Katlanma Yükümü

Susma hakkı, şüpheli veya sanığa, ifade alma veya sorgu esnasında kendisine sorulan sorulara cevap vermeme imkanı tanımaktadır. Yani susma hakkı, şüpheli veya sanığa, pasif davranma şeklinde bir yetki vermektedir. Dolayısıyla bu hak vasıtasıyla şüpheli veya sanık, olay hakkında sessiz kalabilir ve olayın aydınlatılmasına aktif olarak katılma hakkı olmasına rağmen, kendisi istemedikçe buna zorlanamaz. Ancak şüpheli veya sanığın susma hakkını kullanması, kendisine, kanunda öngörülen bir takım tedbirlerin uygulanmasına da engel teşkil etmez. Bu nedenle üst araması, tanıklarla yüzleştirme ve bu amaçla gerekirse dış görünüşünün, örneğin saç ve bıyık durumunun değiştirilmesi ya da bir keşif konusu yapılması, susma hakkını kullanacağını beyan eden

---

²⁰⁸ Funke - Fransa, 25.02.1993, Ser. A, No. 256-A, 16 EHRR 297; İnceoğlu, 263 vd.

sanığın bu hakkının ihlali anlamına gelmez²⁰⁹. Dolayısıyla sanıkların kimliklerinin tespit edilmesi amacıyla, parmak izlerinin alınmasına, fotoğraflarının çekilmesine, yazı örneği vermeye, ses örneklerinin kaydedilmesine ya da belli bir yerde durma, belli bir hareketi tekrar etme gibi isteklere boyun eğme mecburiyetleri vardır²¹⁰.

Öte yandan şüpheli veya sanığın susma hakkını kullanacağını beyan etmesi durumunda, kan, meni gibi vücut bütünlüğü içinde yer alan hususlar tespit edilebilecek midir? Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sanığın iradesinden müstakil olarak mevcut bulunan, onun iradesiyle hiç ilgisi olmadan var olan delillerin toplanmasında, örneğin kan alınmasında, cebir kullanılabileceğine ve bu uygulamanın da susma hakkını ihlal etmeyeceğine kararlarında hükmetmiştir²¹¹. Amerikan Yüksek Mahkemesi de, 1966 yılında verdiği Schemerber - California kararında, susma hakkının sadece sanığın kendisi aleyhine vereceği ifadeler bakımından geçerli olduğunu, vücudundan kan alınması gibi diğer emare türü delilleri kapsamıdığı görüşüne yer vermiştir²¹².

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin kararları bu yönde olmakla birlikte, ceza muhakemesi açısından, maddi delilleri saptamaya ve güvence altına almaya yarayan bu işlemler, Anayasa Hukuku açısından kişinin vücut bütünlüğüne müdahale teşkil ederler. Bu nedenle, özellikle şüpheli veya sanığın rıza göstermemesi halinde, bu işlemlere başvurabilmenin koşulları ve sınırının belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin Alman Hukuku'nda vücudun muayenesi, "basit muayene" ve "vücuda müdahale" şeklinde ikiye ayrılarak, bu muayenenin koşulları ve sınırı ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir. Buna göre, yaşayan insan vücudunun veya vücut kısımlarının niteliklerinin, özellikle vücut içindeki yabancı maddelerin varlığının saptanması, basit muayenedir. Yaşayan insan vücudundan kan, idrar, sperm, sıvı

---

²⁰⁹ Şahin, Sanığın Sorgusu, 105; M.Oral, Mevzuatımızın Savunma Hakkı Açısından Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Sahir Erman'a Armağan, İstanbul, 1999, 616; F.Erem, Susma Hakkı, YD, C:18, S:3, Temmuz, 1992, 297; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 104.

²¹⁰ Yenisey, Örgütlü Suç, 131.

²¹¹ S. Dönmezer, Ceza Muhakemesi Kanunu 1999 Tasarısının Temel İlkeleri, CMUK Sempozyumu, İstanbul, 1999, 26.

²¹² Yenisey, Örgütlü Suç, 131.

alınması veya vücuda bir madde verilmesi ya da kaslarla örtülü iç kısmına girilmesi ise, vücuda müdahaledir. Basit muayenenin hekim tarafından yapılması şart değilken; vücuda müdahale ancak hekim tarafından yapılabilir. Alman hukukunda vücudun muayenesi kural olarak hakim, gecikmesinde sakınca olan hallerde ise savcı veya yardımcısı sıfatı ile kolluğun kararı ile gerçekleştirilebilecek bir koruma tedbiridir. Vücudun muayenesini düzenleyen yasa hükümlerine uyulmaksızın bir muayenenin gerçekleştirilmesi durumunda, elde edilen deliller muhakemede kullanılamayacaktır²¹³.

Türk hukukunda ise, vücudun muayenesi, CMK'nun “ Şüpheli veya sanığın beden muayenesi ve vücudundan örnek alınması” başlıklı 75.maddesinde ve Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik'in²¹⁴ 4, 5 ve 6.maddelerinde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmektedir. 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren CMK'ndan önce, Türk hukukunda vücudun muayenesini düzenleyen açık ve ayrıntılı bir hüküm bulunmamakta idi. Vücudun muayenesi konusunda 1412 sayılı CMUK'nda mevcut olan tek hüküm, “hazırlık soruşturmasında muayeneleri icab eden kimselerin muayeneleri, Cumhuriyet savcılarının talebi ile yapılır.” düzenlemesini getiren 66.maddenin 5.fikrası idi. Dolayısıyla Türk Hukuku bakımından vücudun muayenesinin, şartlarının ve sınırlarının belirli olduğundan söz edilebilmesi mümkün değildi. Kanundaki bu eksiklik, öğretiden tarafından giderilmeye çalışılmıştı. Oysa 5271 sayılı CMK'nun 75.maddesi ve Beden Muayenesi Yönetmeliği'nin 4, 5 ve 6.maddeleri ile birlikte, Türk hukuku bakımından da vücudun muayenesinin şartları ve sınırları belirlenmiştir. Buna göre Türk hukukunda, vücudun muayenesi, “iç beden muayenesi”, “dış beden muayenesi” ve “örnek alınması” şeklinde üçe ayrılmış durumdadır. 75.maddenin 1.fikrası ve Yönetmelik'in 4.maddesi doğrultusunda, şüpheli veya sanıktan delil elde etmek için, iç beden muayenesi yapılabilecek veya vücudundan kan veya benzeri biyolojik örneklerle, saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınabilecektir. 75.maddenin 4. fıkrasına ve Yönetmelik'in 4.maddesinin 4.fikrasına göre, şüpheli veya sanığın cinsel organları ya

---

²¹³ N.Centel, Ceza Muhakemesi Hukukunda Vücudun Muayenesi, (Kısaltma: Vücudun Muayenesi), 10.Yıl Armağanı, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1993, 75 vd.

²¹⁴ RG.T: 1.6.2005, RG No:25832.

da anüs bölgesi üzerinde yapılan muayene de, iç beden muayenesi kapsamında değerlendirilecektir.

Beden Muayenesi Yönetmeliği'nin 3.maddesine göre; dış beden muayenesi, vücudun dış yüzeyi ile kulak, burun ve ağız bölgelerinin gözle ve elle yapılan yüzeysel tıbbi incelemesidir. Yönetmeliğin 5.maddesine göre, girişimsel olmayan tıbbi görüntüleme yöntemleri de, bedenin dış muayenesi kapsamında değerlendirilecektir. Dış beden muayenesi ancak hekimler ve sağlık mesleği mensupları tarafından yapılabilecektir. Öte yandan bu muayenin yapılabilmesi için, müdahalenin, kişinin sağlığına açıkça öngörülebilir bir zarar verme tehlikesinin bulunmaması gerekmektedir.

Bununla birlikte CMK'nun 75.maddesinin 3. fıkrasına ve Yönetmeliğin 4. ve 6.maddelerine göre ise, hem iç beden muayenesi, hem de vücuttan kan veya biyolojik örnek alınması, ancak hekimler veya sağlık mesleği mensupları tarafından yapılabilecektir. Şüpheli veya sanığın iç beden muayenesinin yapılabilmesi ya da vücutundan örnek alınabilmesi için, bunun kişinin sağlığına zarar vermemesi gerekmektedir. Aksi halde şüpheli veya sanığın vücutuna müdahalede bulunulması söz konusu edilemez.

Ayrıca CMK'nun 75.maddesinde ve Yönetmeliğin 4 ve 6.maddelerinde, şüpheli veya sanığın vücutunun muayene edilmesi ya da vücutundan örnek alınabilmesi için, yargılandığı suçun cezası bakımından bir sınır getirilmiştir. Buna göre eğer üst sınırı iki yıldan az hapis cezasını gerektiren bir suç söz konusu ise, şüpheli veya sanığın iç beden muayenesi yapılamaz ya da vücutundan örnek alınamaz. Ancak şüpheli veya sanığın vücutunun muayenesi ya da vücutundan örnek alınması için, zorunluluğun olması ve başka şekilde delil elde etme imkanının bulunmaması aranmamaktadır. Oysa CMK Tasarısı'nın yasalaşmasından önceki, 79.maddesinde, bu yola, çok zorunlu ve başka şekilde delil elde etme imkanının bulunmadığı hallerde başvurulabileceği belirtilmekteydi. Bununla birlikte, yine bu hususta karar verilmeden önce, şüpheli veya sanığın müdafinin dinlenilmesi de, tasarıdaki metinde öngörülmekte idi. Vücutun muayenesi ve örnek alınması bakımından getirilmiş ve sanık lehine olan bu sınırlamaların yasa metninden çıkarılma nedenini anlayabilmek oldukça güçtür.

Öte yandan, şüpheli veya sanığın vücudunun muayenesine ya da vücudundan örnek alınmasına, kural olarak mahkeme ya da hakim karar verecektir. Mahkeme ya da hakim, bu kararı, Cumhuriyet savcısı veya mağdurun istemi üzerine verebileceği gibi, re'sen de karar verebilir. Kanun koyucu her ne kadar bu yetkilerin, Cumhuriyet savcısı veya mağdurun talebi üzerine kullanılacağını öngörse de; uygulamada bu yetki, bir kolluk yetkisi olarak karşımıza çıkacaktır. Çünkü savcı adına, suçun iz, eser ve emarelerini araştırarak olan kolluk kuvvetleri olduğundan; bu yetkilerin kullanılması gerekip gerekmeyeceğine karar verecek ve bu konuda savcıdan istemde bulunacak olan kolluk olacaktır. Savcının ise kolluk tarafından iletilen bu talebi reddetmesi, uygulamada pek mümkün olmayacaktır. Şüpheli veya sanığın vücudunun muayenesi veya vücudundan örnek alınması konusunda mağdura talep imkanının tanınması da anlamsız olmuştur. Gerçekten de, mağdurun suçun araştırılması işlemi ile hiçbir bağlantısı bulunmadığı gibi, mağdur, şüphelinin vücudunun muayenesinin veya vücudundan örnek alınmasının gereğini de anlayabilecek durumda değildir. Dolayısıyla mağdura bu konuda soru sorulması ve onun vereceği cevaba göre bu yetkinin kullandırılmasının mantığını anlamak zordur. Kaldı ki, kanunun bu düzenlemesi çoğu zaman şüphelinin vücudunu muayene etmek veya vücudundan örnek almak isteyen, ancak bu konuda savcıya müracaat etmek istemeyen kolluğun, savcının kolluktan gelen bu konudaki talepleri değerlendirmesini by-pass etmesine imkan tanıyacağı için de tehlikelidir ²¹⁵. Savcı veya mağdurdan gelen bu konudaki talepler hakkında, karar merciinin hakim veya mahkeme olması, sanığın vücudunun bu tür keyfi müdahalelere karşı korunması noktasında getirilmiş olan tek güvencedir. Bununla birlikte, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise ²¹⁶, Cumhuriyet savcısı tarafından bu karar verilebilir. Ancak bu durumda da , Cumhuriyet savcısı en geç 24 saat içerisinde almış

---

²¹⁵ M.B.Eryılmaz, Kolluğun Yetkileri Açısından Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu ile Yeni CMUK Tasarısının Karşılaştırması ve Yeni Tasarının Düşündürdükleri, ABD, Ek Sayı – 2, 2000/4-6, 52.

²¹⁶ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 5271 sayılı CMK'nun yürürlüğe girmesinden sonra, 29.11.2005 tarihinde verdiği bir kararına göre; gecikmesinde sakınca bulunan halden söz edebilmek için, ilgilinin hakime başvurup karar aldıktan sonra tedbiri uygulamak istemesi halinde, o tedbirin uygulanamaz duruma düşmesi ya da uygulanması halinde dahi beklenen faydayı vermemesi söz konusu olmalıdır. YCGK, T:29.11.2005, E: 2005/7-144, K: 2005/150, YKD, C:32, S: 3, Mart 2006, 467.

olduğu kararı hakim ya da mahkemenin onayına sunar. Hakim veya mahkeme, Cumhuriyet savcısının kararını 24 saat içerisinde onaylamazsa, vücudun muayenesine yönelik karar hükümsüz kalır ve elde edilen deliller de muhakemede kullanılamaz. Bununla birlikte, kanun metninde Cumhuriyet savcının sadece soruşturma evresinde ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde bu tedbire karar verebileceğine ilişkin bir açıklık yer almamaktadır. Dolayısıyla maddenin düzenleniş şekline kovuşturma aşamasında da, Cumhuriyet savcısının gecikmesinde tehlike olan hallerde vücudun muayenesine ya da vücuttan örnek alınmasına karar verebileceği anlaşılmaktadır. Maddenin düzenleniş şekli itibarıyla ceza muhakemesinin genel işleyişine ters olması nedeniyle, Cumhuriyet savcısının sadece soruşturma evresinde ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde bu tedbire karar verebileceğinin açıkça düzenlenmesi gerektiği kanaatindeyiz²¹⁷.

CMK'nun 75.maddesi şüpheli veya sanığın vücudunun muayene edilmesi veya vücudundan örnek alınması bakımından, şüpheli veya sanığın rızasının varlığını da aramamaktadır. Hakim veya mahkemenin, Cumhuriyet savcısı veya mağdurdan gelen talep üzerine ya da re'sen verdiği vücudun muayenesi veya örnek alınması kararı üzerine, görevlendirilen doktor veya sağlık mesleği mensubu diğerk kişi, şüpheli veya

---

²¹⁷ CMK'nun 75.maddesinde Beden Muayenesi Yönetmeliğinde eksik olan bir diğerk husus, vücut muayenesi ve örnek alma işlemlerinin nerede gerçekleştirileceğinin belirlenmemiş olmasıdır. Şüphelinin veya sanığın vücut muayenesi karakolda gerçekleştirilebilse bile, vücuttan örnek alınması işleminin mutlaka bir sağlık kuruluşunda gerçekleştirilmesi gerekir. Kanun koyucu vücuttan örnek alınmasının mutlaka bir sağlık kuruluşunda gerçekleştirilmesi hususunun çok aşıkard olduğu gerekçesiyle, kanun metninde açık bir düzenleme yapmamış olabilir. Ancak bu hususun metinde açıkça yazılmamış olması, uygulamada bir takım karışıklıkların ortaya çıkmasına neden olabilecek gibi görünmektedir.

Öte yandan, vücuttan alınan örneklerin veya vücudun muayenesi sonucunda elde edilen bilgilerin kim tarafından, nerede ve nasıl saklanacağı hususu, madde metninde açıklanmayan bir diğerk husustur. Alınan örneklerin diğerk yargılamalarda kullanılamayacağını ve gereksiz olan örneklerin de hemen yok edileceğini düzenleyen tasarı hükmünün, madde metninden çıkarılmış olması, kanun koyucunun, kolluk kuvvetlerine, şüpheli veya sanıklardan toplayacağı örnekleri ve bu örneklerden elde edilen bilgileri saklayarak, bir bilgi bankası oluşturma imkanı tanıdığını göstermektedir. Alınan örneklerin sağlıklı olarak saklanabileceği bir ortamın hazırlanmamış olması ve kötüye kullanmaları engelleyecek bir alt yapının da henüz var olmaması, bu düzenlemeyi daha da tehlikeli hale getirmektedir. Eryılmaz, 55 vd.

sanığın rızası olmaksızın bu işlemi nasıl gerçekleştirecektir? CMK'nun 75.maddesinde bu hususa ilişkin bir açıklık bulunmazken; Beden Muayenesi Yönetmeliği'nin 18.maddesinde, ilgilinin rızasının olmaması durumunda yapılacaklar düzenlenmiştir. Buna göre; mevzuatta aranan tüm koşulların gerçekleşmiş olmasına ve şüpheli, sanık veya diğer kişilerin bu konuda aydınlatılmış olmalarına rağmen muayene yapılmasına ya da örnek alınmasına rıza göstermemeleri halinde, kararın infazı için ilgilinin muayenesini ya da vücudundan örnek alınmasını sağlamak üzere ilgili Cumhuriyet Başsavcılığınca gerekli önlemler alınacaktır. Yönetmeliğin 18.maddesinin düzenlemesi bu yönde olmakla birlikte, Cumhuriyet Başsavcılığınca ne gibi önlemlerin alınabileceğine ilişkin bir açıklığın madde metninde yer almamasının, şüpheli veya sanık haklarının ihlali noktasında tereddütlere yol açacağı kanaatindeyiz²¹⁸.

bb. Kimliği Konusunda Konuşma Mecburiyeti

Şüpheli veya sanığın susma hakkının bir diğer sınırı da, kimliği konusunda konuşma mecburiyetidir. Şüpheli veya sanık, kimliği ile ilgili sorulara doğru cevap vermek durumundadır. Bu husus, CMK'nun 147.maddesinin 1.fikrasının a bendinde, “Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla

---

²¹⁸ Şüpheli veya sanığın rızası olmaksızın, böyle bir işlemin gerçekleştirilmesi, insan hakları açısından da bir çok tehlikeyi beraberinde getirmektedir. Öncelikle, hem Anayasamızda, hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan “herkes suçluluğu ispat edilene kadar masumdur” ve “hiç kimse kendisini suçlayan bir beyanda bulunmaya ve bu yolda delil göstermeye zorlanamaz” prensibi, bu konuda ihlal edilmesi kuvvetle muhtemel olan ilk haktır. Hukukumuzun ve uluslararası hukukun kabul ettiği, genel geçer bu hak doğrultusunda, hiç bir şüpheli kendisinin suçsuz olduğunu göstermek için vücudunun muayenesine veya örnek alınmasına rıza göstermek zorunda değildir. Dolayısıyla hiç bir hukuk sistemi de, suç işlediğine inanılan kimseyi vücudunun muayenesi veya örnek vermesi için zorlayamaz. Bununla birlikte, yine hem Anayasa, hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen işkence, insanlık dışı muamele yasağı kapsamında yer alan “aşağılayıcı muamaleye tabi tutulmama hakkı”, ihlal edilme tehlikesi altında bulunan ikinci haktır. Suçun iz, delil ve emarelerinin bulunması amacıyla, bir doktor tarafından da olsa, kişinin bedeninin tamamının incelenmesi veya vücuttan örnek alınabilmesi için, kişinin elbiselerinin açılması veya çıkarılması gerekecektir. Kişinin rızası dışında tamamen veya kısmen soyulması ise, başkası veya başkaları önünde rezil olması, utanması ve aşağılanması anlamına geleceğinden; “aşağılayıcı muamele” sayılacağı da kuşkusuzdur. Eryılmaz, 59.

yükümlüdür.” şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla kanun koyucu, şüpheli veya sanığın kimliğine ilişkin soruları yanıtlamasının yanında, verilen yanıtların da doğru olmasını aramaktadır. Bu hükmün düzenleniş amacı, kendisine suç yüklenen kişi ile ifadesi alınan ya da sorguya çekilen kişinin aynı kişi olmasının sağlanmasıdır²¹⁹.

Ancak 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren CMK’nda da, 1929 tarihli CMUK’nda olduğu gibi, kimliğine ilişkin sorular karşısında susan ya da kimliğini bildirmeyen şüpheli veya sanığa karşı ne şekilde davranılacağı konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. 1412 sayılı CMUK döneminde kişinin kim olduğunu ispat edememesi, 104.madde anlamında bir tutuklama nedeni iken; CMK’nun tutuklama nedenleri başlıklı 100.maddesinde kimliğin ispat edilememesi, tutuklama nedenleri arasında gösterilmiş değildir. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın kimliğine ilişkin soruları yanıtsız bırakması sebebiyle tutuklama tedbirine başvurulamayacaktır.

Öte yandan kimliğine ilişkin sorular karşısında doğru beyanda bulunmayan sanık hakkında, 567 sayılı TCK döneminde, doğru beyanda bulunmamanın bir zarar meydana getirip getirmemesine göre, 343.madde veya 528.madde uygulanması gündeme gelmekte, ancak 1412 sayılı CMUK’nun 163.maddesinde iddianamede sanığın açık kimliğinin belirtilmesi arandığından, bu hükümlerin uygulanmasında sıkıntılar ile karşılaşmakta idi. 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Yeni TCK, 567 sayılı TCK’nun 343 ve 528. maddelerini, resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan başlıklı 206.maddesinde düzenlemiştir. 206.madde, bir resmi belgeyi düzenlemek yetkisine sahip olan kamu görevlisine yalan beyanda bulunan kişi bakımından, hem hapis, hem de para cezası öngörmektedir. Kabahatler Kanunu’nun²²⁰ kimliği bildirmeme başlıklı 40.maddesinde, kamu görevlisine kimliği veya adresiyle ilgili bilgi vermekten kaçınan veya gerçeğe aykırı beyanda bulunan kişiye idari para cezası verilmesi öngörülmüştür.

---

²¹⁹ Er, 196; Kibar, 50; Yurtcan, 31; Şahin, Sorgu Müessesesi, 86; E.Cihan, 50.Yılda Ceza Muhakemesi Stüjesi Olarak Sanığın Durumu ve Sorgusu, (Kısaltma: Sanığın Sorgusu), İÜHFİM, C:L, S:1-4, 1984, 145; Camcı, 309; Öztürk/Erdem/Özbek, 503.

²²⁰ Kanun No:5326, Kabul Tarihi:30.3.2005, Yayın Tarihi: RG.31.3.2005, No:25772 (Mükerrer).

1412 sayılı CMUK, kamu davasının açılması bakımından, iddianamede kişinin açık kimliğinin tespit edilmesini aramakta idi ve bu da kimliği hakkında sorulan sorular karşısında doğru beyanda bulunmayan sanık hakkında TCK'nun öngördüğü yaptırımların uygulanmasını engellemekte idi. CMK bu sakıncayı gidermek amacı ile, kamu davası açma görevi başlıklı 170.maddesinde, iddianamede şüphelinin kimliğinin tespit edilmesini yeterli görmüştür²²¹. Yani artık kamu davasının açılabilmesi için kişinin açık kimliğinin tespit edilmiş olması aranmayacaktır. Öğretinin CMUK'nun 163. maddesindeki düzenlemenin yarattığı sakıncaların ortadan kaldırılması amacıyla ileri sürdüğü gibi, artık şüpheli veya sanığın açık kimliğinin tespit edilememesi halinde, fizik kimliği tespit edilerek kamu davası açılacaktır²²². Şüpheli veya sanığın fizik kimliğinin nasıl tespit edileceği de CMK'nun 81.maddesinde ve Beden Muayenesi Yönetmeliği'nin 15.maddesinde ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Buna göre; “Üst sınırı iki yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı şüpheli veya sanığın, kimliğinin tespiti için gerekli olması halinde, Cumhuriyet savcısının emriyle fotoğrafı, beden ölçüleri, parmak ve avuç izi, bedeninde yer almış olup teşhisini kolaylaştıracak diğer özellikleri ile sesi ve görüntüleri kayda alınarak, soruşturma ve kovuşturma işlemlerine ilişkin dosyaya konulur”. Dolayısıyla kişinin fizik kimliğinin tespit edilebilmesi için öncelikle, üst sınırı iki yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren bir suç olmalıdır. Şüpheli veya sanığın fizik kimliği, Cumhuriyet savcısının kararı ile tespit edilecektir. Fizik kimliğin tespiti amacıyla şüpheli veya sanığın, fotoğrafı çekilecek, parmak ve avuç izi alınacak, beden ölçüleri saptanacak, bedeninde yer alan ve teşhisini kolaylaştıracak diğer özellikleri örneğin; yara izi, dövmesi gibi belirlenecek; sesi ve görüntüleri kayda alınacaktır. Ancak şüpheli veya sanığın fizik kimliğinin tespit edilmesindeki amaç, kişinin kimliğinin tespit edilmesidir. Madde metninde sayılan işlemlerden bir veya bir kaçının yapılması ile kişinin fizik kimliği tespit edilebileceğinden, bu işlemlerin hepsinin yapılmasını istemenin mantığını anlayabilmek oldukça güçtür²²³.

---

²²¹ CMK'nun 170.maddesinin gerekçesinde “şüphelinin açık kimliği” yerine; “şüphelinin kimliği” kavramının tercih edilmesinin nedenine ilişkin bir açıklama bulunmamaktadır. Gerekçe için bkz. Ülgen, 248 vd.

²²² Er, 198 vd.; Öztürk/Erdem/Özbek, 503.

²²³ Eryılmaz, 64 vd.

Öte yandan eğer şüpheli veya sanığın fizik kimliği tespit edildikten sonra, kovuşturmayaya yer olmadığına ya da beraatine karar verilirse, bu kararların kesinleşmesinin ardından, bu kayıtlar, CMK'nun 85.maddesinin 2.fıkrası ve Beden Muayenesi Yönetmeliği'nin 16.maddesi doğrultusunda, Cumhuriyet savcısının huzurunda derhal yok edilecek ve bu husus da tutanağa geçirilecektir.

d. Susma Çeşitleri

Şüpheli veya sanığın susmasının kapsam ve şekline bakarak, öğretide, susmanın bazı çeşitlerinden söz edilmektedir. Susma bakımından yapılan bu ayırım, susmanın sonuçları bakımından önem taşımaktadır. Gerçekten de, sanığın susmasının türüne göre, mahkemelerin susmaya bir takım sonuçlar bağladığı görülmektedir. Sanığın susmasının sonuçları, susmanın türüne göre belirlendiğinden öncelikle susmanın türlerinin açıklanması gerekmektedir. Susmanın, tam, geçici ve kısmi susma olmak üzere üç çeşidi bulunmaktadır.

aa. Tam Susma

Şüpheli veya sanığın, muhakemenin bütün aşamalarında, suçlamanın bütünü bakımından susmasıdır. Tam susma, uygulamada çok sık rastlanılan bir susma çeşidi değildir. Şüpheli veya sanığın, kendisine yüklenen suç hakkında hiç bir şey açıklamaması şeklinde ortaya çıkar. Ancak, şüpheli veya sanığın, failliği hakkında tam bir inkarda bulunması, örneğin; suçsuz olduğunu açıklaması ya da olay yerinde bulunmadığını söylemesi de, tam susma kapsamında değerlendirilmelidir. Şüpheli veya sanığın olaya ilişki herhangi bir açıklamada bulunmaksızın, kimliğine ve şahsi hallerine ilişkin bilgileri vermesi durumunda da tam susma söz konusudur²²⁴.

---

²²⁴ Şahin, Sanığın Sorgusu, 109

bb. Geçici Susma

Şüpheli veya sanığın, muhakemenin bir aşamasında olay hakkında konuşup, diğer aşamasında susması, geçici susmadır. Örneğin şüpheli veya sanık, soruşturma evresinde konuşmuş, fakat kovuşturma evresinde susmuşsa; ya da soruşturma evresinde susup, kovuşturma evresinde konuşmuşsa, bu, geçici susmadır²²⁵.

cc. Kısmi Susma

Şüpheli veya sanığın, muhakemenin hangi aşamasında olursa olsun, kendisine sorulan sorulardan bir kısmını yanıtlayıp, bir kısmını yanıtızsız bırakması, kısmi susmadır. Örneğin; şüpheli veya sanığın, cinayeti işlediğini kabul edip, neden işlediği ya da cinayet aletini nereye sakladığı konusundaki soruları yanıtızsız bırakması gibi²²⁶.

e. Şüpheli veya Sanığın Susmasının Sonuçları

Şüpheli veya sanığın susma hakkını kullanması durumunda, bu susmaya nasıl bir sonuç bağlanması gerektiği konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisine göre, şüpheli veya sanığın susması, zımnî bir itiraf anlamına gelmektedir. Yani şüpheli veya sanığın susmasından onun aleyhine sonuçlar çıkartılabilir; bu, onun suçluluğuna karine teşkil edebilir. Bu nedenle de, hakimin, şüpheli veya sanığı bu hususta uyarması gerekir²²⁷. Bizim de katıldığımız ikinci görüşe göre ise, şüpheli veya sanığın susmasından onun aleyhine sonuç çıkartılması mümkün değildir. Çünkü susma, şüpheli veya sanığa yasayla tanınmış bir haktır; bir hakkın kullanılması da, aleyhe sonuç doğuramaz²²⁸.

---

²²⁵ Alman Federal Mahkemesi de 1968 tarihinde verdiği kararında sanığın kolluk karşısında susup, mahkemede konuşmasının gerçek kusur emaresi olarak değerlendirilemeyeceğine, çünkü bunun sanığın hakkı olduğuna hükmetmiştir. Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 107; Şahin, Sanığın Sorgusu, 110.

²²⁶ Şahin, Sanığın Sorgusu, 110.

²²⁷ Erem, Susma Hakkı, 298; Çınar, 271.

²²⁸ Kibar, 49; Erem, Susma Hakkı, 298.

aa. Suçluluğa Karine Olması Bakımından Susmanın Etkisi

Bu görüşü savunanlara göre, tam veya geçici susmadan şüpheli veya sanık aleyhine sonuç çıkarılamazken; kısmi susma, şüpheli veya sanığın suçluluğuna karine teşkil edebilir²²⁹. Bu nedenle tam, geçici ve kısmi susmanın, şüpheli veya sanığın suçluluğuna karine teşkil etmesi bakımından etkisi ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

aaa. Suçluluğa Karine Olması Bakımından Tam Susmanın Etkisi

Şüpheli veya sanığın tam susmasından onun aleyhine sonuç çıkarılamaz. Zira, susan şüpheli veya sanık, kendisine yasayla tanınmış bir hakkı kullanmaktadır ve bir hakkın kullanılmasından, o hakkı kullanan aleyhine sonuç çıkartılamaz. Kaldı ki, susma hakkının kullanılmasından, o hakkı kullanan şüpheli veya sanık aleyhine sonuç çıkartılacak olursa, sanığın susma veya konuşma yönünde serbest iradesine dayanarak bir karar verdiğinden de söz edilemezdi. Dolayısıyla susma hakkı, ifade hürriyetinin de koruması altında bulunan bir haktır²³⁰.

Öte yandan, şüpheli veya sanık, başkasını ele vermemek gibi suçlulukla ilgisi olmayan bir çok sebepten dolayı susmuş olabilir. Şüpheli veya sanığın kendisini savunmak yerine susmayı tercih etmesi, bir heyecan hali, ümitsizlik içinde olduğunu veya marazi bir ruh yapısına sahip olduğunu gösterebilir. Bununla birlikte suçsuz olan insanların konuşup, mahkeme ile işbirliği yapacakları; sadece gerçekten suçlu kişilerin susacağı şeklinde genel bir tecrübe kuralı da yoktur²³¹.

---

²²⁹ Erem, Susma Hakkı, 298 vd.; Kibar, 49.

²³⁰ Kibar, 49; Şahin, Sanığın Sorgulanması, 110.

²³¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin görüşü, sanığın susmasından onun aleyhine sonuç çıkartılamayacağı yönünde olmakla birlikte, Mahkeme, 6.6.2000 tarihinde verdiği Averill – Birleşik Krallık kararında, kolluk tarafından ifadesinin alınması sırasında susan sanığın bu durumundan suçluluğuna dair sonuç çıkarılmasını 6.maddenin ihlali olarak görmemiştir. Mahkeme kararında, masum bir insanın kolluk ile işbirliği yapmasının bekleneceğini ve bunun makul olduğunu ileri sürmektedir. İnceoğlu, 273; Şahin, Sanığın sorgusu, 110; Kibar, 49.

bbb. Suçluluğa karine olması bakımından geçici susmanın etkisi

Tam susma gibi, geçici susma da şüpheli veya sanığın suçluluğuna karine teşkil etmez. Geçici susma da, şüpheli veya sanık, muhakemenin farklı aşamalarında, farklı tutumlar sergilemektedir; soruşturma evresinde konuşup, kovuşturma evresinde susmak; ya da soruşturma evresinde susup, kovuşturma evresinde konuşmak gibi. Şüpheli veya sanığı bu şekilde davranmaya iten çeşitli nedenler olabilir. Örneğin, soruşturma evresinde susma hakkını kullanan bir şüpheli, kovuşturma evresinde olayların kendisi aleyhine geliştiğini görünce konuşmaya karar verebilir. Ya da soruşturma evresinde konuşan bir şüpheli, savunmasını müdafisine danışarak hazırlamak amacıyla kovuşturma evresinde susma hakkını kullanabilir. Şüpheli veya sanıkların kendisi aleyhine olan durumları değiştirmek amacıyla, muhakemenin farklı evrelerinde susma hakkını kullanmaya karar vermeleri mümkündür. Ancak soruşturma evresinde konuşup, kovuşturma evresinde susan sanığın; daha önceki konuşmalarının yapılmamış sayılması mümkün değildir. Bu nedenle sanığın daha önceki aşamalarda vermiş olduğu beyanlar, yan delillerle de desteklenmesi durumunda, usulüne uygun olarak hüküm kurulurken dikkate alınacaktır²³².

ccc. Suçluluğa karine olması bakımından kısmi susmanın etkisi

Şüpheli veya sanığın kısmen susmasından, yani bazı soruları yanıtlayıp, bazı soruları yanıtsız bırakmasından; onun aleyhine bir sonuç çıkartılıp çıkartılamayacağı hususu tartışmalıdır. Öğreti ve uygulamada hakim görüş, kısmi susmadan da şüpheli veya sanık aleyhine sonuç çıkartılamayacağı yönündedir. Ancak, bazı yargı kararlarında ve öğretideki bazı yazarlar tarafından, kısmi susmadan şüpheli veya sanık aleyhine sonuç çıkartılabileceği görüşü savunulmaktadır²³³. Alman Yüksek Mahkemesi 1966

---

²³² CMK'nun 213.maddesine göre; aralarında çelişki bulunması halinde; sanığın, hakim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdafinin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar, duruşmada okunabilecektir. Şahin, Sanığın Sorgusu, 111.

²³³ 2002 yılında kolluk kuvvetleri arasında "Yakalama ve Gözaltına Alma Sırasında Sanık Haklarının Kullanılması" konulu bir anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında kolluk kuvvetlerine, "Bir

yılında verdiği bir kararında, sanık, mağdurun yaşı konusunda mutlaka bilgi sahibi olması gerektiği şeklindeki hatırlatma karşısında hiç bir cevap vermiyor, olay saatinde olay yerinde olmadığını iddia ediyor, ancak nerede olduğu sorusunu yanıtız bırakıyorsa, bu susmanın, onun verdiği bilginin doğru olmadığı konusunda bir belirti olarak değerlendirilebileceğine hükmetmiştir. Hatta Alman Yüksek Mahkemesi'ne göre, kısmi susma, olayın özelliğine göre bazı hallerde, ikrar ile aynı anlama da gelebilir. Ancak sanığın kısmi susmasının, ikrar ile aynı anlama gelip gelmediğinin tespiti noktasında çok dikkatli hareket edilmelidir. Bu değerlendirmeyi yapacak olan organın, bazı sorulara cevap vermekten kaçınması için sanığın bir takım haklı nedenlerinin de olabileceğini daima göz önünde bulundurması gerekmektedir. Eğer sanık açısından haklı bir susma nedeninin olmadığı tespit edilirse, bu susma onun aleyhine değerlendirilebilir. İfade konusunda psikoloji biliminin verileri ve sanığın sorgu, hatta bütün bir muhakeme süresince sergilediği davranışların bütünlük içerisinde dikkate alınması gerekmektedir²³⁴.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, sessiz kalmanın mahkemede sanığın aleyhine kullanılıp kullanılmayacağı veya sanığın sessiz kalmasının bazı şartlarda kendi aleyhine olabileceği konusunda uyarılmasının bir baskı oluşturup oluşturmadığını kararlarında tartışmıştır. Mahkeme bu konudaki görüşünü, John Murray - Birleşik Krallık kararında açıkça ortaya koymuştur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre, susma hakkı mutlak bir hak değildir ve sanığın susmasından kendisi aleyhine sonuçlar çıkartılabileceği konusunda uyarılması gerekir. Ayrıca savcılığın sanığın aleyhine sunduğu deliller, açıklamaya muhtaç nitelikte ise, ancak sanık susmaya devam ediyorsa, bu susmadan sanığın aleyhine sonuç çıkartılabilir. Ancak mahkeme mahkumiyet kararı

şüpheli veya sanığın susma hakkının hatırlatılması, araştırma konusu suçun etkin olarak araştırılmasını etkiliyor mu?" sorusu sorulmuştur. Bu soruyu yanıtlayan kolluk kuvvetlerinden %61'i etkilemediği yönünde görüş bildirmiştir. Ancak bu cevabı veren kolluk kuvvetlerinin gerekçelerinden bir tanesi, "Sanık susarsa, suçlu sayılır." şeklindedir. Dolayısıyla kolluk kuvvetlerimiz sanığa susma hakkının hatırlatılmasında bir sakınca görmemektedirler, çünkü susma hakkının kullanılmasının, şüpheli ya da sanığın suçluluğuna karine teşkil ettiğini düşünmektedirler. Sanık Haklarının Suç Araştırmasına Etkisi, 22.

²³⁴ Şahin, Sanığın Sorgusu, 112.

verirken; bunu sadece sanığın susmasına dayandıramaz, mahkemenin elinde başka delillerin de olması gerekir. Mahkeme kararında da, gerekçeli olarak mahkumiyetin nedenleri açıklanmalıdır. Ancak bütün bu şartların varlığı halinde mahkeme, susan sanık aleyhine mahkumiyet kararı verilmesini, sözleşmeye uygun bulmaktadır²³⁵.

Ancak bizim de katıldığımız görüşe göre, şüpheli ya da sanık susmanın hangi çeşidini tercih ederse etsin, susma, şüpheli ya da sanığa yasayla tanınmış olan bir hak olduğundan, bundan onun aleyhine bir sonuç çıkartılabilmesi mümkün değildir. Sanığın davranışlarından bir sonuç çıkartılacaksa, bu sonuç, onun söylemediklerinden değil, o ana kadar söylediklerinden ve ancak yan delillerle destekleniyorsa çıkartılacaktır. Kaldı ki, şüpheden sanık yararlanır ilkesi ve masumluk karinesi de, şüphenin varlığı halinde sanığın lehine sonuçlara varmayı gerektirmektedir²³⁶.

bb. Ceza Miktarının Tayininde Susmanın Etkisi

Şüpheli veya sanığın susma hakkını kullanması, onun suçluluğuna karine teşkil etmeyeceği gibi, susma, ceza tayininde de aleyhe etki yapmaz. Sanık ister tamamen, ister geçici olarak, isterse kısmi olarak sussun; sanığın susması cezasının tayinini olumsuz yönde etkilemeyecektir. Bu, susmanın, şüpheli veya sanığa, yasalarla tanınmış bir hak olmasının doğal bir sonucudur²³⁷.

cc. Susmanın Şüpheli veya Sanığın Savunması Bakımından Diğer Sonuçları

Şüpheli veya sanığın susmasının, onun suçluluğuna karine teşkil etmeyeceği gibi, cezasının tayininde de olumsuz bir etkisinin olmayacağını daha önce belirtmiştik. Ancak susmanın şüpheli veya sanık açısından yine de bir riski bulunabilir. Zira, sanığın susmasına rağmen, diğer delillerle suçlu olduğu ispatlanmışsa; sanık susarak, cezasının tayininde lehine olabilecek hususları ileri sürememiş olabilir. Öte yandan, özellikle

---

²³⁵ İnceoğlu, 271 vd.

²³⁶ Şahin, Sanığın Sorgusu, 112 vd.

²³⁷ Şahin, Sanığın Sorgusu, 113.

suçun kusurluluk unsurunun (manevi unsurun) tespiti bakımından, sanığın yapacağı açıklamalar büyük bir öneme sahiptir. Ancak sanık sustuğundan, mahkemeyi bu anlamda aydınlatma imkanını kullanamamış olacaktır. Dolayısıyla susmanın, iki yönlü etki edebileceğini sanığın daima göz önünde bulundurması gerekir. Kanaatimizce, susmanın bu iki yönlü etkisi konusunda, şüpheli veya sanığın, ifade alanlar ya da sorgulayanlar tarafından uyarılması yerinde olacaktır²³⁸.

f. Gerçeği Söyleme Yükümü – Yalan Konuşma Hakkı

Kanun koyucu, şüpheli veya sanığa susma hakkını tanımakla, kendisine yöneltile sorulara yanıt vermek ya da bu soruları yanıtızsız bırakmak konusunda bir tercih hakkı vermiştir. Şüpheli ya da sanığın tercih hakkını soruları yanıtızsız bırakmaktan yana kullanması halinde, bu, sanığın suçluluğuna karine teşkil etmeyeceği gibi; cezasının tayininde de -yukarıda belirtilen istisnai durum hariç- aleyhine bir sonuç yaratmayacaktır²³⁹.

Bununla birlikte, şüpheli ya da sanık, tercih hakkını konuşmaktan yana kullanırsa, yani sorulan soruları cevaplamayı tercih ederse, verdiği cevapların gerçeğe uygun olması gerekmekte midir? Şüpheli ya da sanığın verdiği cevaplar gerçeği yansıtmıyorsa, bundan şüpheli veya sanık aleyhine bir takım sonuçlar çıkartılabilir mi? Ceza muhakemesi hukukunda, şüpheli veya sanığa doğruyu söylemek şeklinde yükümlülük getiren bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın gerçeğe aykırı beyanının herhangi bir müeyyidesi bulunmamaktadır. Ceza kanunumuzda tanığın yalan beyanı cezalandırılırken; sanığın yalan beyanı açısından bir düzenleme yer almamaktadır. Hatta başlangıçta tanık olarak ifadesine başvuru olan, fakat sonra sanık durumuna düşen kişinin, tanık olarak dinlendiği sırada yalan söylemiş olduğunun tespit edilmiş olması durumunda dahi, kişi sanık statüsünü kazanmış olduğundan, yalan tanıklık suçunun unsurları oluşmamış kabul edilecektir.²⁴⁰

---

²³⁸ Şahin, Sanığın Sorgusu, 114.

²³⁹ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 136; Şahin, Sanığın Sorgusu, 114; Kibar, 49.

²⁴⁰ Doğan, 95; Şahin, Sanığın Sorgusu, 115; Bıyıklı, 690; Erem, Susma Hakkı, 298; Çınar, 271.

Ancak ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığa doğruyu söylemek konusunda bir yükümlülük getirilmemesi, şüpheli veya sanığa yalan söyleme hakkının tanınmış olduğu anlamına da gelmez. Şüpheli veya sanığın yalanı, isnadın tamamını reddetmek şeklinde olabileceği gibi, sorulan soruların bazılarında yalan cevap vermek şeklinde de olabilir. Bununla birlikte, şüpheli veya sanık, şüpheyi kendisinden uzaklaştırmak için, bir başkasının suçu işlediğini iddia ederse, bu YTCK'nun 267.maddesine göre iftira suçunu teşkil edecektir. Bununla birlikte, şüpheli veya sanığın yalan beyanı esnasında kullandığı ifadeler, ceza kanunu anlamında suç teşkil etmediği sürece, şüpheli veya sanığın yalan beyanda bulunmasını engelleyen bir usul hükmü de bulunmamaktadır. Bu nedenle şüpheli veya sanık, herhangi bir usuli yaptırıma muhatap olmaksızın, gerçeğe aykırı açıklamada bulunabilir. Daha açık bir ifade ile şüpheli veya sanığın gerçeği söyleme yükümü bulunmamaktadır. Dolayısıyla sanığın yalan söylemesi, onun açısından cezanın arttırılması sonucunu doğurmayacaktır. Fakat, sanığın yalan söylediğinin anlaşılması halinde, bu durum, serbest delil değerlendirmesi çerçevesinde, sanığın geneldeki inandırıcılığı bakımından göz önünde bulundurulabilir²⁴¹.

4. Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı

a. Genel Olarak

Uluslararası metinlerde²⁴² ve hemen hemen bütün Anayasalarda, en kutsal ve vazgeçilmez haklardan olan savunma hakkına, özel bir yer verilmiştir. Savunma hakkı kapsamında şüpheli veya sanık kendisini bizzat savunabileceği gibi; bir müdafîin yardımından faydalanma imkanına da sahiptir. Müdafîin yardımından faydalanma, “toplumsal savunma” veya “teknik savunma” olarak da adlandırılmaktadır. Şüpheli veya sanığın, bir müdafîi tarafından savunulmasını (zorunlu müdafîiliği) öngören

---

²⁴¹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 179; Şahin, Sanığın Sorgusu, 115 vd.

²⁴² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6.maddesinin 3.fıkrasının c bendinde, her sanığın bir müdafîi tarafından temsil edilme ve mali imkanlardan mahrum ise, adaletin selameti gerektiriyor ise mahkeme tarafından tayin edilen bir avukatın parasız yardımından yararlanma haklarının olduğu hüküm altına alınmıştır.

sistemler de mevcuttur. Bu ülkelerde sanığın kendisini bizzat savunmasını engelleyen yasal bir düzenleme bulunmamakla birlikte, müdafinin yardımından faydalanmanın sanık açısından daha olumlu sonuçlar doğuracağı kabul edilmektedir. Ceza yargılamasında sanık, kendi kendisini savunmak konusunda çeşitli imkan ve haklara sahiptir. Ancak sanık, genellikle hukuki bilgi ve deneyime sahip olmadığından, bu hak ve imkanları tam olarak ve lehine olacak biçimde kullanması çoğu kez mümkün değildir. Buna bir de iddia makamının uygulamadaki yasal gücü ve deneyimi eklenince, savunma iddia karşısında zayıf kalacak, ve belki de maddi gerçeğe ulaşılması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla etkili ve doğru savunmanın, ancak ve ancak müdafinin hukuki yardımından yararlanmak suretiyle yapılabileceğine kuşku yoktur²⁴³.

Öte yandan yargılama makamı ve savcılık makamının soruşturmayı sanığın lehine de olabilecek şekilde yürütmekle görevli olmaları, sanığın haklarının bir üçüncü kişi konumunda olan müdafii tarafından savunulmasını gereksiz kılmaz. Savcılık makamı, sanığın lehine ve aleyhine olan tüm delilleri toplamakla ve yargılama makamı da, maddi gerçeği bulmak ve sosyal devlet ilkesi gereğince sanığı da gözetmekle yükümlüdür. Ancak bunlar, müdafinin savunmasının yerini alabilecek ve müdafinin savunmasının gereksiz olduğu anlamına gelebilecek faaliyetler değildir. Çünkü savcılığın ve yargılama makamının ceza muhakemesindeki fonksiyonu ile müdafinin ceza muhakemesindeki fonksiyonu birbirinden çok farklıdır. Savcı, soruşturma görevi ile koşullanmıştır ve soruşturmayı tamamlamaya çalışırken, sanığın lehine olan hususları kolayca gözden kaçırabilir; psikolojik olarak kendisini taraf olarak görebilir. Yargılama makamı yani hakim de, gerçeği aydınlatma görevini abartarak, sanığın haklarını kısıtlayabilir. Oysa müdafii, faaliyetini sanığın haklarına işlerlik kazandırma ve yargılamanın meşruiyetini gözetme üzerine yoğunlaştıracığından, müdafii vasıtasıyla savunmanın önemi büyüktür²⁴⁴. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de 1995 yılında verdiği Kerojarvi - Finlandiya kararında, müdafii ile temsil edilmeyen kişilerin

---

²⁴³ Bardak, 278; Er, 233; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 150 vd.; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2877 vd.; Tunga, 709; M. Bayram, Hukuk Devleti ve Savunma Hakkı, ABD, 1987/5-6, 775 vd.; Yurtcan, 51; İ.Şahin, 214; Öztürk/Erdem/Özbek, 349 vd.; Zafer, 285 vd.

²⁴⁴ Er, 233 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 113 vd.; Centel/Zafer, Yeni :Ceza Muhakemesi, 151.

davasında, gerçeğin ortaya çıkabilmesi için, mahkemelerin daha özenli ve dikkatli bir yargılama yürütmeleri gerektiğini, kişinin kendi kusurundan kaynaklanan konularda dahi devletin 6.maddedeki güvenceleri sağlama pozitif yükümlülüğü altında olduğuna hükmetmiştir²⁴⁵.

Şüpheli veya sanığın savunmasını bir müdafî aracılığıyla yaptırması da mümkündür. Müdafîin hukuki konumu noktasında; müdafîin, sanığın temsilcisi, yardımcısı, bağımsız bir adalet organı ve savunma kurumunun temsilcisi olduğu biçiminde farklı görüşler mevcuttur²⁴⁶. Müdafîin ceza muhakemesinde hukuki konumunu belirleme noktasında, müdafîin tanımını, müdafîin yetkilerini düzenleyen hükümler ve müdafîin diğer muhakeme sùjeleri (hakim ve savcı) karşısındaki durumu beraber ele alınarak bir sonuca varılmalıdır²⁴⁷.

Müdafî, CMK'nun tanımlar başlıklı 2.maddesinin c bendinde, “Şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatı ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre müdafî, sadece bir avukat olabilir²⁴⁸. Öte yandan müdafî, sadece sanığın değil, şüphelinin de savunmasını yapan avukattır. Katılan, suçtan zarar gören veya malen sorumlu kişiyi ceza muhakemesinde temsil eden avukat, CMK'nun 2.maddesinin d bendi anlamında “vekil”dir.

bb. Müdafîin Görev ve Yetkileri

Müdafîin CMK ve konuyla ilgili diğer mevzuatlarda da öngörüldüğü üzere bir çok görevi ve yetkisi bulunmaktadır. Bulardan ilki hazır bulunma ve hukuki yardımda bulunma yetkisidir. CMK'nun 149.maddesinin 3.fikrasına göre, müdafîin, ceza muhakemesinin her aşamasında, ifade alma veya sorgu süresince, şüpheli veya sanığın yanında hazır bulunma ve hukuki yardımda bulunma yetkisi vardır. Müdafîin bu yetkisi

---

²⁴⁵ Kerojarvi - Finlandiya, 19.07.1995, Ser.A, No.322; İnceoğlu, 319.

²⁴⁶ Zafer, 294 vd.

²⁴⁷ S.Dursun, 5271 sayılı CMK'da Müdafî, Hukuki Perspektifler Dergisi, S:3, Nisan 2005, 125 vd.

²⁴⁸ Askeri Yargılama Kanunu'nun 86.maddesinin 2.fikrasına göre, askeri mahkemenin bulunduğu yerde avukat yoksa; subaylar da, bazı şartlarla müdafîilik yapabileceklerdir. Doğan, 67.

hiç bir şekilde engellenemez ve kısıtlanamaz²⁴⁹. Müdafii hazır bulunma yetkisi, CMUK'nun 136.maddesinde olduğu gibi, ifade alma ve sorgu ile sınırlandırılmış gibi görünmektedir. Ancak müdafii, gözlem altına alma, keşif, tanık ve bilirkişinin dinlenilmesi, otopsi, belge ve kağıtların incelenmesi gibi bir çok işlem bakımından hazır bulunma yetkisi, kanunda ayrıca düzenlenmiştir. Müdafii, ifade alma ve sorgu süresince sanığa hukuki yardımda bulunabilmesi mümkündür. Ancak müdafii bu yardımı, maddi olayı karartabilecek müdahalelerin yapılması anlamına da gelmez. Hukuki yardım kapsamında müdafii, şüpheli veya sanığa haklarını hatırlatabilir, şüpheli veya sanığa soru sorup bunların tutanağa geçirilmesini isteyebilir ve ayrıca şüpheli veya sanığın haklarını korumaya yönelik müdahalelerde bulunabilir²⁵⁰. CMK'nun 149.maddesinin 3.fikrası ile, sanığa muhakemenin bütün aşamalarında müdafii yardımından yararlanma imkanı tanınmak istenmiştir. Şüphelinin istemi halinde, müdafii bütün soruşturma işlemleri sırasında şüphelinin yanında hazır bulunarak, ona hukuki yardımda bulunabilecektir. Bu hüküm ile, kolluk kuvvetleri tarafından yapılan soruşturma işlemleri, özellikle ifade alma esnasında, şüpheliye kötü muamele yapılmasının önüne geçilmek istenmiştir²⁵¹.

Ayrıca CMK'nun 149.maddesinin 3.fikrası ve 154.maddesi anlamında müdafii, şüpheli veya sanıkla görüşme yetkisi de bulunmaktadır. CMK'nun 154.maddesi anlamında müdafii ile görüşme, şüpheli veya sanık açısından bir hak olarak öngörülmüş olmakla birlikte; 149.maddenin 3.fikrası anlamında bu aynı zamanda müdafii açısından bir yetkidir. Bu düzenleme ile şüpheli veya sanığa her zaman müdafii ile başkalarının duyamayacağı ortamlarda görüşme ve yazışma imkanı tanınmıştır. Çünkü müdafii savunmayı hazırlaması için sanıkla görüşmesi, bilgi alış-verişinde bulunması gerekir.

---

²⁴⁹ 149.maddede “avukatın” hukuki yardımda bulunma “hakkı” denilmektedir. 149.maddenin başlığı ise, “Müdafii seçimi, görevlendirilmesi, görev ve yetkileri”dir. Başlıkla uyumlu olması açısından burada “hak” değil, “yetki” kavramının tercih edilmesi daha isabetli olurdu. Ayrıca CMK'nun 2.maddesi doğrultusunda şüpheli veya sanığın avukatlığını yapan kimse müdafii olarak tanımlanmıştır. Oysa madde metninde “avukat”ın hukuki yardımda bulunma hakkından söz edilmektedir. Burada avukat yerine müdafii kavramının kullanılmasının kanunun terminolojisi açısından daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

²⁵⁰ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 166; Çınar, 267; Zafer, 349 vd.

²⁵¹ Kibar, 62 vd.

Görüşme hakkı da, savunma hakkı kapsamında olduğundan dolayı biçimde anayasal güvence altında bulunmaktadır. CMK'nun 154.maddesi anlamında şüpheli veya sanığın, müdafii ile yazışmaları da denetlenemeyecektir. Bu hak kapsamında, müdafii, şüpheli veya sanığa yazdıklarının açılmadan ve denetlenmeden şüpheliye veya sanığa verilmesi ve şüpheli veya sanığın da, müdafiiine yazdıklarının, aynı şekilde açılmadan postaya verilmesi gerekir. Bu anlamda yapılabilecek tek denetim, postanın müdafiiiden gelip gelmediğinin ve müdafie gönderilip gönderilmediğinin denetimidir²⁵².

Öte yandan müdafiiin 153.madde doğrultusunda dosyayı inceleme ve dosyadan örnek alma yetkisi bulunmaktadır²⁵³. Buna göre müdafii, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilecek ve dosyadan örnek alabilecektir. 153.maddenin 2.fıkrası müdafiiin bu yetkisinin sınırlandırılabilceği halleri düzenlemektedir. Buna göre; müdafiiin dosyayı incelemesi ve dosyadan örnek alması, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, sulh ceza hakiminin kararı ile müdafiiin bu yetkisi kısıtlanabilecektir. Müdafiiin bu yetkisinin kısıtlanamayacağı aşama, iddianamenin mahkeme tarafından kabulü ile başlamaktadır. İddianame mahkeme tarafından kabul edildikten sonra, müdafii, herhangi bir sınırlama ile karşılaşmaksızın dosyayı inceleyebilir ve dosyadan örnek alabilir²⁵⁴ ve koruma altına alınmış olan delilleri inceleyebilir. Ancak müdafiiin koruma altına alınmış delilleri nerede ve nasıl inceleyeceğine ilişkin yasada bir açıklık bulunmamaktadır. Koruma

---

²⁵² Kunter/Yenisay, Ceza Muhakemesi, 176; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 168 vd.

²⁵³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sanığın müdafiiinin olması halinde, dosyayı müdafiiin inceleyebileceğini; müdafiiinin olmaması halinde ise, dosyayı sanığın bizzat kendisinin inceleyebileceğini kabul etmektedir. S.Dönmezer, Ceza Muhakemesi Kanunu 1999 Tasarısının Temel İlkeleri, Prof. Dr. Sahir Erman'a Armağan, İstanbul,1999, 260.

²⁵⁴ Müdafiiin dosyayı inceleme yetkisi başlıklı 153.maddenin son fıkrasında, bu maddenin içerdiği haklardan (yetki denilmesi daha yerinde olurdu), suçtan zarar görenin vekilinin de yararlanacağı öngörülmektedir. Bu düzenleme mağdur hakları açısından olumlu olmakla birlikte; müdafiiin dosyayı inceleme yetkisinin düzenlendiği bir maddede yer almasının kanunun sistematığı açısından doğru olmadığı kanaatindeyiz. Suçtan zarar görenin vekiline de, müdafii ile aynı hakların tanınması, CMUK'nun 143.maddesinde müdafie tanınan hakların, suçtan zarar görenin vekiline tanınmamasının menfaat dengelerini zedelediği yönündeki eleştirilerin bir sonucudur. Bu eleştiriler için bkz. Hafizoğulları, Ceza Muhakemesi, 18.

altına alınmış olan delillerin, koruma altına alındıkları yerde incelenmeleri gerekmektedir²⁵⁵.

Müdafii yetkileri doğrultusunda görevini yaparken, özgürce ve yasalara aykırı olmamak koşulu ile her türlü olanaktan yararlanarak savunma yapabilecektir. Müdafinin bu hakkının sınırlandırılması, savunmanın sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Yargıtay da, verdiği kararlarda, müdafinin savunmasının sınırlandırılmasını yasaya aykırı bularak bozma nedeni saymaktadır. Yargıtay 1980 tarihinde verdiği bir kararında, yaralandığı için savunma görevini yapma imkanını yitiren müdafinin bu durumunun sanıklara haber verilmeyerek duruşmalara devam edilmesini, savunma hakkının kısıtlanması saymış ve ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur²⁵⁶.

c. Müdafii Yardımından Yararlanmanın Önemi

CMK bakımından müdafinin tanımı, sahip olduğu görev ve yetkiler incelendiğinde ve tam mecburi müdafilik sisteminin kapsamının genişletilmesi de dikkate alındığında, yeni kanunun, müdafiyi, bağımsız bir adalet organı ve sanığın yardımcısı olarak gördüğü söylenebilir. Müdafinin yapması ve yapmaması gerekenler , onun şüpheli veya sanıktan bağımsız, ancak onun yararına çalışan bir adalet organı olduğunun bir göstergesidir. Müdafii, aynı zamanda şüpheli veya sanığın yardımcısıdır ve bu yardım, savunma şeklinde gerçekleşir²⁵⁷.

Müdafinin yardımından yararlanma hakkının Türk hukuk sisteminde tanınmış olmasının kolluk kuvvetlerinin suç ve suçlulukla mücadelesini olumsuz etkileyeceği yönünde görüşler²⁵⁸ ileri sürülmekte ise de, bilimsel araştırmalar bu iddiaları

---

²⁵⁵ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 163.

²⁵⁶ YCGK., E.80/4-16, K.80/61, 11.2.1980, YKD, C:6, S: 2, Şubat 1980, 221.

²⁵⁷ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 154 vd.; Doğan, 73; Bardak, 277; Tunga, 709; Öztürk/Erdem/Özbek, 347.

²⁵⁸ 2002 yılında kolluk kuvvetleri arasında yapılan “Yakalama ve Gözaltına Alma Sırasında Sanık Haklarının Kullanılması” Konulu anket çalışması sırasında, kolluk kuvvetlerine, “Gözaltı Yönetmeliği madde 6’ya göre, ilk yakalama anında şüpheliye avukatın hukuki yardımından faydalanma hakkının

doğrulamamaktadır. Örneğin İngiltere’de yapılan araştırmalar, müdafinin hazır bulunduğu durumlarda, kolluk kuvvetlerinin sanıktan daha fazla bilgi aldıklarını ortaya koymuştur. Gerçekten de, müdafinin yardımından yararlanma hakkı hem şüpheli veya sanığa, hem de kolluk kuvvetlerine fayda sağlayacak niteliktedir²⁵⁹.

Müdafinin yardımından yararlanma hakkının şüpheli veya sanık açısından sağlayacağı faydalar şu şekilde sıralanabilir. Öncelikle soruşturmanın yürütülmesi sırasında, kolluk kuvvetlerinin geleneksel olarak sahip olduğu yetkiler karşısında, kolluk kuvvetleri ile şüpheli arasında bulunması gereken denge, şüpheli aleyhine bozuktur. Diğer bir takım güvence ve haklarla birlikte, müdafinin yardımından yararlanma hakkı, bu dengenin kurulmasını sağlayabilecek niteliktedir. Öte yandan, kolluk kuvvetleri, hukukun tanıdığı sınırlar içerisinde de olsa, sahip olduğu kamu gücünü kullanarak ifade almaktadır. Bunun da şüpheli üzerinde sosyal ve psikolojik bir baskı oluşturduğu, psikolojik araştırmalarla ortaya konulmuştur. Müdafinin soruşturma esnasında şüphelinin yanında hazır bulunması, bu psikolojik ve sosyal baskıyı azaltabilecektir. Ayrıca şüpheli, kolluk kuvvetleri ile karşı karşıya olduğu süre boyunca, hukukun yasakladığı, ancak hemen hemen tüm hukuk sistemlerinde uygulamada sıkça karşılaşılan risklerle karşı karşıyadır. Müdafinin şüpheli ile birlikte devamlı karakolda bulunması mümkün olmadığından, şüphelinin vücut bütünlüğünün korunması bakımından bu hakkın getireceği koruma sınırlı kalacaktır. Ancak müdafinin şüpheli ile yüz yüze görüşme imkanına sahip olduğundan, bu tür bir müdahalenin varlığından haberdar olabilecek durumdadır ve böyle bir durumun varlığı halinde de ifade tutanağını imzadan kaçınabilir. Müdafinin imzadan kaçınması durumunda, kolluk kuvvetlerinin almış olduğu ifade yargılama aşamasında kullanılamayacağından; kolluk kuvvetlerinin hukukça yasaklanmış bu tür müdahalelere başvurma olasılığını azaltacak niteliktedir²⁶⁰.

---

hatırlatılması acaba soruşturmayı olumsuz yönde etkiliyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Bu ankete katılan kolluk kuvvetlerinin %29.5’i avukatın hukuki yardımından yararlanmanın, soruşturmayı olumsuz etkilediği yönünde cevap vermişlerdir. Sanık Haklarının Suç Araştırmasına Etkisi, 40.

²⁵⁹ Bıçak, Avrupa Birliği, 4 vd.

²⁶⁰ Bıçak, Avrupa Birliği, 5.

Müdafinin soruşturmaya katılması, şüpheli açısından olduğu kadar kolluk kuvvetleri açısından da yararlı olacaktır. Öncelikle müdafî, hem hukuki, hem de fiili durumu, kolluk kuvvetlerine ve şüpheliye açıklayarak; kolluk kuvvetleri ile şüpheli arasında sağlıklı bir ilişki kurulmasına veya var olan iletişimin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunabilir. Müdafinin varlığı, kolluk kuvvetlerinin keyfi hareket ettiğine ve hukuki normlara itibar etmediğine yönelik yersiz ithamlara karşı da kolluk kuvvetlerini koruyacaktır²⁶¹.

Hukuki yardımından yararlanmanın hem şüpheli veya sanık, hem de kolluk kuvvetleri açısından bir takım faydalar getirdiği müdafî, muhakemeye, şüpheli veya sanığın kendisinin veya kanuni temsilcisinin seçimi ile dahil olabileceği gibi; şüpheli veya sanığın talep etmesi ve kanunun öngörmesi durumunda baro tarafından görevlendirilerek de dahil olabilir. Bu ihtimallerden ilkinde, “ müdafîin seçilmesi”; ikincisine ise, “müdafîin görevlendirilmesi” denilmektedir. CMK, her iki ihtimali de düzenlemiş durumdadır.

d. Müdafîin Seçimi ve Tayini

CMK'nun ifadenin ve sorgunun tarzı başlıklı 147.maddesinin 1.fıkrasının c bendi anlamında, şüpheli veya sanığın kendisinin müdafî seçebileceği ve eğer müdafî seçebilecek durumda değilse ve müdafî yardımından faydalanmak istiyorsa baro tarafından bir müdafîin görevlendirileceği, şüpheli veya sanığa hatırlatılacaktır. YCGK 1994 yılında verdiği bir kararında, sanığa bu hakkın hatırlatılmamasını yasaya aykırı bularak, verilen kararı usul yönünden bozmuştur²⁶².

---

²⁶¹ Bıçak, Avrupa Birliği, 5.

²⁶² YCGK, 6.6.1994-6-148/167, “...sorgusunun yapıldığı 28.12.1998 tarihli oturumda on sekiz yaşını tamamlamış bulunan sanığa müdafî tayin hakkının bulunduğu, müdafî tayin edebilecek durumda değilse, istediği takdirde kendisine baro tarafından müdafî atanabileceği hususu hatırlatılmayarak Yargılama Yasası'nın buyurucu kuralına aykırı davranılmıştır...sair yönleri incelenmeyen hükmün öncelikle bu usule aykırılık nedeniyle bozulmasına...” Naklen; T.Demirbaş, Hazırlık Soruşturmasında Müdafîlik, (Kısaltma: Müdafî), CMUK Sempozyumu, İstanbul, 1999, 94 vd.

aa. İsteğe Bağlı Olarak Müdafî Bulundurulması

Müdafî seçme hakkı, kural olarak şüpheli veya sanığın kendisine aittir. CMK'nun "Şüphelinin veya sanığın müdafî seçimi" başlıklı 149.maddesinin 1.fikrasına göre de; "Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafîin yardımından yararlanabilir; kanuni temsilcisi varsa, o da şüpheliye veya sanığa müdafî seçebilir." CMK'nun bu düzenlemesine göre, şüpheli veya sanık, ceza muhakemesinin her aşamasında bir veya birden fazla müdafîin hukuki yardımından yararlanabilecektir. Şüpheli veya sanığın kanuni temsilcisi varsa, onlar da şüpheli veya sanık için müdafî seçebileceklerdir²⁶³.

CMK'nda seçilecek ve bunun sonucunda hukuki yardımından yararlanılacak müdafî sayısı bakımından getirilen tek sınırlama, soruşturma evresine ilişkindir. CMK'nun 149.maddesinin 2.fikrasına göre, soruşturma evresinde ifade alma esnasında, en fazla üç müdafî hazır bulundurulabilir. İfade alma dışında örneğin sorguda ise, şüpheli veya sanık bir veya birden fazla müdafîin yardımından yararlanabilir. Kanun koyucu, burada yardımından yararlanılacak müdafî sayısı bakımından herhangi bir sınırlama öngörmemiştir. Kanuni temsilcinin seçeceği müdafî sayısı bakımından da kanunda herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Ancak, kanuni temsilci de, ifade alma sırasında hazır bulunacak olan müdafîiler hariç, bir veya birden fazla müdafî seçebilir.

CMK'nda, hukuki yardımından yararlanılacak müdafîilerin seçimi konusunda zaman bakımından da, herhangi bir sınırlama öngörülmemiştir. Dolayısıyla, ceza muhakemesinin ister soruşturma, isterse kovuşturma evresinde olsun, her zaman bir müdafî seçilerek, onun hukuki yardımından yararlanılması mümkündür²⁶⁴. Yargıtay'da bir kararında, sanığın yargılamanın bitirileceği ihtarıyla son sözü sorulduğunda dahi, müdafîin hukuki yardımından yararlanmak istemesinin mümkün olduğuna hükmetmiştir²⁶⁵. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, Sözleşme'nin 6.maddesinin

²⁶³ Demirbaş, Müdafî, 94 vd. ; Dursun, 127.

²⁶⁴ Dursun, 127.

²⁶⁵ Y.8.CD., 5.10.1993, 8604/9662: "Emekli mühendis olduğunu ifade eden sanık, yargılamanın bitirileceği ihtarıyla son sözü sorulduğunda, vekil tutmak istediğini belirttiğine, CMUK'nun

3.fikrasının c bendi anlamında, sanığın temyiz aşamasında dahi müdafî yardımından yararlanmasını, müdafî ile temsilini arayabilmektedir²⁶⁶.

Öte yandan müdafîin görevlendirilmesi konusunda, bu hususa ilişkin bir düzenleme bulunmakla birlikte; müdafîin seçimi konusunda, şüpheli veya sanığın ya da kanuni temsilcisinin, müdafîyi soruşturmanın yapıldığı yer barosundan başka bir barodan seçmesi durumunda ne yapılacağı konusunda bir düzenleme CMK'nda mevcut değildir. Özellikle şüpheli veya sanığın gözaltında bulması hali bakımından, bu durum, büyük bir öneme sahiptir. Zira, müdafîin ifade için beklenmesi soruşturmayı geciktirebileceği gibi, delillerin kaybolmasına da neden olabilecektir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında; ya şüphelinin iradesine bakılmaksızın, soruşturmanın yürütüldüğü yer barosundan bir müdafî tayin edilecek; ya da şüpheli veya sanığın hakkı kötüye kullandığı iddiası ile savunma hakkı kısıtlanarak müdafî yardımından yararlanmasına en azından ifade alma esnasında izin verilmeyecektir. Ancak her iki çözüm yolu da, şüpheli veya sanığın hukuki yardımından yararlanmak üzere müdafî tayin hakkı ile çelişmektedir²⁶⁷. 1412 sayılı CMUK döneminde tartışmalı olan bu husus, CMK'nun da bu konuda açık bir düzenleme getirilmemesi nedeniyle, hala bir çözüme kavuşturulabilmiş değildir.

bb. Baro Tarafından Müdafî Tayini

1412 sayılı CMUK'nda olduğu gibi, 5271 sayılı CMK'nda da müdafîin görevlendirilmesi konusunda özel bir düzenleme getirilmiştir. CMK'nun 150.maddesinde, şüpheli veya sanığın istemi üzerine müdafîin görevlendirileceği haller ile, şüpheli veya sanığın istemine bağlı olmaksızın müdafîin görevlendirileceği haller

---

135.maddesine göre kendisini vekille temsil ettirmek istemesi yasal ve doğal hakkı bulunduğu cihetle takip hukukunun özelliği de dikkate alınarak kendisine makul bir süre tanınması gerekirken, bu talep hakkında olumlu olumsuz bir karar verilmeden hükmün hemen tefhimi suretiyle savunma hakkının kısıtlanması, bozmayı gerektirmiştir.” Naklen; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 115.

²⁶⁶ Inceoğlu, 317.

²⁶⁷ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 115 vd.

düzenlenmektedir. CMK'nun bu düzenlemesi karşısında Türk hukukunda nisbi ve tam mecburi müdafilik sisteminin birlikte uygulandığı söylenebilir.

Nisbi mecburi müdafilik sistemi, CMK'nun 150.maddesinin 1.fikrasında düzenlenmiştir. Buna göre; şüpheli veya sanık müdafî yardımından faydalanmak istiyor, fakat müdafî seçebilecek durumda değilse, bir müdafî görevlendirilecektir.

Öte yandan tam mecburi müdafilik sistemi ise, CMK'nun 150.maddesinin 2 ve 3.fikrasında düzenlenmiştir. 2.fikraya göre; şüpheli veya sanığın tam mecburi müdafî yardımından yararlanabilmesi için 18 yaşını doldurmamış²⁶⁸ veya sağır veya dilsiz veya kendini savunamayacak derecede malul olmalısı ve bir müdafîinin de bulunmaması gerekir. Bu durumda olan şüpheli veya sanıkların müdafî yardımından yararlanabilmesi için, bu yönde bir istemlerinin varlığı da aranmaz. 150.maddenin 2.fikrası kapsamında olan kişiler, 1412 sayılı CMUK döneminde de tam mecburi müdafî yardımından yararlanabilmekteydiler. Ancak CMUK'dan farklı olarak, 5271 sayılı CMK'nda yeni bir tam mecburi müdafilik durumu öngörülmüştür. 150.maddenin 3.fikrasına göre; üst sınırı en az beş yıl hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan ceza muhakemesinde de şüpheli veya sanığın bir müdafî yoksa, mali gücünün bulunup bulunmamasına bakılmaksızın ve istemleri de aranmaksızın bir müdafî görevlendirilir. CMK'nun 150.maddesinin 3.fikrası ile, Türk hukukunda tam mecburi müdafilik sisteminin kapsamı oldukça genişletilmiştir. Bu düzenleme ile, Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un ceza mahkemelerinin görevlerini düzenleyen hükümlerine göre; ağır ceza mahkemelerindeki tüm yargılamalarda ve asliye ceza mahkemelerindeki yargılamaların da büyük bir kısmında tam mecburi müdafilik sistemi getirilmiş olmaktadır²⁶⁹. Ayrıca CMK'nun farklı hükümlerinde de, mecburi müdafî bulundurulması gereken diğer haller düzenlenmiştir. Buna göre; sanık veya şüpheli hakkında tutuklama talep edilmesi, kaçak

---

²⁶⁸ Askeri Yargılama Yasası'nın 87.maddesinde, mecburi müdafî tayini yaşı , “15 yaşından küçükler” olarak belirlenmiştir. Askeri Yargılama Yasası, CMK'na göre özel yasa hükmünde olduğundan, askeri yargılamalarda mecburi müdafî görevlendirmesi bakımından esas alınacak olan yasa, Askeri Yargılama Yasası olacaktır. Özgen, 31.

²⁶⁹ Dursun, 127 vd.

sanık hakkında duruşma yapılması, resmi bir kurumda kusur yeteneğinin araştırılması için gözlem altına alınmasına karar verilecek olması ve sanığın duruşmanın düzenini bozduğu için oturlara yokluğunda devam edilecek olması hallerinde, şüphelinin veya sanığın müdafii yoksa, istemi aranmaksızın, barodan müdafii görevlendirmesi talep edilmelidir²⁷⁰.

CMK'nun 156.maddesi müdafii görevlendirilmesinde izlenecek olan usulü düzenlemektedir. Buna göre müdafii, soruşturma evresinde, kolluk, Cumhuriyet savcısı veya sorguyu yapan hakimin, kovuşturma evresinde ise mahkemenin istemi üzerine; soruşturma veya kovuşturmanın yapıldığı yer barosu tarafından görevlendirilecektir. CMK'nun bu düzenlemesi ile, ceza muhakemesinin her aşamasında, müdafii talebini yapacak merciin hangisi olduğu açıkça öngörülmüştür. Bu talep üzerine görevlendirme yapacak olan baronun, soruşturma veya kovuşturmanın yapıldığı yer barosu olduğu hükme bağlanarak; 1412 sayılı CMUK'na benzer bir düzenleme getirilmiştir²⁷¹.

Görevlendirilen müdafii görevini yapmaması halleri CMK'nun 151.maddesinde düzenlenmiştir. CMK'nun 151.maddesine göre; müdafii görevini yapmamış sayılacağı haller; müdafii duruşmada hazır bulunmaması, vakitsiz olarak duruşmadan çekilmesi ve görevini yerine getirmekten kaçınmasıdır. CMK'nun 151.maddesinde sayılan bu haller, CMUK döneminde de müdafii görevini yapmaması halleri olarak düzenlenmişti. Müdafii görevini yapmadığının tespit edilmesi halinde, 151.madde doğrultusunda hakim veya mahkeme başka bir müdafii görevlendirilmesi için gerekli işlemleri yapacaktır. CMUK döneminde mahkeme başkanına ait olan başka bir müdafii görevlendirilmesi için gerekli işlemleri yapma yetkisi, CMK ile birlikte hakim veya mahkemeye tanınmış olmaktadır. 151.maddede hakim veya mahkemenin başka bir müdafii görevlendirilmesi için yapması gerekli olan işlem, 150.maddedeki usul doğrultusunda barodan yeni bir müdafii görevlendirilmesini talep etmekten

---

²⁷⁰ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 161.

²⁷¹ Dursun, 128; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi,161. Askeri Yargılama Yasası'nın 87.maddesi anlamında, mecburi müdafii görevlendirmesi, baro tarafından değil, mahkeme tarafından yapılacaktır. Özgen, 31.

ibarettir. Başka bir müdafinin görevlendirilmesi sürecinde, mahkeme oturuma ara verebileceği gibi, oturumun ertelenmesine de karar verebilir.

151.maddenin 2.fikrasına göre ise; baro tarafından görevlendirilen yeni müdafinin savunmasını hazırlamak için süre talep ederse, mahkeme yine oturuma ara verecektir.

1412 sayılı CMUK'nun 141.maddesinde, görevini yapmayan müdafinin bakımından, bir disiplin yaptırımı ve muhakeme masraflarının kendisine yüklenilmesi öngörülmüştü. 5271 sayılı CMK'nun 151.maddesinde ise, görevini yapmayan müdafinin bakımından herhangi bir sorumluluk öngörülmemektedir. Burada görevini yapmayan müdafinin bakımından bir disiplin yaptırımının öngörülmemiş olması, bu yaptırımın baroya ait bir husus olması nedeniyle haklı görülebilir. Ancak müdafinin muhakeme masraflarına katlanma yükünün kaldırılmasının, adil olmadığı kanaatindeyiz. Zira bu muhakeme masraflarını, yargılamanın sonucunda, hiç bir kusuru olmayan sanık veya devlet hazinesi karşılayacaktır²⁷².

Öte yandan, 151.maddede müdafinin görevini yerine getirmemesi halinde yapılacak işlemler, sadece görevlendirilen müdafinin bakımından getirilmiş düzenlemelerdir. Oysa seçilmiş müdafinin de görevini yerine getirmemesi pekala mümkündür. Öğreti ve Yargıtay, CMK'nun bu hükmünün karşılığı olan CMUK'nun 141.maddesinin kıyasen seçilmiş müdafiler hakkında uygulanması gerektiği görüşündeydi. Öğreti ve Yargıtay'ın görüşü doğrultusunda, CMK'nun 151.maddesinin seçilmiş müdafileri de kapsamına alacak şekilde düzenlenmesi yerinde olacaktır²⁷³.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 1993 yılında verdiği, Imbroscia – İsviçre kararında, avukatlık mesleğinin bağımsız bir meslek olduğunu ve müdafinin davranışının, avukat ile müvekkil ilişkisi kapsamında kaldığını belirtmiştir. Bu karara göre 6.maddenin 3.fikrasının c bendi çerçevesinde taraf devlet, ancak müdafinin etkili

---

²⁷² Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 177 vd.; Dursun, 128.

²⁷³ Dursun, 128 vd.

temsili konusundaki ihmali açıkça görülüyor veya bilgisine sunulmuş ise, bu ilişkiye müdahale etme yükümlülüğü altında olacaktır. Mahkeme, devletin, görevlendirilmiş veya seçilmiş müdafinin bütün ihmalleri nedeni ile sorumluluk altına sokulamayacağına hükmetmiştir²⁷⁴.

Müdafinin görevinin sona ermesi ise, 156.maddenin son fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, baro tarafından görevlendirilmiş olan müdafinin görevi, şüpheli veya sanığın kendisinin bir müdafii seçmesi ile sona erecektir. 156.maddenin 3.fıkrasının düzenleniş şekli karşısında, bir kaç hususa değinilmesi gerekmektedir. Öncelikle madde metninde baro tarafından görevlendirilen “avukat”ın görevinin sona ereceğinden söz edilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, burada “avukat” yerine, “müdafii” kavramının kullanılması, kanunun terminolojisi açısından daha doğru olurdu. Ayrıca, baro tarafından görevlendirilen müdafinin görevinin sona ermesi için, şüpheli veya sanığın kendisinin bir müdafii seçmesi aranmaktadır. Oysa ki, 149.madde anlamında müdafii seçme yetkisi, sadece şüpheli veya sanığa tanınmış bir yetki değildir. Şüpheli veya sanığın kanuni temsilcisinin de, müdafii seçebilmesi mümkündür. Dolayısıyla, kanuni temsilcinin bir müdafii seçmesi de, görevlendirilmiş müdafinin görevinin sona ermesi için yeterli sayılmalıdır. Kanunun amacına uygun olan yorumun, bu olduğu kanaatindeyiz. Bundan başka, sonradan bir müdafii seçilmediği hallerde, görevlendirilen müdafinin göreve devam edip etmeyeceği veya muhakemenin hangi aşamasına kadar bu yükümlülüğün devam edeceği konularında, Kanunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Sonradan bir müdafinin seçilmemesi durumunda, görevlendirilen müdafinin, muhakemenin sonuna kadar göreve devam etmekle yükümlü olduğu kabul edilmelidir²⁷⁵.

5. Yakınlarına Haber Verilmesini İsteme Hakkı

Ceza muhakemesinde bir işlemin gizlilik içinde yapılması, o işlemin denetlenememesi tehlikesini doğurur. Özellikle gizlilik içerisinde yapılan bu işlem,

---

²⁷⁴ Imbroscia - İsviçre, 24.11.1993, Ser.A, No.275, 17 EHRR 441; İnceoğlu, 318.

²⁷⁵ Dursun, 129.

soruşturmanın ifade alma veya sorgu aşamasına ilişkin ise, bu, kişinin insan haklarına aykırı bir muameleye tabi tutulması ihtimalini de gündeme getirir. Yani kişinin savunmasız ve kendi onurunu gözetebilme olanaklarından yoksun halde bulunması sonucunu doğurabilir. Bu nedenle ifade alma ve sorgu esnasında, kişi, hangi fiili nedeniyle itham altında bulunduğu ve nasıl bir suçlama ile karşılaştığından yakınlarını haberdar edebilmelidir. Aksi takdirde yapılan soruşturmanın hukuka uygun bir şekilde ve onur kırıcı olmadan yapıldığını söylemek mümkün olamayacaktır. Böyle bir soruşturmada, kişinin savunma hakkını serbestçe kullanması da engellenmiş olmaktadır²⁷⁶.

Anayasa'nın 19.maddesinin 5.fikrası anlamında kişinin, yakalandığı veya tutuklandığının yakınlarına derhal bildirilmesi gerekmektedir. Anayasa'nın 19.maddesinin 5.fikrası ve CMK'nun 95.maddesinin 1.fikrası gereği, yakalanan veya tutuklanan kişinin durumu, Cumhuriyet savcısının kararıyla, derhal yakınlarına veya belirlediği bir kişiye bildirilir. Suç ayırımı yapılmaksızın ve soruşturmanın açığa çıkmasında sakınca bulunup bulunmadığına bakılmaksızın²⁷⁷, bu bildirim yapılması gerekir. CMK'nun 147.maddesinin 1.fikrasının d bendi anlamında da, ifade alma ve sorgu esnasında da, yakalama hali saklı kalmak koşuluyla, şüpheli veya sanığın yakınlarına derhal haber verilecektir²⁷⁸.

Anayasa ve CMK tarafından şüpheli veya sanığa, yakınlarına haber verilmesini isteme hakkı tanınmıştır. Kişinin bu hakkını somut olarak nasıl kullanacağı ise, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği (YGİY) nin 8.maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, yakalanan kişinin, kendisi ile birlikte bir kişi daha varsa, bu kişi tarafından, bir yakınına veya belirlediği bir kişiye haber verilecektir. Eğer kişi,

---

²⁷⁶ İ.Şahin, 209.

²⁷⁷ Kolluk kuvvetlerinin %38'lik kısmı, kişinin yakınlarına haber verilmesi bakımından herhangi bir suç ayırımı yapılmamasını ve soruşturmanın açığa çıkması ihtimalinin gözönünde bulundurulmamasını, suç araştırmasını engelleyici nitelikte görmektedirler. Bu oran, 2002 yılında yapılan Yakalama ve Gözaltına Alma Sırasında Sanık Haklarının Kullandırılması konulu anketin sonucunda elde edilen orandır. Sanık Haklarının Suç Araştırmasına Etkisi, 58 vd.

²⁷⁸ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 142; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2878.

yakalandığı veya suçu işlediği yerde ikamet ediyorsa ve haber vereceği yakınının telefon numarasını biliyorsa, yakınına telefonla haber verilecektir. Kişi yakınının telefon numarasını bilmiyorsa, fakat kolluk tarafından bu telefon numarası tespit edilebilecek durumda ise, yine telefonla haber verilecektir. Ancak kolluk haber verilmek istenen yakınının telefon numarasını da tespit edemiyorsa; bu durumda, haber verme, yakınının bulunduğu yer kolluğu vasıtasıyla gerçekleştirilecektir. Öte yandan kişinin konutu, suçun işlendiği yerin dışında ise, haber verme, telefonla veya kişinin adresinin bulunduğu yerle ilişki kurularak, yerine getirilecektir²⁷⁹.

Bununla birlikte, burada sözü edilen ve kendisine haber verilecek olan “yakın”lardan, sadece kişinin eşi, çocukları, anne, babası gibi kan veya evlilik ya da evlatlık bağı nedeniyle kendisine yakın olan kişiler anlaşılmalıdır. Alman CMUK madde 114/1’de belirtildiği gibi, “sanığın yakını veya güvendiği kişiye” haber verilmelidir. Dolayısıyla şüphelinin veya sanığın arkadaşlarına, iş ortağına, patronuna, müdürüne, nişanlısına da haber verilebilmelidir²⁸⁰. Öte yandan kişinin yakınlarından hiç kimseye haber verilmesini istememesi de mümkündür. Bu durumda, kişinin bu talebini içeren yazılı beyanının alınması uygun olacaktır²⁸¹.

Yakalanan veya gözaltına alınan kişinin yabancı olması durumunda, CMK’nun 95.maddesinin 2.fıkrası uyarınca, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, vatandaşı olduğu devletin konsoloslughuna bildirilecektir. Ayrıca Türkiye’nin de taraf olduğu, 1963 tarihli Konsolosluk İşleri Hakkında Viyana Sözleşmesi uyarınca, yabancının

---

²⁷⁹ Yakınlara haber verme hakkı, İngiliz Yakalama ve Gözaltına Alma Yönetmeliği’nin 5.maddesinde ise şu şekilde düzenlenmiştir; “ Tutuklanan ve polis karakolunda veya başka bir mekanda nezaret altında tutulan kişilerin talebi üzerine, o kişiyi tanıyan veya iyi olup olmadığına dair merak duyabilecek herhangi bir kimse, haberleşme masrafları devletten karşılanmak üzere, kişinin bulunduğu yer konusunda pratikte mümkün olan en kısa sürede haberdar edilir. Bu şahıslarla bağlantı kurulmadığı takdirde, kişi iki seçenek daha bildirebilir. Onlarla da temas kurulmadığı takdirde, gözaltıyla veya soruşturma ile görevli olan kişinin bağlantı kuruluncaya kadar iletişim kurma çabalarının sürdürülmesine izin verme yetkisi vardır.” Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 143.

²⁸⁰ Bıçak, Avrupa Birliği, 7; Çınar,270; Kibar, 97.

²⁸¹ İ.Bolat, Bulgular Hakkında Kolluk Görüşü, Sanık Haklarının Suç Araştırmasına Etkisi, 59; İ.Şahin, 211.

vatandaşı olduğu konsolosluğun talebi halinde, bu kişi hakkında konsolosluğa bilgi vermek zorunluluğu da vardır²⁸².

6. Lehe Olan Delilleri İleri Sürme Hakkı

Bir suç işlediği şüphesi ile ifadesine veya sorgusuna başvuru olan kimsenin, kendisi aleyhinde soruşturmaya konu olan suç ile ilgisinin olmadığının anlaşılması halinde, hakkında takipsizlik kararı verilecek veya kamu davası açılmışsa beraat edecektir. Bu nedenle kişi, gerçeğin bir an önce ortaya çıkmasını isteyecektir. Gerçeğin ortaya çıkması bakımından ise, kişiye sadece susma hakkının tanınması yeterli değildir. Gerçeğin ortaya çıkartılabilmesi bakımından daha da önemlisi, kişiye, aleyhindeki delilleri çürütme ve lehine olan hususları ileri sürme imkanının tanınmasıdır²⁸³.

Şüpheli veya sanığın kendisine yöneltelen isnaddan kurtulabilmesi bakımından çok önemli olan bu hak, CMK'nun 147.maddesinin 1.fıkrasının f bendinde açıkça düzenlenmiştir. Buna göre; “ Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır”. Bu düzenleme ile şüpheli veya sanığa iki tür hakkın tanındığı görölmektedir. Bunlardan birincisi, şüpheli veya sanığa tanınan, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını talep edebilme hakkıdır. İkincisi ise, kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek hakkıdır. Böylece şüpheli veya sanık, lehine olan delillerin toplanmasını talep edebileceği gibi, aleyhine olan delilleri çürütme imkanına da sahip olmaktadır. Ancak şüpheli veya sanığın aleyhine olan delilleri çürütebilmesi için, öncelikle bu delillerin varlığından haberdar olması gerekmektedir. Şüpheli veya sanığa, aleyhine olan delillerin bildirilmesi gerekip gerekmediği, bildirilecekse bunun ne zaman yapılması gerektiği hususu ise tartışmalıdır. Bir görüşe

---

²⁸² İ.Şahin, 212.

²⁸³ İ.Şahin, 204.

göre, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek nitelikte ise, şüpheli veya sanığa şüphe sebeplerinin bildirilmesine; en azından hemen bildirilmesine gerek yoktur²⁸⁴.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise, şüphe sebeplerinin bildirilmemesinin, sanığın savunmasını hazırlamak için gerekli kolaylığa sahip olma hakkı (6.maddenin 1.fıkrası) nı ihlal edip etmediğini tespit ederken, çeşitli kriterleri göz önünde bulundurmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre, savcılık, kovuşturma evresinde sanığın lehine ve aleyhine olan bütün delilleri savunmaya vermek zorundadır. Ancak savcılık aksi yönde davranmış olsa bile, savunma, saklanan delillerin içeriğini tam olarak öğrenerek üst mahkeme önünde kararın bozulmasına yönelik her türlü imkana sahip olmuşsa, ihlal oluşmamıştır²⁸⁵. Ayrıca başkalarının temel haklarını veya önemli bir kamu menfaatini korumak gibi nedenlerle de olsa, savcılık makamı, bazı bilgi ve belgeleri savunmaya göstermemek konusunda karar verme yetkisine sahip değildir. Eğer savcılık makamı tarafından böyle bir yetki kullanılmışsa, sanığın veya sanık avukatının yeterli bilgisi ve katılımı olmaksızın, kanun yolu aşamasında savcılığın kararının gözden geçirilmesi, o ana kadar yapılan kusuru gidermeyecektir²⁸⁶. Savunmadan bazı bilgi ve belgelerin saklanması kararı, ilk derece mahkemesi hakimi tarafından da alınsa, bazı hallerde yine de ihlal oluşabilecektir. Bu karar alınırken, silahların eşitliği, çelişmeli yargılama ve savunma menfaatlerinin asgari düzeyde de olsa korunması gerekmektedir. Ayrıca savunmanın da bu konudan haberdar edilerek, hangi hususlar hakkında gizlilik kararı alınmaması gerektiği ve savunmanın çerçevesi konusunda, hakime mütalaa verme olananağının sağlanması ve kanun yolu aşamasında da bu kararın ayrıntılı bir şekilde gözden geçirilmesi, sanık açısından getirilen önemli güvenceler olacaktır²⁸⁷.

Şüpheli veya sanığa, amaca uygun bir şekilde susma hakkı öğretildikten sonra; şüpheli veya sanık, kendisini isnattan kurtarabilecek nitelikteki delilleri ileri sürme hakkı konusunda aydınlatılmalıdır. Ancak bu konudaki aydınlatmanın, ifade alma veya

---

²⁸⁴ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 144.

²⁸⁵ Edwards – Birleşik Krallık, 25.11.1992, Ser.A., No.247-B, 15 EHHR 417; İnceoğlu, 294 vd.

²⁸⁶ Rowe ve Davis – Birleşik Krallık, 16.2.2000, 295 vd.

²⁸⁷ Jasper – Birleşik Krallık, 16.2.2000; Fitt – Birleşik Krallık, 16.2.2000; İnceoğlu, 298.

sorgunun seyri içerisinde yapılabilmesi de mümkündür.Şüpheli veya sanık, daha önceden sorulan sorulara cevap vermeyeceğini beyan ederek, susma hakkını kullanmış olsa dahi, bu hakkı konusunda aydınlatılmalıdır²⁸⁸.

Kişinin kendi lehine olan hususları, kolluk tarafından yapılan bir ifade alma sırasında ileri sürmesi halinde, bunlar, kolluk kuvvetleri tarafından hemen veya kısa sürede ulaşılabilecek olgular ise, bunlara ulaşılması yoluyla olay aydınlatılabilir. Şüpheli veya sanık tarafından ileri sürülen delillere ulaşılmasının zor olması veya hemen mümkün olmaması halinde ise, bu hususların tutanağa geçirilmesi ile yetinilmesi gerekmektedir. Bu hususlar tutanağa geçirilerek, yargılamanın daha sonraki aşamalarında dikkate alınabilecektir. Şüpheli veya sanığın ileri sürdüğü ve tutanağa geçirilen hususların, yargılamanın daha sonraki aşamalarında dikkate alınmaması, eksik soruşturmaya dayanan temyiz nedeni olarak ileri sürülebilir²⁸⁹.

İfade alma veya sorgu gibi ceza muhakemesinin nispeten erken bir aşamasında, şüpheli veya sanığa, lehine olan hususları ileri sürme imkanının tanınması ile, ancak şüpheli veya sanığın açıklamaları ile elde edilebilecek ve olayın aydınlatılması bakımından önemli olabilecek delillere ulaşma imkanı da sağlanmıştır²⁹⁰.

III. İfade Alacak veya Sorgulama Yapacak Yetkililerin, İfade Alma ve Sorgulama Esnasındaki Yükümlülükleri

1. Şüpheli veya Sanığın Kimliğinin Saptanması

CMK'nun 147.maddesine maddesine göre, şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasına veya sorguya çekilmesine, kimliğinin tespiti ile başlanacaktır. İfade alacak veya sorgulamayı yapacak olan kişinin, öncelikli görevi, karşısındaki kişinin kendisine karşı muhakeme yürütülen kişi olup olmadığının belirlemektir²⁹¹.

²⁸⁸ İ.Şahin, 205; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 144.

²⁸⁹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 145; İ.Şahin, 205.

²⁹⁰ İ.Şahin, 205.

²⁹¹ Şahin, Sanığın Sorgusu, 116; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 90.

Kimlik tespitinden, kişinin, adı, soyadı, baba ve ana adı, doğum yeri ve tarihi, nüfusa kayıtlı olduğu yer, vatandaşlığı, öğrenim durumu, mesleği, medeni hali ve ikamet ettiği yer anlaşılmalıdır²⁹².

İfade alan veya sorgulayan, karşısındaki kişinin, kendisine karşı ceza muhakemesi yürütülen kişi olup olmadığını tespit ettikten sonra, kişisel ilişkilere ve esasa ilişkin ifade alma veya sorguya geçecektir. Eğer aleyhinde ceza muhakemesi yürütülen kişi ile kimliği saptanan kişinin, farklı kişiler olduğu ortaya çıkarsa esasa ilişkin ifade almaya veya sorguya geçilemeyecektir²⁹³.

Şüpheli veya sanığın, kimliğine ilişkin soruları yanıtızsız bırakması veya yanlış yanıtlaması durumunda yapılabilecekler, yukarıda, şüpheli veya sanığın susma hakkının sınırları içerisinde, kimliği konusunda konuşma mecburiyeti başlığı altında incelendiğinden, burada tekrar edilmeyecektir.

2. Şüpheli veya Sanığın Kişisel ve Ekonomik Durumu Hakkında Bilgi Alınması

CMK'nun 147.maddesinin 1.fıkrasının g bendine göre; ifade veya sorgu esnasında, şüphelinin veya sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgi alınmalıdır. Dolayısıyla kanun koyucu, şüphelinin veya sanığın kimliğinin tespitinin yanında kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin de bilgi alınmasını aramaktadır. Şüpheli veya sanığın kimliği tespit edildikten sonra, kendisine yüklenen suç anlatılacaktır. Daha sonra kural olarak esasa ilişkin ifade alma veya sorguya geçilebilir. Ancak esasa ilişkin ifade alma veya sorguya geçmeden önce, şüpheli veya sanığın kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınması, ifade almanın veya sorgunun daha sağlıklı yürüyebilmesi için gereklidir. Bununla birlikte bazı olaylarda, şüpheli veya sanığın kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi almadan önce, esasa ilişkin ifadenin

---

²⁹² Yurtcan, CMUK El Kitabı, 31; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 93.

²⁹³ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 93; Şahin, Sanığın Sorgusu, 116.

alınması ya da sorgunun yapılması da daha uygun olabilir. Bu nedenle kanun koyucu, bu işlemlerin yapılması bakımından kesin bir sıra öngörmüş değildir. Olayın özelliğine göre, hangisinin daha önce yapılması, ifade alma veya sorgudan daha iyi sonuç elde edilmesini sağlayacaksa, ona öncelik verilmeli ve bu sıranın belirlenmesi de, ifade alanın veya sorgulama yapanın takdirine bırakılmalıdır²⁹⁴. Ancak şüpheli veya sanığın ekonomik durumuna ilişkin açıklamalar, cezanın hesaplanmasına etki edebileceğinden, bu bilgilerin, şüpheli veya sanığa hakları hatırlatıldıktan sonra alınmasına özen gösterilmelidir.

Şüpheli veya sanığın kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınmasının nedeni, ifade alma veya sorgulamanın daha sağlıklı yürüyebilmesini sağlamak; ifade alma veya sorgulama esnasında daha fazla bilgiye ulaşmak olduğundan, şüpheli veya sanığın kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınması da, esasa ilişkin ifade alma veya sorgulamaya dahildir. Bu nedenle de, şüpheli veya sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin olarak kendisine yöneltilen sorular karşısında susma hakkı bulunmaktadır²⁹⁵.

Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları yanıtlamak durumundayken; kişisel ve ekonomik durumuna ilişkiler sorular karşısında susma hakkına sahiptir. Bu nedenle hangi hususların kimliğe ilişkin bilgiler, hangilerinin ise kişisel ve ekonomik duruma ilişkin bilgiler kapsamında değerlendirileceği, susma hakkının sınırlarının belirlenmesi bakımından da önemlidir. Zira kişinin kimlik bilgisi kapsamında değerlendirilen bir hususun öğrenilmesine yönelik olarak sorulan bir soruyu şüpheli veya sanık, doğru olarak yanıtlamak yükümlülüğü altında iken; kişisel ve ekonomik duruma yönelik sorulan soruları yanıtızsız bırakmak imkanına sahiptir. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın kişisel ve ekonomik durumu kapsamında değerlendirilebilecek hususların tespit edilmesi gerekmektedir. Şüpheli veya sanığın kimliğine ilişkin bilgiler kapsamında yer alan hususların dışında kalan, fakat kişinin daha iyi tanınmasını sağlayacak ve ileride cezanın hesaplanmasında da etkili olabilecek diğer hususlar,

---

²⁹⁴ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 94.

²⁹⁵ Şahin, Sanığın Sorgusu, 118; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2876;

kişisel ve ekonomik duruma ilişkin bilgi kapsamında değerlendirilmelidir²⁹⁶. Buna göre şüphelinin veya sanığın akrabalık ilişkilerine (anne, baba, evlilik içi veya evlilik dışı doğum, kardeşler ve çocuklarla ilgili bilgiler, akrabalarının meslekleri, içki ve uyuşturucu bağımlılığı, intihar, ağır bedeni ve ruhi hastalıklar, işlenen suçlar gibi), çocukluk ve gençlik dönemine (yetiştigi çevre, yaşadığı yer, öğrenim durumu, ahlaki durumu, ağır bedeni ve ruhi rahatsızlıklar, yaşamını etkileyen önemli olaylar gibi), yetişkinlik dönemine (aile, hobileri, sosyal ilişkileri, askerlik durumu, ağır bedeni ve ruhi hastalıklar, geleceğe ilişkin planları gibi) ilişkin bilgiler, kişisel bilgileri kapsamında; mesleği ve işi, geliri, malvarlığı ve bunların kullanımına ilişkin bilgiler ise ekonomik durumuna ilişkin bilgiler kapsamında değerlendirilmelidir²⁹⁷.

Şüpheli veya sanığın kişisel ve ekonomik durumu hakkında ancak bu hususların öğrenilmesinden sonra, şüpheli veya sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin olarak tam bilgi sahibi olunabilir. Ancak her olay bakımından bu hususların tamamının öğrenilmesi de gerekmez. Şüpheli veya sanığa yüklenen suçun özelliğine göre, bu hususlardan suç ile bağlantılı olabilecek ve suç hakkında daha fazla bilgi sahibi olunmasını sağlayabilecek olanların daha ayrıntılı olarak öğrenilmesine çalışılması yeterlidir²⁹⁸.

3. Alınan İfadenin veya Sorgunun Sabitleştirilmesi

Şüphelinin veya sanığın alınan ifadesinin veya sorgusunun sabitleştirilmesinde başlıca iki yöntem kullanılabilir. Bunlardan ilki klasik yöntem olarak isimlendirilen, alınan ifadenin veya sorgunun tutanağa bağlanmasıdır. İkinci yöntem ise, ifade veya sorgunun kaydında ses ve görüntü kaydedici cihazlar gibi teknik imkanlardan yararlanılmasıdır²⁹⁹.

---

²⁹⁶ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 194; Yurtcan, CMUK El Kitabı, 31.

²⁹⁷ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 95 vd.

²⁹⁸ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 96.

²⁹⁹ Doğan, 91; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2879; Yurtcan, CMUK El Kitabı, 36.

a. Alınan İfade veya Sorgunun Sabitleştirilmesinde Klasik Yöntem

aa. Tutanak ve Önemi

Alınan ifadenin ve sorgunun sabitleştirilmesinde kullanılabilen olan klasik yöntem, tutanağa geçirme yöntemidir. Tutanak, ifade alma veya sorgunun sonucunda ortaya çıkan ve ifade alma veya sorgunun işleyişini gösteren, şüpheli veya sanığın beyanlarının yer aldığı yazılı bir belgedir³⁰⁰.

Şüpheli veya sanığın hem Cumhuriyet savcısı veya kolluk tarafından ifadesinin alınması esnasında söyledikleri, hem de hakim tarafından sorgusu yapılırken söyledikleri bir tutanakla sabitleştirilmek durumundadır. Ancak bu tutanakların, kovuşturma evresinde değerlendirilmeleri ve sahip oldukları önem, tutanakları tutan makama göre değişmektedir.

Kolluk kuvvetleri tarafından alınan ifadelerin, olaya yakın olması nedeniyle, gerçeği yansıtması bakımından taşıdığı değer büyüktür. Ancak duruşmada sözlülük asıl olduğundan ve delillerin doğrudan doğrualığı prensibi gereğince, şüpheli veya sanığın mahkeme tarafından bizzat sorgulanması gerekmektedir. Bu durumda soruşturma aşamasında alınan ifadenin, müdafî huzurunda alınmadığı sürece, mahkeme önünde delil olma değeri bulunmadığına göre, kolluk kuvvetlerine ifade alma yetkisinin tanınmasının bir anlamı olup olmadığı sorusu akla gelebilir³⁰¹.

Kolluk kuvvetlerinin aldığı ifade, soruşturma sırasında ele geçen bilgileri ayıklamak, tasnif etmek, önemli ile önemsizi ayırmak açısından vazgeçilmez bir değer taşımaktadır. Kolluk kuvvetleri tarafından alınan ifadeler aracılığı ile, araştırma ve soruşturmanın ilerlemesi ve derinleştirilmesi sağlanır. Kolluk kuvvetleri şüphelinin ifadesini alırken elde ettikleri bilgilerden hareketle bir takım delillere ulaşacaklardır.

---

³⁰⁰ Şahin, Sanığın Sorgusu, 152.

³⁰¹ İ.Şahin, 293; T.Demirbaş, Sanığın Hazırlık Soruşturmasında Sorgusu, (Kısaltma: Sorgu), Bülten, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, S:14, Mart, 1993, 6; Şahin, Sanığın Sorgusu, 153.

Elde edilen bu deliller ve kolluk kuvvetleri tarafından alınan ifade doğrultusunda da, Cumhuriyet savcısı şüpheli veya sanık hakkında kamu davası açılmasına karar verecektir³⁰².

Öte yandan kural olarak hüküm kurulurken dikkate alınacak olan, şüpheli veya sanığın, hakim önünde yapmış olduğu açıklamalar olmakla birlikte, CMK'nun 213.maddesinde öngörüldüğü üzere, aralarında çelişki bulunması halinde, şüpheli veya sanığın hakim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdafinin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar duruşmada okunabilecektir. Dolayısıyla, şüpheli veya sanığın hakim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile kolluk tarafından ifadesinin alınması sırasında yaptığı açıklamalar arasında çelişki bulunması halinde, kolluk tarafından alınan ifade esnasında şüpheli veya sanığın müdafininin de hazır bulunması şartıyla, duruşmada okunabilecektir. Böylece kolluk kuvvetlerinin almış olduğu ifadeler, sanığın hakim veya mahkeme huzurundaki açıklamalarının denetlenmesi ve bir çelişkinin olması durumunda da bunun giderilmesi amacıyla kullanılabilir³⁰³. Ancak ifade veya sorgu esnasında CMK'nun 147.maddesinde gösterilen usule uygun davranılmazsa; ifade ve sorgu tutanakları, hukuka aykırı hale gelecektir. Bu durumda ifade tutanakları, kovuşturma evresinde, duruşmada çelişkiyi gidermek üzere okunamazken; sorgu tutanakları da doğrudan okunamayacaktır³⁰⁴.

bb. Tutanağın Şekli ve İçeriği

aaa. Tutanağın Şekli

Soruşturma evresinde yapılan işlemlerin tutanağa bağlanma şekli, CMK'nun 169.maddesinde ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir³⁰⁵. Buna göre; işlemin yapıldığı

³⁰² Yenisey, İfade Alma, 159 vd.; Demirbaş, Sorgu, 6; Şahin, Sanığın Sorgusu, 153, İ.Şahin, 293.

³⁰³ Şahin, Sanığın Sorgusu, 153; Şen, 43 vd.; Demirbaş, Sorgu, 6, İ.Şahin, 293; Yenisey, İfade Alma, 159; Koç, 219 vd.

³⁰⁴ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 195.

³⁰⁵ Centel, Hazırlık Soruşturması, 140.

yeri, zamanı ve işleme katılan veya ilgisi bulunan kişilerin isimlerini içeren tutanak, adli kolluk görevlisi, savcı veya sulh ceza hakimi ile hazır bulunan zabıt katibi tarafından imzalanır. İşlemlerde hazır bulunan ilgililerce onanmak üzere, tutanağın kendilerini ilgilendiren kısımları okunur veya okunmaları için kendilerine verilir. Bu husus tutanağa yazılarak, ilgililere imza ettirilir. İmzadan kaçınma halinde, bunun nedenleri de tutanağa geçirilir.

Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınması veya sorgusu, soruşturma evresinde yapılan işlemler olmalarına ve bu işlemlerin de 169.madde kapsamında tutanağa bağlanacak işlemler arasında açıkça yer almalarına rağmen, CMK'nun 147.maddesinde alınan ifadenin veya sorgunun nasıl tutanağa geçirileceği ayrıca düzenlenmiştir. 147.maddenin 1.fikrasının i bendine göre, ifade veya sorgu bir tutanağa bağlanacaktır. Bu tutanakta; ifade alma veya sorguya çekme işleminin yapıldığı yer ve tarih, ifade alma veya sorguya çekme sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren veya sorguya çekilen kişinin açık kimliği, şüpheli veya sanığa yüklenen suçun anlatılması, haklarının bildirilmesi gibi bu maddede sayılan işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, getirilmedi ise nedenleri, tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafî tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı, imzadan çekinme halinde bunun nedenleri yer alır.

CMK'nun 147.maddesinde ifade alma veya sorgu bakımından herhangi bir ayırım yapılmaksızın, ifadenin veya sorgunun bağlandığı tutanakta, ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafîin imzasının yer alması aranmaktadır. 1412 sayılı CMUK'nun 135.maddesinin d bendinde de, ifade veya sorgunun bağlandığı tutanakta, ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır bulunan müdafîin imzasının yer alması aranmaktaydı. Ancak Yargıtay, sanığın, sulh ceza hakimi tarafından sorgulanması durumunda, tutulan tutanaklarda, sanık ve müdafîinin imzasına gerek olmadığını kabul etmekteydi³⁰⁶. 5271 sayılı CMK'nun 147.maddesinde, ifade ve

³⁰⁶ YCGK, 11.4.1994, 6-69/93: "...CYUY'nın 135.maddesi nin 7/d-e bendlerinde yazılı, tutanak içeriğinin sorguya çekilen ile hazır bulunan müdafî tarafından okunup, imzalarının alınması, imzadan kaçınma halinde bunun nedenlerinin tutanakta yer almasının gerekip gerekmediği hususu da tartışılmış ve son soruşturma sırasında düzenlenen ve sahteliği sabit oluncaya kadar geçerli belge niteliğinde bulunan

sorgunun bağlandığı tutanakta, şüpheli veya sanık ile hazır bulunan müdafinin imzasının aranması bakımından, 1412 sayılı CMUK'nun 135.maddesinden farklı bir düzenleme getirilmemiştir. Dolayısıyla Yargıtay'ın 1412 sayılı CMUK döneminde vermiş olduğu Ceza Genel Kurulu Kararı, 5271 sayılı CMK döneminde de geçerliliğini korumaktadır. Ancak CMK'nun bu açık düzenlemesi karşısında Yargıtay'ın yorumuna katılmak mümkün değildir.

bbb. Tutanağın İçeriği

İfade ve sorgu sürecini yansıtan tutanakta, ifadenin veya sorgunun başlangıcından imzalanmasına kadar geçen süreç ayrıntılı olarak yer almalıdır. İfade veya sorgu tutanağı, ifadesi alınan veya sorgulanan kişinin ifadelerini mümkün olduğunca aynı şekilde ve gerçeğe uygun olarak yansıtmalı ve şüpheli veya sanığın neden ve nasıl beyanda bulunduğunu göstermelidir³⁰⁷.

İfade verenin veya sorgulananın anlatımları, beyanlarına bağlı kalınarak tutanağa geçirilmelidir. Şüpheli veya sanığın ifade alma veya sorgu esnasındaki beyanlarının tutanağa yazılmasındaki temel görev, kısmi de olsa beyandaki değişikliklerden kaçınmaktır. Şüpheli veya sanığın, ifade veya sorgu esnasında kullandığı dilin kapsamı ve dil kullanımı, ifadenin veya sorgunun içeriği ile ilgili olduğundan, ifadeyi alan ya da sorgulayan, şüpheli veya sanığın kullandığı sözcükleri, resmi veya hukuki anlatım şekline sokmak amacıyla değiştirmemelidir. Özellikle önemli bölümler, itiraflar tekrar edilerek; olanak dahilinde katıksız ve gerçeğe uygun

---

duruşma tutanağının, CYUY'nın 264.maddesi uyarınca toplu mahkemelerde başkan ve zabıt katibi, tek hakimli mahkemelerde ise hakim ve zabıt katibi tarafından imzalanacağına hüküm altına alınması karşısında, sorgusu yapılan sanık ve müdafinin ayrıca imzalarının alınmasına gerek bulunmadığı benimsenmiştir. Zira, duruşma tutanağının hakim ve zabıt katibi tarafından imzalanmasının konuluş amacı, tutanakların değiştirilmesini önlemek ve bu tutanaklara güven duyulmasını sağlamaktır. – Sulh hakimi tarafından sanığın sorguya çekilmesi nedeniyle düzenlenen tutanaklarda da bu ilke geçerlidir ve sanık ile müdafinin imzalarının ayrıca alınmasına gerek bulunmamaktadır.” V.Savaş/S. Mollamahmutoglu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Yorumu, C:I, Ankara, Temmuz, 1995, 763.

³⁰⁷ Şahin, Sanığın Sorgusu, 155.

şekilde, şüphelinin veya sanığın kullandığı şive ve konuşma şekli değiştirilmeksizin aynen tutanağa geçirilmelidir³⁰⁸.

Ayrıca ifadenin veya sorgunun tutanağa geçirilmesinde, ifade alan veya sorgulamayı yapan, yalnızca kendisi açısından önem taşıyan veya kendisinin düşünce dayanakları için değil, başkalarına da yön göstermek amacıyla söylenenleri kayda aldığı düşünmek zorundadır. Bu nedenle, ifade alan veya sorgulayan, sadece kendisi açısından önemli olan hususları değil, şüpheli veya sanığa ya da daha sonra soruşturmaya devam edecek kişilere göre önemli sayılabilecek hususları da tutanağa geçirmelidir³⁰⁹.

İfade alma veya sorgu işlemi, yalnızca ifadesi alınan ve sorgulanan kişiye sorular sorulması ve onun beyanlarının alınmasından ibaret değildir. Modern ifade alma veya sorgu, şüpheli veya sanığın beyanlarının alınmasının yanı sıra, ifade alma veya sorgu esnasında gösterdiği sesli veya sessiz tavırlarının iyice tahlil edilmesi, değerlendirilmesi ve bunların da tutanağa geçirilmesidir³¹⁰.

CMK'nun 147.maddesinde öngörüldüğü üzere, ifade alma veya sorgu esnasında şüpheli veya sanığa hakları hatırlatılmalı ve bu hatırlatmanın yapıldığı da tutanakta açıkça belirtilmelidir³¹¹. Şüpheli veya sanığa haklarının anlatılması, onun zekasına ve anlayış seviyesine uygun bir şekilde yapılmalı ve harfiyen tutanağa geçirilmelidir. Ancak uygulamada ifadeyi alanlar veya sorgulamayı yapanlar, bu hak hatırlatmasını şüpheli veya sanığın zekasına ve anlayış seviyesine uygun bir dille yapmasına rağmen, bu husus, tutanakta 147.maddedeki öğretim metni şeklinde yer almaktadır. Ancak

---

³⁰⁸ Çınar, Değişik 135.madde, 274; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 151; Şahin, Sanığın Sorgusu, 155; İ.Şahin, 281.

³⁰⁹ İ.Şahin, 281; Demirbaş, Sorgu, 6.

³¹⁰ İ.Şahin, 281.

³¹¹ Y.2.CD., 25.12.1996, 13258/14407: "...Atılı suçundan dolayı CMUK'nun 236.maddesinin yollamada bulunduğu aynı kanunun 3842 sayılı Kanunla değişik 135.maddesi dairesinde sorguya çekilmesi gereken sanığa, bu madde ile tanınıp savunmaya ilişkin bulunan hakları hatırlatılmadan, hatırlatılmış ise bu husus tutanağa geçirilmeden hüküm tesisi yasaya aykırıdır." Naklen; Çınar, Değişik 135.madde; 275.

CMK'nun 147.maddesinde öngörülen hakların şüpheli veya sanığa hatırlatılmasının amacı, ona haklarını öğretmektir. Dolayısıyla bu amaca ancak 147.madde metnindeki kelimelerden farklı kelimeler kullanılarak ulaşılabilecek ise, o zaman tutanağa da gerçekte seçilmiş kelimelerin geçirilmesi gerekmektedir³¹².

İfade veya sorgu tutanağının tüm ifade alma veya sorgu sürecini yansıtması gerektiğinden; tutanakta, ifade almanın süresi, verilen molalar gibi dış durumlar da yer almalıdır. Fenalaşma halinde alınan ilaçların, sigara içme ve içilen içeceklerin türü de yazılı olarak kaydedilmelidir³¹³.

cc. Tutanak Hataları ve Çözüm Önerileri

Tutanağa geçirme esnasında şüpheli veya sanığın beyanlarına bilerek ilaveler yapılamayacağı gibi, tutanağa geçirme esnasında kasti olmayan içerik değişikliklerinden de kaçınılmalıdır. Dolayısıyla tutanağın düzenlenmesi bakımından önemli olan bir diğer husus da, tutanak hataları olmaktadır. Şüpheli veya sanığın beyanları, tutanakta bazen tamamen farklı ifade edilmekte ve çoğu kere bu hataların daha sonra düzeltilmesi de hemen hemen mümkün olmamaktadır. Bunun nedeni, mevcut zabıt tekniğidir. Savcılık ve mahkemelerdeki ifade alma ve sorgularda, beyanların tutanağa geçirilmesi ile görevli ayrı bir zabıt katibi bulunurken; kolluktaki ifade almalarında, şüphelinin veya sanığın ifadesinin tutanağa geçirilmesi görevi de çoğunlukla ifade alan memura aittir³¹⁴. Bu da şüphelinin veya sanığın beyanlarının tutanağa geçirilmesi esnasında bir takım kasti olmayan içerik değişikliklerinin meydana gelmesine yol açmaktadır³¹⁵.

---

³¹² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 152; Çınar, Değişik 135.madde, 275.

³¹³ İ.Şahin, 281; Çınar, Değişik 135.madde, 275; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 151 vd.

³¹⁴ Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2879; Şahin, Sanığın Sorgusu, 156.

³¹⁵ Örneğin, "Sanık, motosikletle üzerinden geçtiği yumuşak şeyin insan olamayacağını, çünkü orada hiç kimsenin bulunmadığını söylüyor. Memur ise bunu; sanığın bir insanın üzerinden geçmediğini kesin olarak söyleyemeyeceğini ifade ettiği biçiminde tutanağa aktarıyor. Mahkemede dinlenen sanık, olay yerinde hiç kimsenin olmadığını tekrarlayınca, önceki ifadesi hatırlatılıyor ve sanık, haklı olarak, reddediyor. Sorguyu yapan polis tanık olarak dinleniyor; o ise, sorgunun ayrıntılarını tam olarak hatırlayamadığını, fakat sanığın tutanağı imzaladığını söylüyor." Naklen; Şahin, Sanığın Sorgusu, 156.

Şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgu esnasındaki beyanlarının tutanağa geçirilmesinde özellikle iki tür hata ortaya çıkabilir. İfadeyi alan ya da sorguyu yapan kişinin, tutanağa geçirirken bazı noktaları atlaması ya da ayıklaması tehlikesi, bu hatalardan ilkidir. İkincisi ise, tutanağa geçirilen hususların, içerik itibarıyla şüpheli veya sanığın söylediklerinin aynısı olmayıp, memurun kısmen farklı da bir anlama gelebilecek, kişisel yorumunun etkisi altında olması tehlikesidir. Bu hatalardan herhangi birinin varlığı halinde, şüpheli veya sanığın söylediklerini tam yansıtmayan, olayın oluş şeklini zaman ve mantık yönünden değiştiren bir tutanak ortaya çıkabilmektedir³¹⁶.

Müdafinin ifade alma veya sorgu işlemi esnasında, şüpheli veya sanığın yanında hazır bulunmasının ve ifade veya sorgu tutanağında imzasının aranmasının, tutanaktaki bu hataların gerçekleşmesini engelleyeceği varsayılmaktadır. Ancak ifade alma işlemi sırasında müdafinin hazır bulunmasını uzun yıllar önce kabul eden ülkelerin istatistiksel verileri göstermektedir ki; ücretsiz olarak temin ediliyor olsa dahi, sanıkların ancak %20'si müdafii talep etmektedir. Sanıkların %80'i ise, çeşitli sebeplerle müdafinin hukuki yardımından yararlanma haklarından feragat etmektedirler³¹⁷.

Öte yandan müdafinin, şüpheli veya sanıkla, en fazla yarım veya bir saat birlikte olabileceği, oysa gözaltı süresinin yirmidört saat olduğu göz önünde bulundurulursa, bu mekanizmanın başka mekanizmalarla desteklenmesi gerektiği görülecektir. Ayrıca ifade alma işlemi sırasında, salt müdafinin hazır bulunması da kolluk kuvvetlerinin baskıcı bir tutum uygulayamayacakları anlamına gelmemektedir. Zira, müdafinin kolluk kuvvetlerinin, ifade alma sırasında şüpheli veya sanığa uyguladıkları baskıcı tutum karşısında sessiz kalması da mümkündür. Nitekim İngiltere'de müdafinin hazır bulunduğu bir ifade alma işlemi esnasında, kolluk kuvveti sanığa 900 defa suçu işlediği halde, neden itiraf etmediğini sormuştur. Müdafii ise, bu tip bir ifade alma karşısında sessiz kalıp, bu sorulara itiraz etmemiştir. Dolayısıyla İngiltere'deki bu örnek göz

---

³¹⁶ Şahin, Sanığın Sorgusu, 156.

³¹⁷ V.Bıçak; İfadenin Tutanakla Tespitinden Vazgeçilmelidir; (Kısaltma: Tutanak), www.vahitbicak.com; 1 vd.

önünde bulundurularak, salt müdafinin varlığının, tutanağın sağlıklı tutulduğu anlamına gelmeyeceğini söylemek mümkündür³¹⁸.

Tutanaktaki hataların, şüpheli veya sanığın tutanağı okuyup, düzeltmesi ve imza etmesi uygulaması ile ortadan kalkacağı ileri sürülebilir. Ancak şüpheli veya sanıklar, genellikle tutanağı okuyup, imzalamanın dışında, herhangi bir düzeltme yapma imkanına sahip olduklarının bilincinde değildirler. Kaldı ki, böyle bir imkanlarının olduğu kendilerine hatırlatılmış olsa dahi; şüpheli veya sanığın, tutanağı dikkatli bir şekilde okuyacağını varsaymakta doğru bir beklenti olmayabilir. Nitekim, Batı’da yapılan alan çalışmaları göstermiştir ki; şüpheli veya sanık, o anda içinde bulunduğu psikolojik yapı itibarıyla, tutanakta atlanılan hususları, kelime değişikliklerini fark edebilecek durumda değildir; dolayısıyla tutanağın şüpheli veya sanık tarafından okunması ve imzalanması, tutanaktaki hataların ortadan kaldırılması bakımından yeterli değildir³¹⁹.

Sonuç olarak tutanaktaki hataların ortadan kaldırılması amacıyla, tutanağı tutan memur, önemli noktalarda hem sorulan soruyu, hem de verilen cevabı aynen tutanağa geçirmelidir. Ayrıca ifadeyi alan veya sorgulamayı yapan, şüpheli veya sanığı ve müdafisini, kendisi tutanağı düzenlerken, çok dikkatli bir şekilde dinlemeleri ve kendilerine doğru görünmeyen hususlara hemen müdahale etmelerini sıkça hatırlatmalıdır. Tutanak tamamlandıktan sonra, memurun tutanağı, şüpheli veya sanığa okuması yerine; tutanak, okumaları için şüpheli veya sanık ve müdafisine verilmelidir. Şüpheli veya sanık, tutanağı okuduktan sonra, gerekli gördüğü yerlerde kendi el yazısı ile düzeltme yapabilmelidir. Şüpheli veya sanığın, tutanağın üzerinde kendi el yazısı ile yaptığı değişiklikler, hem daha sonra ortaya çıkabilecek olan tutanağın okunmadan imzalandığı iddialarını engeller; hem de tutanağın tutulması esnasında ortaya çıkabilecek muhtemel hataları telafi eder³²⁰.

---

³¹⁸ Bıçak, Tutanak, 2.

³¹⁹ Şafak/Bıçak, 207 vd.

³²⁰ Şahin, Sanığın Sorgusu, 158.

Bu hususların göz önünde bulundurulması durumunda, şüpheli veya sanığın, ifadesinin veya sorgusunun sabitleştirilmesi esnasında kullanılan tutanaklarda ortaya çıkabilecek olan hatalar en aza inecek olmakla birlikte; yine de tamamen ortadan kaldırılması mümkün olamayacaktır. Şüpheli veya sanığın kullandığı ifadenin, aynen ve herhangi bir yorum farkı ile karşılaşmaksızın kovuşturma evresine taşınabilmesi için başka çarelerin aranması gerekmektedir.

b. Alınan İfade veya Sorgunun Sabitleştirilmesinde Teknik İmkanlardan Yararlanma

aa. Genel Olarak

Alınan ifadenin veya sorgunun sabitleştirilmesinde klasik yöntemin sakıncalarının tamamen ortadan kaldırılabilmesi mümkün olmadığından ve şüpheli veya sanığın ifadelerinin de aynen, eksiksiz olarak ve herhangi bir yorum farkına uğramaksızın kovuşturma evresine taşınması da gerektiğinden, alınan ifadenin veya sorgunun sabitleştirilmesinde başka bir yöntemin benimsenmesi zorunludur. Bu durumda da karşımıza iki olasılık çıkmaktadır; stenografi ve teknik imkanlardan yararlanma yani ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanımı³²¹.

Stenografi, alınan ifadenin veya sorgunun sabitleştirilmesi bakımından yeterli bir yöntem olamayacaktır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerden ilki, stenografi yönteminde, en hızlı konuşma sürecini dahi rahatlıkla kaydedebilecek, şüpheli veya sanığın acele ile, dil sürçmesi ile söylediği ve ifade alanın veya sorgulayanın aynı hızla sorduğu soruları aynen not edebilecek bir stenografa ihtiyaç bulunmasıdır. Böyle bir stenografi yetiştirmenin maliyeti çok yüksek olacağı gibi, ifade alacak veya sorgulama yapacak olan her görevlinin yanında yer alabilecek kadar çok sayıda stenograf bulabilmek de gerçekte imkansızdır. Kaldı ki yetiştirme maliyeti ve sayısal imkansızlık bir kenara bırakılacak olsa dahi, stenografin, şüpheli veya sanığın

---

³²¹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 161; Şahin, Sanığın Sorgusu, 158.

söylediklerini bütünleyecek, onlara gerçek anlamını verecek olan ifade alma veya sorgudaki psikolojik ortamı yansıtabilmesi de mümkün değildir³²².

Dolayısıyla alınan ifadenin veya sorgunun sabitleştirilmesinde kullanılabilecek ve sabitleştirme esnasında yaşanan sorunları ortadan kaldıracılabilecek olan yöntem olarak geriye, teknik imkanlardan yararlanılması yöntemi, yani ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılması yöntemi kalmaktadır.

CMK'nun 147.maddesinin h bendine göre de, ifade ve sorgu işlemlerinin kaydında teknik imkanlardan yararlanır. 1412 sayılı CMUK'dan farklı olarak, CMK'nun bu düzenlemesi ile, alınan ifadenin veya sorgunun sabitleştirilmesinde, ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılabileceği açıkça hüküm altına alınmıştır³²³.

bb. Ses ve Görüntü Kaydedici Cihazların Delil Sistemi İçindeki Yeri

Soruşturma aşamasında ifade alma veya sorgu esnasında yapılan açıklamalar bakımından ses ve görüntü kaydedici cihazların, delil gücü ve ispat araçları arasındaki yeri tartışmalıdır. Ceza muhakemesinde her şey delil olarak kabul edildiğinden, ses ve görüntü kaydedici cihazların da ayrı ve yeni bir delil çeşidi oluşturduğu görüşü eleştirilmekte ve ses ve görüntü kaydedici cihazların da, mevcut delil çeşitlerinden birinin içerisinde yer alması gerektiği savunulmaktadır. Öğretide bu husustaki tartışma, ses ve görüntü kaydedici cihazların hangi delil çeşidine dahil edilmesi gerektiği noktasında çıkmaktadır³²⁴.

Öğretideki görüşlerden bir tanesi, ses ve görüntü kaydedici cihazların Alman Ceza Muhakemesi sisteminde olduğu gibi keşif faaliyetine konu olması gereken belirti delili kapsamında değerlendirirken; diğer görüş belge delili kapsamında değerlendirmektedir³²⁵.

---

³²² Şahin, Sanığın Sorgusu, 159.

³²³ Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2879.

³²⁴ Şahin, Sanığın Sorgusu, 159.

³²⁵ Öztürk, Ses ve Görüntü, 226; Şahin, Sanığın Sorgusu, 160; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 241.

Ses ve görüntü kaydedici cihazların keşif faaliyetine konu olması gereken belirti delili olduğunu savunanlar, bu cihazların yaptıkları kayıtların yazılı bir metin olmadığını ve CMK'nun 209 ve 214.maddelerinde düzenlendiği şekilde duruşma esnasında okunmalarının mümkün olmadığını ileri sürmektedirler. Bu nedenle ses ve görüntü kaydedici cihaz, içeriği konusunda bir delil olarak değerlendirilemez; düşünce içeriği, sadece doğrudan açıklamalar ya da belgeler suretiyle ispat edilebilir. Diğer hususların içerik bakımından isaptlanabilmesi için, keşif faaliyetine konu olmaları gerekmektedir³²⁶.

Diğer görüşe göre ise, usulüne uygun olarak doldurulup, muhafaza altına alınmış olan ve yine usulüne uygun bir şekilde mahkemeye delil olarak sunulmuş bulunan ses ve görüntü kaydedici cihazların kayıtları, muhakeme konusu olay hakkında, delil olabilecek bir düşünceyi içeriyorsa, bunlar, belge delilidir. Ses ve görüntü kaydedici cihazların belge delili olduğunu savunanlardan bazıları, bunların CMK'nun 209 ve 214.maddesinde açıkça düzenlenmemiş olması ve madde gerekçelerinde de bu hususa ilişkin herhangi bir açıklamanın bulunmaması nedeniyle, kıyas yoluyla, bunların da duruşma esnasında okunabileceğini belirtmektedirler. Kıyasa karşı çıkanlar ise, ses ve görüntü kayıtları üzerinde kolayca sahtecilik yapılabileceğinden, ses ve görüntü kaydedici cihazlarla yapılan tüm kayıtların değil, ancak usulüne uygun bir şekilde kaydın mühürlü olarak bir tutanakla birlikte teslimi halinde, yargılamada belge delili olarak kullanılabilmesini kabul etmektedirler. Bizim de katıldığımız bu görüşe göre; kullanılan teknik araçların sağlamlığı ortaya konulmuş ve ifadesi alınan veya sorguya çekilen şüpheli veya sanığın fark edebileceği şekilde yapılmışsa, ses ve görüntü kaydedici cihazların kayıtları tutanak gibi geçerli olacaktır³²⁷.

Öte yandan ifade alma veya sorgu esnasında kullanılmasının uygun olmayacağını, çünkü hızla söylenen ve kolayca dönülemeyen bir sözün tartılıp, ölçülerek yapılmış bir yazılı açıklamadan kalite itibarıyla farklı olduğu görüşü de ileri

---

³²⁶ Şahin, Sanığın Sorgusu, 160; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 240 vd.

³²⁷ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 195, Öztürk, Ses ve Görüntü, 226; Şahin, Sanığın Sorgusu, 160.

sürülmüştür. Ancak ifade alma veya sorgu tutanağı, düşünerek yapılan açıklamaları değil, aksine; anında yapılan, törpülenip, cilalanmamış açıklamaları yansıtmalıdır. Tutanak, asıl düşünceyi yansıtmalıdır. Bu nedenle ifade alma veya sorgu esnasında ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılması, sadece şüpheli veya sanığın söylediklerini aynen yansıtması nedeniyle değil; ayrıca ve bundan daha da önemli olarak, ifade alma veya sorgunun yapıldığı ortam ve şüpheli veya sanığın psikolojisi hakkında da bilgi verdiği için özellikle tercih edilmelidir³²⁸.

Ayrıca ifade alma veya sorgu esnasında, ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılması, tutanak hatalarının tespit edilmesini ve ortadan kaldırılmasını da sağlayacaktır. Özellikle ifade alma tutanağında, tutanağı tutan kolluk görevlisinin kasten yapabilecekleri dışında, yazım esnasında farklı şekilde kaleme almaktan kaynaklanan hataların varlığı halinde, kolluk görevlisi, normalde bunları hata olarak dahi düşünmemekte, şüpheli veya sanığın, olayı o şekilde ifade ettiği kanaatini taşımaktadır. Bu durum, mevcut yazılı zabıt tekniği itibarıyla kaçınılmaz bir sonuçtur. Dolayısıyla böyle bir durumda tutanaktaki hatalar, ses ve görüntü kayıtları yardımıyla tespit edilerek düzeltilebilecektir³²⁹.

cc. Ses ve Görüntü Kaydedici Cihazların İfade Alma ve Sorguda Kullanılabilirliği

İfade veya sorgu tutanaklarının, şüpheli veya sanıkların beyanlarını tam olarak yansıtmayı yansıtmadığı tartışmaları, ancak ifade alma veya sorgu esnasında ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılması ile ortadan kaldırılabilir³³⁰. CMK'nun 147.maddesinin 1.fıkrasının h bendine göre; ifade ve sorgu işlemlerinin kaydında teknik

---

³²⁸ Bıçak, Tutanak, 2; Şahin, Sanığın Sorgusu, 161.

³²⁹ Demirbaş, Sanığın Sorgusu, 159 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 161 vd.

³³⁰ Yargıtay, sadece ifade ve sorgu tutanakları bakımından değil; duruşma tutanakları bakımından da gerekli görülen durumlarda teknik imkanlardan yararlanılması gerektiğine karar vermiştir. Buna göre; "...bu husus gerekli görüldüğünde duruşma aşamasının teknik araçlarla tesbitini müteakip buna dayanılarak tutanak düzenlenmesini gerekli gören düzenlemeyle de vurgulanmıştır..." , YCGK, E.1992/8-141, K. 1992/165, T. 25.5.1992; YKD, C:18, S: 9, Eylül 1992, 1424.

imkanlardan yararlanılacaktır. Kanun koyucunun 147.maddenin 1.fikrasının h bendinde getirdiği bu düzenleme ile birlikte; ifade alma veya sorgunun, ses ve görüntü kaydının yapılması durumunda, ifade alma veya sorgunun nasıl bir atmosferde gerçekleştiği, şüpheli veya sanığın ifade alma veya sorgu esnasındaki psikolojisi ve şüpheli veya sanığın ve ifadeyi alan veya sorgulayanın tam olarak neler söylediğinin sonradan incelenmesine imkan sağlanmıştır³³¹.

İfade alma veya sorgunun ses ve görüntü kaydının yapılabilmesi için, şüpheli veya sanığın durumdan haberdar edilmesi gerekmektedir. Aksi halde bu cihazların ifade alma veya sorgu esnasında kullanılması, yasak bir ifade alma veya sorgu usulü teşkil edecektir³³². Şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgu esnasında, ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılacağını bilmesi gereklidir; ancak şüpheli veya sanığın, bu cihazların kullanılmasına rıza göstermesi aranmamaktadır. Bu nedenle, bu konuda, şüpheli veya sanığa bilgi verilmesi yeterlidir³³³.

İfade alma veya sorgu işleminin kaydında, iki kasetli kayıt cihazları kullanılmalıdır. İfade alma veya sorgunun sonunda, kasetlerden biri şüpheli veya sanık ve müdafinin huzurunda özel bir bandrolle, açılmayacak şekilde yapıştırılmalıdır. İfade alma veya sorgu işlemi esnasında hazır bulunanlar tarafından, bu bandrolün üzeri imzalanmalıdır. İleride ifade alma ve sorgunun içeriği konusunda bir uyuşmazlık çıkarsa, hakim bu bandrollü kasede ulaşabilmelidir. Diğer kaset ise, kolluk kuvvetleri veya Cumhuriyet savcısı ve savunma tarafından ifade alma veya sorgu işleminin tekrar incelenmesi, dinlenmesi amacıyla kullanılabilmelidir³³⁴.

İfade alma veya sorgu esnasında, ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılması yoluyla, ifade alma ve sorgu sürecinin denetlenebilecek olması, ifade alma ve sorgu esnasında işkence ve kötü muamale yapılabilmesi riskine karşı önemli bir güvence oluşturacaktır. Öte yandan şüpheli veya sanık ve savunma makamı da,

---

³³¹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 153; Bıçak, Tutanak, 2; İ.Şahin, 282.

³³² Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 195; Şahin, Sanığın Sorgusu, 162; Bıçak, Tutanak, 3.

³³³ Şahin, Sanığın Sorgusu, 162 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 154 vd.

³³⁴ Şafak/Bıçak, 208.

iddiasının doğruluğunun kontrolünün mümkün olduğunu bileceğinden, işkence ve benzeri hukuka aykırı yollara başvurulduğu iddiası kolayca ileri sürülemeyecek ve böylece hem bu yerli yersiz iddialar ile bütün araştırmaları boşa giden kolluk kuvvetlerinin uğradığı psikolojik çöküntü ortadan kaldırılmış olacak, hem de mahkemelerin gündemi soruşturma evresindeki beyanların nasıl elde edildiği tartışmaları ile meşgul edilemeyeceğinden, davaların uzaması kısmen de olsa engellenecektir³³⁵.

İfade alma veya sorgu esnasında ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılmasının yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi bir çok yararı bulunmakla birlikte, ses ve görüntü kaydı yoluyla elde edilecek netice, bu konuda yapılan masrafı karşılamayabilir. Her bir karakola veya sorgu odasına, ses ve görüntü kaydedici bir cihaz yerleştirilmesinin maliyeti oldukça yüksek olabilir. Ayrıca, ifade alma veya sorgu esnasındaki kayıtları içeren kasetlerin en azından hüküm kesinleşinceye kadar muhafazası, bu amaçla depolanması, gerekiyorsa çoğaltılmasının gerektirdiği maliyet, mekan ve eleman ihtiyacı çok yüksek olacaktır. Yüksek olan bu maliyetlerin düşürülmesi amacıyla, her ifade alma veya sorguda, ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılmaması düşünülebilir. Belli ağırlıktaki suçlar bakımından, örneğin sadece hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren suçlar bakımından, ifade alma veya sorgulama esnasında bu cihazlar kullanılabilir. Diğer suçlar bakımından ise, sadece ses kaydedici cihazların kullanılması ile yetinebilir. Ses kaydedici cihazlar, her ne kadar ifade alma veya sorgu işleminin atmosferini yansıtmayacağı ve şüpheli veya sanığın psikolojik durumunun tespitine imkan sağlamayacağı yönünde eleştirilse de, ses kaydedici cihazların, ifade alma veya sorguyu yansıtmak bakımından, klasik tutanak yöntemine göre, çok daha gerçekçi ve etkili olduğu da açıktır. Kaldı ki sadece ses kaydedici cihazların kullanılmasının maliyeti, en basit şekliyle bir teyp ve kasetten ibarettir³³⁶.

---

³³⁵ Bıçak, Tutanak, 3; Şahin, Sanığın Sorgusu, 162.

³³⁶ Şahin, Sanığın Sorgusu, 164 vd.

4. Şüpheli veya Sanığa Haklarının Bildirilmesi

Şüpheli veya sanığa, esasa ilişkin sorguya geçilmeden önce hakim tarafından; esasa ilişkin ifade almaya geçilmeden önce ise Cumhuriyet savcısı veya kolluk görevlileri tarafından, CMK'nun 147.maddesinde düzenlenen hakları hatırlatılmalı ve anlatılmalıdır. Buna ifade alan veya sorgulamayı yapanlar bakımından öngörölmüş olan bu yükümlülüğe, aydınlatma yükümlülüğü de denilmektedir³³⁷. Şüpheli veya sanığa, haklarının öğretilmesi, ifadeyi alan veya sorgulamayı yapanlar bakımından bir yükümlülük olduğundan, bunun bir üçüncü kişiye devredilmesi mümkün değildir. İfadeyi alan veya sorgulamayı yapan, bu hak bildirimini doğrudan doğruya şüpheli veya sanığın kendisine yapmalıdır. Dolayısıyla bir küçüğün veya yetişkinin, velisine, vasisine veya kanuni temsilcisine yapılan öğretim geçerli değildir³³⁸.

İfadesi alınan veya sorgulanan her şüpheli veya sanık, sahip olduğu hakları tam olarak bilemeyeceği gibi, bu hakların varlığından hiç haberdar da olmayabilir. Bilinmeyen veya varlığından haberdar olunmayan bir hakkın, kullanılabilmesi ve kendisinden beklenen yararları doğurabilmesi de mümkün değildir. Bir hakkın kullanılması, onun bilinmesini gerektirdiğine göre, şüpheli veya sanık statüsünde de olsa bireylere haklarını öğretmek, hukuk devleti ilkelerine bağlı bir devletin, görevi olarak ortaya çıkmaktadır³³⁹.

Öte yandan şüpheli veya sanığa haklarının öğretilmesi, onun sahip olduğu hakların bir parçasıdır. Ancak haklarının öğretilmesi ile, şüpheli veya sanık, muhakemeye aktif olarak katılacak ve kendisi için en uygun savunma yolunu seçecektir. Aydınlatma yükümlülüğüne uyulmayarak; şüpheli veya sanığa, yasa yazılı hakları hatırlatılmaksızın, yapılan sorgu veya ifade alma sonucunda elde edilen beyanlar, “hiç

---

³³⁷ Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 37; Şen, 137; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 253.

³³⁸ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 99 vd.; İ.Şahin, 277.

³³⁹ Donay, 129; Şahin, Sorgu Müessesesi, 85 vd.; Kaymaz, 31.

kimse kendisi aleyhinde delil vermeye zorlanamaz” ilkesinin ve şüpheli veya sanığın savunma haklarının, geniş anlamda ise dürüst yargılanma hakkının ihlali sayılır³⁴⁰.

CMK'nun 147.maddesinde düzenlenen haklara sahip olduğu, şüpheli veya sanığa, ifadenin veya sorgunun esasına geçilmeden önce hatırlatılmalıdır. 147.maddedeki haklar, şüpheli veya sanığın taşıdığı nitelik, sosyal ve kültürel durum ile tahsil derecesi ne olursa olsun³⁴¹, bildirilmesinden sonra, bunları anlayıp anlamadığı şüpheli veya sanığa sorulmalı ve eğer anladığını beyan ederse bu husus tutanağa geçirilmelidir. Dolayısıyla haklar bu şekilde bildirilmeksizin, “CMK'nun 147.maddesindeki hakları hatırlatıldı” şeklinde bir beyanın tutanağa geçirilmesi, şüpheli veya sanığa haklarının öğretildiği anlamına gelmez³⁴².

İfade almanın karakol dışında gerçekleştirilmesi halinde veya ifade alma kapsamına giren karşılıklı konuşmalarda da, şüpheli veya sanığa hakları öğretilmek durumundadır.³⁴³ Ancak şüpheli veya sanığın, kendiliğinden yaptığı açıklamalarda, kolluk kuvvetlerinin hiç bir açıklama yapmasına fırsat vermeksizin açıklamada bulunması da mümkündür. Böyle bir ihtimalde, kolluk kuvvetlerinin hukuka aykırı herhangi bir davranışı ve delil toplaması söz konusu olmadığından, bu şekilde hak hatırlatmasında bulunmaksızın alınan ifadelerin geçerli sayılması gerektiği görüşü ileri sürülmektedir³⁴⁴. Ancak bu şekilde elde edilen ifadeler, hukuka uygun sayıldığı takdirde, kolluk kuvvetlerinin bu yolu kötüye kullanarak; “bize hak hatırlatmasında

---

³⁴⁰ Bardak, 277; Doğan, 82; Şen, 62; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 254; Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 37; Şahin, Sorgu Müessesesi, 86; Donay, 129; Keskin, 175.

³⁴¹ Yargıtay'da şüpheli veya sanığa haklarının bildirilmesi bakımından, onun tahsili, sosyal ve kültürel durumunun dikkate alınmaması gerektiğine kararlarında yer vermiştir. Buna göre; “...sanığın, sosyal ve kültürel durumu, tahsili koşulları göz önüne alınarak, sanık, CYUY'nın 135.maddesindeki haklarından bilgi sahibidir, bu nedenle ona hatırlatılmasına gerek yoktur biçimindeki bir yaklaşım hukuksal olmayacağı gibi, hukuk uygulamasında eşitlik ve istikrara aykırıdır.” YCGK, 24.10.1995, 7-165/302; YKD, S:1, 1996, 103 vd.

³⁴² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 265; Şen, 61; Kaymaz, 41; İ.Şahin, 277; Öztürk/Erdem/Özbek, 507.

³⁴³ Öztürk/Erdem/Özbek, 507; Keskin, 175.

³⁴⁴ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 187.

bulunmak için fırsat vermeden kendiliğinden açıklamada bulundu” savunmasını yapmalarına imkan sağlanacaktır. Bu nedenle kendisine hak bildiriminde bulunulmayan şüpheli veya sanıkların açıklamalarına itibar edilmemelidir³⁴⁵.

Öğretide, şüpheli veya sanığa ifade alma esnasında hakları öğretilmişse, sorgu esnasında tekrar hak öğretilmesine gerek olmadığı görüşünü savunanlar³⁴⁶ bulunmakla birlikte, Yargıtay’ın kararlarına³⁴⁷ ve bizim de katıldığımız görüşe göre; şüpheli veya sanığa haklarının, kolluk kuvvetleri veya Cumhuriyet savcısı tarafından alınan ifadesi sırasında hatırlatılmış olması, hakim tarafından yapılacak sorgu esnasında hakların tekrar hatırlatılmasını engellememelidir. İfade alma işlemi esnasında şüpheli veya sanığa hakları öğretilmiş olsa bile, hakim, sorgu esnasında sanığa haklarını tekrar hatırlatmalıdır. Ancak hak bildirimini bir defa usulüne uygun olarak yapılmışsa, aynı aşamada kalındığı müddetçe yeniden hak bildirimini yapılmasına gerek yoktur. Kanaatimizce, işlemi yapan makam değişmişse veya muhakemenin farklı aşamalarına geçilmişse ya da sanığın ek savunmasına ihtiyaç duyulacak şekilde suçun niteliği değişmişse, yine haklar teker teker bildirilmeli ve bu husus tutanağa geçirilmelidir³⁴⁸.

---

³⁴⁵ Şen, 60 vd.

³⁴⁶ Öztürk ve Demirbaş, burada uluslararası sözleşmeler veya Anayasa ile korunan bir hakkın ihlal edilmediğini, burada söz konusu olan ihlalin sadece şekli olduğunu belirterek, şüpheli veya sanığa ifade alma esnasında hakların öğretilmesinin yeterli olduğu görüşündedir; Öztürk, Delil Yasakları, 17 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 265.

³⁴⁷ “Sahtecilik ve dolandırıcılık suçlarından sanık AA’nın beraatine ilişkin Eyüp 2.Ağır Ceza Mahkemesi’nce verilen ...sayılı hükmün katılan vekili tarafından temyizi üzerine dosyayı inceleyen 6.CD. 20.10.1994 gün ve 9566/9603 sayı ile; yüklenen suçtan dolayı CMUK’nun 236.maddesinin yollamada bulunduğu aynı yasanın 3842 sayılı yasa ile değişik 135.maddesi uyarınca sorguya çekilmesi gereken sanığa, bu madde ile tanınıp savunmaya ilişkin bulunan hakları hatırlatılmadan ve hatırlatılmış ise bu husus tutanağa geçirilmeden karar verilmesi isabetsizliğinden sair yönleri incelenmeksizin karar bozulmuştur. ...Genel Kurul Kararı...duruşmaya sanığın kimliğinin saptanması, iddianame okunduktan sonra 135.maddeye göre sorguya çekilmesi ile başlanacaktır. ...135.madde gereğince sanık sorguya çekilmediği takdirde duruşma açılmış sayılmaz. ...Maddede kabul edilen hakların, sanığa hatırlatılmaması mutlak bozma nedenlerindedir.” YCGK, 19.12.1994, 6-322/343; Savaş/Mollamahmutoğlu, 750 vd.

³⁴⁸ Şen, 62 vd.; Kaymaz, 43; Keskin, 176 vd.

a. Hakların Tam Olarak Bildirilmesi

CMK'nun 147.maddesine göre şüpheli veya sanığa, kendisine yüklenen suç anlatılacak, susma, müdafî yardımından yararlanma, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını talep edebilme ve yakınlarından istediğine yakalandığının bildirilmesini talep edebilme hakları hatırlatılacaktır. Şüpheli veya sanığa, 147.maddede düzenlenen bu haklar, ifadeyi alan veya sorgulayanlar tarafından eksiksiz olarak hatırlatılmak durumundadır.

Öte yandan burada tartışmalı olan husus, 147.maddenin düzenlemesinin kelimesi kelimesine, şüpheli veya sanığa tekrar edilmesi gerekip gerekmediğidir. Kanaatimizce, kanun koyucu burada şekli bir hak hatırlatmasını aramamakta; şüpheli veya sanığın sahip olduğu bu hakların içeriğini de anlamasını istemektedir. Bu nedenle şüpheli veya sanığa sahip olduğu bu haklar anlayabileceği bir şekilde bildirilmeli; hak bildirimî, şüpheli veya sanığın eğitim ve ruhi seviyesine uygun olmalıdır. Bu bakımdan en doğrusu, kanunda yer alan ifadelerin form biçiminde şüpheli veya sanığa verilmesi; bunları anlayıp anlamadığının kendisine sorulmasıdır³⁴⁹. Eğer anlamadığı noktalar varsa, bunların kendisine açıklanması ve nihayet, şüpheli veya sanık bütün haklarını anladığını beyan ettikten sonra, bu hususun ifade alma veya sorgu tutanağına geçirilmesidir³⁵⁰.

Şüpheli veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorgulanmasında uygulanacak yöntem ve şüpheli veya sanığın ifade alma veya sorgulama esnasında sahip olduğu haklar, Askeri Yargılama Yasası'nın 83.maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; şüpheli

---

³⁴⁹ Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin eki olan, T.C. İçişleri Bakanlığı Yakalama ve Gözaltına Alma Tutanağı Şüpheli ve Sanık Hakları Formu'nda, şüpheli ve sanıkların sahip olduğu haklar liste halinde sayılmıştır. Bu ekde yapılan açıklamalara göre; bu form, gözaltına alınan her şahıs için üç nüsha doldurulacak, bir nüshası şahsın kendisine, bir nüshası Cumhuriyet başsavcılığına verilecek, diğer nüshası ise dosyasına konulacaktır. Bu form ile şüpheli veya sanığa, ifadesinin alınmasından önce haklarının hatırlatılıp hatırlatılmadığı ya da bu hatırlatmanın usulüne uygun yapıp yapılmadığı tartışmalarının sona ereceği kanaatindeyiz.

³⁵⁰ Yenisey, İfade Alma, 154; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 99; Şen, 61

veya sanığa kendisine yüklenen suç anlatılacak, kendi lehine delilleri ileri sürebileceği belirtilecek; kimliği ve şahsi halleri hakkında bilgi alınacaktır. Bununla birlikte, maddede, şüpheli veya sanığın, susma, müdafî yardımından yararlanma hakları veya bu hakların hatırlatılmasına ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Askeri Yargıtay Daireler Kurulu'nun 1412 sayılı CMUK döneminde vermiş olduğu karar doğrultusunda, Askeri Yargılama Yasası'nın 83.maddesinde sanığın sorgusunun düzenlenmiş olması nedeniyle, CMK'nun 147.maddesi askeri yargılama alanında uygulanamayacaktır³⁵¹.

b. Kısaltma Yapılarak Hakların Bildirilmesi

İfadeyi alan veya sorgulamayı yapan yetkililer, şüpheli veya sanığa, sosyal ve kültürel durumu ve eğitim seviyesi ne olursa olsun, 147.maddede düzenlenen hakları eksiksiz olarak hatırlatmak durumundadırlar. Şüpheli veya sanık, mesleği gereği, örneğin bir avukat veya kolluk görevlisi olduğundan, bu hakların varlığından haberdar olsa dahi, 147.maddedeki hakların tam olarak hatırlatılması gerekmektedir. CMK'nun 147.maddesinde hak bildirimini sadece bu hakların varlığından haberdar olmayan kişilere yapılması gerektiği yönünde bir düzenleme yer almadığı gibi; sosyal ve kültürel durumu ve eğitim seviyesi itibarıyla bu hakları bilmesi gereken bir şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgunun psikolojisi nedeniyle bu hakları tam olarak hatırlayamaması da mümkündür. Ayrıca Yargıtay'ın da kararlarında vurguladığı gibi, bu yönde bir yaklaşım, hukuk uygulamasında eşitlik ve istikrara da aykırı olacaktır. Bu nedenle ifade alma veya sorgulama esnasında, şüpheli veya sanıklara, sahip oldukları haklar eksiksiz

---

³⁵¹ Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, 20.1.1994 tarihli kararı (E.1994/9, K.1994/7) ile Askeri Yargılama Yasası'nın 83.maddesinde sanığın sorgusunun düzenlenmiş olması karşısında, Ceza Muhakemeleri Yasası'nın 135.maddesinin askeri yargı alanında da uygulanamayacağına karar vermiştir. Askeri Yargıtay bu kararında, bu maddede yer alan ve savunma hakkını güvenceye kavuşturan hükümlerin daha demokratik, insan haklarının günümüzdeki gelişmesine daha uygun olduğu ve Anayasanın eşitlik ilkesi gereği askeri yargı alanında da gerçekleştirilmesi gerektiğini, ancak bunun hukuk tekniğine ilişkin nedenlerle ancak yasa değişikliği yapıldığı takdirde mümkün olduğunu belirtmiştir. Özgen, 30.

olarak bildirilmelidir³⁵². Yargıtay hakların kısaltma yapılarak bildirilmesini, sanığın savunma hakkının kısıtlanması olarak görmektedir³⁵³.

Şüpheli veya sanık, ifadesinin alınması veya sorgulanması esnasında, kendisine hakları bildirilirken, bildirimde bulunan kişinin sözünü keserek haklarını bildiğini beyan edebilir. Böyle bir durumda dahi, şüpheli veya sanığa, hakları tam olarak bildirilmelidir. Yani ifadeyi alan veya sorgulamayı yapan yetkili kişi, sözüne devam ederek, şüpheli veya sanığa haklarını eksiksiz olarak bildirmelidir³⁵⁴.

c. Bir Kaç Oturum Devam Eden İfade Almalarda Hakların Bildirilmesi

Gözaltına alınmış bir şüpheliye, hakları usulüne uygun olarak bildirildikten sonra, ifade almanın devam eden oturumlarında şüpheliye yeniden hak bildiriminde bulunulmasının gerekip gerekmediği hususu tartışmalıdır. Öğretide ifade almanın her oturumunda şüpheliye tekrar hak bildiriminde bulunulması gerektiği görüşü³⁵⁵ ileri sürülmekle birlikte; bizim de katıldığımız görüşe göre, aynı görevliler tarafından başlayan ve aralıklarla devam eden bir ifade alma bir kaç gün sürse dahi, şüpheliye haklarının kapsamlı bir şekilde yeniden anlatılmasına gerek yoktur³⁵⁶.

---

³⁵² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 98.

³⁵³ Y.8.CD., 18.9.1995, E.1995/11200, K.1995/11900; “ Karara konu olan davada (Bozüyük İcra Ceza Mahkemesinin 4.4.1995, E.1994/471, K.1995/94) mal beyanında bulunmamak suçundan talimatla ifadesi alınırken, müdafî yardımından yararlanma hakkı hatırlatılıp, müdafî yardımından yararlanmak istemeyen sanığa diğer hakları hatırlatılmamıştır. ...CMUK'nun 3842 sayılı yasa ile değişik 135.maddesinde öngörülen yasal hakları yeterince hatırlatılmadan sorgusunun yapılması suretiyle savunma hakkının kısıtlanması bozmayı gerektirmiştir.” Naklen; Kaymaz, 41.

³⁵⁴ Yenisey, İfade Alma, 154 vd.

³⁵⁵ K.İçel, “Sorgulamada Hukuka Aykırılık ve Sonuçları”, Yargıtayın 127.Kuruluş Yıldönümü Dolayısıyla Düzenlenen “Yargıtay Kararları Işığında Hukuka Aykırı Kanıtlar” Sempozyumu, Ankara, 28.4.1995, 772; Kaymaz, 41.

³⁵⁶ İngiltere’de şüpheli veya sanığa hak hatırlatmasında bulunulduktan sonra, ifade alma mulakatında bir ara olursa, mülakati yapan memur, sorgulanan şahsın, haklarının hala geçerli olduğunun bilincinde olmasını sağlamakla görevlidir. Her hangi bir şüphe halinde, mülakat tekrar başlamadan evvel, hak hatırlatmasının tamamı yapılmalıdır. Bu husus, Polis Memurlarının Şüpheli Şahısları Gözaltına Alması,

Böyle bir durumda 147.maddede düzenlenen hakların sadece hatırlatılması yeterlidir. Ancak aradan uzun bir süre geçmiş veya ifadeyi alan kişiler değişmişse, şüpheli veya sanığa haklarının kapsamlı bir şekilde yeniden bildirilmesi gerekmektedir³⁵⁷.

5. Şüpheli veya Sanığın Haklarını Kullanmaktan Vazgeçmesi

Şüpheli veya sanık, 147.maddede düzenlenen ve kendisine bildirilen haklarını kullanmaktan açık ve yazılı bir şekilde vazgeçebilir³⁵⁸. Ancak şüpheli veya sanığın, haklarını kullanmaktan vazgeçmesinin geçerli olabilmesi için, şüpheli veya sanığın haklarını anlamış olması ve bunlardan iradi bir şekilde vazgeçmiş olması şarttır. Bu nedenle, şüpheli veya sanığa hakları bildirildikten sonra, kendisine yöneltilen sorulara cevap vermemesi, olumlu veya olumsuz hiç bir şey söylememesi, haklarını anladığı ve onları kullanmaktan vazgeçtiği anlamına gelmez. Şüpheli veya sanığın, haklarını kullanmaktan gerçekten vazgeçip geçmediği, somut olayın koşullarına göre sonradan hakim tarafından değerlendirilecektir³⁵⁹.

IV. İFADE ALMA VE SORGUDA YASAK USULLER

1. Genel Olarak

Şüpheli veya sanığın ifade alma veya sorgu esnasındaki beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgu esnasında özgür iradesini etkileyecek her türlü müdahale yasaktır. Bu husus, CMK'nun 148.maddesi ile

---

İfadesini Alması ve Onlara Karşı Davranışlarını Düzenleyen Yönetmelik madde10 fıkra 5'de düzenlenmiştir. Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 97 vd.

³⁵⁷ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 97 vd.; Yenisey, İfade Alma, 155.

³⁵⁸ Donay, şüpheli veya sanığın, kendisine sağlanan haklardan yararlanmak istememesinin, dürüst yargılanma ilkesini ihlal edeceğini bu nedenle de, bu talebin kabul edilmemesi gerektiğini ileri sürmektedir. Donay'a göre, sanığa tanınan hak ve güvenceler, dürüst yargılanma ilkesini gerçekleştirmektedir. Bu ilkenin gerçekleştirilmesinde sanığın subjektif durumu göz önünde bulundurulmalıdır, ancak sanığa rağmen dürüst yargılama ilkesi üstün tutularak; bu ilkeyi engelleyici tasarruflara izin verilmemelidir. Donay, 129.

³⁵⁹ Yenisey, İfade Alma, 156; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 98.

hukuki güvenceye kavuşturulmuştur. CMK'nun bu düzenlemesi ile, insanlık onuruna saygı temel hakkına bir usuli şekil verilmiştir. Ayrıca yine kanunun bu düzenlemesi ile, şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorgulanmasında, hukuk devletinin varlığından yola çıkan, vazgeçilemez ve devredilemez, sağlam temeller ortaya konulmaktadır. İfadesi alınan veya sorgulanan kişinin, bunlar üzerinde tasarruf hakkı yoktur ve onun rızası bu anlamda önemsizdir. Bu durum aynı zamanda, ceza muhakemesinde mutlak gerçeğin her ne pahasına olursa olsun araştırılmaması ilkesinin de doğal bir sonucudur³⁶⁰.

Şüpheli ve sanık, ceza muhakemesinin bir süjesidir; anayasa, yasalar ve uluslararası sözleşmeler ile korunan haklara sahiptir. Bu bağlamda, suç ve suçlulukla mücadele adı altında şüpheli ve sanığın haklarının ihlali, yasaklanmış durumdadır. Bu nedenle şüpheli veya sanık, ifadesi alınırken veya sorgulanırken beyanları vasıtasıyla olayın aydınlatılmasına etki etmeyi veya susmayı tercih etmek konusunda karar vermede özgürdür. Dolayısıyla CMK'nun 148.maddesi, ile, şüpheli veya sanığın iradi karar ve iradi faaliyet özgürlüğü kapsamlı olarak korunurken; bu karar ve faaliyet özgürlüğünü ortadan kaldıracak ya da etkileyecek nitelikteki müdahaleler yasaklanmaktadır. CMK'nun 148.maddesi bu düzenleniş şekli ile, ifade özgürlüğünün çekirdek şeklini ortaya koymaktadır. Bu düzenleme ile, ifadesi alınan veya sorgulanan şüpheli veya sanık, keyfi tedbirlerden etkilenmeksizin, beyanda bulunmak isteyip istemediğini ve neyi ve ne kadar söyleyeceğini özgür iradesi ile kendisi belirleyebilmektedir³⁶¹.

Öte yandan CMK'nun 148.maddesinde ifade alma ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usuller düzenlenmiştir. CMK'nun 2.maddesine göre; ifade alma, şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından; sorgu ise, şüpheli veya sanığın, hakim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma

---

³⁶⁰ İ.Şahin, 346; Doğan, 91 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 266; Şahin, Sanığın Sorgusu, 174; Kaymaz, 87 vd.; Yurtcan, CMUK El Kitabı, 47; Yenisey, Örgütlü Suç, 141; Er, 170; Başer/Yenidünya, 24.

³⁶¹ Şahin, Sanığın Sorgusu, 175; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 267; Öztürk, Delil Yasakları, 22; Er, 170 vd.; Dinçer, 6.

konusu suçla ilgili olarak dinlenmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla 148. maddede, soruşturma ve kovuşturma organları tarafından yapılan ifade alma veya sorgulamalarda uygulanması yasak olan usuller hüküm altına alınmıştır. Ancak özel kişiler tarafından, 148.maddede sayılan ve yasaklanmış olan usuller uygulanarak şüpheli veya sanığın beyanının elde edilmesi durumunda, bu beyan 148.madde anlamında delil olarak değerlendirme dışı bırakılabilecek midir? CMK'nun 148.maddesi, yukarıda da belirtildiği üzere insanlık onuruna saygı temel hakkından hareketle getirilmiş bir düzenlemedir. Bu nedenle, insanlık onurunun muhakeme organları dışında, özel kişiler tarafından ihlal edilmesi halinde de, elde edilen beyanlar değerlendirme dışı bırakılmalıdır³⁶².

CMK'nun 148.maddesine göre; şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgu esnasındaki beyanları özgür iradelerine dayanmalıdır. Şüpheli veya sanığın özgür iradesini ortadan kaldıracak veya engelleyecek nitelikte her türlü bedensel veya ruhsal müdahaleler yasaklanmıştır. Dolayısıyla CMK'nun 148.maddesi anlamında, ifadenin değerlendirilemezliği bakımından iki şartın varlığı aranmaktadır; yasak ifade alma veya sorgu usullerinden bir tanesinin uygulanması ve bu usulün şüpheli veya sanığın özgür iradesini engellemesi³⁶³. Bu husus, 148.maddenin gerekçesinde de belirtilmiştir. Buna göre; 148.maddede örnek olarak sayılan yasak ifade alma veya sorgu usullerinin ortak nitelikleri, ruhsal veya bedensel müdahale yoluyla iradeyi bozmalarıdır³⁶⁴. Bu hususa ileride değerlendirme yasağı başlığı altında değinileceğinden, burada bu kadar açıklama yapmakla yetinilecektir.

---

³⁶² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 276 vd.; Centel/Zafer, 196; Şahin, Sanığın Sorgusu, 180.

³⁶³ Amerika Birleşik Devletleri'nde, sanığa konuşması için belli oranda baskı yapılması kabul edilmektedir. Ancak burada da baskının iradeyi etkilememesi aranmaktadır. Beyanın iradiliğini kontrol noktasında şu hususlara dikkat edilmektedir; cebir kullanılıp, kullanılmadığı, tehdit olup olmadığı, uzun saatler süren ifade alma yapılıp yapılmadığı, hiç kimse ile görüşülmeden hücrede bırakılıp bırakılmadığı, müdafii ile görüşme hakkı verilip verilmediği ve subjektif olarak şüphelinin tahsil ve zaka durumu, hissi halleri, yaşı veya herhangi bir hastalığı bulunup bulunmadığı. F.Yenisey, Bilimsel Yöntemlerle EldeEdilen Delillerin Hukuka Aykırılığı Sorunu, (Kısaltma; Delillerin Hukuka Aykırılığı), Hukuka Aykırı Deliller Semineri ve Sempozyumu, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 1996, 99.

³⁶⁴ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 279 vd.; Ülgen, 228.

İfade alma ve sorgu esnasında, şüpheli veya sanığın beyanlarının özgür iradesine dayanması arandığından; ifadeyi alan veya sorgulayan; şüpheli veya sanığın beyanlarının özgür iradesine dayanmadığını fark ederse, ifade alma veya sorguyu derhal sona erdirmelidir. Örneğin; şüpheli veya sanık, alkol veya herhangi bir uyarıcı maddenin etkisi altında ise, bu durumda yapacağı açıklamaların özgür iradesine dayanmayacağı açıktır. Böyle bir durumda, ifadeyi alan veya sorgulayan, ifade alma veya sorguya derhal son vermeli; eğer ifade alma veya sorguya başlanmamışsa, kişi bu maddenin etkisinden kurtulduktan sonra ifade alma veya sorguya başlanmalıdır. Şüpheli veya sanığın, üçüncü bir kişi tarafından aldatılması veya tehdit edilmesi durumunda da, ifadeyi alan veya sorgulayan, şüpheli veya sanığın özgür iradesini engelleyen durumun farkında ise, şüpheli veya sanığın ifadesini almamalı, sorgusunu yapmamalıdır. Böyle bir durumda, ifadeyi alan veya sorgulayan, öncelikle şüpheli veya sanığın yanılığını ortadan kaldırmalı veya tehdidi mümkün olduğunca etkisiz hale getirmelidir. Ancak bundan sonra şüpheli veya sanığın ifadesi alınabilir, sorgusu yapılabilir. Ancak ifade alan veya sorgulayan, kendisi tarafından bilinmeyen, ancak şüpheli veya sanığın etkisi altında bulunduğu ve devam eden kandırmayı veya tehdidi ortadan kaldırmakla yükümlü değildir. Böyle bir durumda, nasıl davranması gerektiği, şüpheli veya sanığa bağlıdır³⁶⁵.

İfade alma ve sorguda yasak usuller³⁶⁶, kişiyi hem bedensel, hem ruhsal bakımdan yıpratır ve onun iradesini zayıflatır. Bu usuller yoluyla kişi, aslında söylemek istemediği şeyleri söylemeye zorlanmaktadır. İfade alma ve sorgu esnasında uygulanan

---

³⁶⁵ Şahin, Sanığın Sorgusu, 180; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 279.

³⁶⁶ İfade alma ve sorgu esnasında uygulanan yasak usullere, Amerikan hukukunda “üçüncü derece sorgusu” denilmektedir. Bu kavram, özel işkence tekniklerini içermektedir. Örneğin; “ter kutusu” denilen ufak bir hücreye konularak ve hemen yanındaki sobada kemik, lastik vb. yakarak , şüpheli veya sanığı uzun saatler boyu yoğun sıcak ve dumana maruz bırakıp, daha sonra da üzerine soğuk su dökmek veya altı kişilik hücreye yüz kişi girmeye zorlanmak gibi yöntemler, bu sorgu tekniğinde kullanılan yöntemlerden bazılarıdır. T.Bowden, Beyond The Limits of Law, Suffolk, 1978, 120vd. Naklen; F. Sokullu Akıncı, Polis, Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis Alt Kültürü ve İnsan Hakları, İstanbul, 1986, 159.

bu usuller sonucunda, şüpheli veya sanık bazı hallerde doğruyu söylese de, bazen de doğru olmadığı halde, yılarak kendisine yüklenen suçı kabul eder³⁶⁷.

CMK'nun 148.maddesinde, “ Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel ve ruhsal müdahaleler yapılamaz. -Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez.” denilerek, ifade alma ve sorgu esnasında kullanılması yasak olan usuller sayılmıştır. Ancak kanunda, kullanılması sayılmış olan yasak usullerin dışında kalmakla birlikte, şüpheli veya sanığın özgür iradesine zarar veren başka bir yöntemin kullanılması halinde de, bu hüküm uygulanacaktır. Çünkü 148.maddede, ifade alma ve sorgu esnasında kullanılması yasak olan usuller sayılmakla birlikte, “gibi iradeyi bozan” ifadesi kullanılmak suretiyle, hükmün sınırlayıcı olmadığı yerinde olarak belirtilmiştir³⁶⁸. Maddenin gerekçesinde de, özgür iradeyi engelleyici nitelikteki eylemlerin örnek olarak gösterildiği belirtilmektedir³⁶⁹ Dolayısıyla ifade alma ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usuller, CMK'nda düzenlenen yasak ifade alma ve sorgu usulleri ve CMK'nda düzenlenmeyen yasak ifade alma ve sorgu usulleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Düzenlenen Yasak İfade Alma ve Sorgu Usulleri

CMK'nun 148.maddesinde düzenlenen yasak ifade alma ve sorgu usulleri, sanığın özgür iradesini engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanmadır.

---

³⁶⁷ Sokullu Akıncı, 162.

³⁶⁸ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 195; Şahin, Sanığın Sorgusu, 188; Doğan, 93; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 281; Kaymaz, 88; B.Öztürk, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Delil Yasakları, (Kısaltma: Yeni Delil Yasakları), Hukuki Perspektifler Dergisi, S:3, Nisan 2005, 133; Dinçer, 7; Çınar, Hukuka Aykırı Kanıtlar, 38; Başer/Yenidünya, 35.

³⁶⁹ Ülgen,228.

a. Kötü Davranma

İfade alanın veya sorgulayanın, ifade veya sorgu sırasında, şüphelinin veya sanığın özgür iradesiyle beyanda bulunmasını engelleyici nitelikte, doğrudan veya dolaylı fiziki veya ruhsal muameleleri, kötü davranmadır³⁷⁰. Bu nedenle sadece vücudun gerçek anlamda yaralanması değil, ayrıca çok önemsiz olanlar dışında, vücuda ve akli sağlığa zarar veren bütün tecavüzler, kötü davranma kapsamında değerlendirilir³⁷¹. İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne göre de, bu Sözleşme'nin 16.maddesinde sayılan ve ciddi acı vermeyen, işkence derecesine varmayan, zalimane, gayri insani veya küçültücü muamele veya ceza gibi fiiller kötü davranma kapsamında değerlendirilebilecektir³⁷². Kısaca kötü davranma, insana acı verip, insan onurunu rencide etmekle beraber, işkence derecesine varmayan davranışlar şeklinde tanımlanabilir³⁷³.

Bu açıklamalar doğrultusunda kötü davranma, şüpheli veya sanığı iteleme, saçlarından çekme, üzerine kirletecek bir şey atma, yüzüne tükürme, ağzını tıkama, gözlerini bağlama, tokat atma, tekmeleme, elbiselerinden tutarak yaka-paça sürükleme, yaralama, sigara ile deriyi yakma veya herhangi bir şekilde acı verme gibi vücuda yapılan doğrudan fiziki müdahaleler şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Vücuda yapılan doğrudan fiziki müdahaleler yanında, vücuda yönelik bazı dolaylı fiziki müdahaleler de kötü davranma kapsamında değerlendirilmektedir. Beslenmenin engellenmesi, parlak ışık yansıtılması, tabutluk denilen ne ayakta durmaya, ne de oturmaya elverişli kabinlerde durmaya zorlama, sürekli yüksek sesli gürültüye maruz bırakma³⁷⁴, uykuda

³⁷⁰ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 196; Başer/Yenidünya, 35.

³⁷¹ Yurtcan, CMUK El Kitabı, 48; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 283; Şahin, Sanığın Sorgusu, 189; İ.Şahin, 349; Koç, 214; Dinçer, 9; V.Bıçak, İnsan Hakları İhlallerinde Yönelimler:Baskıdan Hileye, (Kısaltma: Baskıdan Hileye), www.bilkent.edu.tr, 2.

³⁷² Şahin, Sanığın Sorgusu, 190;Kaymaz, 363; İ.Şahin, 349.

³⁷³ Kaymaz, 363; İ.Şahin, 349.

³⁷⁴ Avrupa İnsan Hakları Divanı da, verdiği bazı kararlarında kolluk kuvvetlerinin bilgi edinmek ve itiraf elde etmek için uyguladığı bazı yöntemlerin, işkence mi, yoksa kötü muamele kapsamında mı değerlendirilmesi gerektiğini incelemiştir. Divan'a göre, şüpheli veya sanıkların, bir kaç saat süreyle bunalım durumunda (stress position) duvara karşı ayakta tutulması, şüpheli veya sanıkların başına siyah

sürekli rahatsızlık verme ya da şüpheli veya sanığın bulunduğu ortamı aşırı oranda sıcak veya soğuk tutma gibi uygulamalar, dolaylı fiziki müdahale örneklerindedir³⁷⁵.

Kötü davranma, ifade alanın veya sorgulayanın icrai hareketleri ile gerçekleştirilebileceği gibi; ihmali hareketleri ile de gerçekleştirilebilir.İhmali hareketlerle gerçekleştirilen kötü davranmanın en sık rastlanılan örnekleri, şüpheli veya sanığa yemek verilememesi ve yaralı veya hasta olarak yakalanan şüpheli veya sanığın, tedavisi yaptırılmaksızın, o halde ifadesinin alınması veya sorgulanmasıdır³⁷⁶.

Kötü davranma, 5237 sayılı TCK’nda ayrı bir suç olarak düzenlenmiş değildir. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu döneminde kötü davranma, memurun sanığa cürmünü söyletmek için işkence vesair kötü muamele yapması başlığını taşıyan 243.maddede, işkence suçu ile birlikte düzenlenmişti. Bugün işkence suçu, TCK’nun 94.maddesinde düzenlenmiştir; ancak maddede kötü davranmaya ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Dolayısıyla kötü davranma ile işkence kapsamında değerlendirilecek fiillerin belirlenmesi bakımından, 765 sayılı TCK döneminde öğreti tarafından öne sürülen görüşün bugün de dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz. Buna göre; kötü davranma kapsamında değerlendirilen fiillerin sistematik ve uzun süreli olmaları, tekrarlanan acı ve ızdıraplara yol açmaları ve ruhsal bir eziyet şeklinde ortaya çıkmaları halinde, bu fiillerin işkence olduğu kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle, kötü

---

veya koyu lacivert bir torba geçirilerek, ifadeye kadar bu durumda bekletilmesi, ifadeden önce şüpheli veya sanıkların kuvvetli ve devamlı ıslık sesi çıkarılan bir odada tutulması, şüpheli veya sanıkların uyumalarının engellenmesi, şüpheli veya sanıklara katı ve sıvı gıda verilmemesi uygulamalarının insanlık dışı muamele olduğuna oy birliği ile karar vermiştir. Öte yandan Divan, 4’e karşı 13 oyla, bu muamelelerin, işkenceye eşit sayılmayacağına da hükmetmiştir. Yenisey, Örgütlü Suç, 142. Oysa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi,18.01.1978 tarihli ve 5310/71 başvuru numaralı İrlanda - Birleşik Krallık davasında “beş teknik” olarak isimlendirilen bu uygulamaların işkence olduğuna hükmetmiştir. Bıçak, Baskıdan Hileye, 2; A.Nuhoğlu, İşkence Yasağı ve İşkence Suçu, Prof.Dr. Sahir Erman’a Armağan, İstanbul, 1999, 534; Er, 175.

³⁷⁵ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 196; Şahin, Sanığın Sorgusu, 190; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 283; Dinçer, 9; İ.Şahin, 349; Kaymaz, 364; Başer/Yenidünya, 36; Cihan, Sanığın Sorgusu, 145.

³⁷⁶ Şahin, Sanığın Sorgusu, 190; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 283; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 196; İ.Şahin, 349; Dinçer, 10.

davranma ile işkence arasındaki sınır, fiillerin sistematik ve uzun süreli uygulanmaları ve kişinin psikolojisi, ruh sağlığı, algılama ve irade yeteneği üzerindeki tahrip edici etkilerinin uzun bir süre ve hatta ömür boyu devam etmesi noktasında çizilmelidir³⁷⁷.

Bununla birlikte, hem İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne ve hem de Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ne göre işkence kapsamında değerlendirilen fiiller ile kötü davranma kapsamında değerlendirilen fiiller arasındaki fark, işkence sayılan fiillerin, kötü davranma sayılan fiillere nazaran çok daha ağır acı ve ızdırap veren fiiller olmalarıdır. İşkence, İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 1.maddesinde, ağır acı ve ızdırap veren fiiller olarak tanımlanırken; kötü muamele, Sözleşme'nin 16.maddesi anlamında şiddetli olmayan acı ve ızdıraplardır. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 7.maddesi ile de işkence, zalimane, insanlık dışı yahut aşağılayıcı muamele ve cezalar yasaklanmıştır. Komite'nin 27.7.1982 tarih ve 7(16) sayılı genel yorumunda da, yasaklanmış bulunan çeşitli muamele ve ceza biçimleri arasındaki farkın, muamelenin türü, amacı ve şiddet derecesi gözönüne alınarak tespit edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye, İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni 21.04.1988 tarihinde onaylamıştır; Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ni ise 04.06.2003 tarihinde onaylamıştır ve böylece bu iki Sözleşme iç hukukumuzun bir parçası haline gelmiştir³⁷⁸. Dolayısıyla kötü davranma ile işkence arasındaki sınırın belirlenmesi noktasında ortaya çıkabilecek karışıklık, hem öğretinin savunduğu görüş dikkate alınarak fiilin sistematik olması, belli bir süreç içinde tekrarlanması ve kişinin ruh sağlığı üzerindeki tahrip edici etkilerinin çok daha uzun süre devam etmesi bakımından ve hem de iç hukukumuzun da bir parçası haline gelmiş olan uluslararası sözleşmelerin de uygulaması gözönünde bulundurularak, kasden yaralamanın şiddeti de dikkate alınarak çözülmeye çalışılmalıdır. Sonuç olarak, bu farkın belirlenmesi noktasında belli ağırlıktaki kasten yaralamaların, sistematik olması ve belli bir süreç içinde tekrarlanarak uygulanması halinde, işkence suçu kapsamında değerlendirilmesi; bu ağırlığın altında

---

³⁷⁷ İ.Şahin, 349;Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 283; Dinçer, 10; Şahin, Sanığın Sorgusu, 190.

³⁷⁸ F.Gölcüklü, İnsan Haklarının Korunması Alanında Temel Belgeler, 2. Bası, Ankara, 1992, 95 vd.; Gemalmaz, 238.

kalan kasten yaralamaların ise kötü davranma kapsamında değerlendirilmesi düşünülebilir.

b. İşkence

Ağır insan hakları ihlallerinden biri olan işkence, en geniş şekliyle, bir insanın diğerine belli bir amaçla acı ve ızdırap vermesi şeklinde tanımlanabilir. İşkence, kişinin en temel değeri olan insanlık onuruna bir saldırıdır ve insanı kişiliksiz hale getiren, aşağılanmışlık duygusu veren, kişinin, insan olmasından kaynaklanan dokunulmaz, vazgeçilmez değerlerini ihlal eden bir muameledir. İşkence, genellikle ceza yargılaması sırasında uygulandığından, şüpheli veya sanığın susma hakkını ve kendini ve yakınlarını suçlayıcı beyanlarda bulunmaya zorlanmama hakkını, dolayısıyla dürüst yargılanma hakkını ihlal eder. İşkence, uluslararası sözleşmeler, Anayasa ve yasalar tarafından yasaklanmıştır. İşkence yasağı ile, kişinin vücut bütünlüğü ve irade özgürlüğü yani insan kişiliği ve onuru korunmaktadır³⁷⁹.

Hukuki bir terim olarak işkence, çeşitli şekillerde tanımlanabilir. İşkence, Türk Hukuk Lugatında, “herhangi bir maksatla birisine cismen eza verici harekette bulunmak veya sanıklara suçlarını itiraf ettirmek için canlarını yakıcı muameleler yapmak, onlara eza ve cefa etmek” şeklinde tanımlanmaktadır³⁸⁰.

Uluslararası Af Örgütü ise işkenceyi, 1975 yılında şu şekilde tanımlamıştır; sistematik ve bilinçli olarak bir kişi tarafından, diğer bir kişiye veya üçüncü kişiye yapılan ve özgür iradesine uygun olmayan bir şeyi kabul ettirme amacı güden, akut acının bilinçli olarak verilmesi, işkencedir. Devletin işkenceye katılımının gerekip gerekmediğinin belirtilmemesi, bu tanımın noksan yanısıdır³⁸¹.

---

³⁷⁹ Üzülmüş, 1.

³⁸⁰ Türk Hukuk Lugatı, 3.Baskı, Ankara 1991, 174 vd.

³⁸¹ Nuhoglu, 532.

İşkencenin temel tanımı, İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 1.maddesinin 1.paragrafında yapılmıştır. Buna göre işkence; “ ...bir kimseye karşı, kendisinden ifade almak veya üçüncü kişinin yaptığı veya yaptığından kuşkulanan bir eylem nedeniyle cezalandırmak; kendisini veya üçüncü kişiyi korkutmak veya zorlamak amacıyla veya ayrımcılığa dayanan herhangi bir sebeple, bir kamu görevlisi veya resmi sıfatla hareket eden bir başka kişi tarafından veya bu görevlinin veya kişinin teşviki veya rızası veya muvafakatiyle kasıtlı olarak uygulanan ve uygulandığı kimseye fiziksel veya ruhsal olarak acı veya ızdırap veren herhangi bir fiil”dir³⁸².

İşkence, 5. Cenevre Birleşmiş Milletler Kongresi'nde ise, “kendisi veya üçüncü kişi hakkında bilgi almak, cezalandırmak veya gözdağı vermek amacıyla uygulanan ve kişiye hem bedensel, hem de ruhsal anlamda ciddi şekilde acı ve ızdırap veren, kasdi bir şekilde, resmi bir kişinin emriyle veya bizzat kendisinin uyguladığı her türlü muamele” şeklinde tanımlanmıştır³⁸³.

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 7.maddesinde işkence yasaklanırken; işkence kavramına ilişkin herhangi bir tanım getirilmemiştir. Ancak İnsan Hakları Komitesi, 03.04.1992 tarih ve 20(44) sayılı genel yorumunda, kavramlar arasındaki farkları tespit etmek için kullanılabilir gördüğü üç ölçütü açıklamıştır. Buna göre; muamelenin mahiyeti, amacı ve şiddet derecesi, işkence ile gayri insani, aşağılayıcı ya da onur kırıcı muamelelerin tespiti bakımından dikkate alınacak ölçütlerdir. Anılan bu üç ölçüt, standart niteliktedir ve içtihatlarla geliştirilmiştir³⁸⁴.

Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise, işkence kavramını farklı yönlerden tanımlamışlardır. Komisyon, işkence fiillerinin araç olma karakterini gözönüne alarak, işkenceyi, ifade verenin iradi karar verme serbestisinin ihlali olarak değerlendirmiş ve yorumunda acı ve ızdırap

---

³⁸² C.Giffard, İşkencenin Rapor Edilmesi El Kitabı, İzmir, 2001, 44; Kaymaz, 90; Koç, 215; Kibar, 67.

³⁸³ Nuhoglu, 533.

³⁸⁴ Gemalmaz, 239 vd.

vermenin ağırlığının tahmini için somut bir ölçü vermiştir. Buna göre; doğrudan doğruya ilgilinin beden bütünlüğünü ihlal eden ve onu bedensel ve ruhsal baskı altında bırakan, bedensel dokunulmazlığa yoğun müdahaleler, işkence sayılır. Bu müdahaleler, amaca ulaşmaya elverişli modern tekniklerle yapılmış olsa dahi işkence kapsamında değerlendirilecektir³⁸⁵.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise, işkence kavramının belirlenmesinde kriter olarak, zalimce, ciddi acı ve ızdırıp vermeyi esas aldığından; işkence tanımını subjektif unsurlara bağlı olarak yapmaktadır. Öte yandan Mahkeme'ye göre, işkence ile gayri insani muamele arasındaki fark, ızdırabın yoğunluğundadır³⁸⁶. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ayrıca, bir diğer kararında, şüphelilerin ifade alma sırasında ya da kolluk kuvvetleri tarafından gözaltında tutulurken yaralanmaları durumunda, bu yaralanmaların, hukuken sorumlu makamlar tarafından ikna edici bir şekilde açıklanması ve bu yaralanmaların devlet adına zor kullanma yetkisine sahip kişilerin eylemlerinden kaynaklanmadığının ispat edilmesi gerektiğine hükmetmiştir³⁸⁷. Yine

---

³⁸⁵ Nuhoglu, 533 vd.

³⁸⁶ Nuhoglu, 534 vd.

³⁸⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu yöndeki örnek kararlarından bir tanesi Türkiye aleyhine açılan, Abdurrahman Orak - Türkiye kararıdır. Mahkeme bu kararında, 1993 yılında Bitlis'te gözaltına alınan Orak'ın vücudunda otopsi raporuyla saptanan yaralar hakkında, hükümetin makul bir açıklama getirmemesi ve yetkili makamların Orak'ın ölümü üzerine bu yaraların muhtemel nedenlerini ortaya çıkarmak için soruşturmayı derinleştirmemesi karşısında, 3.maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Abdurrahman Orak - Türkiye, başvuru no.31889/96, 14.02.2002, Y.Özdek, İnsan Hakları Hukuku Avrupa ve Türkiye, AİHS Sistemi ve AİHM Kararlarında Türkiye, İstanbul, 2004, 164. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Aydın - Türkiye kararında da, yeterli soruşturmanın yapılmamış olması nedeniyle, işkence somut olarak tespit edilememiş olmasına rağmen, 3.maddenin ihlaline hükmetmiştir. Bu karara göre; şüpheli veya sanıkların yakalama sebepleri, yakalama saatinden ne kadar sonra karakola götürüldükleri, nezarethaneye konulmuş ise bunun saati, nezarethanedeyken dışarıya çıkarılmış ise bunun nedeni ve saati, savcılığa sevk saati, ifade alınmasından önce ve sonra mutlaka doktor kontrolünden geçmelerinin sağlanması ve buna ilişkin evraklar ve gözaltında geçen süreler düzenli olarak deftere kaydedilmelidir. İ.Şahin, 374 vd.

aynı karara göre, bu ispat edilmez veya makul bir açıklama yapılmazsa, AİHS'nin işkence yasağına dair 3.maddesinin ihlal edilmiş olduğu kabul edilebilecektir³⁸⁸.

İşkence, Anayasa'nın 17.maddesinde yasaklanmış durumdadır. Anayasa'nın 17.maddesinin 3.fikrasına göre; "Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz". Öte yandan Türk Ceza Hukuku bakımından işkence, TCK'nun işkence suçunu düzenleyen 94.maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre işkence, bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışların kamu görevlisi tarafından gerçekleştirilmesidir.

Bu bağlamda işkencenin unsurlarına, temel niteliklerine ve tanımına bakıldığında belli başlı üç özelliğinin olduğu görülür: 1) Fiziksel veya ruhsal olarak ağır ve kuvvetli acı veya ızdırıp verilmelidir³⁸⁹. Fiziksel veya ruhsal bakımdan verilen acı veya ızdırabın ağır ve kuvvetli olmasının aranmasının nedeni, işkence kapsamında değerlendirilecek fiillerin, kötü muamele kapsamında değerlendirilecek fiillerden ayrılması bakımından kabul edilmiş bir ölçüt olmasıdır. Bununla birlikte Türk Ceza Hukukunda, fiziksel veya ruhsal bakımdan verilecek acı veya ızdırabın, ağırlığının veya kuvvetinin çok daha ağır olması ihtimali göz önünde bulundurularak, TCK'nun 95.maddesinde neticesi sebebiyle ağırlaşmış işkence suçu düzenlenmiştir. Buna göre, gerçekleştirilen fiiller sonucunda mağdurun duyularında veya organlarında zayıflama veya kayba; konuşmada sürekli zorluk veya konuşma yeteneğinin kaybına; yüzde sabit eser veya yüzde sürekli değişikliğe; yaşamı tehlikeye sokan bir durum, iyileşme olanağı olmayan bir hastalık veya bitkisel hayata girmeye; gebe bir kadına karşı işlenip de, çocuğun vaktinden önce doğmasına veya çocuğun düşmesine ya da çocuk yapma yeteneğinin kaybına neden olunmuşsa, failer bakımından çok daha ağır cezalar öngörülmüştür. 2) Kamu görevlisi tarafından, kamu görevlisinin rızası veya muvafakati ile yapılmalıdır. İşkence suçu, devlet organları ile vatandaşlar arasındaki ilişkide

---

³⁸⁸ W.Peukert, Deliller ve (İkame Edilmesi ve Değerlendirilmesinin) İHAS 6, (Çeviren: F.Yenisey), Ceza Muhakemesi Hukukunda Fair Trial, İstanbul, 1999, 242 vd. ; Özdek, 163 vd.

³⁸⁹ Giffard, 45; Nuhoglu, 530.

bulunur³⁹⁰. Bu ilişkide devlet gücü kullananlar tarafından, bireye, belli bir amaca ulaşmak için işkence kapsamında değerlendirilen fiiller uygulanmaktadır³⁹¹. TCK'nun 94.maddesine göre de, bu suçun faili kamu görevlisi olabilir. 94.maddenin gerekçesine göre; işkence suçu, kamu görevinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle işlenmektedir. Kamu görevlisi bu suçu doğrudan doğruya işleyebileceği gibi; bu suç, amir mevkiindeki kamu görevlisinin zımnı muvafakati ile de işlenebilir. Amir konumundaki kamu görevlisi, kendi gözetim yükümlülüğü altında gerçekleştirilmekte olan bir soruşturma işlemi sırasında, kişilere işkence yapıldığını tespit etmesine rağmen, bu konularda gerekli müdahaleleri yapmayarak, işkence yapılmasına zımnı rıza göstermiş olabilir. Bu gibi durumlarda, amir konumundaki kamu görevlisi, 94.maddenin 5.fikrasına göre, ihmali davranışla işkence suçunu işlemiş kabul edilecektir. Öte yandan işkence suçu, kamu görevlileri tarafından işlenebilecek bir suç olmakla birlikte, diğer kişilerin de bu suça iştirak edebilmeleri mümkündür. Ancak bu suç özgü suç olduğu için, ancak özel faillik niteliğini (Kamu görevlisi niteliğini) taşıyan kişi bu suçun faili olabilir. Bu suçun işlenmesine iştirak eden diğer kişiler, TCK'nun 40.maddesinin 2.fikrasına göre; azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu olur. Ancak TCK'nun 94.maddesinin 4.fikrasına göre; böyle bir durumda, kamu görevlisi olmayan diğer kişiler de, kamu görevlisi gibi cezalandırılacaklardır³⁹². 3. Acı veya ızdırap verme belli bir amaca yönelik olarak yapılmalıdır. Bu amaç, işkence görenden veya üçüncü kişiden

---

³⁹⁰ İşkence suçunun, hukuki olarak düzenlenişi bir yana bırakılsa dahi; kamuoyuna göre de, işkence suçunu işleyen devlet kurumları, özellikle de polis, asker, jandarma ve zabıta. İzmir Barosu tarafından 2003 yılında İzmir'de İşkencenin Önlenmesinde Hukukçuların Rolü Projesi kapsamında, "Şiddet, Kötü Muamele ve İşkenceye İlişkin Değerlendirmeler, Tutumlar ve Deneyimler" konulu bir anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında, katılımcılara, "İşkencenin nerede ve kimin tarafından yapıldığı" sorulmuştur. Katılımcıların %74'ü polis tarafından karakolda, %33'ü polis tarafından sokakta veya polis otosunda, %32'si asker ve jandarma tarafından, %11'i ise zabıta tarafından işkence yapıldığını belirtmişlerdir. M.Göregenli, Şiddet, Kötü Muamele ve İşkenceye İlişkin Değerlendirmeler, Tutumlar ve Deneyimler, İzmir Barosu İşkencenin Önlenmesinde Hukukçuların Rolü Projesi, İzmir, 2003, 41.

³⁹¹ Nuhoğlu, 530 vd.; Giffard, 45; G.Dinç, İşkenceye Karşı Savunma Hakkı, ABD, C:43, S:3, Ankara, 1986, 350 vd.

³⁹² Gereke için bkz. N.Centel/H.Zafer/Ö.Çakmut, Gerekeçeli, Karşılaştırmalı, Tablolu Yeni Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve İlgili Mevzuat, 4. Bası, İstanbul, 2005, 168 vd.

bilgi alma, itiraf elde etme, ifadesini baskı altında tutma, suç delillerini ele geçirme, çelişkileri düzeltirme, şeriklerini ele verdirtme, işlenmesi muhtemel başka suçlar varsa onları öğrenme, korkutma ya da cezalandırmadır³⁹³. İşkencenin bu 3.özelligi, TCK'nun düzenlemesi anlamında açıkça aranmamakla birlikte; işkencenin uluslararası sözleşmelerdeki tanımından çıkan bir sonuçtur.

CMK'nun 148.maddesine ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 24.maddesine göre de, ifade alma ve sorgu esnasında, şüpheli veya sanığa işkence uygulanması yasaktır³⁹⁴.148.maddenin gerekçesinde de belirtildiği üzere, işkence kapsamında değerlendirilen fiillerin yapısı itibariyle şüpheli veya sanığın özgür

---

³⁹³ Giffard, 45; Nuhoglu, 530; T.Demirbaş, Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu, (Kısaltma: İşkence Suçu), Ankara, 1992, 5 vd.; Dinçer, 11, Başer/Yenidünya, 36.

³⁹⁴ İşkence insanlığın yeni sorunu değildir ancak bir insanlık suçudur ve yukarıda da isimleri zikredilen uluslararası sözleşmeler başta olmak üzere, işkence hem uluslararası alanda, hem de ulusal alanda yasaklanarak, bu insanlık suçu engellenmeye çalışılmaktadır. İşkencenin Önlenmesi İçin Avrupa Sözleşmesi, özellikle önleyici koruma tedbirleri üzerine kurulmuşken; İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, hem önleyici koruma tedbirlerine, hem de işkenceden kaynaklanan zararların giderilmesine yöneliktir.

Uluslararası alanda işkence önlenmeye çalışılır ve devletler bakımından bu anlamda ağır yükümlülükler öngörülürken; ulusal alanda bazı ülkeler bakımından aksi yönde gelişmeler de yaşanmaktadır. Bu ülkelerin başında ise Amerika Birleşik Devletleri gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle El Kaide Örgütü militanlarının sorgulanmasında kullanıldığı açıklanan ve "sert sorgulama teknikleri" olarak isimlendirilen yöntemler, aslında işkence kapsamında değerlendirilen yöntemlerdir. Bu yöntemler CIA uzmanları tarafından kamuoyuna açıklanmıştır. CIA'nın işkence yerine "sert sorgulama teknikleri" olarak isimlendirilen yöntemleri şunlardır; sorgu görevlisinin tutsağın yakasına yapışarak, hızlı ve sert bir şekilde sarsması şeklinde gerçekleşen, "yakaya yapışma"; sorgulanan kişiyi korkutmak ve acı vermek için elin ayası ile atılan sert tokatlardan oluşan, "dikkat tokadı"; yumruk kadar acıtan, ancak iç organlara zarar vermeyen ve tutsağın karnına sertçe tokat atılması yoluyla gerçekleştirilen, "karına darbe"; tutsakların elleri kelepçeli ve gözleri bağlı olarak ayakta 40 saat boyunca tutulması suretiyle gerçekleştirilen "ayakta tutma"; tutsakların çıplak vaziyette soğuk hücrelere konulması ve arada bir üzerlerine soğuk su dökülmesi ile gerçekleştirilen "soğuk hücre" ve tutsağın ayakları yukarıda kalacak şekilde eğimli bir tahtaya bağlandıktan sonra yüzünün kapatılması ve ardından tutsağın üzerinden su akıtılması yöntemiyle, tutsakta boğuluyormuş hissi uyandırılması şeklinde gerçekleştirilen, "su kayağı" dır. CIA uzmanları, bu sorgulama tekniklerinin kendilerine Mart 2002 yılında verildiğini ve bu yöntemlerin o tarihten itibaren uygulanmakta olduğunu belirtmişlerdir. "Bunlar İşkence Sayılmıyor", Akşam Gazetesi, 20.11.2005, 17.

iradesini ortadan kaldırdığı kabul edilir. Dolayısıyla somut olay bakımından bu fiilin, 148.madde anlamında yasak bir ifade ve sorgu usulü teşkil edip etmediğini tespit etmek bakımından ayrıca özgür iradenin etkilenip etkilenmediği araştırılmayacaktır³⁹⁵.

Yukarıda kötü davranma başlığı altında da belirtildiği üzere, işkence ile kötü davranma arasındaki sınırın belirlenmesi her zaman mümkün olamamaktadır. Bu nedenle kötü davranma kapsamında değerlendirilebilecek olan bir fiilin, sistematik olması, belli bir süreç içinde süreklilik arz eder şekilde tekrarlanması ve kişinin psikolojisi ve ruh sağlığı üzerinde tahrip edici etkileri bulunması durumunda bu fiil, işkence olarak kabul edilmelidir³⁹⁶.

Bununla birlikte belli bir ağırlıkta olmayan ve iş ve güce mani kalır şekilde rapora konu olmayan kasdi yaralamaların da, işkence kapsamında değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır³⁹⁷. Ancak daha önce de belirtildiği üzere, iç hukukumuzun da bir parçası haline gelmiş olan İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Medeni ve siyasal Haklar Sözleşmesi'nin işkenceye ilişkin hükümlerinin Komisyon tarafından yorumlanış şekli dikkate alındığında, bir kasdi yaralamanın kötü muamele kapsamında mı, yoksa işkence kapsamında mı

---

³⁹⁵ Kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, bedensel cebir ve şiddet gibi yasak usullerin ortak nitelikleri, ruhsal veya bedensel müdahale olarak, iradeyi bozmalarıdır. Gerekçe için bkz. Ülgen, 228; İ.Şahin, 351.

³⁹⁶ Yargıtay da, öğretinin görüşleri doğrultusunda kötü muamele sayılabilecek davranışların, uzun süreli olması halinde, işkence kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine çeşitli kararlarında hükmetmiştir. Yargıtay'ın bu kararlarına göre; uzun süreli copla dövme, karın ve baş hedeflenerek sürekli yumruklama, ayaklardan başaşağı sallandırma ve bu durumda yumruklayıp tekmeleme, ayakları demire dayalı ve havada, başı ise yerde ve elleri arasında olacak şekilde durdurtma, su havuzuna sokup havasız bırakma, ıslatma, sövme, el ve ayak parmakları ile cinsel organlara cereyan verme, tuz ve un karışımından oluşmuş ve yoğunlaştırılmış bulamacı sanıklara kusturuncaya kadar dövmek suretiyle ve cop darbeleri ile yutturma, cinsel organ yumurtalıklarını eliyle sıkarak kıvırtma fiilleri işkencedir. Y.8.CD., 19.1.1983, 4297/147, YKD, C:9, S:3, Mart 1983, 445; YCGK, 4.4.1983, 8-64/156, YKD, C:9, S:7, Temmuz 1983, 1059; İ.Şahin, 351; Dinçer, 12; Bıçak, Hileden Baskıya, 5; Başer/Yenidünya, 36 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 191 vd.

³⁹⁷ Koç, 215; Kaymaz, 94.

değerlendirilmesi gerektiğinin tespiti noktasında, kasdi yaralamanın ağırlığının veya şiddetinin dikkate alınması zorunludur.

Öte yandan işkence teşkil eden fiiller sadece kasdi yaralamalar değildir. Şüpheli veya sanığı yıpratmak ve konuşmasını sağlamak amacıyla, şüpheli veya sanığın durumunu istismar etmek de, manevi acı verdiği için, işkence kapsamında değerlendirilecektir. Bu tarz bir işkence, karısının tutuklandığı veya çocuklarının kimsesiz ortada kaldıklarının, bakacak hiç kimsenin olmadığı şeklindeki haberlerin, bu haberler gerçeği yansıtsa da, tekrar tekrar şüpheli veya sanığa söylenmesi şeklinde de gerçekleştirilebilir³⁹⁸.

Alman Federal Mahkemesi kararına konu olan bir olayda, çocuğunu öldürmekten sanık bir baba, olayla ilgili konuşmadığı ve fiilin işlenişi hakkında diğer ayrıntıları açıklamadığı takdirde, çocuğunun cesedinin başına götürülmekle tehdit edilmiştir. Bu tekrarlanan tehditler karşısında, baba gitmemek için yalvarmasına rağmen çocuğunun cesedi başına götürülmüştür. Çocuğunun cesedi başında derin acı duyarak bağırarak ve kendinden geçen baba, olayı bütün ayrıntılarıyla açıklamıştır. Federal Mahkeme, kararında, gerçek araştırılırken sanığın içinde bulunduğu manevi duruma saygı gösterilmesi ve istismar edilmemesi gerektiğini belirterek, bu olayda uygulanan yöntemin işkence olduğuna hükmetmiştir³⁹⁹. Amerika'da gerçekleşen benzer bir olayda ise, aşırı derecede çocuk sevgisi taşıyan sanığa, manevi yönden çökene kadar, kasete alınmış bir çocuk ağlaması dinletirilmiştir. Mahkeme bu olayda da işkencenin varlığına hükmetmiştir. Aynı şekilde, sorgu odasından duyulacak biçimde, bitişikteki bir odadan ve bir başkasından gelen inilti, bağırımlar, dayak atıldığını gösteren veya çağrıştıran sesler dinletilmesi, işkence teşkil ettiği gibi, tehdit kapsamında da değerlendirilecektir⁴⁰⁰.

---

³⁹⁸ Şahin, Sanığın Sorgusu, 193; Dinçer, 13; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 284; Kaymaz, 94.

³⁹⁹ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 197; Kaymaz, 94; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 284 vd.; Dinçer, 13.

⁴⁰⁰ Şahin, Sanığın Sorgusu, 194.

Öte yandan İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 16.maddesine göre, bir fiilin işkence sayılabilmesi için, uygulandığı kişiye fiziksel veya ruhsal olarak ağır acı ve ızdırıp vermesi yeterlidir. Dolayısıyla kişiye uygulanan fiilin Sözleşme anlamında işkence sayılması için, mutlaka suç teşkil etmesi şartı aranmayacaktır⁴⁰¹. Ancak TCK'nda işkence suçunun düzenlendiği 94.maddenin gerekçesinde, işkence tekil eden fiillerin, aslında kasden yaralama, hakaret, tehdit ve cinsel taciz niteliği taşıyan fiiller olduğu belirtilmektedir. Bu fiiller, TCK'nun farklı maddelerinde ayrı birer suç olarak düzenlenmiş fiillerdir. Yine maddenin gerekçesinde belirtildiği üzere, bu fiillerin işkence suçu kapsamında ayrıca değerlendirilmesinin nedeni ise, bu fiillerin bu defa ani olarak değil, sistematik bir şekilde, belli bir süreç içinde işlenmesi ve kişinin psikolojisi, ruh sağlığı, algılama ve irade yeteneği üzerindeki tahrip edici etkilerinin uzun bir süre ve hatta hayat boyu devam etmesidir. Dolayısıyla maddenin düzenleniş şekli ve gerekçesi dikkate alındığında, Türk Ceza Hukuku bakımından, bir fiilin işkence suçu kapsamında değerlendirilebilmesi için, kasden yaralama, hakaret, tehdit veya cinsel taciz suçlarından birini teşkil etmesi şartının arandığı söylenebilir.

c. İlaç Verme

aa. Genel Olarak

İlaç verme kavramından⁴⁰², şüphelinin veya sanığın, bedeni veya ruhi durumuna etki yapan ve irade özgürlüğüne zarar veren maddeler anlaşılmalıdır. Kanun koyucu,

---

⁴⁰¹ Kaymaz, 92 vd.

⁴⁰² 1412 sayılı CMUK döneminde ilaç vermenin zorla olması aranmaktaydı. Ancak ilacın zorla verilip, verilmediğinin tespit edilmesi son derece zor olacağından; CMUK'nun 135a maddesinin bu düzenlemesi ciddi insan hakları ihlallerine yol açabileceği gerekçesiyle eleştirilmekteydi. (Bu yöndeki eleştiriler için bkz. Öztürk, Yeni Delil Yasakları, 133 vd.; Kaymaz, 100; İ.Şahin, 352.) Kanun koyucu, “zorla ilaç verilmesi” kavramına getirilen haklı eleştirileri dikkate alarak; 5271 sayılı CMK'nun ifade alma ve sorguda yasak usulleri düzenleyen 148.maddesinde “zorla ilaç verme” kavramı yerine “ilaç verme” kavramını kullanmıştır.

şüpheliye veya sanığa ilaç verilmesini yasaklayarak, şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünün her şekilde zarar görmesini engellemek istemiştir⁴⁰³.

Şüphelinin veya sanığın direncini kırarak ve onu istemediği halde konuşmaya yöneltecek, katı, sıvı veya gaz şeklindeki her çeşit maddenin vücuda verilmesi, ilaç verme kapsamında değerlendirilir. Bu kapsamdaki maddelerin, yutulmuş, yemek veya içkiye katılmış, nefes yoluyla alınmış, şırınga edilmiş, vücuda sürülmüş veya vücut boşluklarına sokulmuş olmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır; hangi yolla verilmiş olursa olsun fiil, ilaç verme kapsamında değerlendirilecektir⁴⁰⁴. Bu yasak kapsamında değerlendirilecek olan maddeler; sarhoş edici, uyuşturucu, direnme gücünü kırıcı, uyku verici veya uyarıcı ilaç ve benzerleridir. Dolayısıyla alkol ve uyuşturucu madde verilmesi de, ilaç verme kapsamında değerlendirilecektir. Bununla birlikte sigara verilmesinin, ilaç verme kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği noktasında, Alman Yüksek Mahkemesi, yüklenen suçun ağırlığının ve kişinin sigara bağımlılığının dikkate alınması gerektiğine hükmetmiştir⁴⁰⁵.

Şüpheli veya sanığa, ifade veya sorgu esnasında ilaç verme yasağı, ilacın, şüpheli veya sanığın fiziki veya ruhi durumuna etki ederek onun özgür iradesini etkileyecek bir özelliğe sahip olması halinde söz konusudur. Bu nedenle ifade alan veya sorgulayan bu amaçla hareket etmemiş olsa dahi, verilen ilaç sonucunda şüpheli veya sanığın iradesi bundan etkilenmişse derhal ifade almaya veya sorguya ara verilmelidir⁴⁰⁶. Aksi takdirde, alınan ifade veya yapılan sorgu hukuka aykırı hale gelecektir. Başka bir deyişle, burada yasak ifade alma veya sorgu yöntemine neden

⁴⁰³ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 285; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 197.

⁴⁰⁴ Koç, 215; Şahin, Sanığın Sorgusu, 194 vd.; Yurtcan, CMUK El Kitabı, 48; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 197; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 285; Dinçer, 15 vd.

⁴⁰⁵ Şahin, Sanığın Sorgusu, 194 vd.; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 197; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 285.

⁴⁰⁶ Amerikan Yüksek Mahkemesi, Townsend - Sain davasında, hasta olan sanığa, kolluğun ağrısını azaltsın diye verdiği ilacın, sanığın irade özgürlüğünü etkileyerek itirafta bulunmasına yol açması durumunda, elde edilen ikrarın değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir. Mahkemeye göre; kolluğun burada iyi veya kötü niyetinin bir önemi yoktur; önemli olan, beyanın sanığın iradesi dışında elde edilmiş olmasıdır. Dinçer, 16.

olan, ifade alanın veya sorgulayanın niyeti değil; şüpheli veya sanıkta irade özgürlüğünü etkileyen bir durumun fiilen ortaya çıkmış olmasıdır. Bu durumun nasıl ortaya çıktığının da bir önemi bulunmamaktadır. Şüpheli veya sanığın kendisi de alkol veya uyuşturucu madde alarak, irade özgürlüğünü kısmen veya tamamen ortadan kaldırmış olabilir ve şüpheli veya sanığın içinde bulunduğu bu durumda yapılan ifade alma veya sorgu da, hukuka aykırı olacaktır⁴⁰⁷.

Şüpheli veya sanığın, alkol veya uyuşturucu madde bağımlısı olması durumunda, şüpheli veya sanık iradi davranabilme özgürlüğüne sahip olmadığı sürece, alınan ifade veya yapılan sorgu hukuka aykırı olacaktır. Şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünün bulunmadığı böyle bir durumda ve bunun bilinmesine rağmen, ifadesinin alınması veya sorgulanması, ondaki bu durumun sömürülmesi anlamına gelecektir. Şüpheli veya sanığın, alkol veya uyuşturucudan dolayı irade özgürlüğünün ne zaman etkilenmiş olduğunun tespit edilmesinde, somut olayın özelliklerine göre hareket edilmesi gerekmektedir⁴⁰⁸.

Şüpheli veya sanığın tedavi amacıyla almak zorunda olduğu ilaç ve iğneler yasak olmamakla birlikte, bunların yan etkisi olarak şüpheli veya sanığın iradi davranmasını ve iradi karar verebilmesini ciddi olarak etkileyebilecek şekilde, şüpheli veya sanıkta fiziki veya ruhi değişikliklerin ortaya çıkması halinde, ifade almak veya sorgulamak ya da ifade veya sorguya devam etmek hukuka aykırılık teşkil eder. Böyle bir durumda ifadeye veya sorguya başlanmamalı; başlanmış olan ifade veya sorguya da derhal son verilmelidir⁴⁰⁹.

CMK'nun 148.maddesinde yasaklanan usul, şüpheli veya sanığa onun irade özgürlüğünü etkileyecek bir ilacın verilmesidir. Dolayısıyla ilaç vermekten kaçınılması, bu anlamda yasak bir usul olarak değerlendirilemez. Ancak şüpheli veya sanığın yaralı

---

⁴⁰⁷ Kaymaz, 100; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 286; Dinçer, 17; Şahin, Sanığın Sorgusu, 196; Başer/Yenidünya, 38.

⁴⁰⁸ Dinçer, 17; Şahin, Sanığın Sorgusu, 196; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 286 vd.

⁴⁰⁹ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 197; Dinçer, 16; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 286; Kaymaz, 100; Şahin, Sanığın Sorgusu, 195; İ.Şahin, 352 vd.

olması veya hastalığından ötürü kendisine verilmesi gereken ilaçların verilmesinden kaçınılması halinde; kötü davranma veya işkence söz konusu olacaktır⁴¹⁰.

bb. Narkoanaliz

Narkoanaliz ya da gerçek serumu denilen uygulama, ilaç verme şeklinde ortaya çıkan yasak ifade alma ve sorgu usulleri arasında özel bir öneme sahiptir. Genel olarak narkoanaliz, narkotik maddelerin kullanılması yoluyla tedavi edilmekte olan hastanın her türlü psikik incelemesidir. Narkoanaliz uygulaması, ceza muhakemesi hukuku açısından ise, narkotik maddelerin kullanılması yoluyla kişinin iradesi ile sinir sistemi arasındaki denge bozularak; iradenin yok edilmesi sonucunda şüpheli veya sanıktan beyan elde edilmesi amacıyla kullanılan yöntem anlamına gelmektedir⁴¹¹.

Ceza muhakemesinde, narkoanaliz uygulamasına, gerçeğe uygun bir beyan elde etme amacıyla başvurulmaktadır. Bu uygulama ile şüpheli veya sanığın, direnme gücü çözümlenerek, bilinci değiştirilerek konuşmasını önleyememesi; kendisini konuşmaktan alıkoymaması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla narkoanaliz uygulaması ile, şüpheli veya sanığın iradi davranabilme ve düşüncelerini yönlendirme gücü ortadan kaldırılmaktadır⁴¹².

Narkoanaliz uygulamasında şüpheli veya sanığın vücuduna narkotize edici bir takım ilaçlar⁴¹³ zerkedilmektedir. Bu ilaçlar beynin bazı görevlerini yapmasına engel olurlar. Narkoanalizde kişi, hatırlamakta, işitmekte ve konuşmakta, fakat iradesine

---

⁴¹⁰ Şahin, Sanığın Sorgusu, 196; Kaymaz, 101; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 287; Dinçer, 17 vd.

⁴¹¹ Dinçer, 18.

⁴¹² Cihan, Sanığın Sorgusu, 145; Dinçer, 18 vd.

⁴¹³ Sodyum Pentotal, Eunarken, Eviphan, Methedrine, Avertin, Narkonunai, Skopolamin gibi maddeler, narkoanalizde kullanılan, narkotize edici ilaçlardan bazılarıdır. Sokullu Akıncı, 164; E.Cihan, Narkoanaliz, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yeni Seri, S:5, İstanbul, 1969, 58.

hakim olamadığından kendisini savunabilecek şekilde konuşamamakta, vücut tepkileri üzerindeki hakimiyetini kaybetmektedir⁴¹⁴.

Bununla birlikte narkoanaliz uygulamasında vücuda zerkedilen narkotize edici bir takım ilaçlar ile kişinin iradesi ortadan kaldırılarak; özgür iradeye müdahale edilerek, beyanda bulunması sağlandığından; narkoanaliz de, ilaç verilmesi kapsamında değerlendirilen ve CMK'nun 148.maddesi anlamında ifade alma ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan bir usuldür⁴¹⁵. Kaldı ki narkoanaliz uygulanarak şüpheli veya sanıktan elde edilen beyanlar, nesnel gerçekler olmayıp; şüpheli veya sanığın kanaatleridir. Yaşanmış olay ile yaşanmak istenen olay, hiç bir değer farkı bulunmaksızın, kişinin bilinçaltında birbirine geçmiş şekilde bulunduğundan, narkozun etkisinde yapılan açıklamalarda, nesnel gerçek ile hayalleri, hezeyanları, saklı kalmış duyguları birbirinden ayırabilmek oldukça güçtür. Ayrıca bazı şüpheli veya sanıklar, narkoanaliz uygulamasına rağmen yalan söyleyebilmekte veya konuşmayabilmektedirler⁴¹⁶. Öte yandan narkoanaliz uygulaması, şüpheli veya sanığa telkinde bulunulmasına da imkan sağlar. Gerçekten de narkozun etkisi altında bulunan şüpheli veya sanığa, uygun sorular sorularak hemen her şey telkin edilebilir ve ondan istenen her ifade alınabilir⁴¹⁷.

Narkoanaliz, ceza muhakemesi hukukunda, şüpheli veya sanığın iradi karar verme ve iradi davranma hürriyetini⁴¹⁸, kendisini veya yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanamayacağı ilkesini, susma hakkını ihlal etmesi ve narkoanaliz uygulaması sonucu kişinin işlediği iddia olunan suçla ilgisi olmayan, özel yaşantısına ve

---

⁴¹⁴ Şahin, Sanığın Sorgusu, 197; Cihan, Narkoanaliz, 58.

⁴¹⁵ 1948 yılında Paris Asliye Ceza Mahkemesi de, sanığı sorguya çekmek ve kendisine yüklenen suçla ilişkin ikrar elde etmek için narkoanaliz uygulamasının hiç bir hukuki değeri olmadığına karar vermiştir. Bouzat, 95.

⁴¹⁶ Dinçer, 19; Şahin, Sanığın Sorgusu, 197 vd.

⁴¹⁷ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 286.

⁴¹⁸ Belçika Yüksek Mahkemesi 1955 yılında verdiği bir kararda, kişinin fiilin kendisi tarafından işlenmediğini ileri sürmesi kadar, isnad yeteneğine sahip olmadığını ileri sürmesinin de savunma hakkının bir parçası olduğunu belirterek, narkoanalizin yasak olduğuna hükmetmiştir. Bouzat, 96.

aile mahremiyetine ilişkin bilgilerin de elde edilmesi mümkün olduğundan, özel yaşantının gizliliğini ihlal etme ihtimali dolayısıyla uygulanmamalıdır⁴¹⁹.

d. Yorma

Yorma, bedeni yorgunluk ve bitkinliğin iradeyi zayıflatması ve bu şekilde şüpheli veya sanığın irade özgürlüğüne zarar verilmesidir⁴²⁰. Bu şekilde şüpheli veya sanığın irade özgürlüğüne zarar verilmesi; ifade alma veya sorgu sırasında şüpheli veya sanıkta bir yorgunluğa sebebiyet vererek onun irade özgürlüğüne zarar verilmesi şeklinde gerçekleştirilebileceği gibi; şüpheli veya sanıkta önceden mevcut yorgunluk derecesinin yükseltilmesi suretiyle onun irade özgürlüğüne zarar verilmesi şeklinde de gerçekleştirilebilir. Yorma yasak ifade alma ve sorgu usulünde, herhangi bir aracın kullanılması söz konusu değildir. Ancak burada da, şüpheli veya sanığın iradi karar ve iradi faaliyet özgürlüğünü ciddi şekilde tehlikeye sokan, iradi gücün azalması durumu söz konusudur⁴²¹. Yorma yasak ifade alma ve sorgu usulü ile, ifadesi alınan veya sorgulanan kişi, bitap hale getirilmekte ve böylece iradi olarak karar verme yeteneğini kaybederek; ifade alan veya sorgulayan karşısında bir araç durumuna düşürülmektedir⁴²².

Yorma yani bitkin hale getirici nitelikte ifade alma veya sorgu, genellikle şüpheli veya sanığın, gece, gündüz saatlerce ifadesinin alınması ya da sorgulanması şeklinde gerçekleştirilir. Bu ifade alma veya sorgular esnasında, ifadeyi alanlar veya sorgulayanlar sürekli değişmekte veya şüpheli veya sanık, aniden ve çoğunlukla geceyarısı uyandırılarak ifadesine başvurulmaktadır⁴²³.

Şüphelinin veya sanığın ayakta, uykusuz, gıdasız, susuz bırakılarak, ara verilmeksizin saatler hatta günler boyu ifadesinin alınması veya sorgulanmasının

---

⁴¹⁹ Kaymaz, 98 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 198; Cihan, Sanığın Sorgusu, 145; İ.Şahin, 353.

⁴²⁰ Yurtcan, CMUK El Kitabı, 48; Koç, 215.

⁴²¹ Dinçer, 19; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 287; Şahin, Sanığın Sorgusu, 198.

⁴²² İ.Şahin, 354.

⁴²³ Başer/Yenidünya, 39.

sonucunda, kişide meydana gelen aşırı yorgunluk ve açlık, bünyenin kendi kendisini zehirlemesine neden olur. Şüpheli veya sanık, bu durumdan bir an önce kurtulmak amacıyla ikrar yolunu seçer. Dolayısıyla bu yöntemle, şüpheli veya sanıkların irade özgürlüğü ortadan kaldırılarak onlardan bir beyan elde edilmektedir⁴²⁴.

Bununla birlikte, belli ölçüde yormanın, ifade almanın ve sorgunun özünde mevcut bulunduğu ve şüpheli veya sanığı yormaksızın ifadesinin alınmasının ve sorgulanmasının mümkün olmadığı da bir gerçektir. Dolayısıyla CMK'nun 148.maddesi anlamında hangi andan itibaren yasak bir ifade ve sorgu yöntemi olan yormaya geçildiğinin somut olarak tespiti ve araştırılması çoğunlukla zordur⁴²⁵. Burada ölçü olarak şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü yitirip yitirmediği esas alınmaktadır. Ancak bunun soyut olarak belirlenmesi yerine, somut olayın özelliğine göre yasak bir ifade alma ve sorgu usulünün uygulanıp uygulanmadığının tespit edilmesi daha doğru olacaktır⁴²⁶. Bu anlamda ifadesi alınan veya sorgulanan kişinin yaşı, hafızasının gücü ve

---

⁴²⁴ E.Cihan, Suç Teşkil Eden Sorgu Yöntemleri, (Kısaltma: Sorgu Yöntemleri), Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yeni Seri, S:7,İstanbul, 1971, 83 vd.

⁴²⁵ İngiltere'de sorgunun zamanı ve süresi, Polis Memurlarının Şüpheli Şahısları Gözaltına Alması, Sorgulaması ve Onlara Karşı Davranışlarını Düzenleyen Yönetmelik'in 12.maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre; "Her 24 saatlik zaman diliminde gözaltındaki şahıs, sorgulamadan, bir yerden bir yere nakledilmeden ve soruşturma konusunda rahatsız edilmekten muaf bir şekilde kesintisiz en az 8 saatlik bir zaman dinlenmeye bırakılmalıdır. Bu dinlenme dönemi normal şartlarda gece vakti olmalıdır". Yine aynı maddeye göre; ifadesi alınan şüpheli veya sanığın dinlenmesi ve kendisini yenilemesi amacıyla, 2 saatten sonra sorguya ara verilecek; bu ara vermeler çok önemli nedenler dışında ertelenmeyecek ve ifadesi alınan şahıs ayakta durmaya zorlanamayacaktır. İfade alma ve sorgulama bakımından bu tür ayrıntılı düzenlemelerin getirildiği ülkelerde, ifade almanın ve sorgulamanın hangi andan itibaren doğasında varolan yormadan çıkararak; yasak usul olan yormanın kapsamına girdiğini belirlemek çok daha kolay olmaktadır. Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından da, 2559 sayılı PVSK ve 1412 sayılı CMUK'nun ilgili hükümlerinin kolluğa verdiği ifade alma yetkisine dayanarak düzenlenen, "Sorgu ve Sorgulama Teknikleri ile Sorgulama ve İfade Alma Talimatnamesi" nde, ifade alma süresinin günde devamlı 4 saat, toplam 8 saatten fazla olamayacağı, iki ifade alma arasında en az 2 saat yemek ve dinlenme vs. ihtiyaçlar için zaman ayrılması ve ayrıca ifade almanın da oturarak yapılması gerektiği belirtilmiştir. Kaymaz, 102.

⁴²⁶ Ancak bu tespitin yapılmasının ifade alan veya sorgulayana bırakılması durumunda, ifade alanın veya sorgulayanın iyi veya kötü niyetli olarak şüpheli veya sanıktaki yorgunluk durumunu gözden kaçırması

vücut direnci de gözönünde bulundurulmalıdır. Zira bazı kişilerin, yaşlılık, hafıza güçsüzlüğü, hastalık, vücudunun dirençsizliği gibi nedenlerle daha erken yorulması ve bitkin duruma düşmesi de mümkündür. Oysa bu konuda verilen, sorgunun aralıksız yapılması, son 30 saattir uyumamış sanığın ifadesinin alınması gibi örnekler, yormanın varlığının açıkça tespit edilebileceği uç örneklerdir⁴²⁷.

Geceleyin yapılan ifade alma veya sorgu, ancak, şüpheli veya sanığı yorma amacını gütmüyorsa ve olayın niteliği de bunu haklı gösteriyorsa, hukuka uygun sayılacaktır⁴²⁸. Uzun nakil ve gece olaylarından sonra, hemen şüphelinin ifadesinin alınmasının gerekmesi veya trafik kazalarında gece vakti kaza yerinin teftişinin gerekli olmasındaki ifade almalar veya sorgular, gece ifade alınması veya sorgudaki objektif gerekliliğe örnek olarak gösterilebilir⁴²⁹. Ancak yine de bu tür ifade almaların veya sorguların gündüz tekrarlanması gerektiği de öğretilerinde ileri sürülmektedir. Bu tür istisnai durumlar haricinde, gece yapılan ifade alma veya sorgu, şüpheli veya sanığın dinlenmesine engel olacağından yorma sayılmaktadır⁴³⁰.

---

tehlikesi doğacaktır. Bununla birlikte bu tespitin şüpheli veya sanığa bırakılması ve onun ifade veya sorguya devam edemeyecek kadar yorgun olduğunu beyan ettiği hallerde, ifade veya sorguya son verilmesi durumunda da, şüpheli veya sanığa, kendisini sıkıştıran, mantıkça güç duruma düşüren sorular karşısında yorgun olduğunu, bitap düştüğünü ileri sürerek zaman kazanma fırsatı verecektir. Bu nedenle şüpheli veya sanığın yorgunluk derecesinin tespit edilmesinde tereddüte düşüldüğü durumlarda, bir doktora danışılması yerinde olacaktır. Cihan, Sorgu Yöntemleri 87 vd.

⁴²⁷ Şahin, Sanığın Sorgusu, 198 vd.; Dinçer, 19; Kaymaz, 103; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 287.

⁴²⁸ Başer ve Yenidünya ise, gece sorgusunda sanığın uykusundan uyandırılıp sorguya çekilmesinin yasak ifade alma ve sorgu yöntemi sayılması gerektiği görüşündedirler. Başer ve Yenidünya'ya göre uzun süre uykudan yoksun kalma ölümle sonuçlanabilecektir. Uyku, organizmanın dinlenmesini sağlayan periyodik bir durum olduğundan, bu sürecin aksatılması sanığın irade özgürlüğünü olumsuz etkileyecektir. Başer/Yenidünya, 40.

⁴²⁹ Cihan, Sorgu Yöntemleri, 83 vd.; Kaymaz, 102; İ.Şahin, 354; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 287; Şahin, Sanığın Sorgusu, 199.

⁴³⁰ Alman Federal Mahkemesi'nin kararına konu olan bir olayda; bir kadın, gün boyunca tekrarlanarak akşama kadar sorgulandıktan sonra, ertesi gün de tekrar sorgulanmış, akşam saatlerinde çocuğunun mezarından çıkartılmasında bulunmuş ve bir komiser tarafından uykusundan uyandırılarak gece saat 3-4 sıralarında tekrar sorgulanmıştır. Mahkeme, komiserin, kadının dinç olduğu ve hiç bir şekilde yorgun

Kanun koyucunun 148.madde ile yasaklamak istediği yorma, şüpheli veya sanığı yıpratmak şeklinde ortaya çıkan bir yormadır. Ancak normal bir ifade alma veya sorgu esnasında da, şüpheli veya sanığın, irade özgürlüğünü etkileyecek derecede yorgun düştüğünün anlaşılması halinde ifade alma veya sorguya son verilmelidir⁴³¹.

Öte yandan ifade alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanıktaki mevcut yorgunluk durumundan yararlanması ile ondan bir beyan elde etmek için yorgun düşürmesi arasında, bu yasak ifade alma ve sorgu usulünün gerçekleşmiş olması bakımından hiç bir fark bulunmamaktadır⁴³². Dolayısıyla ifade alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanıkta böyle bir durumun varlığını biliyor olup olmasının da bir önemi yoktur. Burada önemli olan, şüpheli veya sanığın gerçekten yorgun olmasıdır; şüpheli veya sanıktaki bu yorgunluğa kimin sebep olduğu önemli değildir. Şüpheli veya sanık, bizzat kendisinden kaynaklanan bir sebepten ötürü yorgun bulursa dahi, sonuç değişmeyecektir⁴³³. Çünkü burada önemli olan, şüpheli veya sanığın gerçekten aşırı derecede yorgun olması, kendisini suçlayıcı bir beyanda bulunma veya bulunmama konusunda özgür iradeye sahip olmamasıdır. Bu nedenle olayın hızla çözüme kavuşturulmak istenmesi, muhakemede herhangi bir gecikmeye neden olunmaması gibi gerekçeler, şüpheli veya sanığın sahip olduğu Anayasal haklarının sınırlandırılması için yeterli sebep sayılamazlar⁴³⁴.

---

görünmediği şeklindeki beyanını esas alarak, ölüm olayındaki çelişkilerin mümkün olduğunca hızlı bir şekilde açıklığa kavuşturulması gerektiği anlayışıyla, bu olayda bir yormanın bulunmadığı sonucuna varmıştır. Mahkemenin bu kararı, haklı olarak öğreti tarafından eleştirilmektedir. Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 288; Şahin, Sanığın Sorgusu, 199; Dinçer, 20; Cihan, Sorgu Yöntemleri, 85.

⁴³¹ Kaymaz, 101; Şahin, Sanığın Sorgusu, 199; Başer/Yenidünya, 39; Cihan, Sorgu Yöntemleri, 84; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 288; İ.Şahin, 354, Dinçer, 20.

⁴³² Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 198.

⁴³³ Alman Federal Mahkemesi 1952 yılında verdiği bir kararında; yorgunluk, görevlinin kasıtlı hareketleri ile gerçekleştirilmemiş, ancak sanık eylemsel olarak yorgun düşmüş olsa bile, söz konusu yorgunluk sanığın iradi karar ve iradi hareket etme yeteneğini ihlale başladığında, sorguya devam edilmesinin, yasaklanmış aşırı bir yorgunluk olduğuna hükmetmiştir. Cihan, Sorgu Yöntemleri, 85 vd.

⁴³⁴ Başer/Yenidünya, 39 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 288; Dinçer, 20; Kaymaz, 103 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 199 vd

e. Aldatma

aa. Genel Olarak

Aldatma, ifade alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığın özgür iradesini ortadan kaldıran veya özgür iradesine zarar veren hileli davranışlarıdır⁴³⁵. Aldatma, yasak ifade ve sorgu usulleri arasında en tartışmalı olanı ve uygulamada sınırlarının tespit edilmesinde en çok güçlük çekilenidir. Aldatma konusunda yaşanan tartışmalardan ilki, onun hukuka aykırı bir ifade alma ve sorgu usulü olarak kabul edilip edilmemesi noktasında yaşanmaktadır. Çünkü öğretilerde aldatmanın, hukuk devleti bakımından kabul edilebilirliği ve insan haysiyeti ihlaline sebebiyet verip vermediği hususlarında bir birlik bulunmamaktadır. Aldatmanın hukuka aykırı bir ifade alma ve sorgu usulü olarak kabul edilmesi durumunda ise, bunun kapsamının belirlenmesi konusunda tartışma yaşanmaktadır. Bu konudaki tartışma, aldatmanın dar mı yorumlanması gerektiği; yoksa her türlü aldatici davranışın irade hürriyetini etkilediği, dolayısıyla her türlü aldatici davranışın aldatma kapsamında mı değerlendirilmesi gerektiği noktasında ortaya çıkmaktadır⁴³⁶.

Aldatma kavramının geniş yorumlanması halinde, kişinin kendisini ve yakınlarını suçlayıcı beyanlarda bulunmaya zorlanamaması ilkesi en geniş şekliyle sağlanmış olacaktır. Çünkü bir aldatmanın varlığı halinde, şüpheli veya sanık açıkça kendisini veya yakınlarını suçlayıcı bir beyanda bulunmaya zorlanmıyor ise de; bu konuda iradesi yanıltılarak, serbestçe karar vermesi engellenmektedir. Kavramın dar yorumlanması halinde ise, soruşturma ve kovuşturma makamlarının suçu araştırma faaliyetlerinin aksaması gibi sonuçlar engellenecektir⁴³⁷.

---

⁴³⁵ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 198; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 288; Koç, 216; Şahin, Sanığın Sorgusu, 200; İ.Şahin, 354; Yurtcan, CMUK El Kitabı, 48; Kaymaz, 104.

⁴³⁶ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 288; Şahin, Sanığın Sorgusu, 200.

⁴³⁷ Şahin, Sanığın Sorgusu, 200 vd.

Bununla birlikte aldatma kavramının dar yorumlanması durumunda, hangi kriterlere göre ve ne ölçüde sınırlamaya gidilmesi gerektiği hususu belirsiz kalmaktadır. Daha önceleri ileri sürülmüş olan kaba, zararsız yalan, ince hile⁴³⁸ gibi sınırları kesin olmayan ve neyin kaba yalan, neyin ince, kurnazca yapılan hile olduğunu uygulamada kesin olarak ayırmaya yaramayan ölçütler artık kabul edilmediği gibi⁴³⁹; etkili bir ceza muhakemesinden hareketle, soruşturma ve kovuşturma makamları arasında bir ayırım yapmak da isabetli bir anlayış değildir. Çünkü bu tarz bir ayırmada, hakim bakımından her türlü aldatma ve hile hukuka aykırı sayılırken; savcı veya kolluk kuvvetleri bakımından bazı hileli davranışların kullanılması meşru sayılmaktadır. Oysa hukuk devleti ilkesi, devletin bütün organları için aynı derecede bağlayıcıdır. Dolayısıyla bir hukuk devletinde, hakimin bu ilkeye daha fazla; savcı ve kolluk kuvvetlerinin ise daha az tabi olması düşünülemez. Bu nedenle aldatma kavramının dar yorumlanmasında kullanılacak somut ve tatmin edici bir kriter bulmak hemen hemen imkansızdır⁴⁴⁰.

Bizim de katıldığımız görüşe göre, aldatma kavramının kapsamının belirlenmesinde uygulanabilecek tek kriter, şüpheli veya sanığın özgür iradesinin etkilenmiş olup olmadığıdır⁴⁴¹. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın, özgür iradesinin ifade alma ve sorguda korunabilmesi için aldatma geniş yorumlanarak; şüpheli veya sanığın

---

⁴³⁸ Amerikan Hukukunda basit aldatma ile hile ayırımı yapılmaktadır ve basit aldatma sınırını aşan ve hile ile elde edilmiş olan ikrarlar, kişinin irade özgürlüğünü etkilediği için hukuka aykırı kabul edilmektedir. Örneğin Rogers - Richmond davasında, kolluk kuvvetleri sanığa karısının da aynı suç için tutuklanacağı şeklinde yalan beyanda bulunarak, ikrar elde etmişlerdir. Mahkeme ise bu ikrarı hile ile elde edildiği için hukuka aykırı saymıştır. Spano - New York davasında ise, kolluk kuvvetleri, ifade alma görevini sanığın çocukluk arkadaşı olan bir kolluğa vermişlerdir. İfadeyi alan kolluk görevlisi, sanığın merhametini sağlamaya çalışmış ve eğer kendisi itirafta bulunmazsa, polis örgütünden atılacağını ve karısı ve çocuklarının zor duruma düşeceğini söylemiştir. Arkadaşının durumuna üzülen sanık, itirafta bulunmuş; ancak, ifadesi mahkeme tarafından özgür irade ürünü olmadığı gerekçesiyle hukuka aykırı sayılmıştır. Dinçer, 21; Başer/Yenidünya, 41.

⁴³⁹ Başer/Yenidünya, 41.

⁴⁴⁰ Şahin, Sanığın Sorgusu, 201.

⁴⁴¹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 289.

iradi davranma ve iradi karar vermesini tehlikeye sokabilecek her türlü davranışın⁴⁴² aldatma olarak kabul edilmesi zorunludur. Bu anlamda, şüpheli veya sanığın, kendisini suçlayıcı beyanda bulunma konusunda kendi kararını serbestçe verebilmiş sayılmasının şartı, bir ifade veya sorguda neyin olup bittiğini tam olarak bilebilmesidir. Kişi, davranışının hangi sonuçları doğuracağını bilebildiği takdirde, onun iradi kararından söz edilebileceğinden; şüpheli veya sanık aynı zamanda durumu anlayabilme imkanına da sahip olmalıdır. Bu nedenle şüpheli veya sanığa, ifadenin, sorgunun ya da kendi beyanının önemi veya delil durumu hakkında yanlış, fakat beyanı üzerinde etkili olabilecek bilgiler sunulması halinde; şüpheli veya sanık isteyerek beyanda bulunmuş gibi görünse de, gerçekte iradesi ifadeyi alan veya sorgulayanın yanlış bilgileri neticesinde sakatlanmıştır. Dolayısıyla bu ifade alma veya sorgu bakımından yasak bir usul uygulanmış sayılacaktır⁴⁴³.

bb. Aldatmanın Konusu

Şüpheli veya sanığın aldatılması, hukuki sorunlarda olabileceği gibi, olaya ilişkin de olabilir. Hukuki bir konuda aldatma, örneğin, müdafinin hukuki yardımından yararlanılmamasının hukuk sisteminde kural olduğunun⁴⁴⁴, şüphelinin tanık olarak

---

⁴⁴² İfade alma ve sorgu sırasında, şüpheli veya sanığa verilen ve yanıltıcı olmayan bilgiler de, onun iradesi üzerinde etkili olabilir; beyanının seyrini değiştirebilir. Şüpheli veya sanığa, ifade ve sorgu sırasında sorular sorularak; ondan suça ilişkin bilgi alınmaya, delillere ulaşılmaya ve beyanındaki çelişkiler giderilmeye çalışılmaktadır. Şüpheli veya sanık, kendisine yöneltilen bu sorular karşısında şu veya bu şekilde bir davranış içerisine girme ve cevap verme zorunluluğu hissedeceğinden; etkilenme, ifade ve sorgunun yapısı gereği olacaktır. Aldatma bakımından şüpheli veya sanığın, özgür iradesinin etkilenmesini hukuka aykırı hale getiren, şüpheli veya sanığa doğru olmayan bilgilerin verilmesi veya şüpheli veya sanıktaki mevcut hatalardan yararlanılmasıdır. Kaymaz, 104 vd.

⁴⁴³ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 289 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 201 vd.; Kaymaz, 106 vd.

⁴⁴⁴ Beycan davasında, İngiliz vatandaşı olmayan sanık Beycan'a karakola getirildiğinde, "Normal uygulama olarak yaptığımız gibi, avukat hazır bulunmaksızın ifadenin alınmasını onaylıyor musun?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. İngiliz hukukuna göre, sanık, avukatın hukuki yardımından faydalanma hakkı konusunda aydınlatılmalıdır. Dolayısıyla mahkeme, olayda kolluğun tutumunun aldatma olduğuna hükmetmiştir. V.Bıçak, Hileli Delil Toplanır mı?, (Kısaltma: Hileli Delil), Radikal Gazetesi, 12.02.2001, 9; www.vahitbicak.com, 1 vd.

sorgulanacağı, dolayısıyla beyanda bulunmaya ve gerçeği söylemeye mecbur olduğunun, itham konusu suçun sadece bir adli para cezası ile cezalandırılacağı, şüpheli veya sanığın susmasının suçluluğuna delil olacağı veya ikrarının mutlaka cezayı hafifletici bir sebep olarak dikkate alınacağı söylenmesi gibi, hukuki durumu tam olarak yansıtmayan, hukuki duruma aykırı bilgiler verilmesi şeklinde ortaya çıkabilir⁴⁴⁵. Hukuki durum hakkında yanlış bilgi verilerek veya şüpheli veya sanıkta hukuki durum hakkında mevcut olan yanlışlığı düzeltilmeyerek, şüpheli veya sanığın özgür iradesine dayanarak beyanda bulunması ya da bulunmaması engellenmektedir. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın, hukuki durum hakkında aldatılması CMK'nun 148.maddesi anlamında, yasak bir ifade alma ve sorgu usulü teşkil etmektedir.

Olaya ilişkin aldatma ise, “abartma” veya “basite alma” şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Gerçeğe aykırı olarak şerik veya şeriklerin ikrarda bulunduğu, şeriklerin veya tanıkların onu suçlayacak yönde ifade verdiklerinin söylenmesi veya parmakizi, kan damlası, saç kılı gibi fiziksel delillerin olay yerinde bulunduğu şeklinde olmayan delillerin varmış gibi gösterilmesi⁴⁴⁶ yoluyla, şüpheli veya sanıktan bir itiraf elde edilmeye çalışılması durumunda “abartma” söz konusudur. Basite alma ise, ithamın ciddiyetini küçümseyerek, şüpheli veya sanığa gerçek olmayan bir rahatlık duygusunun verilmesi suretiyle gerçekleştirilebileceği gibi; şüpheli veya sanığa, sempati ve anlayış gösterilmesi, işlenen fiilin moral olarak haklı çıkarılması şeklinde de gerçekleştirilebilir. Kasten öldürme suçunun sanığına mağdurun yaşadığının, zimmet suçu sanığına ücretlerin ve çalışma şartlarının çok kötü olmasının fiilin asıl sorumlusu olduğunun, tecavüz suçu sanığına mağdurun fiile rıza gösterdiğinin söylenmesi, “basite alma”nın tipik örnekleridir. Hem abartma, hem de basite alma yöntemlerinde, şüpheli veya sanığa, suçu itiraf etmesinin herhangi bir önemi olmadığı hissi verilmektedir. Abartmada şüpheli veya sanığa, ne olursa olsun cezalandırılacağı izlenimi verilirken; basite almada, fiilinden dolayı cezalandırılmayacağı ya da hafif bir cezaya çarptırılacağı

⁴⁴⁵ Dinçer, 22; Şahin, Sanığın Sorgusu, 203 vd.; Bıçak, Hileli Delil, 9; www.vahitbicak.com, 1 vd.

⁴⁴⁶ İngiltere’de Mason davasında, kolluk bu tarz bir aldatma gerçekleştirmiştir. Sanığın avukatına, kolluk tarafından, sanığın parmak izlerinin sabotajda kullanılan şişe parçaları üzerinde bulunduğu, gerçek olmadığı halde söylenmiştir. Bu durum karşısında sanık avukatı, sanığa suçunu itiraf etmesinin en iyi seçeneği olduğunu söylemiş ve bunun üzerine sanık da, suçunu itiraf etmiştir. Bıçak, Hileli Delil, 9.

izlenimi verilmektedir. İster basite alma, ister abartma şeklinde gerçekleştirilsin, şüpheli veya sanığa olaya ilişkin yanlış bilgi verilerek, onun irade özgürlüğü engellenmekte ise, bu, bir yasak ifade alma ve sorgu usulü teşkil edecektir⁴⁴⁷.

İfade alan veya sorgulayan, her ne kadar, şüpheli veya sanığa gerçek dışı bir şey söyleyemezse de, gerçeğin ne kadarını söylemesi gerektiği ifade alma ve sorgu tekniğini ilgilendiren bir husustur. Zira ifade almanın ve sorgunun amacı, suç hakkında bilinen her şeyin şüpheli veya sanığa söylenmesi değildir. Gerektiğinde bazı bilgiler şüpheli veya sanıktan saklanarak, onun beyanlarını, eldeki mevcut bilgilerle karşılaştırabilmek ve gerçeği söyleyip söylemediğini belirlemek, dolayısıyla maddi gerçeğe ulaşmak için gereklidir. Ancak olayın nelerden ibaret bulunduğu, şüphe sebepleri ve sahip olduğu haklar, şüpheli ve sanığa bildirilmek durumundadır⁴⁴⁸.

Öte yandan şüpheli veya sanığa, belli yönde beyanda bulunmasının yararına olacağı söylenmesi veya doğru konuşması gibi ihtarların yapılmasının, hukuka uygun olup olmadığı, üzerinde durulması gereken ve öğretilerde tartışmalı bir husustur⁴⁴⁹. Gerçekten de şüpheli veya sanığa, kendisinin davranışından doğacak olumlu veya olumsuz sonuçların bildirilmesi, şüpheli veya sanığı belli yönde bir davranışa sevkedecektir. İhtar üzerine açıklamada bulunmadan önce şüpheli veya sanık, ihtar doğrultusunda kişisel yararlarını bir değerlendirmeye tabi tutacak ve sonuç olarak, onun irade özgürlüğü etkilenecektir. Dolayısıyla şüpheli veya sanığa, suç konusunda şu veya bu şekilde beyanda bulunması yönünde yapılan ihtarlar, ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığın beyanının özgür irade sonucu olması arandığından, hukuka aykırı

---

⁴⁴⁷ Bıçak, Hileli Delil, 9.

⁴⁴⁸ Kaymaz, 106; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 290; Şahin, Sanığın Sorgusu, 204 vd.

⁴⁴⁹ Cihan, burada ikaz ve ihtar ayrımı yaparak, ikazların, şüpheli veya sanığın, irade özgürlüğünü ihlal etmediğini, aksine ikazın yapıldığı şüpheli veya sanığın, kendisinin içinde bulunduğu hukuki durum hakkında bilgi sahibi olmasının sağlandığını belirtmektedir. Dolayısıyla Cihan'a göre, ifadeyi alan veya sorgulayan, şüpheli veya sanığın yararlanabileceğine inandığı bütün ikazları yapmalıdır. Ancak Cihan, ihtarların, şu veya bu şekilde, şüphelinin veya sanığın irade özgürlüğü üzerinde etki yaptığından, hukuka aykırı sayılması gerektiğini savunmaktadır. E.Cihan, Ceza Muhakemesi Hukukunda İkaz, İhtar, Hukuka Aykırı Vaad ile Telkin Kavramları, (Kısaltma: İkaz, İhtar), İÜHFM, C:35, S:1-4, 1970, 129 vd.

kabul edilmelidir. Bununla birlikte ifade alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığı, doğruyu söylemesi konusunda uyarması mümkündür ve şüpheli veya sanığın bu uyarı üzerine yaptığı açıklamalar hukuka uygundur. Ancak ifadeyi alan veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığı doğruyu söylemesi konusunda uyarırken, tehdit etmesi⁴⁵⁰ ya da kanuna aykırı bir yarar vaat etmesi⁴⁵¹, hem yapılan uyarıyı, hem de bu uyarı sonucunda elde edilen beyanı hukuka aykırı hale getirecektir⁴⁵².

cc. Kasdi Aldatma veya Dikkatsizlik Sonucu Hataya Sevketme

Şüpheli veya sanığın, ifade alan veya sorgulayan tarafından kasdi olarak aldatılması kesin olarak yasaklanmış durumdadır. Böyle bir durumda aldatmanın hukuki duruma ya da olaya ilişkin olmasının bir önemi bulunmamaktadır; her halükarda kullanılan usul, CMK'nun 148.maddesi anlamında ifade alma ve sorgu esnasında kullanılması yasak olan bir usuldür⁴⁵³. Şüpheli veya sanığın kasdi olarak aldatılması için kullanılan en yaygın yöntem, şüphelinin veya sanığın bulunduğu hücreye, suçlu görünümünde bir kolluk görevlisinin yerleştirilmesi ve bu kolluk görevlisinin sohbet esnasında şüpheli veya sanıktan bilgi almasının sağlanmasıdır⁴⁵⁴. Şüpheli veya sanığın, bu şekilde elde edilen beyanlarının özgür iradesine dayandığını söylemek mümkün değildir. Zira, özgür iradeye dayanan bir beyandan söz edebilmek için, şüpheli veya sanığın karşısındaki kişinin kolluk görevlisi olduğunu bilmesi ve beyanlarının aleyhine

---

⁴⁵⁰ İfadeyi alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığı tehdit etmesi, ilerleyen bölümlerde “cebir veya tehditte bulunma” başlığı altında inceleneceğinden burada bu hususa ilişkin bir açıklamada bulunulmayacaktır.

⁴⁵¹ İfadeyi alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığa, kanuna aykırı bir yarar vaat etmesi, ilerleyen bölümlerde “kanuna aykırı vaatte bulunma” başlığı altında inceleneceğinden, burada bu hususa ilişkin açıklamada bulunulmayacaktır.

⁴⁵² Kaymaz, 107 vd.

⁴⁵³ Dinçer, 24; Şahin, Sanığın Sorgusu, 207.

⁴⁵⁴ Amerika’da, Amerika Birleşik Devletleri - Henry davasında, mahkeme, sanığın hücrelerine diğer bir mahkum gibi yerleştirilen kolluk görevlisine yapılmış olan ikrarın, hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir. Sokullu Akıncı, 166. Aynı yönde görüşler için bkz. Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 198.

kullanılabileceği konusunda uyarılmış olması gereklidir⁴⁵⁵. Dolayısıyla kullanılan bu yöntem ile elde edilen beyanlar, şüpheli veya sanığın özgür iradesine dayanmamaktadır ve yargılamada kullanılabilmesi de mümkün değildir⁴⁵⁶.

Bununla birlikte kasdi olmayan, dikkatsizlik sonucu hataya veya yanılığa sevk etme bakımından bir ayırım yapılmaktadır. İfade alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığı, hukuki sorunlarda dikkatsizlik sonucunda hataya sevk etmesi durumunda, şüpheli veya sanıkta ortaya çıkan yanılmanın veya aldatılmanın hukuka aykırı olduğu kabul edilmektedir. Daha doğru bir deyişle, ifade alanın veya sorgulayanın, hukuki duruma ilişkin olarak şüpheli veya sanığı, dikkatsizlik sonucu hataya sevk etmesi hukuken korunmamaktadır. Ancak olaya ilişkin olarak, şüpheli veya sanığın dikkatsizlik sonucu hataya sevk edilmesinde, bunun bir aldatma olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktasında farklı görüşler mevcuttur⁴⁵⁷. Öğretide olaya ilişkin olarak sadece kasdi aldatmaların, aldatma sayılması gerektiği; bilgisizlik, eksik veya yanlış bilgi sonucu yapılan hatalı açıklamaların, şüpheli veya sanığı kasdi olarak hataya düşürme çabasıyla farklı değerlendirilmesi gerektiği savunulmakla beraber; bizim de katıldığımız görüşe göre, burada önemli olan aldatmanın kasden veya dikkatsizlik sonucu gerçekleştirilmesi değil; yapılan açıklama ile şüpheli veya sanığın özgür iradesinin etkilenmiş ve engellenmiş olmasıdır. Örneğin, ifade alma veya sorgu devam ederken, bir haber alan ifadeyi alan veya sorgulayan, ister getirilen bilginin yanlış olmasından, isterse kendisinden kaynaklanan yanlış anlama veya yorumlamadan dolayı, şüpheli veya sanığa, şerikinin yakalandığının bildirildiğini söyler ve bunun üzerine

---

⁴⁵⁵ Kaymaz, 105 vd. Tutuklular ve hükümlüler arasında güvensizlik duygularının yayılması ve onların ıslahı yönünden ters tepkiler doğurması yüzünden de, “koyun yöntemi” olarak adlandırılan bu yöntem eleştirilere uğramıştır. Bouzat, 101.

⁴⁵⁶ Yenisey, bu yöntemin yasak bir ifade alma ve sorgu usulü olduğunu kabul etmekle birlikte, kamu yararı ve aksi uygulamanın ülkeyi bir suçlu cennetine dönüştüreceği düşüncesiyle, bu şekilde elde edilen delillerin yargılamada kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir. F.Yenisey, Arama, Elkoyma ve Buna Bağlı Hukuka Aykırı Deliller, (Kısaltma: Arama), Hukuka Aykırı Deliller Semineri ve Sempozyumu, İstanbul, Ekim, 1996, 88.

⁴⁵⁷ Demirbaş, olaya ilişkin olarak yapılan ve ifade alanın veya sorgulayanın bilinçli olarak değil, dikkatsizlik ile şüpheli veya sanığı hataya sevk etmesi durumunda, bunun aldatma olarak değerlendirilemeyeceği görüşündedir. Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 291.

şüpheli veya sanık, ikrarda bulunursa, hakim görüşe göre, ifade ve sorguda yasak usul olan aldatmanın varlığından ötürü bu beyan değerlendirilemeyecektir⁴⁵⁸.

dd. Şüpheli veya Sanığın Sorunları Kavrayış Düzeyi ve Şüpheli veya Sanıktaki Hatalardan Yararlanma

Şüpheli veya sanığın sorunları kavrayış ve meseleleri anlayış düzeyi, ifadeyi alanın veya sorgulayanın yaptığı fiilin aldatma kapsamında değerlendirilmesi ile yakından ilgilidir. Çünkü, zeki birisi için aldatma sayılmayacak bir fiil, normal zekada ya da zeka veya kültür seviyesi düşük bir şüpheli veya sanık bakımından aldatma olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle ifade alma veya sorgu esnasında sorulan sorular, yapılan açıklamalar, şüpheli veya sanığın sorunları kavrayış düzeyine göre, şüpheyeye, yanlış veya farklı anlaşılmaya yer vermeyecek açıklıkta olmalıdır. Şüpheli veya sanığın sorunları kavrayış düzeyindeki zayıflıklardan yararlanmak, onun irade özgürlüğünü ihlal edeceğinden; şüpheli veya sanıkların özellikle dikkat ve zeka düzeyindeki farklılığa dayanarak bir takım bilgiler elde etmeye çalışmak, çoğunlukla aldatma kapsamında değerlendirilecektir. Dolayısıyla şüpheli veya sanıkların sorunları kavrayış düzeyindeki zayıflıklarına yönelmiş ve bu zayıflıklardan yararlanmayı amaçlayan hileli davranışlar, ifade alma ve sorguda yasak bir usul olan aldatmanın ortaya çıkmasına neden olurlar⁴⁵⁹.

Şüpheli veya sanıkta mevcut bulunan hatalardan yararlanmanın aldatma kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususunda, şüpheli veya sanıktaki mevcut hatanın hukuki duruma mı, yoksa maddi olaya mı ilişkin olduğuna göre bir ayırım yapılmaktadır. Buna göre, ifade alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığa, olaya ilişkin olarak hatalı bilgi vermesi ve bu bilgiler aracılığıyla şüpheli veya sanığın özgür iradesini engelleyerek ondan bilgi alması açıkça aldatmadır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, ifadeyi alan veya sorgulayan, şüpheli veya sanığı, araştırmanın durumu konusunda tam olarak aydınlatmakla yükümlü de değildir. İfadeyi alan veya

---

⁴⁵⁸ Şahin, Sanığın Sorgusu, 207; Kaymaz, 106; Dinçer, 24.

⁴⁵⁹ Dinçer, 23; Şahin, Sanığın Sorgusu, 205.

sorgulayanın bu anlamdaki yükümlülüğü, şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suç, şüphe sebeplerini ve ifade ve sorgu sırasında sahip olduğu hakları bildirmekten ibarettir. Dolayısıyla ifadeyi alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanıkta olaya ilişkin olarak mevcut bulunan yanlış değerlendirme ve düşünceleri gidermek gibi bir yükümlülüğü söz konusu değildir. Aksine ifade alan veya sorgulayan, şüpheli veya sanıktaki olaya ilişkin mevcut hatalardan, şüpheli veya sanığa başka sorular sormak ve gerçeğe uygun bilgi edinmek için yararlanabilir. Ancak şüpheli veya sanıkta, olaya ilişkin olarak mevcut bulunan hataların, ifade alan veya sorgulayan tarafından kuvvetlendirilmesi; özellikle, ilave açıklamalar suretiyle ondaki mevcut hatanın arttırılması, aldatma kapsamında değerlendirilecektir⁴⁶⁰.

Öte yandan, ifadeyi alan veya sorgulayanın, şüpheli veya sanıktaki hukuki duruma ilişkin olarak mevcut bulunan hatalardan yararlanıp yararlanamayacağı hususu öğretide tartışmalı olan bir husustur. Bizim de katıldığımız görüşe göre; ifadeyi alan veya sorgulayan, şüpheli veya sanığın kendisinden kaynaklansa bile, onun irade özgürlüğünü engelleyecek olan hukuki konulardaki hataya dayanan düşüncelerini düzeltmeli ve bunlardan yararlanmaya çalışmamalıdır. Çünkü hukuk devleti anlayışına dayanan bir ceza muhakemesinde, şüpheli veya sanık statüsünde de olsa, vatandaşın, ifade veya sorgusundaki hukuki yönlerin karanlıkta kalmayacağına dair haklı güveninin korunması gerekmektedir⁴⁶¹.

ee. Telkini Sorular ve Aldatma

Telkin, bir kimseye bir duyguyu bir düşünceyi aşılama, öğreterek belleğine sokma anlamına gelmektedir⁴⁶². Dolayısıyla şüpheli veya sanığın belli bir yönde cevap vermesini gerektiren, adeta vereceği cevapları şüpheli veya sanığa gösteren, öğreten ve belirli bir cevabın ısrarla tavsiye edildiği sorular, telkini veya diğer bir söyleyişle yönlendirici sorulardır. Telkini soruların kapsamına, lafız ve içerik bakımından belirli

---

⁴⁶⁰ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 198; Şahin, Sanığın Sorgusu, 206; Dinçer, 23; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 290 vd.

⁴⁶¹ Kaymaz, 107; Dinçer, 23; Şahin, Sanığın Sorgusu, 206.

⁴⁶² Meydan Larousse, C:12, İstanbul, 1981, 39.

bir cevabı gerektiren ya da belirli bir şeyi, kesin olarak saptanmamış olmasına rağmen, kesin sayan ve cevaba kolayca etki yapabilen tarzda sorular dahildir⁴⁶³.

Telkini soruların, ifade alma ve sorgu sırasında kullanılmasının aldatma kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktası öğretide tartışmalıdır. Öğretide hakim olan görüşe göre; telkini sorular, şüpheli veya sanığın, irade özgürlüğünü etkilemeyebileceğinden, bu tarz soruların ifade alma ve sorgu sırasında kullanılması, aldatma kapsamında değerlendirilmemelidir⁴⁶⁴. Ancak bizim de katıldığımız görüşe göre; şüpheli veya sanıkları adeta gafil avlamaya yönelik böylesi telkini soruların, şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü etkilemesi tehlikesi bulunmaktadır. Çünkü söylenen telkin edici sözler ve sorular, kişinin eğitim, kavrayış ve zeka düzeyine göre onun üzerinde az veya çok etki yapacaktır. Özellikle eğitimsiz, zeka ve kavrayış düzeyi gelişmemiş kişiler üzerinde bu tarz bir etkilenme daha fazla olacaktır. Ancak bu, eğitim seviyesi yüksek olan kişilerde etkilenmenin olmayacağı anlamına da gelmez⁴⁶⁵. Dolayısıyla en azından somut olayın özelliği gözönünde bulundurularak, telkini soruların, kişinin irade özgürlüğünü etkilemesi halinde aldatma kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Şüpheli veya sanığın küçük olması durumunda ise, telkini sorular, her durumda aldatma kapsamında değerlendirilerek yasak sayılmalıdır⁴⁶⁶.

---

⁴⁶³ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 292; Şahin, Sanığın Sorgusu, 208; Dinçer, 24.

⁴⁶⁴ Bu görüşler için bkz. Cihan, İkaz, İhtar, 136.

⁴⁶⁵ Amerika’da yaşanmış olan bir olay, telkini soruların eğitim düzeyi yüksek olan kişiler üzerinde de etkili olabileceğini göstermektedir. Amerika’da bir mahkeme başkanı, sigara tiryakisi olan beş tanınmış ceza avukatına, “Camel sigara paketinin üzerinde resmi görülen adam, deveye binmiş midir, yoksa deveyi yularından tutarak mı götürmektedir?” sorusunu yöneltmiş; avukatlardan dördü, adamın deveyi yularından çektiğini, biri ise deveye bindiğini söylemiştir. Oysa sigara paketinin üzerinde deve resmi vardır, fakat bu deveye binen ya da yularından çeken herhangi bir adam bulunmamaktadır. Olayda da görüldüğü gibi, yüksek bir eğitim seviyesini gerektiren bir meslek grubuna dahil olan ve üstelik ceza hukuku alanında çalışan beş tanınmış avukat dahi, kendilerine yöneltilen telkin edici bir sorudan etkilenebilmektedirler. Kaymaz, 109.

⁴⁶⁶ Cihan, İkaz, İhtar, 178 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 208; Dinçer, 24 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 292.

Öte yandan, kasıtlı olarak, şüpheli veya sanığı hataya sevketmeyi amaçlayan, örneğin, iki suçtan birini tercih etmeye zorlayıcı⁴⁶⁷, tuzak sorular da, telkini sorular kapsamında değerlendirilmeli ve şüpheli veya sanığın iradesini engellemesi durumunda, aldatma sayılarak hukuka aykırı kabul edilmelidir⁴⁶⁸.

ff. Gizli Ses ve Görüntü Kaydı Alma

İfade ve sorgunun kaydında teknik imkanlardan yararlanma başlığı altında incelendiği gibi, ifade ve sorgu esnasında, tutanak yerine geçmek veya tutanağa yardımcı olmak amacıyla, ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılması mümkündür. Şüpheli veya sanığın, beyanlarının ses ve görüntü kaydedici araçlar tarafından sabitleştirildiğini bilmesi şartıyla ifade veya sorguda bu cihazların kullanılabilmesi mümkündür. Ses ve görüntü kaydedici cihazların, ifade ve sorgu esnasında kullanılabilmesi için, bu hususun şüpheli veya sanığa bildirilmesi yeterlidir; şüpheli veya sanığın, bu duruma açıkça rıza göstermesi aranmayacaktır⁴⁶⁹.

Bununla birlikte, şüpheli veya sanığa, ses veya görüntü kaydedici cihazların kullanılacağına dair herhangi bir uyarı yapılmaksızın, bu cihazların ifade alma ve sorgu esnasında kullanılması, şüpheli ve sanığın hem özgür iradesinin⁴⁷⁰, hem de ifade ve

---

⁴⁶⁷ Müşteki M, sanık S'nin kendisinden yasadışı bir örgüt adına para istediğini belirterek S'den şikayetçi olmuştur. Yapılan araştırmada S'nin örgüt ile bir bağlantısının olmadığı, müşteki M ile uzun zamandan beri yakın ilişkisinin olduğu ve aralarındaki ihtilafın aslında bir alacak meselesi olduğu anlaşılmıştır. Bu durumda iftira suçunu işlediğinden şüphelenilen M'ye, iftira suçuna ilişkin savunması sorulmadan; S ile çok uzun zamandır yakın ilişkisi olduğu ve S'nin evine zaman zaman gelerek uzun süre misafir olarak kaldığı açıklandıktan sonra; yasadışı örgüt üyesi sanık S'yi uzun süre evinde barındırarak örgüt üyesi sanığa yataklık suçunu işlediğinden dolayı savunması sorulmuştur. Bu şekilde ciddi bir suçlama ile karşılaşan M'nin muhtemelen ilk tepkisi, S'nin yasadışı örgüt üyesi olmadığı şeklinde olacaktır. M'nin bu cevabı da, iftira suçunun ikrarı anlamına gelecektir. Dolayısıyla olayda sorulan tuzak soru ile M'nin daha ağır olan bir suç ile daha hafif olan bir suç arasında tercih yapması sağlanmaktadır. Kaymaz, 109.

⁴⁶⁸ Kaymaz, 109; Dinçer, 25; Şahin, Sanığın Sorgusu, 208.

⁴⁶⁹ Dinçer, 25; Şahin, Sanığın Sorgusu, 208.

⁴⁷⁰ Kaymaz, ses veya görüntü kaydından şüpheli veya sanığın haberi olmaması durumunda, bu kayıttan onun özgür iradesinin etkilenmesinin söz konusu olamayacağını ileri sürmüştür. Ancak şüpheli veya

sorgunun her aşamasında kullanabileceği susma hakkının ihlali⁴⁷¹ anlamına gelecektir. Öğretide hakim olan ve bizim de katıldığımız görüşe göre; ifade ve sorgu esnasında gizli ses ve görüntü kaydı alınması, aldatma kapsamında değerlendirilmelidir⁴⁷².

---

sanığın, kendisini suçlayıcı beyanda bulunma konusunda kendi kararını serbestçe verebilmiş sayılmasının şartı, yani şüpheli veya sanığın özgür bir iradeye dayanarak karar vermesinin şartı, bir ifade veya sorguda neyin olup bittiğini tam olarak bilebilmesidir. Oysa şüpheli veya sanığa, ifade alma veya sorgu esnasında ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanıldığının söylenmemesi, onun bir ifade ve sorgu esnasında nelerin olup bittiğini tam olarak bilememesine neden olacaktır. Kaldı ki, şüpheli veya sanık, ifade alma veya sorgu esnasında, daha sonra bu sözlerinden geri dönmemesinin mümkün olduğunu ya da ifade alma veya sorgunun ilerleyen bölümlerinde susma hakkını kullanabileceğini düşünerek de beyan da bulunmuş olabilir. Oysa gizli ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılması ile, şüpheli veya sanığın elinden bu imkan alınmış olmaktadır. Dolayısıyla bu cihazların gizli kullanılması ile şüpheli veya sanığın özgür iradesine dayanarak kendisini suçlayıcı bir beyanda bulunup bulunmamaya karar vermesi engellenmektedir. CMK'nun 147.maddesinin 1 fıkrasının h bendinde, ifade ve sorgu işlemlerinin kaydında teknik imkanlardan yararlanılabileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak bu teknik imkanlardan yararlanmanın, şüpheli ve sanık haklarını ihlal etmemesi için, ifade ve sorgunun kaydında teknik imkanlardan yararlanılacağı şüpheli veya sanığa bildirilmesi gerekmektedir.

Kaymaz'ın gizli ses ve görüntü kayıtlarının şüpheli veya sanığın özgür iradesini etkilemediği yönündeki görüşleri için bkz. Kaymaz, 110.

⁴⁷¹ Bailey ve Smith davasında, iki sanık ifade alma esnasında susma hakkını kullandıklarını beyan etmişlerdir. Bunun üzerine bu iki sanık, gizli dinleme cihazları ile donatılmış olan bir hücreye kendi aralarında konuşurlarken, işledikleri suçu itiraf edebilirler düşüncesi ile konulmuşlardır. Sanıkların gizli dinleme cihazları yerleştirildiğinden şüphelenmemesi için de, iki kolluk sanıkların önünde, ikisinin aynı hücreye konulması konusunda tartışmışlardır. Kolluk kuvvetlerinden bir tanesi sanıkların aynı hücreye konulmasına karşı çıkarken; diğeri aynı hücreye konulmalarını istemiştir. Sonuçta sanıklar hücrede, suçlarını itiraf da içeren konuşmalar yapmışlardır. Bu davada da görüldüğü gibi, gizli ses ve görüntü kaydı, susma hakkını kullandığını beyan eden şüpheli veya sanıklardan beyan elde etmek için kullanılan hileli bir yöntemdir. Kaldı ki, şüpheli veya sanık, ifade alma veya sorgunun başında susma hakkını kullanmasa dahi, ifadenin veya sorgunun ilerleyen bölümlerinde bu hakkını kullanabilir ya da ifade ve sorgunun sonunda tutanağı imzadan kaçınabilir. Oysa gizli ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılması halinde, şüpheli veya sanık, susma hakkını, ifade veya sorgunun en başında, konuşmaya başladığı anda kaybetmektedir. Bıçak, Hileli Delil, 9; Şahin, Sanığın Sorgusu, 209.

⁴⁷² Şahin, Sanığın Sorgusu, 208 vd.; Dinçer; 25.

f. Cebir veya Tehditte Bulunma

İfadeyi alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığa cebir veya tehditte bulunması, CMK'nun 148.maddesi anlamında ifade alma ve sorguda uygulanması yasak olan bir usuldür. Cebir veya tehditte bulunma, aslında kötü davranma kapsamında değerlendirilebilecek hareketlerdir⁴⁷³. Cebir, hukuken, gerek doğal olaylar, gerekse bir başka kişinin fiili nedeniyle, bir kimsenin rızasına aykırı olarak bir hareketi yapmaya ya da yapmamaya zorlanması anlamına gelmektedir⁴⁷⁴. Ceza Hukuku anlamında cebir ise, hukuk düzenince izin verilen müdahalelerin dışında kalan ve sırf muhatabından beyan elde etmek amacıyla vücuda yapılan acı ve ızdırap veren fiziki müdahalelerdir⁴⁷⁵. Cebir özellikle bedene yönelik olduğunda, bunu, kötü davranma veya işkenceden ayırabilmek oldukça güçtür. Ancak öğretilerde işkence ve kötü davranma da, şüpheli veya sanığa bedensel yönden acı vermenin yanında, ruhsal acı vermenin de hedeflendiği; oysa cebirde sadece bedensel bir acının verilmek istendiği savunulmaktadır⁴⁷⁶. Oysa kötü davranma ve işkence başlıkları altında da açıklamaya çalıştığımız üzere, cebir kapsamında değerlendirilebilen ve şüpheli veya sanığın özgür iradesini engelleyen her türlü hareket kötü davranma kapsamında değerlendirilebilir. Kötü davranma teşkil eden fiillerin sistematik olmaları, belli bir süreç içinde tekrarlanmaları ve ruhsal etkilerinin de bir süre veya ömür devam etmesi halinde de, işkencenin varlığından söz edilir. Bu nedenle cebir olarak nitelendirilebilecek fiillerin kötü davranma; bu fiillerin sistematik olması, süreklilik arz etmesi ve ruhi etkilerinin de bir süre devam etmesi durumunda işkence kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Dolayısıyla CMK'nun 148.maddesinde işkence ve kötü muamelenin yanında, ayrıca cebir kavramına da yer verilmiş olmasının, kanun koyucunun anlamı güçlendirme çabasının bir sonucu olduğu kanaatindeyiz.

---

⁴⁷³ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 199; Kaymaz, 111; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 292.

⁴⁷⁴ Türk Hukuk Lugatı,46 vd.

⁴⁷⁵ Öztürk, Yeni Delil Yasakları, 133.

⁴⁷⁶ Kaymaz, 111; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 292; İ.Şahin, 355.

Ceza muhakemesinde, şüpheli veya sanığa bazı zorlayıcı tedbirlerin uygulanması kabul edilmiştir. Örneğin, gözaltına alınmak istenen şüphelinin kolluğa karşı şiddet kullanması durumunda, kolluk bu şiddet ile orantılı olmak kaydıyla şüpheliye karşı şiddet kullanabilir. Benzer şekilde kolluğun, kendisine zarar vermek isteyen şüpheliye karşı, bunu engelleyecek oranda şiddet kullanması da mümkündür. Dolayısıyla ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığın bazı zorlayıcı tedbirlerin konusu olması mümkündür; ancak, şüpheli veya sanık ifade veya sorgu sırasında beyanda bulunması için zorlanamaz; bu amaçla şüpheli veya sanığa karşı cebirde bulunulamaz⁴⁷⁷.

Cebir gibi, şüpheli veya sanığa yönelik olarak bir tehditte bulunulması da, onun irade özgürlüğünü engellemesi durumunda, ifade alma ve sorgu sırasında uygulanması yasak olan bir usul teşkil edecektir. Tehdit, ayrı bir suç olarak TCK'nun 106.maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin gerekçesine göre; tehdit halinde, gerçekleşmesi failin isteğinin yerine getirilmesine bağlı bir tecavüz veya kötülük mağdura bildirilmektedir. Böylece mağdur, tehdit konusu tecavüzün ileride vuku bulacağı beyanıyla korkutulur, belli bir davranışta bulunmaya zorlanmaktadır⁴⁷⁸. Dolayısıyla ifadeyi alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığı, beyanda bulunmaması halinde hakkında, gerçekte mevcut olmayan veya mevcut olsa bile olayda uygulanmasına imkan bulunmayan⁴⁷⁹, bir tedbirin uygulanacağı konusunda korkutarak, şüpheli veya sanığın özgür iradesini etkilemesi ve bu yolla beyanını elde etmesi⁴⁸⁰, CMK'nun 148.maddesi anlamında tehdit kapsamında değerlendirilecektir⁴⁸¹.

---

⁴⁷⁷ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 199; İ.Şahin, 355; Kaymaz, 111.

⁴⁷⁸ Centel/Zafer/Çakmut, 189 vd.

⁴⁷⁹ Alman Federal Mahkemesi de, olayda kullanılması mümkün olan tedbirler hakkında şüpheli veya sanığın uyarılmasının tehdit kapsamında değerlendirilemeyeceğine hükmetmiştir. Başer/Yenidünya, 43.

⁴⁸⁰ Askeri Yargıtay kararına konu olan bir olayda; bir ölüm olayı ile ilgili olarak askeri savcı tarafından ifadesi alınan sanığa, gerçeği söylediği takdirde kendisine yardımcı olunacağı, eyleminin tedbirsizlikle ölüme sebebiyet verme suçunu oluşturmasının mümkün olduğu, bu takdirde cezasının ertelenebileceği; aksi halde ise oturduğu çarşafın kefeni olabileceği söylenmiş, bunun üzerine sanık suçunu ikrar etmiştir. Askeri Yargıtay burada, yapılan eylemin mevzuat hakkında hiç bilgisi olmayan kişiye yapılan bir telkin olduğunu ve bunun da aldatma teşkil ettiğine ve elde edilen delillerin kullanılmayacağına hükmetmiştir. Askeri Yargıtay her ne kadar buradaki eylemin, hukuki duruma yönelik bir aldatma olduğuna hükmetse

Tehdidin zımnen veya fiili olarak gerçekleşmesi de mümkündür. İfadeyi alan veya sorgulayanların, şüpheli veya sanığın yanında, daha önceden yapmış oldukları işkenceler ile ilgili sohbet etmeleri ya da şüpheli veya sanığa, işkence yapıldığı iddia edilen bir kişinin bağırtılarının ve iniltilerinin dinlettirilmesi halinde, bu bağırtılar ister gerçek, ister bir senaryo eseri olsun, kişinin iç huzuru ve dolayısıyla özgür iradesini etkilediğinden tehdit sayılır ve bu gibi hallerde elde edilen beyanlar da, CMK'nun 148.maddesi doğrultusunda değerlendirme dışı bırakılır⁴⁸².

TCK'nun 106.maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere, tehdidin doğrudan doğruya şüpheli veya sanığın kendisine yönelik olması gerekmez. Olayla hiç ilgisi olmayan üçüncü kişilere yönelik tehditler de, eğer şüpheli veya sanığın özgür iradesini engelliyor ve beyanı üzerinde etkili oluyorsa, yasak bir usul olarak değerlendirilecektir. Gerekçeye göre burada tehdidin yöneldiği üçüncü kişi ile mağdur arasında bir akrabalık veya yakınlık ilişkisi bulunmalıdır. Yakınlık ilişkisinden anlaşılması gereken; mağdurun, üçüncü kişiye duyduğu yakınlıktır. Buna göre; somut durumda eğer o kişiye yönelik tehdit olmasaydı, şüpheli veya sanık açıklamada bulunmayacaktı, denilebilmelidir. Ancak muhakeme konusu suçun aydınlatılmasına katkıda bulunmak ve dolayısıyla bu amaca yönelik herhangi bir ceza muhakemesi tedbirine katlanmak yükümlülüğünde olan birisi, örneğin, şerikler, bu kapsamda değerlendirilemezler⁴⁸³.

Aldatmanın konusu başlığı altında da açıklanmaya çalışıldığı üzere, şüpheli veya sanığın davranışlarının sonucu konusunda uyarılması, hatırlatmada bulunulması veya

---

de, aslında söz konusu eylem bir tehdittir. Askeri savcı tarafından sanığa, gerçeği söylememesi durumunda, oturduğu çarşafın kefeni olacağı söylenmektedir. Dolayısıyla sanık, gerçeği söylememesi durumunda idam cezasına çarptırılmakla tehdit edilmektedir. Karar özeti için bkz. Kaymaz, 128.

⁴⁸¹ İ.Şahin, 359; Dinçer, 31; Kaymaz, 121; Şahin, Sanığın Sorgusu, 218.

⁴⁸² Kaymaz, 122; İ.Şahin, 359. Amerikan Federal Mahkemesi kararına konu olan bir olayda ise, sanığa doğrudan doğruya yalan makinası uygulaması yapılmamış; ancak ona kendisine yalan makinası uygulaması yapılacağı bildirilmiştir. Sanık da bunun üzerine korkarak, ikrarda bulunmuştur. Amerikan Federal Mahkemesi, yalan makinası uygulaması yapılacağı söylenmesinin tehdit olduğunu belirterek, elde edilen beyanın hukuka aykırı olduğuna hükmetmiştir. Yenisey, Arama, 78.

⁴⁸³ Şahin, Sanığın Sorgusu, 218.

bilgi verilmesi yasak değildir ve bu tür uyarılar tehdit kapsamında da değerlendirilemezler. Şüpheli veya sanığın açıkça suçsuz olan bir kişiyi, suç işlemiş olmakla itham etmesi halinde, bu davranışının iftira suçuna sebebiyet vereceğinin hatırlatılması ya da önceki açıklamalarını inkar eden şüpheli veya sanığa, bu tutumunun muhtemel aklanma ihtimalini azaltacağına bildirilmesi gibi, şüpheli veya sanığın kararlarına yapılan bu tür müdahaleler, onun kendi menfaatlerinin gerçek değerini düşünmesine fırsat verdiğinden, hukuka uygun sayılırlar. Ancak bu tür açıklamalar yapılırken dahi dikkatli davranılmalı; bu açıklamalar ve uyarılar yapılmaksızın şüpheli veya sanıktan beyan elde edilebilecek durumlarda, bunların yapılmasından kaçınılmalıdır⁴⁸⁴. Çünkü içinde bulunduğu hukuki durumun sonuçlarının şüpheli veya sanığa bildirilmesi dahi, bazı durumlarda onu şu veya bu yönde bir beyanda bulunmaya sevk edebilir⁴⁸⁵.

Öte yandan, ifadeyi alanın veya sorgulayanın söylemiş olduğu sözlerin tehdit mi, uyarı mı, hatırlatma mı, yoksa bilgi verme mi olduğunu tespit etmek her zaman mümkün olmadığı gibi; bu sözlerin şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü etkileyip etkilemediğini önceden soyut olarak belirleyebilmek de zordur. Sözlerin söylendiği ortam, kişinin içinde bulunduğu durum, sözlerin söyleniş biçimi ve zamanı, kişinin özgürlüğünün kısıtlanmış olup olmaması, ses tonunun alçaltılıp yükseltilmesi, sözleri söyleyen kişinin mimikleri, sözlerin soru veya emir şeklinde söylenmesi gibi bütün durumlar, iradenin etkilenip etkilenmemesinde birer etmendir. Dolayısıyla bütün bu hususlar gözönünde bulundurularak, şüpheli veya sanığın iradesi üzerinde etkili olan her türlü korkutucu söz ve eylem tehdit niteliğinde sayılmalıdır⁴⁸⁶.

---

⁴⁸⁴ Dinçer, 31; Şahin, Sanığın Sorgusu, 218.

⁴⁸⁵ Kaymaz, 123.

⁴⁸⁶ İ.Şahin, 360; Kaymaz, 123 vd.

g. Bazı Araçları Kullanma

aa. Genel Olarak

Ceza muhakemesinde maddi gerçek araştırıldığından, şüpheli veya sanığın söylediği sözlerden hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğunun tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu tespitin yapılabilmesi amacıyla da, pozitif bilimlerin sunduğu kolaylıklardan yararlanmak gündeme gelmiştir. Gerçekten de insan vücudunun değişik olaylar karşısındaki tepkisi birbirinden farklı olmaktadır⁴⁸⁷. Vücut tehlike anında derhal savunma konumuna geçmekte; vücuttaki bazı organlar çeşitli salgılar salgılamakta, kan basıncı yükselmekte, solunum ve kalp atışı hızlanmaktadır. Vücutun kızgınlık ve neşe anındaki tepkileri ise daha farklı olmaktadır. Vücutun gösterdiği bu farklı tepkilerin tespiti amacıyla, bazı araçların kullanılması gündeme gelmiştir. Ancak zaman içerisinde kullanılan bu yöntemlerin hukuka uygun olmadığı kabul edilerek; şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü ortadan kaldıran araçların ifade alma ve sorgu sırasında kullanılması yasaklanmıştır⁴⁸⁸.

Özellikle fiziki tamlığı veya sağlamlığı ihlal eden, kişinin vücuduna doğrudan müdahale teşkil eden her tedbir, bazı araçları kullanma kavramı kapsamında değerlendirilir. Tamamen ağrısız veya hiç bir iz ya da etki bırakmayan fiziksel müdahaleler de, bu kavrama dahildir⁴⁸⁹.

---

⁴⁸⁷ Daha ilköğretimden beri insanın psikolojik durumu ile fizyolojik tepkileri arasındaki ilişki insanoğlunun ilgisini çekmiş, bu ilişkiden yararlanılarak, basit bazı yöntemler kullanılmak suretiyle insanın doğruyu söyleyip söylemediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Çinliler bu amaçla, suç işlediğinden şüphelenilen kişinin ağzına bir avuç pirinç koymakta ve ardından sorgusunu yapmaktaydılar. Sorgunun sonunda kişinin ağzından çıkan pirinç ıslak ise bu onun suçsuz olduğu anlamına gelmekte; kuru ise suçlu olduğu anlamına gelmekteydi. İlk bakışta saçma gibi görünen bu işlem, aslında doğru bir temele dayanmaktadır. İşlemiş olduğu suçun ortaya çıkmasının verdiği heyecan ile kişinin tükürük salgısının durduğu, günümüzde bilimsel olarak da kabul edilmektedir. Kaymaz, 112.

⁴⁸⁸ Kaymaz, 112; İ.Şahin, 356; Başer/Yenidünya, 42.

⁴⁸⁹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 292; İ.Şahin, 356; Kaymaz, 111; Dinçer, 26; Şahin, Sanığın Sorgusu, 210.

Vücuda yapılan müdahaleler, müdahalenin özelliğine göre kötü muamele ya da işkence kapsamında değerlendirilebileceği gibi; bir enjeksiyon söz konusu ise ilaç verme kapsamında da değerlendirilebilir⁴⁹⁰.

Şüpheli veya sanığa yapılan projektif testler; yalan makinası olarak da ifade edilen poligraf ve cinsel suçların araştırılmasında kullanılan pallometri, CMK'nun 148.maddesinde yasak bir ifade alma ve sorgu usulü olarak düzenlenmiş olan ve ifade ve sorgu sırasında kullanılması yasak olan araçlardan bazılarıdır⁴⁹¹.

bb. Projektif Testler

Teste tabi tutulan kişinin, kişilik yapısı veya münferit kişilik özelliklerinin açığa çıkarıldığı test işlemlerine genel olarak projektif testler denilmektedir. Burada işlem, yapılan test işlemiyle tahrik edilen, oldukça spesifik reaksiyonlar aracılığıyla ortaya çıkarılan temel varsayımlara dayanır. Reaksiyon yoluyla kişisel özelliklerin ortaya çıkarıldığı projektif testlerin işlev tarzı, insanlarda bulunan dürtülere dayanır. Bu dürtülerin yorumunda, testin uygulandığı kişinin tecrübeleri, ihtiyaçları ve korkuları ortaya çıkar. Dolayısıyla testin uygulandığı kişi, istemese dahi, tepkileri vasıtasıyla kişilik yapısı hakkında bilgi verir. Ancak projektif testlerde, yapısallaşmış olmayan, yoruma açık pek çok saha bırakan, muhtelif anlamlara gelen durum ya da görünüm; teste tabi tutulan kişi üzerinde daha sonra, onun şuursuz ruhsal ihtiyaçlarının bir ifadesi olarak fantaziler, korkular ve beklentiler ortaya çıkarır. Sonuç olarak hem bugüne kadar projektif testin, işlev yeteneğinin bulunması bakımından, denetimden geçen bilimsel bir esas ortaya konulamadığından ve hem de, yoruma açık, çok şüpheli alanlar bırakması nedeniyle bu tür testlerin, ifade alma veya sorgu sırasında şüpheli veya sanığa uygulanması, yasak bir ifade ve sorgu usulü kapsamında değerlendirilmelidir⁴⁹².

---

⁴⁹⁰ Dinçer, 26; Şahin, Sanığın Sorgusu, 210; İ.Şahin, 356.

⁴⁹¹ İ.Şahin, 356; Şahin, Sanığın Sorgusu, 210; Dinçer, 26.

⁴⁹² H.H.Kühne/V.Ö.Özbek, Ceza Muhakemesinde Koruma Tedbirleri, İzmir Barosu Dergisi, S:2, 1993, 125 vd.

cc. Poligraf

İnsan vücudunun değişik olaylar karşısındaki tepkisinin farklı olduğu tespitinden hareketle, kişi doğru söylediğinde vücut tepkilerinin farklı; yalan söylediğinde ise daha farklı olacağı düşünülmüş ve yalana karşılık gelen vücut tepkilerinin tespit edilmesine çalışılmıştır. Bu tepkileri tespit eden alete de, poligraf veya yalan makinası denilmektedir. Poligraf, Kanadalı psikiyatris J.A.Lason'un; istenirse de adrenalin salgılanmak zorunda olduğundan ve bu kesin psikolojik değişikliklere götüreceğinden, yalanda korkunun yakalanmasının mümkün olduğu düşüncesinin bir sonucudur. Poligraf, ilk defa 1910 yılında bir Kaliforniya mahkemesinde kullanıma sunulmuştur⁴⁹³.

Poligraf, ifadesi alınan veya sorgulanan kişinin kan basıncı, nabız atışı, solunumu, ter salgılaması ve bilinçsiz kas hareketlerinin ölçülmesi vasıtasıyla; kişinin kontrol edemediği reaksiyonlarından onun beyanlarının doğruluk derecesi hakkında sonuçlar çıkarmayı mümkün kılan bir alettir. İfade alma veya sorgu sırasında, poligraf şüpheli veya sanığın vücuduna bağlanarak, onun yalan söyleyip söylemediği tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu yöntemde şüpheli veya sanığa, önce suç ile ilgisi olmayan sorular sorularak, vücudunun normal tepkileri tespit edilmektedir. Daha sonra ise kişiye suç ile ilgili sorular sorularak, vücut tepkileri ölçülmekte; yanlış bir açıklamada bulunduğu takdirde, kan basıncı, nabız atışı, solunum, ter salgılaması gibi fonksiyonlarda meydana gelen değişiklikler vasıtasıyla beyanlarındaki yanlışlıklar tespit edilebilmektedir. Vücut tepkilerinin kişi doğru söylerken başka, yalan söylerken başka olacağı düşüncesi; poligraf kullanımının hareket noktasıdır⁴⁹⁴.

Ancak poligraf yönteminin kullanılmasına, öğretici tarafından çok çeşitli nedenlere dayanılarak eleştiriler getirilmektedir. Bunlardan ilki, teknik nedenlerle getirilen eleştirilerdir. Bu eleştirilere göre; bu yöntemle tespit edilen sonuçların isabeti,

---

⁴⁹³ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 292 vd.

⁴⁹⁴ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 293; Kaymaz, 113; İ.Şahin, 356; Dinçer, 27; Şahin, Sanığın Sorgusu, 210 vd.;Başer/Yenidünya, 42.

testin yapıldığı ortam ile testi yapanın becerisine bağlıdır ve bu yöntem her zaman sağlıklı sonuçlar vermeyebilir. Öncelikle, poligrafın uygulama atmosferinin her türlü etkiden arındırılmış olması gerekir. Aksi takdirde poligrafın başarılı sonuç verme şansı oldukça azdır ve şüpheli veya sanığın, istenmeyen davranışlarını değil; sadece şuursuz davranışlarını tespit edebilen kimi psikolojik test ve deneylerden farkı kalmaz. Oysa ifade veya sorgu sırasında poligraf uygulamasına baktığımızda, aletin, bir suç ithamı ile birlikte ve kolluğa ait bir yer veya adliye gibi, kişinin masum bile olsa korku ve kuşku duyabileceği bir ortamda uygulandığını görürüz⁴⁹⁵.

Ayrıca soğukkanlı veya tecrübeli bir suçlu, poligraf ile yapılan bir ifade alma veya sorgu esnasında heyecan duymayabileceği; çeşitli vücut kontrolleri ile aleti yanıltabileceği gibi, masum olan bir kişi de suç ile itham edilmekten dolayı duymuş olduğu korku ile heyecanlanabilir ve vücut tepkilerinde farklılıklar meydana gelebilir⁴⁹⁶. Kaldı ki, üzerinde poligraf uygulanan kişinin, neyin doğru, neyin yanlış olduğunu kesin ve isabetli bir şekilde tespit edememesi de mümkündür. Poligraf uygulamasında, şüpheli veya sanıktan sadece “evet” veya “hayır” şeklinde kesin cevaplar beklendiğinden; doğruyu söylediğini zanneden kişinin, vücut tepkilerinin onun yanışı söylediğini işaret etmesi de mümkündür. Örneğin, kocası öldürülmüş olan bir kadının ifadesi alınırken, kendisine yöneltilen “eşini sen mi öldürdün?” sorusuna yanıtı, “hayır” olacaktır. Bu yanıt doğru olsa bile; kadın, eşinin geç vakitte evden ayrılmasına izin verdiği için kendisini suçlu hissediyor olabilir. Böyle bir durumda da vücut tepkilerinde farklılıklar meydana geleceği için, kadının yanıtının, alet tarafından yalan söylüyor şeklinde yorumlanması mümkündür. Bununla birlikte, bazı kişilerin o anda soruşturma veya kovuşturmanın konusu olmayan başka bir suç işlemiş olmalarından dolayı verecekleri cevap, soruşturulan veya kovuşturulan suç bakımından, poligrafıtan doğru sonucun alınmasını engelleyebileceği gibi; aslında suç olmayan, fakat utanılan veya gizlenmek istenen kimi fiillerden dolayı kişinin göstereceği farklı reaksiyon da aleti yanıltabilecektir⁴⁹⁷.

---

⁴⁹⁵ Şahin, Sanığın Sorgusu, 212.

⁴⁹⁶ Sokullu Akıncı, 165; Başer/Yenidünya, 43.

⁴⁹⁷ Kaymaz, 113; Şahin, Sanığın Sorgusu, 212 vd.

Öte yandan poligraf uygulamasının başarılı sonuç vermesi, aleti kullananın becerisi ile de yakından ilgilidir. Bu beceri hem aleti iyi tanımayı, hem aletin üzerinde kullanıldığı kişinin davranışlarını sabırla denetleyip çözümlemeyi ve hem de kendi davranışlarını ve ses tonunu denetim altında tutmayı gerektirir. Dolayısıyla poligraf kullanacak kişilerin, psikoloğun, kriminoloğun, doktorun ve teknisyenin becerilerine sahip olmayı mümkün kılacak bir eğitimin geçirilmeleri gerekmektedir. Bugün bu uygulamanın kaynağı sayılan ve en ileri şekliyle ele alınan Amerika Birleşik Devletleri'nde⁴⁹⁸ dahi, yukarıda sayılan bu beceriler, 244 saatlik bir eğitimin sonucunda kazandırılmaya çalışılmaktadır⁴⁹⁹.

Ayrıca poligraf uygulaması sonuçlarının, ifade alan veya sorgulayan tarafından, şüpheli veya sanığa verilmesi ve sonuçların kendisini suçlu gösterdiği belirtilerek, suçunu ikrar etmesi hususunda şüpheli veya sanığa baskı yapılması da mümkündür. Şüpheli veya sanığın da, kendisine gösterilen test sonuçlarına göre, kendisini baskı altında hissederek ikrar da bulunması tehlikesi, poligraf yönteminin uygulandığı her durumda söz konusu olabilir. Bu tehlike özellikle, kargaşa esnasında işlenmiş suçlar bakımından söz konusudur. Çünkü kargaşa anında işlenen suçlar bakımından kişi, kendisinin suçlu mu, yoksa tanık mı olduğunu kesin olarak bilememektedir. Bu psikoloji içerisindeki bir kişi de, kendisine verilen ve suçlu olduğu sonucunu gösterdiği iddia olunan test sonucuna güvenerek suçu işlediğini ikrar edebilir⁵⁰⁰.

Kaldı ki, bu yöntemde kişinin vücudu vermiş olduğu tepkiler ile konuştuğundan, kişinin ayrıca konuşmasına gerek yoktur. Kişi, vücut tepkilerini gizlemeye çalışsa da,

---

⁴⁹⁸ Amerika Birleşik Devletleri'nde de poligraf uygulamasının çoğunlukla sanığın aleyhine sonuç verdiği; bu nedenle uygulamada, soruşturma aşamasında kullanılmasına rağmen, bir delil aracı oluşu, öğretti tarafından genellikle eleştirilmektedir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan araştırmalar göstermiştir ki, poligrafın kullanılmasında ileri derecede uzmanlaşmış kişiler dahi, sonuçların yorumlanmasında %25 oranında yanılabilirler. Almanya'da da poligraf, ceza davalarında kullanılamamaktadır. Şahin, Sanığın Sorgusu, 214; Sokullu Akıncı, 165; Kühne/Özbek, 125 vd.

⁴⁹⁹ Şahin, Sanığın Sorgusu, 213.

⁵⁰⁰ Kaymaz, 113; Şahin, Sanığın Sorgusu, 213.

poligrafda kişinin kontrol edemediği vücut tepkileri üzerinde ölçüm yapıldığından, bunu başaramamaktadır. Bu nedenle poligraf yöntemi, kişinin kendisini suçlayıcı beyanda bulunmama, kendi aleyhine delil göstermeye zorlanamama ve susma hakkının da ihlali anlamına gelir. Öte yandan devlet, poligraf kullanılmasına rıza göstererek, suçları araştırmak şeklindeki kendi görevini bireye yüklemekte ve masumluk karinesinden vazgeçmektedir. Bütün bu haklı eleştiriler de dikkate alındığında, bu yöntem bir anlamda engizisyon muhakeme usulüne geri dönüş ve ikrar elde etmeye yönelik bir işkence aleti şeklinde de yorumlanabilir. Dolayısıyla ifade alma veya sorgu esnasında poligrafın kullanılması, şüpheli veya sanık, bu uygulamaya ister rıza gösterebilir⁵⁰¹, isterse göstermesin, yasak bir ifade alma ve sorgu usulü teşkil edecektir⁵⁰².

dd. Pallometri

Pallometri de denilen pallometri yöntemi, özellikle ahlaki suçlar bakımından uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntemde, bir takım resim ve sesler yoluyla sağlanacak cinsi uyarılar karşısında penisin gösterdiği reaksiyon ölçülmektedir. Eğer seksüel şiddet suçlarının ortaya çıkartılmasında ereksiyon ölçülebilirse, bu, kişinin o suç bakımından potansiyel suçlu olarak yorumlanmasına neden olur. Pallometri de, poligraf gibi, optik ve akustik uyarıların biraraya getirilmesine ve bunun gibi alınmış olan ölçüm verilerinin yorumlanmasına ihtiyaç duyar. Ancak bu yöntem ile elde edilen sonuçların delil olarak isabetli olması bakımından tereddütler olduğu gibi; bu yöntem insan onuruna da aykırılık teşkil etmektedir. Kaldı ki bireyin özel hayatına, devletin bu

---

⁵⁰¹ Şüpheli veya sanığın rızasının bulunması halinde ve suçsuzluğunu ispatlamak amacıyla bir son çare olarak poligrafın uygulanması gerektiği görüşü öğretide ileri sürülmekle birlikte; CMK'nun 148.maddesinde açıkça, irade özgürlüğünü engelleyen yasak ifade alma ve sorgu usulleri bakımından, şüpheli veya sanığın rızasının bulunmasının bu usulleri hukuka uygun hale getirmeyeceği belirtilmiştir. Kaldı ki, kanunda açık bir düzenleme getirilmemiş olsaydı dahi, bunun şüpheli veya sanığa karşı bir baskı aracı olarak kullanılması ihtimali olduğundan ve şüpheli veya sanığa, kendisini suçlaması ya da aletin verdiği sonuçlara katlanması şeklinde iki ucu keskin bir bıçak sunmak anlamına geldiğinden, şüpheli veya sanığın rızası, poligraf uygulamasını hukuka uygun hale getiremezdi. Şahin, Sanığın Sorgusu, 214; Kaymaz, 114; İ.Şahin, 356 vd. Şüpheli veya sanığın rızasının varlığı halinde poligrafın uygulanabileceği doğrultusundaki görüşler için bkz. Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 293.

⁵⁰² Dinçer, 28; Başer/Yenidünya, 42; Kaymaz, 113; İ.Şahin, 356 vd.; Sokullu Akıncı, 165.

derecede bir müdahalesi de söz konusu olmamalıdır. Ayrıca tekrara düşmemek adına poligraf kullanılmasına getirilen eleştirilerin, pallometri bakımından da aynen söz konusu olduğunu söylemekle yetineceğiz. Dolayısıyla ifade alma veya sorgu esnasında, pallometri yönteminin uygulanması, şüpheli veya sanığın, ister rızası olsun, isterse olmasın, CMK'nun 148.maddesi anlamında bazı araçların kullanılması kapsamında değerlendirilebilecek, bir yasak ifade ve sorgu usulüdür⁵⁰³.

h. Kanuna Aykırı Yarar Vaadinde Bulunma

CMK'nun 148.maddesinde düzenlenmiş olan ve ifade alma ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usullerden bir diğeri, ifade alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığa kanuna aykırı bir yarar vaadinde bulunmasıdır. İfade alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığa, iktidarında olmayan, yetkisi kapsamında bulunmayan, kişisel veya olaya ilişkin hukuki yarar vaadinde bulunması, yasak bir ifade alma ve sorgu usulü teşkil edecektir⁵⁰⁴.

Kanunun yasak bir ifade alma ve sorgu usulü olarak düzenlediği, “yarar”, vaadin muhatabının, yani şüpheli veya sanığın kendisi açısından lehine olarak kabul edebileceği bir durumun sağlanacağı söz verilmesidir. İfade alma veya sorgulama sırasında, şüpheli veya sanığa bir yarar vaadinde bulunulmasının amacı, onun özgür iradesini engelleyerek ondan bir beyan elde etmektir. Kahve, çay veya benzeri başka bir içecek, sigara ya da öğle yemeği gibi, hoş giden bazı ufak şeylerin söz verilmesi, şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü etki altına almaya elverişli olmadıklarından, kanuna aykırı yarar vaadi kapsamında değerlendirilemezler⁵⁰⁵. Ancak aşırı derecede

---

⁵⁰³ Kühne/Özbek, 125 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 215; Dinçer, 28 vd.

⁵⁰⁴ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 200; İ.Şahin, 357; Şahin, Sanığın Sorgusu, 215; Dinçer, 29.

⁵⁰⁵ Bu tür yararların dahi kanunda öngörülen yararlar olmaması nedeniyle, kanuna aykırı yarar vaadi kapsamında değerlendirilmesi gerektiği yönündeki görüşler için bkz. Kaymaz, 115; Cihan, İkaz, İhtar, 134.

sigara tiryakisi olan bir kimseye, böyle bir sözün verilmesi, işkence ya da ilaç verme⁵⁰⁶ kapsamında değerlendirilebilir⁵⁰⁷.

Vaat edilen yararın hiç bir şekilde ya da somut olayda yerine getirilmesinin mümkün olmaması veya vaadde bulunanın yetkisi kapsamında bulunmaması, yararın kanuna aykırı olması anlamına gelir. Eğer vaat edilen yararın ifası, hukuken mümkünse, şüpheli veya sanığın iradesi bu vaadden etkilenmiş olsa bile, yarar kanuna aykırı bir yarar olarak yorumlanamaz. Şüpheli veya sanığın hakkı olan, meşru bir konuda bir yararın vaat edilmesi, aldatma⁵⁰⁸ kapsamında değerlendirilebilirse de, kanuna aykırı yarar vaadinde bulunma kapsamında değerlendirilemez. Benzer şekilde, ifade alanın veya sorgulayanın kendi yetkisine giren bir hususta, vaadde bulunması durumunda da, vaat edilen yarar kanuna aykırı bir yarar olarak yorumlanamaz. Ancak vaat edenin yetkisi kapsamında bulunmayan yararların vaat edilmesi, kanuna aykırı vaatte bulunma kapsamında değerlendirilecektir. Örneğin, savcının, şüphelinin suçunu ikrar etmesi karşılığında, cezasının erteleneceğini söylemesi, bu konuda karar verme yetkisi, savcıya değil, mahkemeye ait olduğundan; kanuna aykırı bir yarar vaadidir⁵⁰⁹.

Öte yandan kanunda belli şartlar altında daha az ceza verilmesinin, hatta cezanın tamamen ortadan kaldırılmasının öngörüldüğü durumlar da (etkin pişmanlık ve şahsi cezasızlık sebepler gibi) mevcuttur. Kanunda öngörülmüş bulunan bu durumlar hakkında, şüpheli veya sanığın aydınlatılması; şartları mevcutsa şüpheli veya sanığın

---

⁵⁰⁶ İlaç verme başlığı altında da belirtildiği üzere, Alman Federal Mahkemesi, sigara tiryakisi olan şüpheli veya sanığa sigara verilmesinin, ilaç verme kapsamında değerlendirilip değerlendirilmemesinde, kişinin tiryakilik seviyesinin dikkate alınması gerektiğine karar vermiştir. Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 197.

⁵⁰⁷ Şahin, Sanığın Sorgusu, 216; Dinçer, 29; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 294.

⁵⁰⁸ Şüpheli veya sanığa yapılan bir yarar vaadi, aynı zamanda üstü kapalı bir tehdit veya aldatma olarak da anlaşılabilir. Şüpheli veya sanığa, suçunu ikrar etmesi halinde, serbest bırakılacağına vaat edilmesi, istenileni yapmadığı takdirde, hürriyetinden yoksun kalma halinin devam edeceği tehdidini de içermektedir ve bu vaadin yerine getirilmemesi aldatma anlamına da gelecektir. Şahin, Sanığın Sorgusu, 217; Dinçer, 30; Başer/Yenidünya, 42.

⁵⁰⁹ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 200; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 294; Şahin, Sanığın Sorgusu, 216; İ.Şahin, 357; Dinçer, 29.

lehine olan bu yararların vaat edilmesi veya gerçeğe uygun olarak ümit verilmesi de, kanuna uygun bir yarar vaadinde bulunmadır. Örneğin, şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suçun cezasını söylemek veya ikrar halinde hakim bu dikkate alıp cezada indirim yapabileceğini açıklamak⁵¹⁰, şüpheli veya sanığa kanunun öngördüğü durumlar hakkında bilgi vermek amacıyla hukuki açıklamada bulunmaktır ve bu açıklamaların yapılması kanuna aykırı yarar vaadinde bulunma olarak yorumlanamaz. Ancak kanunda öngörülmüş olsa dahi, bu yararların vaat edilmesinin kanuna uygun olarak değerlendirilebilmesi için; bu vaadin yetkili merciler tarafından yapılması ve onlara kanunen verilen takdir yetkisi içinde sonuçlanması gerekmektedir. Aksi takdirde vaat edilen yarar, kanunda öngörülmüş olsa dahi, kanuna aykırı bir yarar vaadinde bulunma olarak değerlendirilecektir⁵¹¹.

---

⁵¹⁰ Öğretide, şüpheli veya sanığa suçunu ikrar etmesinin onun yararına olacağı şeklinde beyanda bulunulmasının, kanunda bunu öngören açık bir düzenleme olmaması ve bu hususun masum olan şüpheli veya sanığın, suçlu bulunabileceği endişesiyle suçu kabul etmesine neden olabileceği gibi tehlikelerinin bulunduğu; bu nedenle de kanuna aykırı yarar vaadinde bulunma kapsamında değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu görüşler için bkz. Cihan, İkaz, İhtar, 131 vd.; Kaymaz, 116 vd. Ancak TCK'nun takdiri indirim nedenlerinin düzenlendiği 62.maddesinin 2.fikrasında, takdiri indirim nedeni olarak failin, fiilden sonraki ve yargılama sürecindeki davranışlarının da gözönünde bulundurulabileceği düzenlenmiştir. Dolayısıyla ifadeyi alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığa, olayın aydınlatılmasına yardımcı olmasının veya suçunu ikrar etmesinin, ceza belirlenirken lehine bir husus olarak gözönünde bulundurulabileceğini hatırlatmasının; bu konuda şüpheli veya sanığa bilgi vermesinin, kanuna aykırı yarar vaadinde bulunma kapsamında değerlendirilmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Alman Federal Mahkemesi de, sanığın ikrarının, cezanın belirlenmesinde dikkate alınacağı yönünde bir vatte bulunulmasının yasak kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğine hükmetmiştir. Yargıtayımız da, ikrarı ile suçun ortaya çıkartılmasına yardımcı olan sanıkların cezalarında indirim yapılmamasını, bozma nedeni saymaktadır. Yargıtay'ın bu yöndeki kararları için bkz. Y.10.CD., 18.11.1992, 12263/11814; Y.10.CD., 28.4.1993, 4015/4806; Kaymaz, 118 vd.; Başer/Yeni Dünya, 41.

⁵¹¹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 294; İ.Şahin, 357 vd.; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 200; Şahin Sanığın Sorgusu, 216; Dinçer, 29.

3. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Yer Almayan Yasak İfade Alma ve Sorgu Usulleri

a. Genel Olarak

CMK'nun 148.maddesinde yukarıda incelediğimiz, yasak ifade alma ve sorgu usulleri düzenlendikten sonra, "...gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz" denilerek, söz konusu düzenlemenin sınırlayıcı olmadığı hükme bağlanmıştır. Madde gerekçesinde de, 148.maddede sayılan usullerin örnek niteliğinde olduğu; özgür iradeyi engelleyici nitelikte diğer bedensel veya ruhsal müdahalelerin de madde kapsamında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir⁵¹². Gerçekten de insan iradesini etkileyen veya ortadan kaldıran çok çeşitli yöntemler bulunmaktadır ve gelecekte de bunlara yenilerinin eklenmesi mümkündür. Bu nedenle, ifade alma ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usulleri tek tek saymak doğru değildir ve madde metninde bazı yasak usuller sayıldıktan sonra, "gibi" ibaresinin kullanılması isabetli olmuştur. Dolayısıyla bu maddede açıkça düzenlenmemiş olmakla birlikte; şüpheli veya sanığın özgür iradesini engelleyici nitelikteki diğer usuller de, ifade alma ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usuller kapsamında değerlendirilecektir⁵¹³.

Kanunumuzda yasak bir ifade alma ve sorgu yöntemi olarak düzenlenmemiş olmakla birlikte, kişinin iradesini etkileyen, serbest karar verme yeteneğini ihlal eden usuller olan hipnoz ve hatırlama ve idrak yeteneğini ihlal eden tedbirlere başvurulması⁵¹⁴, CMK'nunda düzenlenmeyen yasak ifade alma ve sorgu usulleri başlığı altında incelenecektir.

---

⁵¹² Madde gerekçesi için bkz. Ülgen, 228.

⁵¹³ Kaymaz, 119; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 295.

⁵¹⁴ Hipnoz ve hatırlama ve idrak yeteneğinin ihlal edilmesi, Alman CMK'nun 136a maddesinde yasak ifade alma ve sorgu usulü olarak açıkça düzenlenmiş olan yöntemlerdir. Kaymaz, 120.

b. Hipnoz

Hipnoz, tıpkı narkoanaliz gibi, hipnotize edilenin bilincini etkileyen ve tamamen tesirsiz hale getiren psikolojik bir uygulamadır. Bireyin telkinlere açık olduğu yapay uyku durumu olarak tanımlanan hipnozda, hipnotize edilen kişinin iradesi tamamen devre dışı bırakılmaktadır. Hipnotize edilen kişi, iradesi üzerindeki kontrolünü kaybeder ve sorulan sorulara, kendisi aleyhine de olsa, cevap vermekten kendisini alıkoyamaz. Kişi uyandırıldığında ise, hipnozun etkisi altındayken kendisine sorulan soruları ve bu sorulara verdiği cevapları hatırlayamaz. Ancak telkin yolu ile, kişinin bu süreci hatırlaması sağlanabilir⁵¹⁵.

Hipnotize edilen kişiye sorulan sorular aracılığıyla, suçlama konusu olay dışında, özel yaşamı ve hayatının gizli alanı hakkında da bilgiler edinmek mümkün olduğundan; bu yöntem ile, özel hayatın gizliliği ilkesi ve bu yöntemle kişinin bilinci tamamen devre dışı bırakılarak, kişi adeta bir obje haline getirildiğinden, insan haysiyetinin dokunulmazlığı ilkesi de ihlal edilmektedir⁵¹⁶.

Hipnoz, ifade alma veya sorgu sırasında uygulandığında, şüpheli veya sanığın iradesini etkileyen ve hatta ortadan kaldıran bir usul olduğundan, CMK'nun 148.maddesi anlamında ifade alma ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan bir usul olarak değerlendirilir⁵¹⁷.

c. Hatırlama ve İdrak Yeteneğini İhlal Eden Tedbirlere Başvurulması

Hatırlama, geçmişte yaşanmış olayların, düşünülerek hafızada yeniden canlandırılmasıdır. İdrak ise, anlamak ve kavramak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, geçmişte yaşanmış, bellekte yer etmiş olayların, izlerin yeniden anlaşılması ve

---

⁵¹⁵ Şahin, Sanığın Sorgusu, 217; Kaymaz, 121; Kühne/Özbek, 125.

⁵¹⁶ Kaymaz, 121; Şahin, Sanığın Sorgusu, 217; Dinçer, 30; İ.Şahin, 358.

⁵¹⁷ İ.Şahin, 358 vd.; Kaymaz, 121.

canlandırılmasını engelleyen her türlü davranış ve tedbir, hatırlama ve idrak yeteneğini ihlal eden tedbirlere başvurma kapsamında değerlendirilir⁵¹⁸.

Hatırlama ve idrak yeteneğini ihlal eden tedbirler, genel olarak, yorma, bazı araçlar uygulama, ilaç verme veya hipnoz şeklinde ortaya çıkarlar. Ancak bu yasak ifade alma ve sorgu usullerinin uygulanmasındaki amaç, kişinin irade özgürlüğünü engelleyerek belli yönde beyanda bulunmasını sağlamak iken; hatırlama ve idrak yeteneğini ihlal eden tedbirlere başvurulmasındaki amaç, şüpheli veya sanığın lehine olabilecek olay ve açıklamaların yapılması ve böylece kendisini daha iyi savunmasını engellemektir⁵¹⁹.

Hatırlama yeteneği ihlal edilerek, şüpheli veya sanık, yapay olarak, onun olay saatinde, olay yerinde olmadığını ispat edebilecek kişileri, kimi hukuka uygunluk ya da haksız tahrik sebeplerini veya diğer hususları hatırlamayacak duruma getirilmektedir. Ancak ifade alanın veya sorgulayanın, uyarıda bulunmak ve bazı delilleri ortaya koymak suretiyle, şüpheli veya sanığın hatırlama yeteneğini canlandırıp, tazeleyecek davranışları bu kapsamda değerlendirilemezler. Benzer şekilde, ifade alanın veya sorgulayanın, avlayıcı, tuzak soruları da, şüpheli veya sanığı bir süre için şaşırtıp, bocalatsalar da, bu halleriyle henüz hatırlama yeteneğini ihlal eden tedbirlere başvurma kapsamında düşünülemezler. Bununla birlikte, bu tarz tuzak sorular aracılığıyla şüpheli veya sanığın hafızası sorgu içerisinde tahrip edilebilir ve böyle bir durumda, bu uygulama, hatırlama yeteneğinin ihlali anlamına gelir⁵²⁰.

İdrak yeteneğinin ihlal edilmesinde ise, şüpheli veya sanığın, gerçekte ne söylemek istediği, neyin yasak ve müsaadeli olduğu, neyin aleyhine olacağı hususlarını yanlış takdir etmesine veya hiç ölçememesine yol açacak şekilde meseleleri değerlendirme yeteneğini, belirli bir süre içinde olsa, erteleyen veya etkileyen tedbirler

---

⁵¹⁸ Şahin, Sanığın Sorgusu, 220; Kaymaz, 120; İ.Şahin, 358.

⁵¹⁹ Kaymaz, 120; İ.Şahin, 358; Şahin, Sanığın Sorgusu, 220; Dinçer, 31.

⁵²⁰ Şahin, Sanığın Sorgusu, 220.

uygulanmaktadır. Şüpheli veya sanığa alkol verilerek, onun belli bir gevşeklik haline düşmesinin sağlanması, idrak yeteneğini ihlal eden tedbirlere örnek olarak verilebilir⁵²¹.

Şüpheli veya sanığın hatırlama ve idrak yeteneğini ihlal eden tedbirlere başvurularda, belki başka türlü çözülmesi imkanı olmayan olaylar açığa çıkarılmış dahi olsa; bu tip yöntemlerle kişinin, içinde bulunduğu hukuki ve fiili durumu hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip olması engellendiği için, bu yöntemler başta insan haysiyeti ilkesine ve insan haklarına saygı esasına dayalı bir hukuk devletine bağlı ceza muhakemesi anlayışına aykırılık teşkil eder. Dolayısıyla, ifade alma ve sorgu sırasında, şüpheli veya sanığın özgür iradesini etkileyen ve engelleyen, hatırlama ve idrak yeteneğini ihlal edici nitelikteki tedbirler, yasak ifade alma ve sorgu usulleri kapsamında değerlendirileceklerdir⁵²².

---

⁵²¹ Dinçer, 31 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 220 vd.

⁵²² Kaymaz, 120 vd.; İ.Şahin, 358; Şahin, Sanığın Sorgusu, 220 vd.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUKUKA AYKIRI İFADE VE SORGUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

§5. HUKUKA AYKIRI İFADE VE SORGUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ YASAĞI VE İFADEYİ ALANIN VEYA SORGULAYANIN CEZAİ SORUMLULUĞU

I. Genel Olarak

Vicdani delil sisteminin geçerli olduğu ceza muhakemesinde, hakim kararını duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış olan delillere göre verecektir ve bu delilleri serbestçe vicdani kanaati ile takdir edecektir. CMK'nun 217.maddesinde düzenlenen bu takdir yetkisine, delilleri değerlendirme serbestliği de denilmektedir. Ceza muhakemesinde kullanılacak olan delillerin olayı temsil etmesi, yargılama konusu olay bakımından önemli olması, rasyonel olması ve en önemlisi hukuka uygun olması gerekmektedir⁵²³.

İfade ve sorgu esnasında hukuka aykırılık iki şekilde ortaya çıkabilir; ya şüpheli veya sanığa ifade veya sorgu esnasında sahip olduğu haklar bildirilmeksizin ve bu haklara riayet edilmeksizin, şüpheli veya sanığın ifadesi alınır ve sorgusu yapılır, ya da ifade veya sorgu esnasında yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulur.

İfadeyi alanın veya sorgulayanın bu tür hukuka aykırı davranışlarının etkisi, ceza muhakemesi hukuku bakımından ve maddi ceza hukuku bakımından olmak üzere iki farklı alanda ortaya çıkar. Muhakeme hukuku bakımından, hukuka aykırı elde edilen

---

⁵²³ Şen, 90 vd.; Kaymaz, 247.

delillerin değerlendirilmesi yasağı; maddi ceza hukuku bakımından ise, ifadeyi alanın veya sorgulayanın cezai sorumluluğu söz konusu olur⁵²⁴.

Değerlendirme yasağı, hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin ceza muhakemesinde kullanılmaması, değerlendirme dışı bırakılması anlamına gelir. Şüpheli veya sanığa haklarının bildirilmemesi ve yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulması halleri bakımından, değerlendirme yasağının etkisi ayrı ayrı ele alınabilir. Delil yasaklarının uzak etkisi başlığı altında ise, değerlendirme yasağının nereye kadar söz konusu olabileceği, diğer bir ifade ile hukuka aykırı ifade ve sorgu vasıtasıyla ulaşılan delillerin ne ölçüde değerlendirilebileceği sorunu ayrıca incelenecektir.

II. Değerlendirme Yasağı

Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından değerlendirme yasağının öngörüldüğü öncelikli hüküm, Anayasa'nın 38.maddesidir. 3.10.2001 tarih ve 4709 sayılı kanunla, Anayasa'nın 38.maddesine eklenen fıkra ile, kanuna aykırı olarak elde edilen bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği, bir Anayasa hükmü olarak düzenlenmiş bulunmaktadır.

Öte yandan 5271 sayılı CMK'ndan önce, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda hukuka aykırı deliller ve bu delillerin değerlendirilmesi ile ilgili ilk açık düzenleme, 1412 sayılı CMUK'nda, 1992 yılında yapılan değişiklikler ile getirilmiştir. 1992 yılında 3842 sayılı kanun ile, 1412 sayılı CMUK'na 135/a maddesi eklenmiştir. Bu madde ile şüpheli veya sanığın irade serbestisini ortadan kaldıran ifade ve sorgu usulleri yasaklanırken; aynı maddenin son fıkrası ile yasak yöntemlerle alınan ifadeler için mutlak değerlendirme yasağı kabul edilmiştir. Yine 1412 sayılı CMUK'nun 254.maddesinin 2.fıkrasında da, hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller bakımından genel bir değerlendirme yasağı getirilmiştir.

---

⁵²⁴ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 251; Şahin, Sanığın Sorgusu, 222 vd.

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı CMK'nda da değerlendirme yasağı bakımından, 1412 sayılı CMUK'na benzer düzenlemeler öngörülmüştür. CMK'nun 147.maddesinde ifade ve sorgu esnasında, şüpheli veya sanığı aydınlatma yükümlülüğü düzenlenmiştir. İfade ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usullerin düzenlendiği 148. maddenin 3.fikrasında, CMUK'nun 135/a maddesinin son fıkrasında olduğu gibi, yasak usuller uygulanarak elde edilen ifadenin rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Öte yandan CMK'nun 217.maddesinin 2.fikrasında, yüklenen suçun ancak hukuka uygun delillerle ispat edilebileceği düzenlenirken; delillerin ortaya konulması ve reddi başlıklı 206.maddenin 2.fikrasının a bendinde, kanuna aykırı olarak elde edilen delillerin reddolunacağı belirtilmiştir. Ayrıca CMK'nun 289.maddesinin 1.fikrasının i bendine göre; hükmün hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanması halinde, hukuka kesin aykırılık var sayılacak ve hüküm bozulacaktır.

1. Şüpheli veya Sanığa Haklarının Bildirilmemesi Durumunda Söz Konusu Olan Değerlendirme Yasağı

İfade alma ve sorgu esnasında, ifadeyi alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığa, ifade ve sorgu esnasında sahip olduğu hakları bildirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Aydınlatma yükümlülüğü olarak da ifade edilen bu yükümlülük doğrultusunda, ifadeyi alan veya sorgulayan, şüpheli veya sanığın kimliğini tespit ettikten sonra, ona ifade ve sorgu esnasında sahip olduğu hakları, eğitim ve kültür düzeyine uygun ve anlayabileceği bir şekilde açıklamak durumundadır. İfadeyi alanın ve sorgulayanın bu yükümlülüğü, CMK'nun ifade ve sorgunun tarzı başlığını taşıyan 148.maddesinde açıkça düzenlenmiştir. CMK'nun bu açık düzenlemesi karşısında, şüpheli veya sanığa hakları hatırlatılmaksızın⁵²⁵, şüpheli veya sanık hakları konusunda aydınlatılmaksızın, alınan ifade ve sorgu hukuka aykırı olacaktır.

---

⁵²⁵ İfade ve sorgu esnasında, hak hatırlatmasının nasıl yapılması gerektiği, şüpheli veya sanığa haklarının bildirilmesi başlığı altında ayrıntılı olarak incelendiğinden, tekrara düşmemek adına burada bu hususa değinilmeyecektir.

Hukuka aykırı şekilde elde edilen ifade, kovuşturma evresinde çelişkiyi gidermek amacıyla duruşma esnasında okunamayacaktır⁵²⁶. Bu sonuç hem CMK'nun 217.maddesinin 2.fikrasının mefhumu muhalifinden; hem de CMK'nun 206.maddesinin 2.fikrasının a bendinden çıkmaktadır. CMK'nun 217.maddesinin 2.fikrasına göre; yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş delillerle ispat edilebilecektir. CMK'nun 206.maddesinin 2.fikrasının a bendine göre de; delil kanuna aykırı olarak elde edilmişse, mahkeme tarafından reddolunacaktır. Dolayısıyla hukuka aykırı şekilde elde edilen delillere dayanarak, yüklenen suçun ispat edilebilmesi mümkün değildir. Şüpheli veya sanığın, ifade ve sorgu esnasındaki beyanları da, sanık beyanı delili olduğundan; bu delilin de hukuka uygun şekilde elde edilmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle sanık beyanının elde edilmesinde, bir hukuka aykırılığın gerçekleşmesi durumunda, bu delil değerlendirme dışı bırakılacaktır.

CMK'nun bu açık düzenlemeleri olmasaydı dahi, hukuka aykırı şekilde elde edilen ifadelerin değerlendirme dışı bırakılması gerektiğini ceza muhakemesinin başka ilkelerinden hareketle ortaya koymak yine de mümkün olabilirdi. Her şeyden önce, özellikle kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen ifade almalarında, şüpheli veya sanık, bir ceza muhakemesi organıyla genellikle ilk defa karşı karşıya gelmektedir. Bu nedenle muhakemenin bu ilk evresinde, şüpheli veya sanığa haklarının öğretilmesi son derece önemlidir. Muhakeme hukukundaki haklarından haberdar olmayan kişileri haklarından haberdar etmek, aydınlatma yükümlülüğünün öngörülmesindeki temel amaç olduğundan, muhakemenin ilerleyen aşamalarında hakların tekrar tekrar hatırlatılmasına gerek olup olmadığı hususu öğretilmesi tartışmalı olmakla birlikte; kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen şüpheli veya sanığın ifade alma bakımından bu bildirim yapılmasının önemi tartışmasızdır⁵²⁷.

Bundan başka, ceza muhakemesi hukukuna göre şüpheli ya da sanık, çeşitli hak ve yetkilere sahip bir süjüdür. Şüpheli veya sanığın bu hak ve yetkileri kullanabilmesi

---

⁵²⁶ CMK'nun 213.maddesinde, aralarında çelişki bulunması halinde; sanığın hakim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdafinin hazır bulunduğu kolluk ifadelerine ilişkin tutanakların duruşmada okunabileceği düzenlenmiştir.

⁵²⁷ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 254; Şahin, Sanığın Sorgusu, 224.

için, bu işlemleri özgür iradesi ile yapması gerekmektedir. Şüpheli veya sanığın işlemleri özgür iradesi ile yapabilmesi için de, sahip olduğu haklardan haberdar olmalıdır. Bu nedenle, şüpheli veya sanığa, ifade veya sorgu esnasında sahip olduğu haklar hatırlatılmaksızın ondan bir beyan elde edilmesi durumunda, bu beyanın şüpheli veya sanığın özgür iradesinin ürünü olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir⁵²⁸.

Ayrıca ifade hürriyeti, şüpheli veya sanığın konuşmak ya da susmak konusunda özgür iradesiyle karar verebilmesini gerektirir. Şüpheli veya sanığın bu konuda karar verebilmesi için de, susmak ya da konuşmak arasında bir tercih hakkının bulunduğunu bilmesi gerekmektedir. CMK'nun 147.maddesinin 1.fıkrasının e bendine göre de, şüpheli veya sanığa, yüklenen suç hakkında konuşmamasının kanuni hakkı olduğu hatırlatılacaktır. Bu nedenle uygulamada şüpheli veya sanıkların büyük ölçüde konuşmak yoluyla kendilerini savunmayı tercih etmeleri, şüpheli veya sanığa susma hakkının hatırlatılmasının önemini azaltmaz. Aksine şüpheli veya sanık, bir seçme hakkına sahip olduğunu bilir ve savunması için uygun olduğu takdirde, fakat kendi seçimiyle, konuşmaya karar verir. Bununla birlikte, şüpheli veya sanığın hakları konusunda önceden bilgi sahibi olması halinde de, aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirilmemesi durumunda, elde edilen beyan hukuka aykırı olacak ve bir değerlendirme yasağı ile karşılaşacaktır. Bu nedenle aydınlatma yükümlülüğüne aykırılığın, beyanın değerlendirilememesine yol açmasını, şüpheli ya da sanığın haklarından haberdar olmadığı durumlarla sınırlamak mümkün değildir. Her şeyden önce pratikte, şüpheli veya sanığın haklarından haberdar olup olmadığı hususunu ispat etmek zorluk arz edecektir. Şüpheli veya sanık, haklarını önceden bilmediğini ve bu konuda aydınlatılmadığını ileri sürerken; ifadeyi alan veya sorgulayan da şüpheli veya sanığın haklarından önceden haberdar olduğunu ileri sürecektir. Dolayısıyla aydınlatma yükümlülüğünün bu şekilde bir sınırlamaya tabi tutulması, her iki taraf açısından da her zaman için kötüye kullanılmaya elverişlidir ve karşılıklı bu iddialar ile, önemli bir ispat vasıtasından, muhtemelen mahrum kalınacaktır⁵²⁹.

---

⁵²⁸ Şahin, Sanığın Sorgusu, 225; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 254.

⁵²⁹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 97 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 224 vd.; İ.Şahin, 382.

Şüpheli veya sanıktan, hakları öğretilmeden elde edilen beyanın bir değerlendirme yasağı ile karşılaacağı kabul edildiği takdirde, bu beyanın sadece şüpheli veya sanığın aleyhine olan hususlarının değerlendirme dışı bırakılması; lehine hususların ise, hüküm kurulurken dikkate alınması şeklinde ki bir ayırımın da kabul edilebilmesi mümkün değildir. Çünkü, şüphelinin lehine mi, yoksa aleyhine mi bir beyanın söz konusu olduğunun ve ifade veya sorgunun ayrıntıları içerisinde bu hususların tespit edilebilmesi, pratik olarak mümkün değildir⁵³⁰.

Yargıtay'da şüpheli veya sanığa haklarının hatırlatılmamasını, hüküm açısından mutlak bir bozma nedeni olarak kabul etmektedir⁵³¹. Şüpheli veya sanığa haklarının eksik olarak hatırlatılması ya da tekrar eden ifade ve sorguda hakların tekrar hatırlatılmaması, Yargıtay tarafından aydınlatma yükümlülüğünün ihlali olarak kabul edilmekte ve verilen kararlar bu sebeple bozulmaktadır. Hatta Yargıtay, sanığın beraat ettiği hallerde dahi, şüpheli veya sanığa hakların hatırlatılmamasını bozma nedeni saymaktadır⁵³².

Ancak Yargıtay'ın aydınlatma yükümlülüğünün ihlalini mutlak bir bozma nedeni olarak sayması ve sanığın beraat ettiği hallerde dahi, hükmü bozması, öğretici tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştirilere göre, bu durumda söz konusu olan şekli bir kanuna aykırılıktır, yoksa Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle korunan bir hakkın ihlali söz konusu değildir; çünkü sanık beraat etmiştir. Sanığın lehine olan hukuk kurallarına muhalefet halinde de, CMK'nun 290.maddesine (CMUK'nun 390.maddesine) göre hüküm sanık aleyhine bozulamayacaktır⁵³³. Yargıtay'a göre ise CMK'nun 147.maddesinde getirilen kurallar, sadece sanık lehine getirilmiş kurallar değildir. Yargıtay'a göre, hakları hatırlatılmaksızın alınmış olan beyanları sonucunda beraat eden sanık, belki hakları hatırlatılmış olsaydı, suçunu ikrar edebilirdi ve

---

⁵³⁰ Şahin, Sanığın Sorgusu, 226.

⁵³¹ Alman hukukunda, şüpheli veya sanığa hakların hatırlatılması ile ilgili hükümler, kabul edilen görüş ve uygulamaya göre; emredici usul kuralları olarak değil, düzenleyici kurallar olarak yorumlanmakta ve bu kuralların ihlali mutlak bir bozma nedeni olarak görülmemektedir. Kaymaz,44.

⁵³² Kaymaz, 44.

⁵³³ Öztürk, Delil Yasakları, 17 vd.; Kaymaz, 265.

cezalandırılabilirdi. Bu nedenle 147.maddeki kurallar sadece sanık lehine öngörölmüş kurallar değildir; sanık aleyhine de sonuç doğurabilirler. Bu kurallar, kamusal niteliği de oldukça ağır basan usul kurallarıdır⁵³⁴.

Bununla birlikte Yargıtay'ın çok az da olsa, sanığın beraat etmesi durumunda, şüpheli veya sanığa haklarının hatırlatılmamasının, bozma nedeni olarak sayılamayacağı yönünde kararları da mevcuttur⁵³⁵. Kanaatimizce de, CMK'nun 147.maddesinde düzenlenmiş olan haklar, şüpheli veya sanığın lehine olarak getirilmiş olan haklardır. CMK'nun 147.maddesinin gerekçesine göre, maddede şüpheli veya sanığın haklarını saptayan ve sorgu yapacak ve ifade alacak yetkililere hitap eden iki kategori hüküm bulunmaktadır. Bunlardan ilk kategori, şüpheli veya sanığın, ifade alma ve sorgu esnasında sahip olduğu haklardır. Şüpheli veya sanığın sahip olduğu bu haklar, ifadeyi alan veya sorgulayanlar bakımından bir yükümlülük teşkil etmekle birlikte, 147.maddede ifadeyi alan veya sorgulamayı yapanlar bakımından başka yükümlülükler

---

⁵³⁴ YCGK., 19.12.1994, E.1994/6-322, K.1994/343; "...Sanığın sorgusu CMUK'nun 135.maddesinde belirtilen şekilde yapılmalıdır. Maddede kabul edilen hakların sanığa hatırlatılmaması, mutlak bozma nedenlerindedir.

...Usulüne uygun şekilde ve maddede belirtilen kurallara uygun olarak yapılacak sorgu sırasında sanığın hangi haklarını kullanacağı ve lehine hangi delilleri ibraz edeceği, savunmasında neler getireceği önceden bilinemeyeceğinden esasa girilmeksizin hüküm öncelikle CMUK'nun 135.maddesine aykırı davranılması nedeniyle bozulmalıdır.

CMUK'nun 135.maddesinde yer alan güvencelerin sanığa hatırlatılması halinde, sanığın ikrarda bulunması ve bu beyanı ile elde edilecek delillerin gözardı edilemeyeceği nazara alınarak öncelikle adı geçen maddenin uygulanması, yasal hakların sanığa hatırlatılması zorunludur. Şu aşamada ikrar etmemiş ise, bunun 135.maddenin getirdiği güvencelerden yoksun olmasından kaynaklanması da mümkündür.

Ayrıca kamu düzeni ile ilgili ve buyurucu hüküm olan CMK'nun 135.maddesine uyulmadığının saptanmasına rağmen dosyanın esasının incelenmesi, diğer usuli hataların da gözardı edilmesi ve dosyanın esasına girilmesi sonucunu doğuracaktır." YKD, C:21, S:7, Temmuz 1995, 1119 vd. Yargıtay'ın benzer yöndeki kararları için bkz. YCGK., 24.10.1995, E.1995/6-238, K. 1995/305, YKD, C:21, S:12, Aralık 1995, 1884 vd.; YCGK, E.1995/165, K. 1995/302, YKD, C:22, S: 1, Ocak 1996, 103 vd.

⁵³⁵ Y.11.CD., 26.6.1996, E.1996/1171, K.1996/1137; "...Sanığın lehine olan hukuki kurallara aykırılık, sanığın aleyhine hükmün bozulmasını gerektirmediğinden, beraatine hükmolunan sanığın sorgusu sırasında lehinde olan düzenleyici kurallara uyulmamış olması bozma nedeni olmaz." YKD, C:22, S: 10, Ekim 1996, 1679 vd.

de öngörölmüştür. Bunlar da 147.maddedeki ikinci kategori hükümleri oluşturmaktadır. İkinci kategoriye oluşturan bu yükümlülükler, hakim, mahkeme, Cumhuriyet savcısı, kolluk amir ve memurları bakımından aynı derecede geçerlidir ve bağlayıcıdır. Görüldüğü gibi, 147.maddede şüpheli veya sanıklar bakımından bir takım haklar ve güvenceler öngörülürken, ifadeyi alanlar ve sorgulayanlar bakımından bir takım yükümlülükler öngörülmektedir. Dolayısıyla 147.madde, şüpheli veya sanık lehine bir düzenlemedir. Bu nedenle sanığın beraat etmesi halinde, aydınlatma yükümlülüğünün ihlali sebebiyle hükmün bozulmaması lazımdır⁵³⁶.

Öte yandan sanığın mahkumiyetine hükmedilmiş olması halinde, aydınlatma yükümlülüğünün ihlali dikkate alınmalıdır. Aydınlatma yükümlülüğü ister şüpheli veya sanığa hiç hak hatırlatmasında bulunmayarak, ister eksik hak hatırlatmasında bulunarak, isterse tekrar hak hatırlatmasında bulunmayarak ihlal edilmiş olsun; hüküm bozulmalıdır⁵³⁷. CMK'nun 147.maddesinde düzenlenmiş bulunan haklar, eksiksiz olarak ve şüpheli veya sanığın anlayabileceği bir şekilde ifade alma ve sorgu sırasında hatırlatılmalıdır.

Ancak şüpheli veya sanığa hakları hatırlanmamış olmasına rağmen, şüpheli veya sanık suçunu ikrar etmemişse⁵³⁸, kendisi aleyhine delil olabilecek bir beyanda

---

⁵³⁶ Kaldı ki, Yargıtay'ın aydınlatma yükümlülüğünün ihlali karşısındaki bu tutumu, kendisinden beklenen faydayı da sağlayamamıştır. Söz konusu ihlali bertaraf etmek amacı ile uygulamada, şüpheli veya sanığa bu hakları öğretilemeksizin, "CMK'nun 147.maddesinde belirtilen hakları öğretildi" ibaresini içeren matbu tutanaklar kullanılmaktadır. Dolayısıyla aydınlatma yükümlülüğünün, Kanundaki düzenleniş şekli ve Yargıtay kararları itibarıyla kendisinden beklenen faydayı sağladığını söyleyebilmek mümkün değildir. Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 265.

⁵³⁷ Kaymaz, 48.

⁵³⁸ Amerika Birleşik Devletleri'nde 1966 yılında verilen ve aydınlatma yükümlülüğünün temelini teşkil eden ünlü Miranda - Arizona kararının, ikrara ilişkin içerdiği temel kuralları şu şekilde sıralamak mümkündür. " 1. Bu kurallar, kişinin kendisini suçlayıcı beyanda bulunmasını engeller ve susma hakkını teyid eder. 2. Bu kurallar kişinin karakolda ya da tutuklu olduğu sırada ifadesi alınırken uygulanır. Suç yerinde kendilerine soru sorulan yurttaşlara ve rıza ile verilen beyanlara uygulanmaz. 3. Haklarını bilmeyen kişilere, ifadeleri alınmadan önce, açık ve anlaşılabilir şekilde "susma haklarının olduğu" hatırlatılır. 4. Yukarıdaki uyarıya, söylediği herşeyin, mahkemede aleyhine delil olabileceği eklenir. 5.

bulunmamışsa, mahkumiyet kararı da şüpheli veya sanığın beyanlarından başka delillere dayanıyorsa, aydınlatma yükümlülüğünün ihlali, bozma nedeni sayılmaması gerektiği yönünde görüşler de mevcuttur⁵³⁹. Yargıtay da 1994 yılında vermiş olduğu bir kararında, sanığa 135.maddedeki hakları hatırlatılmamış olmasına rağmen, verilen mahkumiyet kararını, sanığın beyanlarının hüküm kurulurken dikkate alınmamış olmasını gerekçe göstererek, onamıştır. Yargıtay'ın bu kararına göre, buradaki hukuka aykırı işlemin hüküm açısından nedensel değeri bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu hukuka aykırılık hükmü etkilemediğinden, verilen karar hukuka uygundur⁵⁴⁰. Ancak Yargıtay'ın da 1994 yılında verdiği ve yukarıda zikredilen kararında da belirttiği üzere, sanığın kendisini savunabilmesi ve onun irade özgürlüğünden söz edilebilmesi için, sahip olduğu hakları bilmesi gerekmektedir. Sanığın, sahip olduğu hakları bilmeden, gerçek bir savunma hakkına ve imkanına da sahip olmadığı kanaatindeyiz.

Kişiyeye ayrıca, bir avukata danışmaya hakkı olduğu ve ifadesinin alınması sırasında avukatı yanında bulundurabileceği hatırlatılır. 6. Kişiyeye ayrıca, yoksulsa kendisine bir avukat atanabileceği hatırlatılır. 7. Kişi, susma hakkını her zaman kullanabilir. İfade alınması sırasında ya da önce susacağını söyler söylemez, ifade almaya son verilir. Aynı şekilde avukat istediğini belirtirse, ifade alma faaliyeti, avukat gelinceye kadar durur. 8. Bir avukat bulunmadan herhangi bir açıklama sağlanmışsa, hükümet zanlının bunu haklarını bilerek yaptığını kanıtlama yükümü altındadır. 9. Bu kurallara riayet etmeden alınan ifadeler, delil olarak kabul edilmez. 10. Bu hakların kullanılması nedeniyle, yani ağzını açmadan duran ya da savcıya hakları olduğunu söyleyen kimse bu fiilinden dolayı cezalandırılmaz.” Sokullu Akıncı, 168.

⁵³⁹ Şen, 144; Kaymaz, 48.

⁵⁴⁰ Y.4.CD., 4.10.1994, E.1994/7351, K.1994/7693, YKD, C:21, S: 9, Eylül 1995, 1477 vd. 5271 sayılı CMK'nun 289.maddesinin 1.fikrasının i bendine göre de; hükmün hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanması durumunda, hukuka kesin aykırılık var sayılacaktır. Dolayısıyla bir hukuka aykırı delilin varlığı durumunda, bunun bir mutlak temyiz ya da mutlak bozma nedeni sayılabilmesi için, bu delilin hükme esas alınmış olmasının aranacağı izlenimi doğmaktadır. Madde gerekçesinde ise, 289.maddede düzenlenen tüm hukuka kesin aykırılık hallerine ilişkin açıklama bulunmakla birlikte, hukuka aykırı delilin hükme esas alınmasının düzenlendiği i bendine ilişkin bir açıklama getirilmemiştir. Madde gerekçesi için bkz. Ülgen, 355.

2. Yasak İfade ve Sorgu Usullerine Başvurulması Durumunda Söz Konusu Olan Değerlendirme Yasağı

Bugün CMK'nun 148.maddesinde düzenlenen ifade ve sorguda yasak usuller, Türk Hukuku'nda ilk defa 1412 sayılı CMUK'nun 135a maddesi ile uygulama alanı bulmuştur. CMUK'nun 135a maddesi, Alman CMUK'ndan iktibas edilmiş bir düzenlemedir. Alman Hukuku'nda yasak ifade ve sorgu usullerinin düzenlendiği CMUK'nun 136a maddesi, 1950 yılında nazi rejiminin acı uygulamalarının bir sonucu olarak Alman CMUK'nda yerini almıştır. Alman CMUK'nda yaptığı bu değişiklik ile Alman kanun koyucusu, ceza muhakemesinde maddi gerçeğin her ne pahasına olursa olsun araştırılmasını, açıkça reddetmiştir. Alman CMUK'nda yapılan bu değişiklik, genel insani nedenlerden ötürü zorunlu görülmüştü. Özellikle savaş zamanında ve Gestapo'daki insanlık dışı uygulamalara tepki olarak ve benzeri uygulamaları gelecek için tamamen ortadan kaldırmak amacıyla, 136a maddesi Alman CMUK'na eklenmiştir. Alman CMUK'na 136a maddesinin eklenmesinin iki nedeni vardır: Bunlardan ilki, nazi rejimi gibi totaliter bir devlet sisteminde anlam ifade etmeyen insan onuruna saygıdır. Bu nedenle CMUK 136a ile, şüpheli veya sanığın özgür iradesi üzerindeki caiz olmayan etki açıkça yasaklanmıştır. İkinci neden ise, bilimin poligraf ve narkoanaliz gibi, ne zorlama, ne aldatma olarak değerlendirilemeyen mahzurlu araştırma usulleri geliştirmesidir. Şüpheli veya sanığın rızasının bu usulleri geçerli yapıp yapmayacağı tartışmasında, bu usullerin geçersizliği kısmen kendiliğinden anlaşıldığından ve özellikle o konudaki şüphe ortadan kaldırılmak zorunda olduğundan, onların uygulanmasını yasaklamak, kanun koyucu tarafından gerekli görülmüştür⁵⁴¹.

CMK'nun 148.maddesinde düzenlemiş olan, yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulmasının hukuki müeyyidesi, aynı maddenin 3.fıkrasında gösterilmiştir. Buna göre; ifade ve sorgu esnasında yasak usullere başvurulması elde edilen beyanlar rıza ile verilmiş olsa da⁵⁴², delil olarak değerlendirilemeyecektir. Zira yasak bir ifade ve sorgu

⁵⁴¹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 266.

⁵⁴² CMK'nun 148.maddesinin 3.fıkrasında, yasak usullerle elde edilen ifadelerin, rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Madde metninde “ifadelerin rıza ile verilmiş olması” kavramının kullanılması, şüphelinin rızasını sadece ifadesinin alınmasından önce vermiş olması

usulüne başvuru olarak şüpheli veya sanıktan bir beyan elde edilmesi durumunda, bu beyanı değerlendirilebilir kabul etmek, hem açıkça kanuna aykırılık teşkil edecektir, hem de şüpheli ve sanığın sahip olduğu hakları ve onun hukuki pozisyonunu değersiz kılmak anlamına gelecektir⁵⁴³.

Dolayısıyla CMK'nun 148.maddesi ile, yasak ifade ve sorgu usullerine başvuru olarak elde edilen deliller bakımından bir değerlendirme yasağı öngörülmüştür. Bir görüşe göre; değerlendirme yasağının söz konusu olması için, başvuru yasak ifade ve sorgu usulü sonucunda, şüpheli veya sanık belli yönde bir beyanda bulunmuş olmalıdır. Yani uygulanan yasak ifade ve sorgu usulü, şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü etkilemişse, elde edilen beyan ceza muhakemesinde değerlendirme dışı bırakılacaktır. Bununla birlikte uygulanan yasak usul ile, elde edilen beyan arasında bir nedensellik bağı bulunmuyorsa, bu beyan değerlendirilebilecektir. Örneğin; şüpheli veya sanık, ifade veya sorgu esnasında gerçekleştirilen aldatmanın farkında olmasına rağmen; bir beyanda bulunuyorsa, aldatma ile beyan arasında bir nedensellik bağı bulunmadığından, bu beyan ceza muhakemesinde değerlendirilecektir⁵⁴⁴.

Kanunumuzun düzenlemesine göre ise; ifade veya sorgu esnasında uygulanan yasak usul sonucunda elde edilen deliller, hiç bir şekilde ceza muhakemesinde kullanılamayacaktır. Uygulanan yasak usulün, şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü

---

ihimalini kapsadığını düşündürmektedir. Daha açık bir ifadeyle, maddenin düzenleniş şekli, şüphelinin, ifadesinin alınmasından önce, 148.maddede düzenlenen yasak usullerin kendisine uygulanmasına rıza göstermesi halinde, elde edilen ifadenin delil olarak değerlendirilemeyeceği izlenimini uyandırmaktadır. Dolayısıyla şüpheli ifadesinin alınması esnasında bu yasak usullerin kendisine uygulanmasına rıza göstermemiş, fakat kovuşturma evresinde bu usuller uygulanarak elde edilen beyanın kullanılmasına rıza göstermişse, bu rızanın geçerli olabileceği gibi tehlikeli yorumlara neden olabilecek bir düzenleme getirilmiştir. Oysa 1412 sayılı CMUK'nun 135/a maddesinin son fıkrasında, yasak yöntemlerle elde edilen ifadelerin rıza olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceği, hüküm altına alınmıştır. Bu düzenlemenin, rıza ister ifadenin alınmasından önce, ister sonra verilmiş olsun, her iki ihtimalde de ifadelerin delil olarak değerlendirilmesini engellemesi itibarıyla daha yerinde bir düzenleme olduğu kanaatindeyiz.

⁵⁴³ Kaymaz, 87; Şahin, Sanığın Sorgusu, 226.

⁵⁴⁴ Kaymaz, 253; İ.Şahin, 380; Şahin, Sanığın Sorgusu, 227 vd.

ortadan kaldırıp kaldırmadığı ayrıca araştırılmayacaktır. Çünkü, CMK'nun 148.maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından, bu yasak usullerin şüpheli veya sanığın özgür iradesini engellediği kabul edilmektedir⁵⁴⁵. Dolayısıyla bizim kanunumuz açısından yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulmuş olması, başka hiç bir şart aranmaksızın, mutlak bir değerlendirme yasağı sonucuna yol açar.

CMK'nun 148.maddesindeki düzenleme, kişilerin ifadesinin alınmasında ve sorgusunda, hukuk devletinin varlığı ve insanlık onurundan kaynaklanan; vazgeçilmez ve sağlam temeller ortaya koymaktadır. Ceza muhakemesi hukukunda, maddi gerçek ne pahasına olursa olsun araştırılmayacağından; bunlar üzerinde ifadesi alınan veya sorgulanan kişinin tasarruf yetkisi yoktur; onun rızası bu anlamda önemsizdir. Ayrıca CMK'nun bu hükmü ile, şüpheli veya sanığın irade özgürlüğü kapsamlı olarak korunmaktadır. Bu irade özgürlüğünü ortadan kaldıracak nitelikteki müdahaleler, 148.madde ile yasaklanmış durumdadır. Dolayısıyla, bu hüküm, ifade özgürlüğünün çekirdek hükmü niteliğindedir. Böylece Anayasa'da açıklanan insanlık onuru bu hüküm ile ihlal edilemez olarak garanti edilmiş olmakta ve şüpheli veya sanık, keyfi tedbirlerden etkilenmeksizin beyanda bulunmak isteyip istemediğini ve nasıl bir beyanda bulunacağını özgür iradesi ile serbestçe belirlemektedir⁵⁴⁶.

Öte yandan şüpheli veya sanığın, ifadesinin veya sorgusunun yapılması esnasında yasak usullere başvurulmuş olması, onun yeniden ifadesinin alınmasına ya da sorgulanmasına engel değildir. Bu durumda hukuka uygun olarak alınan yeni ifade veya sorgu, ceza muhakemesinde değerlendirilebilir. Şüpheli veya sanığın, hukuka uygun olarak gerçekleştirilen bu ifade veya sorgu esnasındaki beyanlarının, onun lehine veya aleyhine olmasının da ceza muhakemesinde değerlendirme; kullanma bakımından bir önemi bulunmamaktadır⁵⁴⁷.

---

⁵⁴⁵ Gerekçe için bkz. Ülgen, 228.

⁵⁴⁶ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 266 vd.

⁵⁴⁷ Şahin, Sanığın Sorgusu, 227; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 268.

Ancak hukuka aykırı ifade veya sorgunun devam eden etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla, şüpheli veya sanığın tekrarlanan hukuka uygun ifadesinin ya da sorgusunun başka bir yetkili tarafından alınması daha uygun olacaktır⁵⁴⁸. Tekrarlanan ifade alma veya sorgu esnasında, şüpheli veya sanığın önceki beyanının değerlendirilemez olmasına neden olan hususlara değinmekle yetinilmemeli; şüpheli veya sanığa, önceki beyanlarının değerlendirilmeyeceği de bildirilmelidir⁵⁴⁹.

Şüpheli veya sanığın yeniden ifadesinin alınmasının ya da sorgulanmasının amacı, onun hukuka uygun bir şekilde dinlenmesinin ve özgür iradesine dayanan açıklamalarda bulunmasının sağlanmasıdır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de, şüpheli veya sanığın, yasak ifade ve sorgu usullerinin etkisinden kurtulması beklenmelidir. Ancak özellikle ilk ifade alma veya sorgu esnasında, şüpheli veya sanığın üzerinde işkence veya tehdit suretiyle oluşturulan baskının etkisi, tekrarlanan ifade alma veya sorguyu da değerlendirilemez kılacak şekilde devam ediyor olabilir. Böyle bir durumda, şüpheli veya sanığın, özgür iradesiyle serbestçe karar verip veremediği dikkatli bir şekilde değerlendirilerek; şüpheli veya sanık yeniden ifade vermeye veya sorgulanmaya müsaitse, ancak o zaman ifadesi alınmalı ya da sorgulanmalıdır⁵⁵⁰.

Öte yandan yasak ifade ve sorgu usulleri uygulanarak elde edilen beyanlar ve bu beyanlara dayanılarak ulaşılan delillerin, bu usullere başvuranlar aleyhine delil olarak kullanılıp kullanılmayacağı konusu, CMK’nda açıkça düzenlenmiş değildir. CMK’nun 148.maddesindeki “delil olarak değerlendirilemez” ibaresinden yola çıkarak, yasak

---

⁵⁴⁸ CMK’nun 147.maddesinin 5.fikrasında, şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlemin ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabileceği öngörülmüştür. TBMM Adalet Komisyonu Raporu’na göre de, bu fıkra ile kolluk bakımından bir yeniden ifade alma yasağı getirilmiş durumdadır. Madde gerekçesi ve Komisyon Raporu için bkz. Ülgen, 228. Kanun koyucunun 147.maddenin 5.fikrasında getirmiş olduğu düzenleme, şüpheli veya sanığın, ilk ifade alma esnasında uygulanan yasak ifade ve sorgu usullerinin etkisinden kurtulması bakımından isabetli olmakla birlikte; maddede tekrarlanan sorguya ilişkin herhangi bir düzenleme getirilmemiş olmasının bir eksiklik olduğu kanaatindeyiz.

⁵⁴⁹ Şahin, Sanığın Sorgusu, 227; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 268.

⁵⁵⁰ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 268; Kaymaz, 254; Şahin, Sanığın Sorgusu, 227.

usullere başvuru olarak elde edilen delillerin, bu usullere başvuranlar aleyhine de değerlendirilemeyeceği şeklindeki bir yorum, maddenin amacına aykırı bir yorum olacaktır. Zira, CMK'nun 148.maddesinin amacı, yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulmasını ve bu usuller uygulanarak elde edilen delillerin şüpheli veya sanığın aleyhine kullanılmasını engellemektir. Kaldı ki Türkiye'nin de taraf olduğu İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 15.maddesinde, işkence yapılarak alındığı tespit olunan ifadenin, işkence yapmakla itham olunan kişi aleyhine delil olarak kullanılabilmesi belirtilmektedir. Dolayısıyla Türk iç hukukunun da bir parçası haline gelmiş olan bu sözleşme doğrultusunda, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda yasak ifade ve sorgu usulleri uygulanarak elde edilen delillerin, bu usulleri uygulayanlar aleyhine değerlendirilebileceği kanaatindeyiz⁵⁵¹.

3. Yasak İfade ve Sorgu Usullerine Başvurulması ve Delil Değerlendirme Yasakları Bakımından Şüpheli veya Sanığın Rızasının Etkisi

a. Genel Olarak

Şüpheli veya sanığın, işkence, kötü muamele, tehdit, aldatılma gibi yasak ifade ve sorgu usullerine rıza göstermeyeceği açık olmakla birlikte; narkoanaliz, poligraf gibi yöntemler bakımından bunu kesin olarak söyleyebilmek mümkün değildir. Zira şüpheli veya sanıkların, bu yöntemleri masumiyetlerini kanıtlayacağı düşüncesiyle kabul etmesi de ihtimal dahilindedir. Bu ihtimali de gözönünde bulunduran kanun koyucular, CMK'larında sadece yasak ifade ve sorgu usullerini düzenlemekle yetinmemişler; bu yöntemler ile elde edilen delillerin kullanılması bakımından şüpheli veya sanığın rızasının da dikkate alınmayacağını açıkça hüküm altına almışlardır. Bu düzenlemeler ile hem şüpheli veya sanığın bu yöntemlerin uygulanmasına zorlanmış olabileceği tartışmaları engellenmiş ve hem de şüpheli veya sanığın özgür iradesi kendisine karşı da koruma altına alınmış olmaktadır. Gerçekten de böyle bir düzenlemenin bulunmaması halinde, şüpheli veya sanığın bu usullerin uygulanmasına rıza gösterdiğini ileri sürmek mümkün olabileceği gibi; bunun tam tersi de mümkündür. Yani şüpheli veya sanık,

---

⁵⁵¹ Kaymaz, 254.

ifade veya sorgu sırasında poligraf veya narkoanaliz uygulamasına rıza göstermiş olmasına rağmen duruşmada rıza göstermeye zorlandığını iddia edebilir⁵⁵². Bu tip iddialarla mahkemenin çok değerli vaktinin boşa harcanmaması adına, kanunda açık bir düzenlemenin getirilmiş olmasının yerinde olduğu kanaatindeyiz.

Şüpheli veya sanığın rızası sadece yasak ifade ve sorgu usullerinin kendisine uygulanması bakımından değil, aynı zamanda bu usuller uygulanarak elde edilen beyanların ya da bu beyanlara dayanılarak ulaşılan delillerin hüküm kurulurken dikkate alınması bakımından da önem taşımaz. Daha açık bir ifadeyle şüpheli veya sanığın rızası bulunsa dahi, yasak ifade ve sorgu usulleri uygulanamayacağı gibi; bu usuller uygulanarak elde edilen beyanlar ya da bu beyanlara dayanılarak ulaşılan deliller de hüküm kurulurken değerlendirilemeyecektir⁵⁵³.

Şüpheli veya sanık ile benzer şekilde, yasak ifade ve sorgu usullerinin uygulanması ya da bu usuller uygulanarak elde edilen beyanların hüküm kurulurken dikkate alınması bakımından, rızası gözönünde bulundurulamayacak bir diğer kişi de, şüpheli veya sanığın müdafidir. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın müdafinin, yasak ifade ve sorgu usullerinin şüpheli veya sanığa uygulanması bakımından gösterdiği rıza dikkate alınmayacağı gibi; müdafinin bu usuller uygulanarak elde edilen beyanların hüküm kurulurken değerlendirilmesine göstereceği rıza da dikkate alınmayacaktır⁵⁵⁴.

b. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun Düzenleme Şekli

CMK'nun 148.maddesinin 3.fikrasında, yasak usuller ile elde edilen ifadelerin rıza ile verilmiş olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceği hükmü getirilmiştir. Bu düzenleme maddenin gerekçesinde, 1.fikrada düzenlenen yasak usullerin, usul hukuku bakımından sonucu olarak açıklanmış ve yine gerekçede, yasak usuller uygulanarak elde edilen delillerin değerlendirilmemesine çok fazla önem verildiği, bu nedenle bu

---

⁵⁵² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 296 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 221.

⁵⁵³ Şahin, Sanığın Sorgusu, 221; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 200.

⁵⁵⁴ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 297; Şahin, Sanığın Sorgusu, 222.

delillerin değerlendirilmemesi bakımından ilgilinin rızasının dahi dikkate alınmayacağı belirtilmiştir⁵⁵⁵. Dolayısıyla bu yasak usuller uygulanarak elde edilen delillerin değerlendirilmesi, bu hüküm ile usul yönünden yasaklanmış olmaktadır⁵⁵⁶.

Bununla birlikte kanun koyucu, yasak usuller uygulanarak elde edilen ifadelerin rıza ile verilmiş olmasından söz etmektedir. Dolayısıyla, 148.maddenin 3.fikrasının düzenleniş şekli itibariyle, şüpheli veya sanığın, ifadesinin alınması enasında kendisinde yasak usullerin uygulanmasına rıza göstermesi halinde, elde edilen ifadelerin delil olarak değerlendirilemeyeceği izlenimi doğmaktadır. Yani şüpheli veya sanık, kendisine yasak ifade ve sorgu usullerinin uygulanmasına rıza göstermemiş, ancak daha sonra, bu usuller uygulanarak kendisinden elde edilen ifadelerin kullanılmasına rıza göstermişse, bunların delil olarak değerlendirilebileceği kanaati uyanmaktadır. Bu tarz tehlikeli yorumların yapılmaması adına; 1412 sayılı CMUK'nun 135/a maddesinin son fıkrasının daha isabetli bir düzenleme şekli olduğu kanaatindeyiz. 1412 sayılı CMUK'nun 135/a maddesinin son fıkrasında, yasak yöntemlerle elde edilen ifadelerin rıza olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceği hükmü getirilmiştir. Dolayısıyla 1412 sayılı CMUK'nun 135/a maddesinin son fıkrasında, yasak usullerle elde edilmiş ifadelerin rıza ile verilmiş olması değil; yasak yöntemlerle elde edilen ifadelerin rıza olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. 1412 sayılı CMUK'nun 135/a maddesinin son fıkrasının, şüpheli veya sanığın yasak usullerin uygulanmasına göstereceği rızanın yanında, bu usuller kendisine uygulandıktan sonra beyanının kullanılmasına göstereceği rızayı da kapsamı ve her iki ihtimalde de şüpheli veya sanığın rızası bulursa dahi, bu beyanın delil olarak değerlendirilmesine müsaade etmemesi nedeniyle daha yerinde bir düzenleme olduğu kanaatindeyiz.

Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından, benzer bir sonuca CMK'nun 217.maddesinin 2.fikrasından da ulaşabilmek mümkündür. Buna göre; yüklenen suç,

---

⁵⁵⁵ Gerçekten de TCK'nun 26.maddesinin 2.fikrasına göre; mağdurun rızası hukuka uygunluk sebebinin söz konusu olabilmesi için, rızanın konusunun kişinin üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği bir hak olması gerekmektedir. Oysa yasak ifade ve sorgu usullerinin kendisine uygulanmasına kimsenin rıza gösterme yetkisi bulunmamaktadır.

⁵⁵⁶ Gerekçe için bkz. Ülgen, 228.

ancak hukuka uygun şekilde elde edilmiş olan delillerle ispat edilebilecektir. Maddenin gerekçesine göre de; soruşturma ve kovuşturma ile görevli olanların hukuka aykırı şekilde elde ettikleri deliller hükme esas alınamayacaktır⁵⁵⁷. Yasak ifade ve sorgu usullerinin uygulanması durumunda da elde edilen beyan ve bu beyana dayanılarak ulaşılan deliller, hukuka aykırı olacağından hüküm kurulurken değerlendirilemeyecek; dikkate alınamayacaktır. Görüldüğü gibi, CMK'nun 148.maddesinin 3.fıkrası ile 217.maddesinin 2.fıkrası, hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin değerlendirilmesi bakımından bizi aynı noktaya, yani bu delillerin hükme esas alınmayacağı noktasına götürmektedir. Bununla birlikte, yukarıda da açıklamaya çalıştığımız gibi, CMK'nun 148.maddesinin 3.fıkrasında getirilen düzenleme kanun koyucunun yasak ifade ve sorgu usulleri uygulanarak elde edilen beyanların ve bu beyanlara dayanılarak ulaşılan delillerin hüküm kurulurken dikkate alınmaması bakımından gösterdiği özel önemin bir sonucudur. Ayrıca 148.maddenin 3.fıkrasında, 217.maddeden farklı bir düzenlemeye de yer verilmiştir. O da, hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller bakımından şüpheli veya sanığın rızasının dikkate alınmayacağıdır. Kanun koyucu bu açık düzenlemesiyle, şüpheli veya sanığın rızasının hukuka aykırı şekilde elde edilen delilleri, hukuka uygun hale getirebileceği tartışmalarına ya da onun rızasının zorla elde edilip edilmediği tartışmalarına, başlamadan bir nokta koymuştur.

Öte yandan CMK'nun 148.maddesinin 3.fıkrasında, yasak usullerle elde edilen ifadelerin, rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemeyeceğinden söz edilmektedir. Yasak ifade ve sorgu usullerinin düzenlendiği maddede, yasak usullerle elde edilen ifadelerin, ilgilinin rızası olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceğinden söz edilmesinin yerinde olmadığı kanaatindeyiz. Kanun koyucunun burada, “ifade” kavramını, “beyan”⁵⁵⁸ yerine kullandığı düşünülebilirse de, maddenin gerekçesinde de; “ifadelerin delil olarak değerlendirilememesinden” ve “ifadelerin, ilgilinin rızası olsa bile geçerli sayılmasının usul yönünden yasaklandığından” söz edilmektedir. Dolayısıyla burada “ifade” kavramının kullanılması, kanun koyucunun, sorgulamayı

---

⁵⁵⁷ Gerekçe için bkz. Ülgen, 289.

⁵⁵⁸ Zira 148.maddede, şüpheli veya sanığın beyanının özgür iradesine dayanması gerektiğinden söz edilmektedir.

yapacak makamların, yasak ifade ve sorgu yöntemlerine başvurmayacağı inancından kaynaklanan bilinçli bir tercih gibi görünmektedir. Gerçekten de, sorgulamayı yapacak olan hakim ya da mahkemenin, sanığa, işkence veya kötü muamele kapsamında değerlendirilebilecek bir uygulamada bulunması düşünülemez. Ancak hakim veya mahkemenin de, şüpheli veya sanığa telkini sorular yönelterek onu aldatması da pekala mümkündür. Dolayısıyla CMK'nun 148.maddesinin 3.fikrasının, yasak usullerle elde edilen ifadelerin, ilgilinin rızası olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceği şeklindeki düzenlemesinin, sorgudan elde edilen beyanları kapsamaması nedeniyle eksik olduğu kanaatindeyiz. Kaldı ki kanun koyucu, CMK'nun 148.maddesinin 1. ve 2.fikrasında ifade ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usulleri düzenlemiştir. Yani kanun koyucu zımnen de olsa, bu usullerin sorgulamayı yapacak olan hakim veya mahkeme tarafından da uygulanabileceğini kabul etmiş gibi görünmektedir. 148.maddenin 1 ve 2.fikralarındaki düzenleme gözönünde bulundurulduğunda; sadece yasak usuller uygulanarak elde edilen deliller bakımından, şüpheli veya sanığın rızasının dikkate alınmayacağı; oysa bu yasak usullerin sorgu esnasında uygulanması halinde, elde edilen deliller bakımından şüpheli veya sanığın rızasının dikkate alınabileceği gibi tehlikeli bir sonuca ulaşmak da mümkün görünmektedir. Ancak bu gibi tehlikeli yorumlar yapmanın önündeki en önemli engel de, CMK'nun 217.maddesinin 2.fikrasıdır. Zira, maddenin gerekçesinde hem soruşturma ve hem de kovuşturma ile görevli olanların, hukuka aykırı şekilde elde ettikleri delillerin hükme esas alınamayacağından söz edilmektedir. Dolayısıyla hakim veya mahkemenin, yasak sorgu usulleri uygulayarak elde ettikleri beyanlar ya da bu beyanlara dayanarak ulaştıkları deliller, hukuka aykırı şekilde elde edilmiş olacağından, hüküm kurulurken dikkate alınamayacaktır.

4. Hukuka Aykırı İfade ve Sorgu Bakımından Delil Yasaklarının Uzak Etkisi

Hukuka aykırı yollarla elde edilen deliller, ceza muhakemesinde değerlendirilemez, hüküm kurulurken dikkate alınamazlar. Hukuka aykırı yollarla elde edilen delillere dayanılarak ortaya çıkartılan delillerin ceza muhakemesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorunu, delil yasaklarının uzak etkisidir. Delil yasaklarının uzak etkisi sorunu, aydınlatma yükümlülüğünün ihlali ve yasak ifade ve

sorgu usullerinin kullanılması halinde elde edilen delillerin değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda özellikle önem kazanmaktadır. Şüpheli veya sanığa haklarının öğretilmesi görevinin ihlali veya yasak ifade ve sorgu usullerinin kullanılması vasıtasıyla, şüpheli veya sanıktan elde edilen beyanlar yoluyla ulaşılan delillerin, ceza muhakemesinde kullanılıp kullanılmayacağı veya ne zaman kullanılabilceği konusu tartışmalıdır⁵⁵⁹.

Bu konudaki ilk görüşe göre; hukuka aykırı yollardan elde edilmiş delillerin ceza muhakemesinde kullanılabilmesi mümkün değildir. Ancak bu hukuka aykırı delillere dayanılarak elde edilen diğer deliller ceza muhakemesinde değerlendirilebilirler. Dolayısıyla şüpheli veya sanıktan yasak usuller kullanılarak elde edilen beyan, örneğin çalınan malların, mağdurun cesedinin veya olayda kullanılan silahın yerini bulmaya imkan sağlayacak delillere sevk ediyorsa, ceza muhakemesinde, bu deliller hiç yokmuş gibi davranmak mümkün değildir. Aksi takdirde yani bu delillerin değerlendirme dışı bırakılması halinde, muhakemenin kilitlenmesi, suçluların cezasız kalması ve mağdurun veya yakınlarının adaleti kendisinin sağlamaya çalışması gibi, suç politikası açısından tahammülü imkansız neticeler ortaya çıkacaktır⁵⁶⁰.

Almanya'da öğretilde baskın görüşe göre; delil yasaklarının uzak etkisi açıkça reddedilmektedir⁵⁶¹. Alman CMUK madde 136a/III'e göre, yasak ifade ve sorgu yöntemleri kullanılmasının tek bir anlamı vardır; bu yasak yöntemler kullanılarak elde edilen beyanlar, ceza muhakemesinde değerlendirilemezler. Bunun dışında bu beyanlara dayanılarak elde edilen delillerin kullanılması yasak değildir. Aksi halde kolluk

---

⁵⁵⁹ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 298; Bıçak, Usulsüz Delil, 1 vd.

⁵⁶⁰ Öztürk, Delil Yasakları, 48vd.; Bıçak, Usulsüz Delil, 1 vd.; U.Alacakaptan, Delil Yasakları, İzmir Barosu Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, 10.Oturum, www.izmirbarosu.org.tr/yargi_reformu_2000/ugur_alacakaptan.htm , 1 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 230; Şen, 146 vd.; Kaymaz, 250.

⁵⁶¹ Bununla birlikte Alman Yüksek Mahkemesi, haklar alanı teorisini kabul etmiştir. Bu teoriye göre, ihlalin şüpheli veya sanığın hak alanını önemli bir şekilde ihlal edip etmediğine bakılmalıdır. İhlal edilen kuralın koruduğu menfaat teorisine göre ise, şüpheli veya sanığın sadece temel haklarının ihlali ile ulaşılan deliller, değerlendirme dışı bırakılmalıdır. Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi, 541.

kuvvetleri, şüpheli veya sanıkla işbirliği yaparak, elde edilmesi zaten mümkün olan önemli bir delilin, hukuka aykırı bir yöntem uygulamak suretiyle geçersizliğine neden olur ve sanığın beraat etmesini sağlardı⁵⁶².

Karşı görüş, “zehirli ağacın meyvaları” doktrinini (fruit of the poisonous tree doctrine) benimseyerek; hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin hükme esas alınamayacağını ve dolayısıyla şüpheli veya sanığa haklarının öğretilmesi görevinin ihlali veya yasak ifade ve sorgu usullerinin uygulanması halinde uzak etkiyi kabul eder. Ceza muhakemesinin şekle uygun icrası, adil bir devlet düzeninin muhafazası için bir vasıttır. Aksi takdirde yani değerlendirme yasaklarının uzak etkisinin kabul edilmemesi halinde, ifade ve sorgu usulü yasakları, kanuna karşı hile yoluyla aşılabilecek birer yasak haline gelirler ve hatta bu yasak usullerin uygulanması, dolaylı delillerin elde edilmesi bakımından teşvik edilmiş olur⁵⁶³.

Amerikan ceza muhakemesi hukukunda da, delil yasaklarının uzak etkisi sorunu bakımından, “zehirli ağacın meyveleri” doktrini benimsenmiştir. Bu doktrine göre; zehirli ağacın meyveleri de zehirli olur denilerek, hukuka aykırı olarak elde edilen delillere dayanılarak ulaşılan deliller de, bu yasak kapsamında değerlendirilmiştir. Amerika’da zehirli ağacın meyvaları doktrini, Amerikan kolluk kuvvetlerinin endişe verici araştırma yöntemlerini engellemek ve kolluk kuvvetlerini disipline etmek amacıyla ortaya çıkmıştır⁵⁶⁴. Örneğin, şüpheli veya sanığın, ifadesinin alınması esnasında, ifadeyi alan kolluk görevlisi tarafından tehdit edilmesi durumunda, bu

---

⁵⁶² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 299 vd.; Kaymaz, 271.

⁵⁶³ Bıçak, Usulsüz Delil, 1 vd.; Şen, 151 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 230 vd.; Alacakaptan, 1 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 300.

⁵⁶⁴ Delil yasaklarının görevi, Anglo-Amerikan Hukuk Sistemi’nde, kolluğu disiplin altına almak iken; Kıta Avrupası Hukuk Sistemi’nde insan haklarını korumaktır. Bu nedenle Anglo-Amerikan Hukuk Sistemi’nde, delil toplayan kolluğun neden olduğu her türlü hukuka aykırılık delil yasakları ile karşılaşmakta ve elde edilen deliller, ceza muhakemesinde kullanılamamaktadır. Oysa Kıta Avrupası Hukuk Sistemi’nde, ister kasdi, ister taksirli olsun, delilin elde edilmesi esnasında kolluk tarafından gerçekleştirilen hukuka aykırılık, eğer herhangi bir temel hak ve hürriyeti ihlal etmemiş ise, bu deliller ceza muhakemesinde kullanılabilir.

ifadeye dayanarak elde edilen suç aleti veya ceset gibi diğer deliller de değerlendirilemeyeceklerdir⁵⁶⁵.

Öte yandan burada söz konusu olan değerlendirme yasağı sadece delillerin hükme doğrudan esas teşkil etmesi halini değil, bu delillerin başka bir araştırma bakımından da hareket noktası olması ihtimalini de içerir. Başka bir ifadeyle, hukuka aykırı delile dayanılarak elde edilen delil kararda doğrudan doğruya kullanılamayacağı gibi; bu dolaylı delile dayanılarak yeni araştırmalara girilmesi, örneğin bir kişi hakkında soruşturma başlatılması da söz konusu olamaz⁵⁶⁶.

Karma görüşe göre ise; delil yasaklarının uzak etkisinin belirlenmesinde somut durumun özelliğine göre bir ayırım yapılmalıdır. Buna göre; somut olayda açıkça hukuk düzenine, özellikle temel haklara ilişkin normlara bir aykırılık söz konusu olup olmadığına ve olayın ağırlığına bakılmalıdır. Ancak böyle bir ayırım yapılarak, delil yasaklarının uzak etkisinin tanınmasının ya da reddedilmesinin doğuracağı aşırı ve sakıncalı sonuçlar engellenebilir. Yine karma görüş olarak nitelendirilebilecek bir diğer görüşe göre ise; delil yasaklarının uzak etkisinin belirlenmesinde, delilin doğrudan veya dolaylı olarak elde edilmesine göre değil; mutlak ya da nisbi bir delil yasağı ihlal edilerek elde edilmiş olup olmamasına göre bir ayırım yapılmalıdır. Buna göre; örneğin işkencede olduğu gibi, mutlak bir delil yasağı ihlal edilerek elde edilen deliller, ceza muhakemesinin hiçbir safhasında kullanılamamalıdır. Öte yandan delilin elde edilmesi esnasında ihlal edilen bir nisbi delil yasağı ise, bu delil, hem devam etmekte olan muhakemede kullanılabilirdir ve hem de diğer araştırmalar bakımından başlangıç şüphesine temel teşkil edebilmelidir. Ancak bu şekilde, nisbi delil yasaklarının, bütün bir ceza muhakemesini yapılamaz duruma sokması engellenebilir⁵⁶⁷.

---

⁵⁶⁵ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 555; Kaymaz, 250; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 298; Şahin, Sanığın Sorgusu, 230,

⁵⁶⁶ Şahin, Sanığın Sorgusu, 231; Kaymaz, 273.

⁵⁶⁷ Kaymaz, 271; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 553 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 231; Yenisey, Örgütlü Suç, 156 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 304 vd.; Öztürk, Delil Yasakları, 40 vd.; İ.Şahin, 384 vd.; Şen, 153 vd.; Bıçak, Usulsüz Delil, 1 vd.

Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından, delil yasaklarının uzak etkisi, CMK'nun 217.maddesinin 2.fikrasında ve 206.maddesinin 2.fikrasının a bendinde düzenlenmiştir. CMK'nun 217.maddesinin 2.fikrasına göre; yüklenen suç, ancak hukuka uygun şekilde elde edilmiş olan delillerle ispat edilebilecektir. CMK'nun 206.maddesinin 2.fikrasının a bendine göre de; muhakeme esnasında ortaya konulması istenilen delil, kanuna aykırı olarak elde edilmişse, reddolunacaktır. Dolayısıyla Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından, muhakeme esnasında kullanılacak ve hüküm kurulurken dikkate alınabilecek olan deliller, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş olan delillerdir. Kaldı ki Anayasa'nın 38.maddesinin 8.fikrasına göre de; kanuna aykırı olarak elde edilen bulgular delil olarak kullanılamayacaktır. Anyasa'nın bu düzenlemesi ile hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller hatta bulgular, sadece ceza muhakemesi bakımından değil, tüm muhakemeler bakımından ve hatta disiplin soruşturmaları bakımından da kullanılamaz hale gelmiştir. Anayasa'nın ve CMK'nun bu hükümleri doğrultusunda, Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda delil yasaklarının uzak etkisinin, herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın kabul edildiği söylenebilir⁵⁶⁸. CMK'nun 217.maddesinin gerekçesine göre de; “örneğin işkence, narkoanaliz, hataya sürükleyici eylemler, sorgulamalar, baskılar, kişinin fizik ve moral bütünlüğüne yönelik saldırılar yolu ile elde edilen deliller hükme esas alınamayacaktır”⁵⁶⁹. Görüldüğü gibi gerekçede yasak olan usuller uygulanarak elde edilen beyanların ceza muhakemesinde kullanılmamasından ya da hükme esas alınmamasından değil; bu yasak usuller uygulanarak elde edilen delillerin ceza muhakemesinde kullanılmamasından, hükme esas alınmamasından söz edilmektedir. Yine maddenin gerekçesinde hukuka aykırı delillerin geçersiz sayılacağı hallerin sınırlandırılması çabalarına örnek olarak İngiliz ve

---

⁵⁶⁸ Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda hukuka aykırı deliller bakımından öngörülen bu mutlak değerlendirme yasağı, hukuka aykırı şekilde elde edilen delil şüpheli veya sanığın ister lehine, isterse aleyhine olsun muhakemede kullanılmaması sonucunu doğuracağı şeklinde eleştirilmektedir. Bu eleştiriler için bkz. Öztürk, Delil Yasakları, 36. Ancak hukuka aykırı deliller bakımından öngörülen mutlak değerlendirme yasağının düzenlendiği CMK'nun 217.maddesinin gerekçesinde, soruşturma ve kovuşturma ile görevli olanların hukuka aykırı şekilde elde ettikleri delillerin hükme esas alınmayacağı belirtilmektedir. Gerekçe için bkz. Ülgen, 289.

⁵⁶⁹ İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 15.maddesine göre de; işkence sonucunda elde edilen delil, işkenceci aleyhine yapılan hariç, hiç bir muhakemede delil olarak kullanılamaz.

Amerikan hukuk sistemleri örnek olarak gösterilmekte, ancak Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından herhangi bir sınırlandırmadan, ya da sınırlandırma esnasında göz önünde bulundurulabilecek olan herhangi bir kriterden söz edilmemektedir⁵⁷⁰. Dolayısıyla Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından, hukuka aykırı delile dayanarak elde edilen deliller de, ihlal edilen norm, temel haklara ilişkin olsun veya olmasın ya da ihlal edilen delil yasağı ister nisbi, isterse mutlak olsun, hiçbir ayırım yapılmaksızın ceza muhakemesinde kullanılamayacak, hüküm kurulurken değerlendirilemeyecektir⁵⁷¹.

CMK'nun 289.maddesine göre de; hükmün hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanmasının, hükmün hukuka kesin aykırı olması sonucunu doğuracağı kabul edilmiştir. Hükümde hukuka aykırı delil kavramı kullanılmış olmasına rağmen, diğer delillere dayanılarak aynı şekilde hüküm kurulabilecek olması, hükmün bozulmasını engellemeyecektir. Dolayısıyla hukuka aykırı delilin hükmü mutlaka etkilediği, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından yasal bir karine olarak kabul

---

⁵⁷⁰ Ülgen, 289 vd.

⁵⁷¹ Türk Ceza Muhakemesi hukuku bakımından, elde edilen delillerin dolaylı olması, yani şüpheli veya sanıktan hukuka aykırı bir şekilde elde edilen beyana dayanması durumunda bir ayırım yapılması gerektiği görüşü de öğretilde savunulmaktadır. Buna göre; dolaylı deliller, işkence gibi mutlak bir delil yasağı ihlal edilerek elde edilmişlerse, bu deliller hiç bir şekilde ceza muhakemesinde kullanılamamalıdır. Ancak bu dolaylı deliller, nisbi bir delil yasağı ihlal edilerek elde edilmişlerse, o zaman, bu delillerin hukuka uygun yollardan kesin olarak elde edilmelerinin mümkün olup olmadığına bakılmalıdır. Bu görüşler için bkz. Şahin, Sanığın Sorgusu, 232 vd.; Kaymaz, 250 vd. Bununla birlikte Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 5271 sayılı CMK yürürlüğe girdikten sonra hukuka aykırı deliller konusunda verdiği 29.11.2005 tarihli kararında; hukuka aykırı arama sonucunda elde edilen delilin muhakemede kullanılamayacağına karar vermiştir. Aynı kararda ayrıca, "...Hukuka aykırı olarak sanıktan alınan ifadeden veya hukuka aykırı yapılmış bir ev araması sonucunda elde edilen delilden yola çıkarak başka delillere ulaşılabilir. İşte bu durumda ortada hukuka aykırı delil niteliği taşıyan bir ifade veya arama sonucunda elde edilen deliller vardır ki, bu deliller de yargılamada kullanılamaz. Hukuka aykırı arama sonucunda elde edilen delili yargılamada kullanmamak yeterli değildir. Bu deliller vasıtasıyla elde edilen deliller de hukuka aykırı olduğundan yargılamada kullanılmamalıdır." denilmektedir. Dolayısıyla Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından, delil yasaklarının uzak etkisinin belirlenmesinde mutlak değerlendirme yasağının öngörüldüğü, Yargıtay kararlarının bir sonucu olarak da ortaya çıkmaktadır. YCGK, T:29.11.2005, E: 2005/7-144, K:2005/150, YKD, C:32, S:3, Mart 2006, 471 vd.

edilmektedir. Kanun yolu incelemesi yapan mahkemenin bu konuda bir değerlendirme yapmasını kanun koyucu engellemiştir⁵⁷².

Kaldı ki, şüpheli veya sanığın hukuka aykırı şekilde elde edilmiş olan beyanlarına dayanılarak elde edilen her türlü bilginin kullanılması, onun beyanının değerlendirilmesinden başka bir şey de değildir. Bu bilgilerin ceza muhakemesinde değerlendirilmesi, hukuki çerçevede kalındığı takdirde elde edilemeyecek bazı bilgilerin, hukuka aykırı yollara başvuruyla elde edilmesine rıza göstermekten başka bir anlama gelmez. İfade ve sorgu esnasında CMK'nun 148.maddesinde düzenlenen usullere başvurmak yasak olmasına rağmen, bu yasağa aykırı davranılarak elde edilen bilgilerin, kısmen de olsa, ceza muhakemesinde kullanılmasına müsaade etmek, şüpheli veya sanığın kendisini suçlayıcı beyanlarda bulunmaya zorlanamaması hakkının da ihlali anlamına gelir. Bu hakkın ihlali bakımından, kişinin kendisini suçlayıcı beyanda bulunmaya doğrudan veya dolaylı olarak zorlanması bakımından hiçbir fark yoktur⁵⁷³.

Ayrıca hukuka aykırı delillere dayanılarak elde edilen dolaylı delillerin değerlendirilmesi bakımından, temel haklara aykırılık bulunup bulunmadığına ve gerçekleştirilen hukuki ihlalin ağırlığına bakılması gerektiği yönündeki görüşe katılabilmek de mümkün değildir. Zira, hukuka aykırı delillere dayanılarak elde edilen bu dolaylı delillerin ceza muhakemesinde kullanılmasına, değerlendirilmesine müsaade etmek, aynı zamanda, mahkemenin sonraki aşamalarının bu hukuki ihlale dayanmasını kabul etmek demektir. Oysa bir hukuk devletinde, devletin amacı, korunmaya en fazla ihtiyacı olan ilgilileri korumaktır. Bu nedenle hukuk devletinin esaslarının, itham edilen fiilin ağırlığına göre nisbileştirilmesi, bu esasların amacı ve önemiyle bağdaşmayacaktır⁵⁷⁴.

Öte yandan nisbi delil yasakları açısından, Alman Yüksek Mahkemesi'nin, muhakeme hatalarının kolaylıkla bütün ceza muhakemesini yapılamaz kılmaya yol

---

⁵⁷² Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 558.

⁵⁷³ Şahin, Sanığın Sorgusu, 232.

⁵⁷⁴ Öztürk, Delil Yasakları, 42 vd.; Şahin, Sanığın Sorgusu, 232; Şen, 160.

açmaması gerektiği görüşü de, her ihlalin önemsiz diye nitelenmesi kolayca mümkün olduğundan, ikna edici değildir⁵⁷⁵. Kaldı ki bu görüş, normlar arasında önemli ve önemsiz gibi, hiçbir objektif kritere dayanmayan bir ayırımın yapılması sonucunu da doğuracaktır.

5. Hukuka Aykırı İfade ve Sorgunun Ceza Muhakemesi Bakımından Etkisinin Önlenmesi

Hukuka aykırı ifade ve sorgu sonucunda elde edilen beyanların ve delillerin akıbeti, yani henüz muhakeme devam ederken bunlar hakkında ne gibi işlemler yapılabileceği hususunda kanunumuzda bir düzenleme bulunmamaktadır. Hukuka aykırı yollardan elde edilen bu beyanlar ve delilleri hakim, hüküm kurarken dikkate almaması gerekmele birlikte, hakim bunlardan etkilenmesinin mümkün olduğu ve bu nedenle bu delillerin dosyadan çıkarılması gerektiği görüşü ileri sürülmektedir⁵⁷⁶.

Bununla birlikte hukuka aykırı şekilde elde edilen beyanlar ve delillerin dosyadan çıkarılmasının mümkün olmadığı görüşü de öğretilerde savunulmaktadır. Bizim de katıldığımız bu görüşe göre; Türk Ceza Muhakemesi tekniğinde, hukuka aykırı olduğuna karar verilen delillerin, gerçekten hukuka aykırı olup olmadığının denetlenmesi gerektiğinden, bu delillerin dosyadan çıkartılabilmesi mümkün değildir⁵⁷⁷. Hukuka aykırı olduğu düşüncesiyle dosyadan çıkartılan bir delilin, daha sonra hukuka uygun olduğu tespit edilebilir. Ancak delilin dosyadan çıkartılmış olması durumunda böyle bir denetimin yapılabilmesi mümkün olmayacaktır. Delilin dosyada kalmaya

---

⁵⁷⁵ Şen, 114; Şahin, Sanığın Sorgusu, 232.

⁵⁷⁶ Amerikan Hukuku'nda, delilin hukuka aykırı olduğu iddiasıyla mahkemeye tali bir dava açılmaktadır. Mahkeme söz konusu delilin hukuka aykırı olduğuna karar verirse, o delil hüküm kurulurken dikkate alınmamakta ve hakim, bilinçaltında da olsa, sanık aleyhine olan delillerden etkilenmemesi amacıyla delil, dosyadan çıkartılmaktadır. Yenisey, Örgütlü Suç, 160.

⁵⁷⁷ Zira CMK'nun 289.maddesinin 1.fikrasının i bendine göre; hükmün hukuka aykırı bir delile dayanması, kesin hukuka aykırılık halidir. Yani mutlak bozma nedenidir. Bu nedenle Yargıtay'ın hüküm kurulurken dikkate alınan delillerin, hukuka uygun olup olmadığını denetleme yükümlülüğü bulunmaktadır.

devam etmesi halinde hakimin bu delilden etkilenmesi olasılığının bulunduğu bir gerçektir. Ancak delil ister dosyada kalmaya devam etsin, isterse dosyadan çıkartılsın bu ihtimal bulunmaktadır. Çünkü hakim delilin hukuka aykırı olup olmadığını denetlerken, delili incelemek durumundadır ve delilden etkilenebilecek olan hakim, bu inceleme sırasında da etkilenebilir⁵⁷⁸. Bu nedenle hakimin delilden etkilenmesini engellemek için o delilin dosyadan çıkartılması gerçekçi bir çözüm olmayacaktır. Bunun yerine denetime de imkan tanıyan, hukuka aykırı olduğuna karar verilen delilin ayrı bir kapalı zarfa konularak, mühürlenmesi yöntemi tercih edilmelidir⁵⁷⁹. CMK’nda bu hususa ilişkin bir düzenlemenin yer almamasının eksiklik olduğu kanaatindeyiz.

III. Sorgulayanın Cezai Sorumluluğu

Şüpheli veya sanığın ifadesinin alınması ya da sorgulanması esnasında, aydınlatma yükümlülüğünün ihlal edilmesi veya yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulması suretiyle meydana gelen hukuka aykırılık, şüpheli veya sanığın beyanlarının ve bu beyanlara dayanılarak elde edilen delillerin ceza muhakemesinde kullanılmaması ve hükme esas teşkil edememesi sonucunu doğurduğu gibi; aynı zamanda, yasak usullere başvuran ifadeyi alan veya sorgulayanın bu davranışının ceza hukuku bakımından suç teşkil etmesi ve ilgilinin cezalandırılabilmesi sonucunu da doğurmaktadır⁵⁸⁰.

İfade alma ve sorgu esnasında yasak usullere başvurulması durumunda, şüpheli veya sanığın beyanı ve bu beyana dayanılarak elde edilen deliller bakımından öngörülen değerlendirme yasağı, hiç kuşkusuz, bu usullere başvurulması bakımından caydırıcı bir etkiye sahiptir. Gerçekten bu usullere başvurarak elde ettiği beyanın ve bu beyana dayanılarak ulaşılan delillerin, ceza muhakemesinde kullanılmayacağını bilen ifadeyi

---

⁵⁷⁸ Davaya bakan hakimin, hukuka aykırı olduğu iddia edilen delili incelerken delilden etkilenmesi ihtimal dahilinde olduğundan, bu hukuka aykırılık denetiminin başka bir hakim tarafından yapılması gerektiği savunulmaktadır. Ancak bizim hukukumuzda, başka bir hakimin delil yasakları davasına bakması yöntemi düzenlenmiş değildir. Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 559 vd.

⁵⁷⁹ Öztürk, Delil Yasakları, 45 vd.; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 558 vd.; Kaymaz, 278.

⁵⁸⁰ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 561; Şahin, Sanığın Sorgusu, 233.

alan veya sorgulayan, anlamsızlığını düşünerek bu hukuka aykırılıklardan uzak kalmayı tercih edecektir. Ancak her şeye rağmen ifadeyi alan veya sorgulayanın, bu tür yasak usullere başvurması her zaman için ihtimal dahilindedir. Böyle bir durumda da, sadece değerlendirme yasağı ile yetinilemeyeceği, hukuka aykırılığın cezai yaptırım ile karşılanması gerektiği de açıktır. Bu nedenle suçun araştırılması esnasında, yasak usullere başvuran ifade alan veya sorgulayan bakımından kanunda cezai yaptırımlar da öngörülmüştür⁵⁸¹.

CMK'nun 148.maddesinde yasak bir ifade ve sorgu usulü olarak yer alan işkence, TCK'nun 94.maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre; bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi cezalandırılacaktır. Bu hüküm, şüpheli veya sanığın kişiliğinin ve ifade özgürlüğünün, susma hakkının ceza hukuku yönünden korunmasıdır. Bu düzenleme maddenin gerekçesinde belirtildiği üzere, Türkiye'nin işkenceye karşı uluslararası sözleşmeleri imzalayarak girdiği taahhütlerin sonucunda, insan haysiyetinin tecavüzlerden korunması amacıyla getirilmiştir. Yine maddenin gerekçesinde belirtildiği üzere, işkencenin TCK'nda ayrı bir suç olarak düzenlenmesi, ceza muhakemesinin maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına yönelik amacına da hizmet etmektedir. Çünkü ifadeyi alanın veya sorgulayanın belli bir suça ilişkin ikrar ve delil elde etmek için başvurduğu işkence, buna maruz kalan kişinin irade özgürlüğünü etkilediği ve kişi duyduğu acı ve elemnin etkisiyle gerçek dışı açıklamalarda bulunabileceği için, gerçeğin ortaya çıkmasına ve adaletin gerçekleşmesine engel olucu bir etki de doğurabilecektir⁵⁸².

İfade veya sorgu esnasında işkence dışında kalan yasak usullere başvuran kamu görevlisinin bu eylemleri, eylemin niteliğine göre; TCK'nun kasten yaralama suçunun düzenlendiği 86.maddesi, tehdit suçunun düzenlendiği 106.maddesi, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunun düzenlendiği 109.maddesinin 3.fıkrasının d bendi

---

⁵⁸¹ Şahin, Sanığın Sorgusu, 233 vd.; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 561.

⁵⁸² Centel/Zafer/Çakmut, 167.

veya hakaret suçunun düzenlendiği 125.maddesi anlamında cezai sorumluluğunun doğması sonucunu doğuracaktır. Öte yandan ifadeyi alanın veya sorgulayanın yasak ifade ve sorgu usulleri kapsamında değerlendirilebilecek olan ve fakat TCK’nda ayrı bir suç olarak düzenlenmemiş eylemleri ve şüpheli veya sanığa haklarını kasten hatırlatmamaları, görevi kötüye kullanma başlığını taşıyan TCK’nun 257.maddesi anlamında sorumluluğunun doğmasına neden olabilecektir.

İfade ve sorgu esnasında hukuka aykırı davranışlara yönelinmesini önlemede, uygulanacak ceza hükümlerinin çeşitliliği ve cezaların ağırlığının yanında, hukuka aykırı davranan ifadeyi alan veya sorgulayanın mutlaka cezalandırılacağı inancının da yerleştirilmesi gerekmektedir⁵⁸³. Zira insanları suç işlemekten alıkoyan cezanın ağırlığı değil; öngörülen cezanın mutlak olarak uygulanacağını bilmesidir. Bu nedenle ilgili görevlilerin cezalandırılması bakımından engel teşkil edebilecek özel kanun ve benzeri düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve ilgililerin uygulamada cezalandırılabilmelerinin mümkün hale getirilmesi yerinde olacaktır⁵⁸⁴.

Bununla birlikte, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku’nda bu anlamda atılan olumlu adımlardan bir tanesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin vermiş olduğu kesinleşmiş kararların, yargılamanın yenilenmesi sebebi sayılmasıdır. Hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesi nedenlerinin düzenlendiği CMK’nun 311.maddesinin 1.fıkrasının f bendine göre; ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme’nin veya eki protokollerinin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kesinleşmiş kararıyla

---

⁵⁸³ İzmir’de 2003 yılında yapılan İşkencenin Önlenmesinde Hukukçuların Rolü Projesi’nde araştırmaya katılanların %62’si, işkence ve kötü muamalenin yeterince ağır bir bedeli olsaydı bu sorunun ortadan kaldırılacağını belirtmişlerdir. (Araştırmaya katılanların %21’i bu görüşe tamamen katılırken; %41’i bu görüşe katılmaktadır.) Göregenli, 49. Diğer bir deyişle bu araştırmaya katılanların %62’si, işkencenin yeterince ağır bir bedeli olmadığını ve bu nedenle işkence uygulamalarının devam ettiğini düşünmektedirler. Türkiye’de ileri sürülen işkence iddiaları karşısında, kolluk kuvvetleri aleyhine açılan dava sayısındaki azlık; bu davalarda delillere ya da sanıklara ulaşma konusunda yaşanan sıkıntılar ve bu davalarda genellikle zamanaşımına uğraması, toplumda bu yönde bir inancın oluşmasına katkıda bulunmuştur.

⁵⁸⁴ Şahin, Sanığın Sorgusu, 234 vd.

tespit edilmesi, yargılamanın yenilenmesi nedeni sayılmıştır. Buna göre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde yargılamanın yenilenmesi istenebilecektir. Ancak bu imkan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 4.2.2003 tarihinde kesinleşmiş olan kararları ve bu tarihten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan başvurular üzerine verilecek kararlar bakımından tanınmıştır. Ayrıca CMK'nun 143.maddesinin 2.fıkrasına göre de; devlet, ödediği tazminattan dolayı, görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevini kötüye kullanan kamu görevlilerine rücu edecektir. Böylece, aydınlatma yükümlülüğünü yerine getirmeyen ya da ifade ve sorgu esnasında yasak usullere başvuran kamu görevlileri, sadece bir cezai yaptırımla karşılaşma tehlikesi altında değildir. Aynı zamanda bu hukuka aykırı eylemlerinden dolayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Türkiye aleyhine yapılan başvurular neticesinde, Türkiye'nin bir tazminata mahkum olması durumunda, devletin ödediği bu tazminat için kendilerine rücu etmesi tehlikesiyle de karşı karşıyadırlar⁵⁸⁵.

---

⁵⁸⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin son yıllarda işkence ve kötü muamele yasağının düzenlendiği 3.maddesinin ihlalini tespit ettiği kararların sayısında büyük bir artış vardır ve bu kararların büyük bir kısmı Türkiye'ye karşı verilmiştir. Özdek, 161. Türkiye'nin işkence ve kötü muamele uygulamaları konusunda sahip olduğu kötü karne ve bugüne kadar mahkum olduğu tazminat tutarı gözönünde bulundurulursa, cezai yaptırımdan çok, rücu imkanının tanınmış olmasının, kamu görevlilerinin bu tür yasak usullere başvurmalarını engellemek bakımından olumlu olacağı kanaatindeyiz.

SONUÇ

Ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığın ifadesinin alınmasının ve sorgulanmasının amacı, onun savunma hakkı kısıtlanmaksızın ve insan hakları ihlallerine yol açmaksızın, maddi gerçeğe ulaşmaktır. Burada “gerçek” kavramı, “doğru” anlamına gelmektedir, yani ifadenin veya sorgunun içerdiği bilgiler gerçeklikle uyuşmalıdır⁵⁸⁶.

İfade alma veya sorgu işlemi esnasında, öncelikle şüpheli veya sanığın kimliği tespit edilecek, ardından olaya ilişkin gerçekler araştırılacaktır. Ancak gerçeğin araştırılması, onun suçu işlediğine dair itirafının elde edilmesi anlamına da gelmemektedir. Burada gerçeğin araştırılması ile kast edilen; suç delillerini, şüpheli veya sanığın itirafını ve maddi delillerin bulunmasını sağlayacak bilgileri elde etmek ve suçu işlediği halde inkar eden veya yalan yere suçlamada bulunan kimselerden gerçeği öğrenmektir⁵⁸⁷.

İfade alma veya sorgunun öncelikli amacı, maddi gerçeğin ortaya çıkartılması olmakla birlikte, bu, ifade alma veya sorgunun tek amacı değildir. İfade alma veya sorgu esnasındaki beyanlar aracılığı ile şüpheli veya sanık da, kendini savunma imkanına kavuşmaktadır. Bu, meramını anlatabilme ilkesinin doğal bir sonucudur. Böylece ifade alma veya sorgu aracılığı ile maddi gerçeğe ulaşmaya çalışılırken; şüpheli veya sanıktan salt bir itiraf elde edilmeye çalışılmayacak; aksine maddi gerçeğe onun savunması vasıtasıyla ulaşılabilecektir⁵⁸⁸.

Şüpheli veya sanığın kimliğinin tespit edilmesinden sonra, fakat esasa ilişkin ifade alma veya sorguya geçmeden önce; CMK'nun 147.maddesine göre şüpheli veya

---

⁵⁸⁶ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 73; Öztürk/Erdem/Özbek, 463.

⁵⁸⁷ Doğan, 85 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 74.

⁵⁸⁸ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 73 vd.

sanığa kendisine yüklenen suç anlatılacaktır. Dolayısıyla şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suç bildirilmeyecek, bu suç anlatılacaktır. Bu düzenleme doğrultusunda, şüpheli veya sanığın eğitim ve kavrayış düzeyine göre, kendisine yüklenen suçun anlatılması gerekmektedir. Şüpheli veya sanık, ancak neyle suçlandığını öğrendikten sonra, konuşmanın mı, yoksa susmanın mı onun için daha uygun olduğuna ve belirli delilleri talep edip etmemeye karar verebilir⁵⁸⁹.

Şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suç anlatılırken, şüpheli veya sanığın kendisine anlatılanları anlaması da gerekmektedir. Şüpheli veya sanığın anlayabilmesi için, anlatımın şüpheli veya sanığın anladığı dilde yapılması gerekmektedir. Anladığı dilde, konuştuğu dil şeklinde yorumlanmalıdır⁵⁹⁰.

Bununla birlikte ister soruşturma, ister kovuşturma evresinde olsun konuşulan dili anlamayan şüpheli veya sanıklar bakımından, tercüman yardımından yararlanma hakkının ve yüklenen suçun anlatılması zamanının, 147.maddede “şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suç en kısa sürede ve anladığı dilde anlatılır” şeklinde açıkça belirtilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Susma hakkı, CMK'nun 147.maddesinin 1.fıkrasının e bendinde düzenlenmiş bir haktır. Dolayısıyla, ceza muhakemesi hukuku, şüpheli ve sanığı kendisine karşı beyanda bulunmaya zorlamaz. Bu anlamda şüpheli ve sanık, ifadesi alınırken ya da sorguya çekilirken kendisine yöneltilen sorulara cevap vermeyi kabul etmek veya

---

⁵⁸⁹ Şüpheli veya sanık, ancak kendisine yüklenen suçu öğrendikten sonra, CMK'nun 147.maddesinde düzenlenen diğer haklarını kullanıp kullanmamaya karar verebilir. Şüpheli veya sanığın, kendisine yüklenen suçun ne olduğunu bilmeksizin; susma hakkını kullanması veya müdafî yardımından yararlanmayı talep etmesi ya da lehine olan delillerin toplanmasını isteyebilmesi mümkün değildir. Kanun koyucu bu hususu, göz önünde bulundurarak, şüpheli veya sanığın kimliği tespit edildikten sonra; kendisine yüklenen suçun anlatılacağını 147.maddede hüküm altına almıştır. Ancak aynı maddenin gerekçesinde, şüpheli veya sanığa yüklenen suçun anlatılması, şüpheli veya sanığın sahip olduğu, susma, müdafî yardımından yararlanma gibi haklarından sonra, en son sırada düzenlenmiştir. Oysa yukarıda da belirttiğimiz gibi, kendisine yüklenen suçun ne olduğunu bilmeyen bir kişinin, bu hakları kullanabilmesi de söz konusu olamayacaktır.

⁵⁹⁰ Er, 127 vd.; Donay, 135.

susmayı seçmekte özgürdür. Kanun, sanığın, sahip olduğu bu hak konusunda bilgilendirilmesini öngörmektedir. Susma hakkı da, diğer hakları gibi, sanığa, yakalandığı anda hemen anlatılmalıdır. Bu bildirim daha geç yapılması halinde, bu hakların tanınmasından beklenen yarar elde edilemeyecektir. Sanığa susma hakkı hatırlatılırken, sanığın, susma hakkının sağladığı avantajları tam olarak anlaması sağlanmalıdır⁵⁹¹.

Susma hakkının kullanılması bakımından kanun koyucu herhangi bir zaman sınırlaması getirmiş değildir. Şüpheli veya sanık, susma hakkını, ifade alma veya sorgunun her aşamasında kullanabilir. Susma hakkını kullanan şüpheli veya sanığın belirli sorulara cevap verip; belirli sorular karşısında susma hakkını kullanması da mümkündür. Şüpheli veya sanığın, susma hakkını kullanacağını beyan etmesinden sonra, kendisine soru sorulamayacağından ifade alma veya sorguya son verilmelidir⁵⁹².

Şüpheli veya sanığın, CMK'nun 147.maddesinin 1.fikrasının e bendi anlamında susma hakkı bulunmakla birlikte, bu hak, sınırsız da değildir. Şüpheli veya sanık, bir suç şüphesi altında bulunduğundan, devletin bir takım zorlayıcı işlemlerinin konusu olabilecektir. Bu nedenle bir takım tedbirlere katlanma ve kimliğine ilişkin sorulara doğru cevap verme, şüpheli veya sanığın susma hakkının sınırlarını oluşturmaktadır.

Şüpheli veya sanığın susma hakkını kullanması, onun suçluluğuna karine teşkil etmeyeceği gibi, susma, ceza tayininde de aleyhe etki yapmaz. Sanık ister tamamen, ister geçici olarak, isterse kısmi olarak sussun; sanığın susması cezasının tayinini olumsuz yönde etkilemeyecektir. Bu, susmanın, şüpheli veya sanığa, yasalarla tanınmış bir hak olmasının doğal bir sonucudur⁵⁹³.

Ancak susmanın şüpheli veya sanık açısından yine de bir riski bulunabilir. Zira, sanığın susmasına rağmen, diğer delillerle suçlu olduğu ispatlanmışsa; sanık susarak,

---

⁵⁹¹ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 136; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2878; Yenisey, 145.

⁵⁹² Yenisey, İfade Alma, 145; Şahin, Sanığın Sorgusu, 103.

⁵⁹³ Şahin, Sanığın Sorgusu, 113.

cezasının tayininde lehine olabilecek hususları ileri sürememiş olabilir. Dolayısıyla susmanın, iki yönlü etki edebileceğini sanığın daima göz önünde bulundurması gerekir. Susmanın bu iki yönlü etkisi konusunda, şüpheli veya sanığın, ifade alanlar ya da sorguyu yapanlar tarafından uyarılması gerekir⁵⁹⁴.

Şüpheli veya sanığın savunmasını bir müdafî aracılığıyla yaptırması da mümkündür. Müdafîin CMK ve konuyla ilgili diğer mevzuatlarda da öngörüldüğü üzere; hazır bulunma ve hukuki yardımda bulunma, şüpheli veya sanıkla görüşme, dosyayı inceleme ve dosyadan örnek alma gibi bir çok yetkisi de bulunmaktadır. Müdafîi, yetkileri doğrultusunda görevini yaparken, özgürce ve yasalara aykırı olmamak koşulu ile her türlü olanaktan yararlanarak savunma yapabilecektir. Müdafîin bu hakkının sınırlandırılması, savunmanın sınırlandırılması anlamına gelmektedir.

Öte yandan müdafîin görevlendirilmesi konusunda, bu hususa ilişkin bir düzenleme bulunmakla birlikte; müdafîin seçimi konusunda, şüpheli veya sanığın ya da kanuni temsilcisinin, müdafîiyi soruşturmanın yapıldığı yer barosundan başka bir barodan seçmesi durumunda ne yapılacağı konusunda bir düzenleme CMK’nda mevcut değildir. Özellikle sanığın gözaltında bulması hali bakımından, bu durum, büyük bir öneme sahiptir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında; ya sanığın iradesine bakılmaksızın, soruşturmanın yürütüldüğü yer barosundan bir müdafî tayin edilecek; ya da şüpheli veya sanığın hakkı kötüye kullandığı iddiası ile savunma hakkı kısıtlanarak müdafî yardımından yararlanmasına en azından ifade alma esnasında izin verilmeyecektir. Ancak her iki çözüm yolu da, şüpheli veya sanığın hukuki yardımından yararlanmak üzere müdafî tayin hakkı ile çelişmektedir⁵⁹⁵. 1412 sayılı CMUK döneminde tartışmalı olan bu husus, CMK’nun da bu konuda açık bir düzenleme getirmemesi nedeniyle, hala bir çözüme kavuşturulabilmiş değildir.

1412 sayılı CMUK gibi, 5271 sayılı CMK da müdafîin görevlendirilmesi konusunda özel bir düzenleme getirmiştir. CMK’nun 150.maddesinde, şüpheli veya

---

⁵⁹⁴ Şahin, Sanığın Sorgusu, 114.

⁵⁹⁵ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 115 vd.

sanığın istemi üzerine müdafinin görevlendirileceği haller ile, şüpheli veya sanığın istemine bağlı olmaksızın müdafinin görevlendirileceği halleri düzenlenmektedir. CMK'nun bu düzenlemesi karşısında Türk hukukunda nisbi ve tam mecburi müdafilik sisteminin birlikte uygulandığı söylenebilir.

Müdafinin görevinin sona ermesi ise, 156.maddenin son fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, baro tarafından görevlendirilmiş olan müdafinin görevi, şüpheli veya sanığın kendisinin bir müdafii seçmesi ile sona erecektir. 156.maddenin 3.fıkrasının düzenleniş şekli karşısında, bir kaç hususa değinilmesi gerekmektedir. Öncelikle madde metninde baro tarafından görevlendirilen “avukat”ın görevinin sona ereceğinden söz edilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, burada “avukat” yerine, “müdafii” kavramının kullanılması, kanunun terminolojisi açısından daha doğru olurdu. Ayrıca, baro tarafından görevlendirilen müdafinin görevinin sona ermesi için, şüpheli veya sanığın kendisinin bir müdafii seçmesi aranmaktadır. Oysa ki, 149.madde anlamında müdafii seçme yetkisi, sadece şüpheli veya sanığa tanınmış bir yetki değildir. Şüpheli veya sanığın kanuni temsilcisinin de, müdafii seçebilmesi mümkündür. Dolayısıyla, kanuni temsilcinin bir müdafii seçmesi de, görevlendirilmiş müdafinin görevinin sona ermesi için yeterli sayılmalıdır. Kanunun amacına uygun olan yorumun, bu olduğu kanaatindeyiz. Bundan başka, sonradan bir müdafii seçilmediği hallerde, görevlendirilen müdafinin göreve devam edip etmeyeceği veya muhakemenin hangi aşamasına kadar bu yükümlülüğün devam edeceği konularında, kanunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Sonradan bir müdafinin seçilmemesi durumunda, görevlendirilen müdafinin, muhakemenin sonuna kadar göreve devam etmekle yükümlü olduğu kabul edilmelidir⁵⁹⁶.

Ceza Muhakemesi Hukuku'nda gerçeğin ortaya çıkması bakımından, kişiye sadece susma hakkının tanınması yeterli değildir. Gerçeğin ortaya çıkartılabilmesi bakımından daha da önemlisi, kişiye, aleyhindeki delilleri çürütme ve lehine olan hususları ileri sürme imkanının tanınmasıdır. Şüpheli veya sanığın kendisine yöneltilen isnattan kurtulabilmesi bakımından çok önemli olan bu hak, CMK'nun 147.maddesinin

---

⁵⁹⁶ Dursun, 129.

1.fikrasının f bendinde açıkça düzenlenmiştir. Buna göre; “ Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır”. Ancak şüpheli veya sanığın aleyhine olan delilleri çürütebilmesi için, öncelikle bu delillerin varlığından haberdar olması gerekmektedir. Şüpheli veya sanığa, aleyhine olan delillerin bildirilmesinin gerekip gerekmediği, bildirilecekse bunun ne zaman yapılması gerektiği hususu ise tartışmalıdır. Savunmadan bazı bilgi ve belgelerin saklanması kararı, ilk derece mahkemesi hakimi tarafından da alınsa, bazı hallerde yine de ihlal oluşabilecektir. Bu karar alınırken, silahların eşitliği, çelişmeli yargılama ve savunma menfaatlerinin asgari düzeyde de olsa korunması gerekmektedir. Ayrıca savunmanın da bu konudan haberdar edilerek, hangi hususlar hakkında gizlilik kararı alınmaması gerektiği ve savunmanın çerçevesi konusunda, hakime mütalaa verme olananağının sağlanması ve kanun yolu aşamasında da bu kararın ayrıntılı bir şekilde gözden geçirilmesi, sanık açısından getirilen önemli güvenceler olacaktır⁵⁹⁷.

CMK'nun 147.maddesine göre şüpheli veya sanığa, kendisine yüklenen suç anlatılacak, susma, müdafî yardımından yararlanma, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını talep edebilme ve yakınlarından istediğine yakalandığının bildirilmesini talep edebilme hakları hatırlatılacaktır. Şüpheli veya sanığa, 147.maddede düzenlenen bu haklar, ifadeyi alan veya sorgulamayı yapan yetkili tarafından eksiksiz olarak hatırlatılmak durumundadır. Şüpheli veya sanığa, haklarının öğretilmesi, ifadeyi alan veya sorgulamayı yapanlar bakımından bir yükümlülük olduğundan, bunun bir üçüncü kişiye devredilmesi mümkün olmadığı gibi; ifadeyi alan veya sorgulamayı yapan, bu hak bildirimini doğrudan doğruya şüpheli veya sanığın kendisine yapmalıdır. Dolayısıyla bir küçüğün veya yetişkinin, velisine, vasisine veya kanuni temsilcisine yapılan öğretilme geçerli değildir⁵⁹⁸.

Şüpheli veya sanık, 147.maddede düzenlenen ve kendisine bildirilen haklarını kullanmaktan açık ve yazılı bir şekilde vazgeçebilir. Ancak şüpheli veya sanığın,

---

⁵⁹⁷ Jasper vs. U.K.,16.2.2000; Fitt vs. U.K., 16.2.2000; İnceoğlu, 298.

⁵⁹⁸ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 99 vd.; İ.Şahin, 277.

haklarını kullanmaktan vazgeçmesinin geçerli olabilmesi için, şüpheli veya sanığın haklarını anlamış olması ve bunlardan iradi bir şekilde vazgeçmiş olması şarttır. Bu nedenle, şüpheli veya sanığa hakları bildirildikten sonra, kendisine yöneltilen sorulara cevap vermemesi, olumlu veya olumsuz hiç bir şey söylememesi, haklarını anladığı ve onları kullanmaktan vazgeçtiği anlamına gelmez. Şüpheli veya sanığın, haklarını kullanmaktan gerçekten vazgeçip geçmediği, somut olayın koşullarına göre sonradan hakim tarafından değerlendirilecektir⁵⁹⁹.

Şüphelinin veya sanığın alınan ifadesinin veya sorgusunun sabitleştirilmesinde başlıca iki yöntem kullanılabilir. Bunlardan ilki klasik yöntem olarak isimlendirilen, alınan ifadenin veya sorgunun tutanağa bağlanmasıdır. İkinci yöntem ise, ifade veya sorgunun kaydında ses ve görüntü kaydedici cihazlar gibi teknik imkanlardan yararlanılmasıdır⁶⁰⁰.

Tutanak, ifade alma veya sorgunun sonucunda ortaya çıkan ve ifade alma veya sorgunun işleyişini gösteren, şüpheli veya sanığın beyanlarının yer aldığı yazılı bir belgedir⁶⁰¹. Kural olarak hüküm kurulurken dikkate alınacak olan, şüpheli veya sanığın, hakim önünde yapmış olduğu açıklamalar olmakla birlikte, CMK'nun 213.maddesinde öngörüldüğü üzere, sanığın hakim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı veya kolluk tarafından ifadesinin alınması sırasında yaptığı açıklamalar arasında çelişki bulunması halinde, Cumhuriyet savcısı tarafından alınan ifade veya kolluk tarafından alınan ifade, bu ifadenin alınması esnasında şüpheli veya sanığın müdafininin de hazır bulunması şartıyla, duruşmada okunabilecektir. Böylece ifadenin alınması esnasında şüpheli veya sanığın üdafininin de hazır bulunduğu kolluk kuvvetlerinin almış olduğu ifadeler, sanığın hakim veya mahkeme huzurundaki açıklamalarının denetlenmesi ve bir çelişkinin olması durumunda da bunun giderilmesi amacıyla kullanılabilir⁶⁰². Ancak ifade veya sorgu esnasında CMK'nun

---

⁵⁹⁹ Yenisey, İfade Alma,156; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 98.

⁶⁰⁰ Doğan, 91; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 287 El Kitabı, 36.

⁶⁰¹ Şahin, Sanığın Sorgusu, 152; Yurtcan, CMUK

⁶⁰² Şen, 43 vd.; Demirbaş, Sorgu, 6, İ.Şahin, 293; Şahin, Sanığın Sorgusu, 153; Yenisey, İfade Alma, 159; Koç, 219 vd.

147.maddesinde gösterilen usule uygun davranılmazsa; ifade ve sorgu tutanakları, hukuka aykırı delil sayılacaktır. Bu durumda ifade tutanakları, kovuşturma evresinde, duruşmada çelişkiyi gidermek üzere okunamazken; sorgu tutanakları da doğrudan okunamayacaktır⁶⁰³.

CMK'nun 147.maddesinde öngörüldüğü üzere, ifade alma veya sorgu esnasında şüpheli veya sanığa hakları hatırlatılmalı ve bu hatırlatmanın yapıldığı da tutanakta açıkça belirtilmelidir. Şüpheli veya sanığa haklarının anlatılması, onun zekasına ve anlayış seviyesine uygun bir şekilde yapılmalı ve harfiyen tutanağa geçirilmelidir. Ancak uygulamada ifadeyi alanlar veya sorgulamayı yapanlar, bu hak hatırlatmasını şüpheli veya sanığın zekasına ve anlayış seviyesine uygun bir dille yapmasına rağmen, bu husus, tutanakta 147.maddedeki öğretme metni şeklinde yer almaktadır. Eğer şüpheli veya sanığa haklarının öğretilmesinin amacı, onun muhakemedeki yerini açıkça belirlemek ve haklarından haberdar kılmak ise, kanun metninde öngörülen amaca başka kelimelerle ulaşılmak zorunda olunması halinde, gerçekte seçilmiş kelimelerin tutanağa geçirilmesi gerekmektedir⁶⁰⁴.

İfade alma işlemi esnasında şüpheli veya sanığa hakları öğretilmiş olsa bile, hakim, sorgu esnasında sanığa haklarını tekrar hatırlatmalıdır. Ancak hak bildirimini bir defa usulüne uygun olarak yapılmışsa, bir kaç oturum devam eden ifade almalarında ifadenin uzun sürmesi ve ifadeyi alanların değişmesi durumu hariç, aynı aşamada kalındığı müddetçe yeniden hak bildirimini yapılmasına gerek yoktur. Ancak tahkikatın farklı aşamalarına geçilmişse ya da sanığın ek savunmasına ihtiyaç duyulacak şekilde suçun niteliği değişmişse, yine haklar teker teker bildirilmeli ve bu husus tutanağa geçirilmelidir⁶⁰⁵.

Şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgu esnasındaki beyanlarının tutanağa geçirilmesinde özellikle iki tür hata ortaya çıkabilir. İfadeyi alan ya da sorguyu yapan

---

⁶⁰³ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 195.

⁶⁰⁴ Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 152; Çınar, 275

⁶⁰⁵ Şen, 62 vd.; Kaymaz, 43; Keskin, 176 vd.

kişinin, tutanağa geçirirken bazı noktaları atlaması ya da ayıklaması tehlikesi, bu hatalardan ilkidir. İkincisi ise, tutanağa geçirilen hususların, içerik itibarıyla şüpheli veya sanığın söylediklerinin aynısı olmayıp, memurun kısmen farklı da bir anlama gelebilecek, kişisel yorumunun etkisi altında olması tehlikesidir. Bu hatalardan herhangi birinin varlığı halinde, şüpheli veya sanığın söylediklerini tam yansıtmayan, olayın oluş şeklini zaman ve mantık yönünden değiştiren bir tutanak ortaya çıkabilmektedir⁶⁰⁶. Müdafinin ifade alma veya sorgu esnasında şüpheli veya sanığın yanında hazır bulunması ya da şüpheli veya sanığın, ifade veya sorgunun ardından tutanağı okuması; bu hataların ortadan kaldırılmasını sağlamak bakımından önerilen çözüm yolları olmakla birlikte, ilgili bölüm de açıklanmaya çalışıldığı üzere bu yöntemler de tutanak hatalarının engellenmesinde yetersiz kalmaktadırlar.

Alınan ifadenin veya sorgunun sabitleştirilmesinde klasik yöntemin sorunlarının tamamen ortadan kaldırılabilmesi mümkün olmadığından ve şüpheli veya sanığın ifadelerinin de aynen, eksiksiz olarak ve herhangi bir yorum farkına uğramaksızın kovuşturma aşamasına taşınması da gerektiğinden, alınan ifadenin veya sorgunun sabitleştirilmesinde başka bir yöntemin benimsenmesi zorunludur. Bu durumda da karşımıza çıkan iki olasılıktan biri olan stenografi yönteminde, en hızlı konuşma sürecini dahi rahatlıkla kaydedebilecek, şüpheli veya sanığın acele ile, dil sürçmesi ile söylediği ve ifade alanın veya sorgulayanın aynı hızla sorduğu soruları aynen not edebilecek bir stenografa ihtiyaç bulunmaktadır. Böyle bir stenografi yetiştirmenin maliyeti çok yüksek olacağı gibi, ifade alacak veya sorgulama yapacak olan her görevlinin yanında yer alabilecek kadar çok sayıda stenograf bulabilmek de gerçekte imkansızdır. Kaldı ki yetiştirme maliyeti ve sayısal imkansızlık bir kenara bırakılacak olsa dahi, stenografin, şüpheli veya sanığın söylediklerini bütünleyecek, onlara gerçek anlamını verecek olan ifade alma veya sorgudaki psikolojik ortamı yansıtabilmesi de mümkün olmadığından; alınan ifadenin veya sorgunun sabitleştirilmesinde kullanılacak ve sabitleştirme esnasında yaşanan sorunları ortadan kaldırabilecek olan yöntem olarak geriye, teknik imkanlardan yararlanılması yöntemi, yani ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılması yöntemi kalmaktadır. CMK'nun

---

⁶⁰⁶ Şahin, Sanığın Sorgusu, 156.

147.maddesinin h bendine göre de, ifade ve sorgu işlemlerinin kaydında teknik imkanlardan yararlanılır. 1412 sayılı CMUK'dan farklı olarak, CMK'nun bu düzenlemesi ile, alınan ifadenin veya sorgunun sabitleştirilmesinde, ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılabilmesi açıkça hüküm altına alınmıştır⁶⁰⁷.

İfade alma veya sorgunun ses ve görüntü kaydının yapılabilmesi için, şüpheli veya sanığın durumdan haberdar edilmesi gerekmektedir. Aksi halde bu cihazların ifade alma veya sorgu esnasında kullanılması, yasak bir ifade alma veya sorgu yöntemi teşkil edecektir⁶⁰⁸. Şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgu esnasında, ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılacağını bilmesi gereklidir; ancak şüpheli veya sanığın, bu cihazların kullanılmasına rıza göstermesi aranmamaktadır. Bu nedenle, bu konuda, şüpheli veya sanığa bilgi verilmesi yeterlidir⁶⁰⁹.

İfade alma veya sorgu esnasında, ses ve görüntü kaydedici cihazların kullanılması yoluyla, ifade alma ve sorgu sürecinin denetlenebilecek olması, ifade alma ve sorgu esnasında işkence ve kötü muamale yapılabilmesi riskine karşı önemli bir güvence oluşturacaktır. Öte yandan şüpheli veya sanık ve savunma makamı da, iddiasının doğruluğunun kontrolünün mümkün olduğunu bileceğinden, işkence ve benzeri hukuka aykırı yollara başvurulduğu iddiası kolayca ileri sürülemeyeceği için, hem bu yerli yersiz iddialar ile bütün araştırmaları boşa giden kolluk kuvvetlerinin uğradığı psikolojik çöküntü ortadan kaldırılmış olacak, hem de mahkemelerin gündemi, soruşturma aşamasındaki beyanların nasıl elde edildiği tartışmaları ile meşgul edilemeyeceğinden, davaların uzaması kısmen de olsa engellenecektir⁶¹⁰.

Şüpheli veya sanığın ifade alma veya sorgu esnasındaki beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgu esnasında özgür iradesini etkileyecek her türlü müdahale yasaktır. Bu husus, CMK'nun 148.maddesi ile

---

⁶⁰⁷ Şahin, Sanığın Sorgusu, 159; Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2879.

⁶⁰⁸ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 195; Şahin, Sanığın Sorgusu, 162; Bıçak, İfadenin Tutanakla Tespitinden Vazgeçilmelidir, 3.

⁶⁰⁹ Şahin, Sanığın Sorgusu, 162 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 154 vd.

⁶¹⁰ Bıçak, İfadenin Tutanakla Tespitinden Vazgeçilmelidir, 3; Şahin, Sanığın Sorgusu, 162.

hukuki güvenceye kavuşturulmuştur. CMK'nun bu düzenlemesi ile, insanlık onuruna saygı temel hakkına bir usuli şekil verilmiştir. İfadesi alınan veya sorgulanan kişinin, bunlar üzerinde tasarruf hakkı yoktur ve onun rızası bu anlamda önemsizdir. Bu durum aynı zamanda, ceza muhakemesinde mutlak gerçeğin her ne pahasına olursa olsun araştırılmaması ilkesinin de doğal bir sonucudur⁶¹¹.

CMK'nun 148.maddesi, insanlık onuruna saygı temel hakkından hareketle getirilmiş bir düzenleme olduğundan, insanlık onurunun muhakeme organları dışında, özel kişiler tarafından ihlal edilmesi halinde de, elde edilen beyanlar değerlendirme dışı bırakılmalıdır⁶¹².

CMK'nun 148.maddesinde, “ Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel ve ruhsal müdahaleler yapılamaz. -Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez.” şeklinde, ifade alma ve sorgu esnasında kullanılması yasak olan usuller sayılmıştır. CMK'nun 148.maddesinde düzenlenen bu yasak usuller, hem ifadeyi alan Cumhuriyet savcısı ve kolluk kuvvetleri, hem de sorguyu yapan hakim açısından geçerlidir. Ancak kanunda, sayılmış olan yasak usullerin dışında kalmakla birlikte, şüpheli veya sanığın özgür iradesine zarar veren başka bir yöntemin kullanılması halinde de, bu hüküm uygulanacaktır. Çünkü CMK'nun 148.maddesinde ilgili bölümlerde incelediğimiz, yasak ifade alma ve sorgu usulleri düzenlendikten sonra, “...gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz” denilerek, söz konusu düzenlemenin sınırlayıcı olmadığı hükme bağlanmıştır. Gerçekten de insan iradesini etkileyen veya ortadan kaldıran çok çeşitli yöntemler bulunmaktadır ve gelecekte de bunlara yenilerinin eklenmesi mümkündür. Bu nedenle, ifade alma ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usulleri tek tek saymak doğru değildir ve madde metninde bazı yasak usuller sayıldıktan sonra, “gibi” ibaresinin kullanılması isabetli olmuştur. Dolayısıyla bu maddede açıkça düzenlenmemiş olmakla

---

⁶¹¹ İ.Şahin, 346; Doğan, 91 vd.; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 266; Şahin, Sanığın Sorgusu, 174; Kaymaz, 87 vd.; Yurtcan, CMUK El Kitabı, 47; Yenisey, Örgütlü Suç, 141; Er, 170; Başer/Yenidünya, 24.

⁶¹² Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 276 vd.; Centel/Zafer, 196; Şahin, Sanığın Sorgusu, 180.

birlikte; şüpheli veya sanığın özgür iradesini engelleyici nitelikteki diğer usuller de, ifade alma ve sorgu esnasında uygulanması yasak olan usuller kapsamında değerlendirilecektir⁶¹³.

Vicdani delil sisteminin geçerli olduğu ceza muhakemesinde, hakim kararını duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış olan delillere göre verecektir ve bu delilleri serbestçe vicdani kanaati ile takdir edecektir. CMK'nun 217.maddesinde düzenlenen bu takdir yetkisine, delilleri değerlendirme serbestliği de denilmektedir. Ceza muhakemesinde kullanılacak olan delillerin olayı temsil etmesi, yargılama konusu olay bakımından önemli olması, rasyonel olması ve en önemlisi hukuka uygun olması gerekmektedir⁶¹⁴.

İfade ve sorgu esnasında hukuka aykırılık iki şekilde ortaya çıkabilir; ya şüpheli veya sanığa ifade veya sorgu esnasında sahip olduğu haklar bildirilmeksizin ve bu haklara riayet edilmeksizin, şüpheli veya sanığın ifadesi alınır ve sorgusu yapılır, ya da ifade veya sorgu esnasında yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulur. İfadeyi alanın veya sorgulayanın bu tür hukuka aykırı davranışlarının etkisi, ceza muhakemesi hukuku bakımından ve maddi ceza hukuku bakımından olmak üzere iki farklı yönde ortaya çıkar. Muhakeme hukuku bakımından etkisi, hukuka aykırı elde edilen delillerin değerlendirilmesi yasağı şeklinde ortaya çıkarken; maddi ceza hukuku bakımından etkisi, ifadeyi alanın veya sorgulayanın cezai sorumluluğu şeklinde ortaya çıkar. Değerlendirme yasağı, hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin ceza muhakemesinde kullanılamaması, değerlendirme dışı bırakılması anlamına gelir.

İfade alma ve sorgu esnasında, ifadeyi alanın veya sorgulayanın, şüpheli veya sanığa, ifade ve sorgu esnasında sahip olduğu hakları bildirme yükümlülüğü bulunmaktadır. İfadeyi alanın ve sorgulayanın bu yükümlülüğü, CMK'nun ifade ve sorgunun tarzı başlığını taşıyan 148.maddesinde açıkça düzenlenmiştir. CMK'nun bu açık düzenlemesi karşısında, şüpheli veya sanığa hakları hatırlatılmaksızın, şüpheli veya

---

⁶¹³ Kaymaz, 119; Demirbaş, Sanığın İfadesinin Alınması, 295.

⁶¹⁴ Şen, 90 vd.; Kaymaz, 247.

sanık hakları konusunda aydınlatılmaksızın, alınan ifade ve sorgu hukuka aykırı olacaktır.

Hukuka aykırı şekilde elde edilen ifade, kovuşturma aşamasında hükme esas alınamayacaktır. Bu sonuç hem CMK'nun 217.maddesinin 2.fikrasının mefhumu muhalifinden; hem de CMK'nun 206.maddesinin 2.fikrasının a bendinden çıkmaktadır. CMK'nun 217.maddesinin 2.fikrasına göre; yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş delillerle ispat edilebilecektir. CMK'nun 206.maddesinin 2.fikrasının a bendine göre de; delil kanuna aykırı olarak elde edilmişse, mahkeme tarafından reddolunacaktır. Dolayısıyla hukuka aykırı şekilde elde edilen delillere dayanarak, yüklenen suçun ispat edilebilmesi mümkün değildir. Şüpheli veya sanığın, ifade ve sorgu esnasındaki beyanları da, sanık beyanı delili olduğundan; bu delilin de hukuka uygun şekilde elde edilmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle sanık beyanının elde edilmesinde, bir hukuka aykırılığın gerçekleşmesi durumunda, bu delil değerlendirme dışı bırakılacaktır.

Aydınlatma yükümlülüğü ister şüpheli veya sanığa hiç hak hatırlatmasında bulunmayarak, ister eksik hak hatırlatmasında bulunarak, isterse tekrar hak hatırlatmasında bulunmayarak ihlal edilmiş olsun; hüküm bozulmalıdır⁶¹⁵.

CMK'nun 148.maddesinde düzenlemiş olan, yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulmasının hukuki müeyyidesi, aynı maddenin 3.fikrasında gösterilmiştir. Buna göre; ifade ve sorgu esnasında yasak usullere başvurulmasıyla elde edilen beyanlar rıza ile verilmiş olsa da, delil olarak değerlendirilemeyecektir. Şüpheli veya sanığın rızası sadece yasak ifade ve sorgu usullerinin kendisine uygulanması bakımından değil, aynı zamanda bu usuller uygulanarak elde edilen beyanların ya da bu beyanlara dayanılarak ulaşılan delillerin hüküm kurulurken dikkate alınması bakımından da önem taşımaz. Daha açık bir ifadeyle şüpheli veya sanığın rızası bulunsa dahi, yasak ifade ve sorgu usulleri uygulanamayacağı gibi; bu usuller uygulanarak elde edilen beyanlar ya da bu

---

⁶¹⁵ Kaymaz, 48.

beyanlara dayanılarak ulaşılan deliller de hüküm kurulurken deęerlendirilemeyecektir⁶¹⁶.

Ancak CMK'nun 148.maddesinin 3.fıkrasında, yasak usullerle elde edilen ifadelerin, rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemeyeceğinden söz edilmektedir. Yasak ifade ve sorgu usullerinin düzenlendiği maddede, yasak usullerle elde edilen ifadelerin, ilgilinin rızası olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceğinden söz edilmesinin yerinde olmadığı kanaatindeyiz. Kanun koyucunun burada, "ifade" kavramını, "beyan"⁶¹⁷ yerine kullandığı düşünülebilirse de, maddenin gerekçesinde de; "ifadelerin delil olarak değerlendirilememesinden" ve "ifadelerin, ilgilinin rızası olsa bile geçerli sayılmasının usul yönünden yasaklandığından" söz edilmektedir. Dolayısıyla CMK'nun 148.maddesinin 3.fıkrasının, yasak usullerle elde edilen ifadelerin, ilgilinin rızası olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceği şeklindeki düzenlemesinin, sorgudan elde edilen beyanları kapsamaması nedeniyle eksik olduğu kanaatindeyiz.

CMK'nun 148.maddesi ile, yasak ifade ve sorgu usullerine başvurularak elde edilen deliller bakımından bir değerlendirme yasağı öngörülmüştür. Kanunumuzun düzenlemesine göre ise; ifade veya sorgu esnasında uygulanan yasak usul sonucunda elde edilen deliller, hiç bir şekilde ceza muhakemesinde kullanılamayacaktır. Uygulanan yasak usulün, şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü ortadan kaldırıp kaldırmadığı ayrıca araştırılmayacaktır. Çünkü, CMK'nun 148.maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından, bu yasak usullerin şüpheli veya sanığın zgr iradesini engellediği kabul edilmektedir⁶¹⁸. Dolayısıyla bizim kanunumuz açısından yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulmuş olması, başka hiç bir şart aranmaksızın, mutlak bir değerlendirme yasağı sonucuna yol açar.

---

⁶¹⁶ şahin, Sanığın Sorgusu, 221; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 200.

⁶¹⁷ Zira 148.maddede, şüpheli veya sanığın beyanının zgr iradesine dayanması gerektiğinden söz edilmektedir.

⁶¹⁸ Gerekçe için bkz. Ülgen, 228.

Öte yandan yasak ifade ve sorgu usulleri uygulanarak elde edilen beyanlar ve bu beyanlara dayanılarak ulaşılan delillerin, bu usullere başvuranlar aleyhine delil olarak kullanılıp kullanılamayacağı konusu, CMK’nda açıkça düzenlenmiş değildir. CMK’nun 148.maddesindeki “delil olarak değerlendirilemez” ibaresinden yola çıkarak, yasak usullere başvurularak elde edilen delillerin, bu usullere başvuranlar aleyhine değerlendirilemeyeceği şeklindeki bir yorum, maddenin amacına aykırı bir yorum olacaktır. Zira, CMK’nun 148.maddesinin amacı, yasak ifade ve sorgu usullerine başvurulmasını ve bu usuller uygulanarak elde edilen delillerin şüpheli veya sanığın aleyhine kullanılmasını engellemektir. Kaldı ki Türkiye’nin de taraf olduğu İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin 15.maddesinde, işkence yapılarak alındığı tespit olunan ifadenin, işkence yapmakla itham olunan kişi aleyhine delil olarak kullanılabilmesi belirtilmektedir. Dolayısıyla Türk iç hukukunun da bir parçası haline gelmiş olan bu sözleşme doğrultusunda, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku’nda yasak ifade ve sorgu usulleri uygulanarak elde edilen delillerin, bu usulleri uygulayanlar aleyhine değerlendirilebileceği kanaatindeyiz⁶¹⁹.

Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından, delil yasaklarının uzak etkisi, CMK’nun 217.maddesinin 2.fikrasında ve 206.maddesinin 2.fikrasının a bendinde düzenlenmiştir. CMK’nun 217.maddesinin 2.fikrasına göre; yüklenen suç, ancak hukuka uygun şekilde elde edilmiş olan delillerle ispat edilebilecektir. CMK’nun 206.maddesinin 2.fikrasının a bendine göre de; muhakeme esnasında ortaya konulması istenilen delil, kanuna aykırı olarak elde edilmişse, reddolunacaktır. Dolayısıyla Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından, muhakeme esnasında kullanılacak ve hüküm kurulurken dikkate alınabilecek olan deliller, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş olan delillerdir. Kaldı ki Anayasa’nın 38.maddesinin 7.fikrasına göre de; kanuna aykırı olarak elde edilen bulgular delil olarak kullanılamayacaktır. Anyasa’nın bu düzenlemesi ile hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller hatta bulgular, sadece ceza muhakemesi bakımından değil, tüm muhakemeler bakımından ve hatta disiplin soruşturmaları bakımından da kullanılamaz hale gelmiştir. Anayasa’nın ve CMK’nun

---

⁶¹⁹ Kaymaz, 254.

bu hükümleri doğrultusunda, Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda delil yasaklarının uzak etkisinin, herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın kabul edildiği söylenebilir⁶²⁰.

CMK'nun 289.maddesine göre de; hükmün hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanmasının, hükmün hukuka kesin aykırı olması sonucunu doğuracağı kabul edilmiştir. Hükümde hukuka aykırı delil kavramı kullanılmış olmasına rağmen, diğer delillere dayanılarak aynı şekilde hüküm kurulabilecek olması, hükmün bozulmasını engellemeyecektir. Dolayısıyla hukuka aykırı delilin hükmü mutlaka etkilediği, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku bakımından yasal bir karine olarak kabul edilmektedir. Kanun yolu incelemesi yapan mahkemenin bu konuda bir değerlendirme yapmasını kanun koyucu engellemiştir⁶²¹.

Hukuka aykırı ifade ve sorgu sonucunda elde edilen beyanların ve delillerin akıbeti, yani henüz muhakeme devam ederken bunlar hakkında ne gibi işlemler yapılabileceği hususunda kanunumuzda bir düzenleme bulunmamaktadır. Türk Ceza Muhakemesi tekniğinde, hukuka aykırı olduğuna karar verilen delillerin, gerçekten hukuka aykırı olup olmadığının denetlenmesi gerektiğinden, bu delillerin dosyadan çıkartılabilmesi mümkün değildir. Bunun yerine denetime de imkan tanıyan, hukuka aykırı olduğuna karar verilen delilin ayrı bir kapalı zarfa konularak, mühürlenmesi yöntemi tercih edilmelidir⁶²². CMK'nda bu hususa ilişkin bir düzenlemenin yer almamasının eksiklik olduğu kanaatindeyiz.

---

⁶²⁰ Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda hukuka aykırı deliller bakımından öngörülen bu mutlak değerlendirme yasağı, hukuka aykırı şekilde elde edilen delil şüpheli veya sanığın ister lehine, isterse aleyhine olsun muhakemede kullanılmaması sonucunu doğuracağı şeklinde eleştirilmektedir. Bu eleştiriler için bkz. Öztürk, Delil Yasakları, 36. Ancak hukuka aykırı deliller bakımından öngörülen mutlak değerlendirme yasağının düzenlendiği CMK'nun 217.maddesinin gerekçesinde, soruşturma ve kovuşturma ile görevli olanların hukuka aykırı şekilde elde ettikleri delillerin hükme esas alınmayacağı belirtilmektedir. Gerekçe için bkz. Ülgen, 289.

⁶²¹ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 558.

⁶²² Öztürk, Delil Yasakları, 45 vd.; Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 558 vd.; Kaymaz, 278.

İfade alma ve sorgu esnasında yasak usullere başvurulması durumunda, şüpheli veya sanığın beyanı ve bu beyana dayanılarak elde edilen deliller bakımından öngörülen değerlendirme yasağı, hiç kuşkusuz, bu usullere başvurulması bakımından caydırıcı bir etkiye sahiptir. Gerçekten bu usullere başvurarak elde ettiği beyanın ve bu beyana dayanılarak ulaşılan delillerin, ceza muhakemesinde kullanılmayacağını bilen ifadeyi alan veya sorgulayan, anlamsızlığını düşünerek bu hukuka aykırılıklardan uzak kalmayı tercih edecektir. Ancak her şeye rağmen ifadeyi alan veya sorgulayanın, bu tür yasak usullere başvurusu her zaman için ihtimal dahilindedir. Böyle bir durumda da, sadece değerlendirme yasağı ile yetinilemeyeceği, hukuka aykırılığın cezai yaptırım ile karşılanması gerektiği de açıktır. Bu nedenle suçun araştırılması esnasında, yasak usullere başvuran ifade alan veya sorgulayan bakımından kanunda cezai yaptırımlar da öngörülmüştür⁶²³.

İfade ve sorgu esnasında hukuka aykırı davranışlara yönelinmesini önlemede, uygulanacak ceza hükümlerinin çeşitliliği ve cezaların ağırlığının yanında, hukuka aykırı davranan ifadeyi alan veya sorgulayanın mutlaka cezalandırılacağı inancının da yerleştirilmesi gerekmektedir. Zira insanları suç işlemekten alıkoyan cezanın ağırlığı değil; öngörülen cezanın mutlak olarak uygulanacağını bilmesidir. Bu nedenle ilgili görevlilerin cezalandırılması bakımından engel teşkil edebilecek özel kanun ve benzeri düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve ilgililerin uygulamada cezalandırılabilmesinin mümkün hale getirilmesi yerinde olacaktır⁶²⁴. Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda bu anlamda atılan olumlu adımlardan bir tanesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu kesinleşmiş kararların, yargılamanın yenilenmesi sebebi sayılmasıdır. Hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesi nedenlerinin düzenlendiği CMK'nun 311.maddesinin 1.fikrasının f bendine göre; ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin veya eki protokollerinin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi, yargılamanın yenilenmesi nedeni sayılmıştır. Buna göre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten

---

⁶²³ Centel/Zafer, Yeni Ceza Muhakemesi, 561; Şahin, Sanığın Sorgusu, 233 vd.

⁶²⁴ Şahin, Sanığın Sorgusu, 234 vd.

itibaren bir yıl içerisinde yargılamanın yenilenmesi istenebilecektir. Ancak bu imkan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 4.2.2003 tarihinde kesinleşmiş olan kararları ve bu tarihten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan başvurular üzerine verilecek kararlar bakımından tanınmıştır. Ayrıca CMK'nun 143.maddesinin 2.fikrasına göre de; devlet, ödediği tazminattan dolayı, görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevini kötüye kullanan kamu görevlilerine rücu edecektir. Böylece, aydınlatma yükümlülüğünü yerine getirmeyen ya da ifade ve sorgu esnasında yasak usullere başvuran kamu görevlileri, sadece bir cezai yaptırımla karşılaşma tehlikesi altında değildir. Aynı zamanda bu hukuka aykırı eylemlerinden dolayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Türkiye aleyhine yapılan başvurular neticesinde, Türkiye'nin bir tazminata mahkum olması durumunda, devletin ödediği bu tazminat için kendilerine rücu etmesi tehlikesiyle de karşı karşıyadırlar⁶²⁵.

---

⁶²⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin son yıllarda işkence ve kötü muamele yasağının düzenlendiği 3.maddesinin ihlalini tespit ettiği kararların sayısında büyük bir artış vardır ve bu kararların büyük bir kısmı Türkiye'ye karşı verilmiştir. Özdek, 161. Türkiye'nin işkence ve kötü muamele uygulamaları konusunda sahip olduğu kötü karne ve buüne kadar mahkum olduğu tazminat tutarı gözönünde bulundurulursa, cezai yaptırımdan çok, rücu imkanının tanınmış olmasının, kamu görevlilerinin bu tür yasak usullere başvurmalarını engellemek bakımından olumlu olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

ARTUK, Emin; “Ceza Hukukunda Soruşturmacının Yasa Dışı Davranışlarının Yaptırımı”; *Argumentum*, S:2, Eylül 1990, 1 – 3.

BARDAK, Cengiz; *Ceza Muhakemesinde Hazırlık Soruşturması*, Ankara 1996.

BAŞER, Mert/ YENİDÜNYA, Caner; “Türk Ceza ve Ceza Usul Hukuku Kapsamında Yasak Sorgu Yöntemleri, Sanığın Yasak Sorgu Yöntemlerine Karşı Bir Korunma Yolu : İşkence ve Kötü Muamele Yapmak Suçu”; *İzmir Barosu Dergisi*, S:4, İzmir Ekim 1996, 23 – 53.

BAYRAM, Mehtap; “Hukuk Devleti ve Savunma Hakkı”; *Ankara Barosu Dergisi*, S:5-6, Ankara 1987, 769 – 779.

BIYIKLI, Hasan İsmet; “İkrar ve Ceza Muhakemesi Sorunları”; *İstanbul Barosu Dergisi*, C: 48, S: 11-12, İstanbul 1974, 669 – 703.

BOUZAT, Pierre; “Ceza Muhakemesi Hukuku ve Kanıtların Toplanmasında Doğruluk Kuralları”; *Çev: H. İsmet Bıyıklı, Yargıtay Dergisi*, C: 3; S: 1, Ankara Ocak 1977, 85 – 113.

CAMCI, Ömer; “İfade Alma ve Sorguda Avukat Bulundurma, Tayini ve Cevap Vermeme”; *İstanbul Barosu Dergisi*, C:67, S: 4-5-6, İstanbul1993, 305 – 313.

CENTEL, Nur; “Yeni Ceza Muhakemesi Yasası’na Göre Hazırlık Soruşturmasının Başlaması ve Yürütülmesi”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2005/1, 129 – 146.

CENTEL, Nur; *Ceza Muhakemesi Hukukunda Vücutun Muayenesi; Facultatis Decina Aniversaria*, 10.Yıl Armağanı, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul 1993, 75 – 93.

CENTEL, Nur / ZAFER, Hamide; *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul 2003.

CENTEL, Nur / ZAFER, Hamide; *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul 2005.

CENTEL, Nur/ ZAFER, Hamide/ Çakmut, Özlem; *Gerekçeli Karşılaştırmalı Tablolu Yeni Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve İlgili Mevzuat*, İstanbul Ağustos 2005.

CİHAN, Erol; “50.Yılında Ceza Muhakemesi Sujesi Olarak Sanığın Durumu ve Sorgusu”; *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C: L, S:1-4, İstanbul 1984, 133 – 151.

CİHAN, Erol; “Suç Teşkil Eden Sorgu Yöntemleri”; *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Yeni Seri, Yıl:5, S: 7, İstanbul 1971, 77 – 88.

ÇİHAN, Erol; “Narkoanaliz”, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yeni Seri, S: 5, İstanbul 1969.

ÇİHAN, Erol; “Ceza Muhakemesi Hukukunda İkaz, İhtar, Hukuka Aykırı Vaat İle Telkin Kavramları”; İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 35, S: 1-4, İstanbul 1970, 127 – 140.

ÇAĞLAYAN, M. Muhtar; “Sanığın Sorguya Çekilmesi”; Adalet Dergisi, Ocak 1964, Yıl:55, S: 1, 9 – 15.

ÇINAR, Ali Rıza; “Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu’nun 3842 Sayılı Yasayla Değiştirilen 135. maddesinin Ceza Yargılaması Sisteminize Getirdiği Yenilikler”; Yargıtay Dergisi, Temmuz 1997, C: 23, S: 3, 261 – 279.

ÇINAR, Ali Rıza; “Hukuka Aykırı Kanıtlar”; Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Kasım/Aralık 2004, S: 55, 31 – 64.

DEMİRBAŞ, Timur; Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin Alınması, İzmir 1996.

DEMİRBAŞ, Timur; Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu, Ankara 1992.

DEMİRBAŞ, Timur; “Sanığın Hazırlık Soruşturmasında Sorgusu”; Bülten, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Mart 1993, S: 14, 3 – 7.

DEMİRBAŞ, Timur; “Hazırlık Soruşturmasında Savunma”; Prof. Dr. Sahir ERMAN’a Armağan, İstanbul 1999, 189 – 225.

DEMİRBAŞ, Timur; “Hazırlık Soruşturmasında Müdafilik”, Ceza Muhakemesi Usul Kanunu Sempozyumu, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında 70. Yıldönümünde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 9 Nisan 1999, İstanbul 1999, 91 – 116.

DEMİRBAŞ, Timur; “ Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması ve Müdafilik”, Legal Hukuk Dergisi, Ağustos 2005, Y: 3, S: 32, 2871 – 2883.

DERE, Erkan; “Ceza Yargılaması Hukukunda Hukuka Aykırılıkların Temyiz Sebebi Olarak İleri Sürülmesi”; İstanbul Barosu Dergisi, Ek Sayı – 2, 2000/ 4-6, 160 – 175.

DİNÇ, Güney; “İşkenceye Karşı Savunma Hakkı; Ankara Barosu Dergisi”, 1986, C: 43, S:3, 348 – 351.

DİNÇER, Filiz; “Yasak Sorgu Yöntemleri; Manisa Barosu Dergisi”, Ekim 1995, Yıl:14, S:55, 4 – 50.

DOĞAN, Y. Hakkı; Uygulamada ve Teoride Hazırlık Soruşturmasında Savunma, İstanbul 1994.

DONAY, Süheyl; İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku, İstanbul 1982.

DÖNMEZER, Sulhi; “Ceza Muhakemesi Kanunu 1999 Tasarısının Temel İlkeleri”; Prof. Dr. Sahir ERMAN’a Armağan, İstanbul 1999, 251 – 261.

DÖNMEZER, Sulhi; “Ceza Muhakemesi Kanunu 1999 Tasarısının Temel İlkeleri”; Ceza Muhakemesi Usul Kanunu Sempozyumu, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında 70. Yıldönümünde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 9 Nisan 1999, İstanbul 1999, 18 – 28.

DURSUN, Selman; “Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Müdafî”; Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu Hukuki Perspektifler Dergisi Paneli, Hukuki Perspektifler Dergisi, Nisan 2005, 125 – 130.

ER, Deniz Erol; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Hukukumuzda Sanık Hakları, Ankara 2002.

EREM, Faruk; Hürriyet ve Suç, Ankara 1952.

EREM, Faruk; “Susma Hakkı”; Yargıtay Dergisi, Temmuz 1992, C:18, S:3, 296 – 299.

ERYILMAZ, Bedri; “Kolluğun Yetkileri Açısından Ceza Muhakemesi Usul Kanunu ile Yeni Ceza Muhakemesi Usul Kanunu Karşılaştırması ve Yeni Tasarımın Düşündürdükleri”; Ankara Barosu Dergisi, Ek Sayı – 2, 2000/ 4-6, 46 – 96.

ESER, Albin; “Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Durumu”; Çev: Nur Centel, Yargıtay Dergisi, Temmuz 1990, C: 16; S: 3, 313 – 338.

GALERİ, Aytekin; “Adli Soruşturmalarda Sanığın Görsel Teşhisi ve Sanık Hakları”; Yeni Türkiye Özel Sayı, 1998/22, 950 – 959.

GEMALMAZ, Semih; Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, İnsan Hakları Komisyonu Kararlarında Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, İstanbul 2002.

GIFFARD, Camille; İşkencenin Rapor Edilmesi El Kitabı, Çev: O. Kemal Cengiz, İzmir 2001.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz; İnsan Haklarının Korunması Alanında Temel Belgeler, Ankara 1992.

GÖREGENLİ, Melek; Şiddet, Kötü Muamale ve İşkenceye İlişkin Değerlendirmeler, Tutumlar ve Deneyimler, İzmir Barosu İşkencenin Önlenmesinde Hukukçuların Rolü Projesi, İzmir 2003.

HAFIZOĞULLARI, Zeki; “Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler Üzerine”; Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1994, C:4, S: 1-2, 15 – 26.

HAFIZOĞULLARI, Zeki; “Hukuka Aykırı Surette Elde Edilen Deliller Meselesi”; Yeni Türk Yargı Reformu Özel Sayısı, Temmuz-Ağustos 1996, Yıl: 2, S: 10, 638 – 643.

İNCEOĞLU, Sibel; İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, İstanbul 2002.

KAMISAR, Yale/ LaFAVE, R. Wayne/ ISRAEL, H. Jerold/ KING, J. Nancy; Modern Criminal Procedure Cases, Comments, Questions, American Casebook Series, St. Paul 2005.

KAYMAZ, Seydi; Uygulamada ve Teoride Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller, Ankara Eylül 1997.

KESKİN, Serap; Ceza Muhakemesi Usul Hukukunda Temyiz Nedeni Olarak Hukuka Aykırılık, Doktora Tezi, İstanbul 1996.

KİBAR, Recep; Türk Hukukunda Sanık Hakları, Didim 1997.

KOCA, Mahmut; “Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delilleri Değerlendirme Yasağı”; Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, 2000/1-2, 105 – 146.

KOÇ, Cihan; Kolluğun (Jandarma ve Polisin) Adli Görevleri, Ankara 2002.

KUNTER, Nurullah / YENİSEY, Feridun; Yakalama ve İfade Alma, İstanbul 2000.

KUNTER, Nurullah/ YENİSEY, Feridun; Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 2005.

KÜHNE, H. Hans; ÖZBEK, V. Özer; Ceza Muhakemesinde Koruma Tedbirleri, İstanbul Barosu Dergisi, S: 2, 1993.

NUHOĞLU; Ayşe; “İşkence Yasağı ve İşkence Suçu”; Prof. Dr. Sahir ERMAN’a Armağan, İstanbul 1999, 527 – 592.

ORAL, Mehmet; “Mevzuatımızın Savunma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi”, Prof. Dr. Sahir ERMAN’a Armağan, İstanbul 1999, 593 – 627.

ÖZDEK, Yasemin; Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sistemi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Türkiye), Aralık 2004.

ÖZGEN, Eralp; “Askeri Yargıtay’ın Delil ve Savunma Hakkı Konularına Bakışı”; Askeri Adalet Dergisi, Mayıs 1994, Yıl:22, S:90, 16 – 34.

ÖZGENÇ, İzzet; “Suç Zanlısı Kişinin Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü ve Bunun Hukuki Sonuçları”; Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları, 1995, C:9, S:1-3, 129 – 142.

ÖZTÜRK, Bahri; Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları (Hukuka Aykırı Olarak Elde Edilen Deliller, Yasak Kanıtlar), Ankara 1995.

ÖZTÜRK, Bahri; “Ceza Muhakemesi Usul Kanunu Reformu ve Delil Yasakları”; İzmir Barosu Dergisi, Nisan 1993, Yıl: 58, S: 2, 25 – 39.

ÖZTÜRK, Bahri; “Ses ve/veya Görüntü Kaydeden Araçlarla Yapılan Tespitlerin Ceza Muhakemesi Hukukundaki Değeri”; Prof. Seyfullah EDİS’e Armağan, İzmir 2000, 219 – 234.

ÖZTÜRK, Bahri; “Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Delil Yasakları”; Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu Hukuki Perspektifler Dergisi Paneli, Hukuki Perspektifler Dergisi, Nisan 2005, 131 – 136.

ÖZTÜRK, Bahri / ERDEM, Mustafa Ruhan / ÖZBEK, Veli Özer; Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2002.

SAVAŞ, Vural/ MOLLAMAHMUTOĞLU, Sadık; Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu’nun Yorumu, C: I, Ankara, 1995.

SELÇUK, Sami; “Kanıtların Toplanmasında Yasallık, Dürüstlük ve Total Ceza Adaleti”; Yargıtay Dergisi, Nisan 1977, C: 3, S: 2, 49 – 70.

SOKULLU AKINCI, Füsün; Polis, Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis Alt Kültürü ve İnsan Hakları, İstanbul 1986.

SÖZÜER, Adem / TEKDAĞ, Kenan; “Ceza Muhakemesi Kanunu Neler Getiriyor?” ; Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu Hukuki Perspektifler Dergisi Paneli, Hukuki Perspektifler Dergisi, Nisan 2005, 48 – 62.

ŞAFAK, Ali / BIÇAK, Vahit; Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, Ankara Ekim 1999.

ŞAHİN, Cumhuri; Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, Ankara 1994.

ŞAHİN, Cumhuri; “Sorgu Müessesine İlişkin Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu Değişikliklerinin Genel Bir Değerlendirmesi”; Prof. Halil CİN’e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya 1995, 79 – 92.

ŞAHİN, Cumhuri; “Polis Tarafından Yapılan Sanık Sorgusunun Mukayeseli Hukukta Düzenlenişi”; Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu’nda Yapılan Son Değişiklikler Sempozyumu Özel Sayısı, 1994, C: 4, S: 1-2, 61 – 87.

ŞAHİN, Cumhuri; “Adli Kolluk Faaliyeti Olarak Sorgulama”; Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu Hukuki Perspektifler Dergisi Paneli, Hukuki Perspektifler Dergisi, Nisan 2005, 71 – 73.

ŞAHİN, İlyas; Türk Yargılama Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma, Ankara 2003.

ŞEN, Ersan; Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Hukuka Aykırı Deliller Sorunu, İstanbul 1998.

TEZCAN, Durmuş; Topluluğun Mali Çıkarlarının Cezai Korunması ve Avrupa Savcılığı Hakkında Yeşil Kitap, İzmir tarihsiz.

TOROSLU, Nevzat; “Hukuka Aykırı Deliller Sorunu”; Prof. Dr. Hamide Topçuoğlu’na Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara 1995, 55- 58.

TOSUN, Öztekin; Ceza ve Medeni Hukuk Açısından Hukuka Aykırı Yollarla Elde Edilmiş Delillerin İspat Kuvveti, İstanbul 1976.

TOSUN, Öztekin; Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri Genel Kısım, C: I, İstanbul 1984.

TUNGA, Onur; “Hukuk Devleti ve Savunma Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi, S: 5-6, Ankara 1987, 703 – 710.

YENİSEY, Feridun; İnsan Hakları Açısından Arama, Elkoyma, Yakalama ve İfade Alma, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında Kişisel Haklar Semineri, Mart – Haziran 1995, Ankara 1995.

ÜLGEN, Celal; Ceza Muhakemesi Kanunu, İstanbul 2005.

ÜZÜLMEZ, İlhan; Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu, Ankara 2003.

YOKUŞ SEVÜK, Handan; 5271 Sayılı CMK’da Koruma Tedbiri Olarak Yakalama ve Gözaltı; Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu Hukuki Perspektifler Dergisi Paneli, Hukuki Perspektifler Dergisi, Nisan 2005, 63 – 70.

YURTCAN, Erdener; Ceza Yargılaması Hukuku, İstanbul 1996.

YURTCAN, Erdener; Avukatın CMUK El Kitabı, İstanbul 2003.

ZAFER, Hamide; Faile Yardım Suçu ve Müdafinin Bu Suçtan Sorumluluğu, İstanbul 2004.

Hukuka Aykırı Deliller Semineri ve Sempozyumu, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 1996.

Sanık Haklarının Suç Araştırmasına Etkisi, Polis Akademisi, Ankara 24-25 Mayıs 2002.

Türk Hukuk Lugatı, Ankara 1991.

Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, C: 12, İstanbul 1981.

Uyum Yasaları, I – II- III – IV – V, Değerlendirme ve Karşılaştırmalı Metinler, İzmir 2003.

“Bunlar İşkence Sayılmıyor”, Akşam Gazetesi, 20.11.2005, 17.

Online Kaynaklar

ALCAKAPTAN, Uğur; Delil Yasakları, İzmir Barosu Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, 10 Oturum, www.izmirbarosu.org.tr , (20.12.2004)

BIÇAK, Vahit; Hileli Delil Toplanır mı? , www.vahitbicak.com , (21.02.2005)

BIÇAK, Vahit; İnsan Hakları İhlallerinde Yönelimler: Baskıdan Hileye, www.bilkent.edu.tr/~vahit/ar6.htm , (20.09.2004)

BIÇAK, Vahit; Avrupa Birliği İle İlişkilerin Hazırlık Soruşturmasına Etkisi , www.vahitbicak.com , (21.02.2005)

BIÇAK, Vahit; İfadenin Tutanakla Tespitinden Vazgeçilmelidir, www.vahitbicak.com , (21.02.2005)

BIÇAK, Vahit; Ceza Soruşturması Konusunda Polisin Eğitimi: TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporları Işığında Bir Değerlendirme, www.vahitbicak.com , (20.12.2004)

BIÇAK, Vahit; Usulsüz Ulaşılan Delillerin Akıbeti: Katı ve Esnek Yaklaşımların Değerlendirilmesi, www.vahitbicak.com , (20.12.2004)

KOCA, Mahmut; Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delilleri Değerlendirme Yasağı, www.jura.uni-sb.de/turkish/Mkoca.html , (20.12.2004)

